

61349

T.C
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

FUNDA SEZGİN

14. YÜZYILA AİT BİR YÂSİN SÛRESİ TEFSİRİ ÜZERİNDE
SENTAKS ÇALIŞMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

T.C. YÜKSEK ÖĞRETİM BAKANLIĞI
DOKÜMAN YERİNE KALIR

TEZ YÖNETİCİSİ

Yrd.Doç. Dr. C. Vedat UYGUR


61349

DENİZLİ-1997


ONAY SAYFASI

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.


Başkan: Prof. Dr. Ziyat AKKOYUNLU

Üye: Doç. Dr. Leyla KARAHAN 

Danışman Üye: Yrd. Doç. Dr. C. Vedat UYGUR 

Onay

Yukarıda imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../ 1997

Doç. Dr. Mehmet Akgün

Enstitü Müdürü



ÖZET

Bilindiği gibi tefsîr, Kur'an-ı Kerim'i yorumlayan bilim dalıdır. İslâm dininin Türkler tarafından kabulünden sonra Kur'an Türkçeye çevrilmiş ve onun bir çok tefsiri yapılmıştır. Eserimiz muhtemelen 14.yüzyılda yazılmış ama 1679'da istinsah edilmiş 36 varak (72 sayfa)lık bir Yasin Sûresi tefsiridir.Yazar hakkında kesin bir bilgimiz olmamakla birlikte Konya Koyunoğlu Müzesi'nde bulunan bir nüshadan yazarının Mustafa bin Muhammed Ankaravî olduğunu tahmin etmekteyiz.

Türkçenin tarihi gramerinin yazılabilmesi için Türk dilinin belirli dönemlerinin sentaks çalışmasının yapılması gereklidir. Bugüne kadar genellikle fonolojik ve morfolojik incelenmesi esasına dayalı çalışmalar yapılmış sentaks konusuna ise pek değinilmemiştir. Bu düşünceden yola çıkarak bir Yasin Sûresi tefsirinin sentaks çalışmasını yaptık.

Çalışmamızı "Sentaks İncelemesi" ve "Metin" olmak üzere iki bölüme ayırdık. Sentaks İncelemesi de "Kelime Grupları" ve "Cümle" olarak ikiye ayrıldı. Metin bölümünde, orjinal metnin transkripsiyonunu yaparak imlâ, fonoloji, morfoloji ile ilgili temel özelliklerini verdik. Çalışmamızın sonuna bir de "Sözlük" ilâve ettik.

Çalışmamızın Türk Dili Tarihi Gramerinin oluşumuna küçük de olsa bir katkı sağlayabileceğini düşünüyoruz.

ABSTRACT

As it is known, "Interpretation" is a science that comments on the Koran. After the acceptance of İslam religion by the Turks, Koran was translated in to Turkish and interpreted many times. Our trace, which probably belongs to the 14 th century, is a 72 page interpretation of Yasin Sura and was written in 1679. We do not have a certain knowledge about the interpretor but it is estimated that he is Mustafa bin Muhammed Ankaravi from a specimen present in Koyunoğlu Museum in Konya.

It is necessary to make the study of syntax of definite periods of Turkish Language for making possible to write the historical grammar of it. Until today, generally phonologic and morphologic studies are done more than syntax studies, from this idea we decided to make the syntax study of an interpretation of Yasin sura written in 17 th. century.

We devided our work into two groups as "Syntax Study" and "Text". Then "Syntax Study" was divided into two groups as "Word Groups" and "Sentence". In the "Text", we gave the basic characteristics of original text related with orthography, phonology, morphology by making the transcription, then added a dictionary.

Our opinion is that our work can be a step in the formation of "Historical Grammar of Turkish Language."

ÖNSÖZ

Dilin nesilden nesile doğru ve güzel olarak aktarılması tam bir gramerinin yazılmasıyla mümkündür. Cümle yapılarının incelenmesi dilin genel yapısını da ortaya koyar. Türk dili gramerinin en temel sahalarından olan sentaks, ne yazık ki üzerinde en az çalışılmış konularındandır. Bu düşünceden yola çıkarak bir sentaks çalışması yaptık. Metnimiz, muhtemelen 14.yüzyılda yazılıp 17.yüzyılda istinsah edilmiş bir Yâsin Sûresi tefsîriydi. Bilindiği gibi dil incelemelerinde tarihî ve coğrafi olmak üzere iki temel tasniften yola çıkarız. Türk dilinin tam bir tarihî ve coğrafi gramerinin hazırlanması dönemlere ve coğrafyaya ait gramerlerinin bu bağlamda da sentaksının ortaya konulmasıyla mümkündür. Çalışmamıza Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait bir metin seçmemizin sebebi tarihî dönemlere ait sentaks çalışmalarının sayıca az olmasıydı.

Çalışmamız başlıca iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde “Kelime Grupları” başlığı altında kelime gruplarının türlerini ve temel özelliklerini metnimizden örneklendirdik. İkinci bölümde “Cümle” başlığı altında genel tasniflerden yola çıkarak cümle yapılarını inceledik. Çalışmamıza metnin transkripsiyonunu ve sözlüğünü de ilâve ettik.

Çalışmam sırasında her zaman desteğini gördüğüm, bilgilerinden ve görüşlerinden istifade ettiğim tez hocam Yrd. Doç. Dr. C. Vedat Uygur’a, tezimin Arapça kısımlarında yardımını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Ziyat Akkoyunlu’ya, görüşlerinden istifade ettiğim hocam Yrd. Doç. Dr. Nergis Biray’a, Farsça beyitlerin çevirisinde yardımlarından faydalandığım hocam Yrd. Doç. Dr. Saadet Karaköse’ye , bilgisayar konusundaki teknik yardımlarından ötürü hocam Yrd. Doç. Dr. Saadet Sarı’ya en içten teşekkürlerimi sunarım.

KISALTMALAR DİZİNİ

- a.g.e : Adı geçen eser
a.g.m : Adı geçen makale
a.s : °Aleyhisselâm
A.Ü : Ankara Üniversitesi
c.a : Celle ve a°lâ
c.c : Celle Celâlehû
D.T.C.F : Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
İ.Ü : İstanbul Üniversitesi
K.B : Kültür Bakanlığı
k.v : Kerremullâhu vechehû
M.E.B : Millî Eğitim Bakanlığı
M.K.Y.B : Millî Kütüphane Yazma eserler Bölümü
r. a : Radiyallâhû °anh
s. : Sayfa Numarası
S. : Sayı
s.a.v : Sallalâhû °aleyhi vesellem
T.D.K : Türk Dil Kurumu
T.D.A.Y : Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
T.D.E.D : Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi
Yay. : Yayını

ŞEKİLLER TABLOSU**Sayfa No**

Şekil 2.1 Anlamına Göre Basit Cümleler	80
Şekil 2.2 Yüklemine Göre Basit Cümleler.....	81
Şekil 2.3 Yüklem Yeri Göre Basit Cümleler	81
Şekil 2.4 Diğer Cümle Türleri İçindeki Basit Cümle Oranları.....	81
Şekil 2.5 Diğer Cümle Türleri İçindeki Ki'li Cümle Oranları.....	92
Şekil 2.6 Diğer Cümle Türleri İçindeki Bağlı Cümle Oranları.....	93
Şekil 2.7 Bağlı Cümle Sayıları	100
Şekil 2.8 Yapılarına Göre Cümle Çeşitleri.....	102



İÇİNDEKİLER	Sayfa No
ONAY SAYFASI	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	V
ŞEKİLLER TABLOSU.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII-XIX
GİRİŞ	1
YÂSİN SÛRESİ VE TEFSİRLERİ.....	3
METNİN TESBİTİ VE İNCELENMESİ	4
ESERİN YAZARI :	5
İNCELEME YÖNTEMİ;	6
BİRİNCİ BÖLÜM	8
I. KELİME GRUPLARI	8
A. TEKRAR GRUBU	11
1. Tekrar Türleri	12
a. Aynen Tekrarlar	12
b. Eş Manalı Tekrarlar	12
c. Zıt Manalı Tekrarlar	13
ç. İlaveli Tekrarlar.....	13
2. Cümledeki Vazifesi Yönünden Tekrarlar	13
a. Tekrar Grubunun Özne Olarak Kullanılması	13
b. Tekrar Grubunun Nesne Olarak Kullanılması.....	13
c. Tekrar Grubunun Zarf Olarak Kullanılması	14
ç. Tekrar Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması	14
d. Tekrar Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması	14

3. Tekrarların Kelime Grubu İçindeki Durumu.....	15
a. Tekrarların Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması	15
b. Tekrarların Birleşik Fiilin İsim Unsuru Olarak Kullanılması.....	15
c. Tekrarların İsim Tamlamalarında Tamlayan Olması.....	15
B. BAĞLAMA GRUBU	15
1. Bağlama Grubu Türleri.....	17
a. “ü, ü “ Edatlarıyla Kurulanlar	17
b. “ ve “ Edatı İle Kurulanlar	17
c. “ ile “ Edatı İle Kurulanlar	17
d. “Yâ”Bağlama Edatı İle Kurulanlar.....	18
2. Cümledeki Vazifesi Yönünden Bağlama Grubu	18
a. Bağlama Grubunun Özne Olarak Kullanılması	18
b. Bağlama grubunun Nesne Olarak Kullanılması.....	19
c. Bağlama Grubunun Zarf Olarak Kullanılması.....	19
ç. Bağlama Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması	19
d. Bağlama Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması	20
3. Bağlama Gruplarının Kelime Grupları İçindeki Durumu.....	20
a. Bağlama Grubunun Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması	20
b. Bağlama Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması	20
c. Bağlama Grubunun İsim Tamlamalarında Tamlayan Olarak Kullanılması.....	21
ç. Bağlama Grubunun İsim Tamlamalarında Tamlanan Olarak Kullanılması.....	21
d. Bağlama Grubunun Edat Grublarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması.....	21
C. SIFAT TAMLAMASI	22
1. Sıfat Unsuru Tek Kelime Olan Sıfat Tamlamaları.....	23
a. Sıfat Unsuru Niteleme Sıfatı Olan Tamlamalar	23
b. Sıfat Unsuru Belirtme Sıfatı Olan Tamlamalar	24
2. Sıfat Unsuru Kelime Grubu Olan Sıfat Tamlamaları.....	25
a. Sıfat Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Sıfat Tamlamaları.....	25
b. Sıfat Unsuru Aitlik Grubu Olan Sıfat Tamlamaları	25
c. Sıfat Unsuru Edat Grubu Olan Sıfat Tamlamaları.....	25
ç. Sıfat Unsuru Sayı Grubu Olan Sıfat Tamlamaları	26

3. Cümledeki Vazifesi Yönünden Sıfat Tamlamaları.....	26
a. Sıfat Tamlamasının Özne Olarak Kullanılması.....	26
b. Sıfat Tamlamasının Nesne Olarak Kullanılması.....	27
c. Sıfat Tamlamasının Zarf Olarak Kullanılması.....	27
ç. Sıfat Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması.....	27
d. Sıfat Tamlamasının Yüklem Olarak Kullanılması.....	28
4. Sıfat Tamlamalarının Kelime Grupları İçindeki Durumu.....	28
a. Sıfat Tamlamasının İsim Tamlamalarında Tamlayan Olarak Kullanılması.....	28
b. Sıfat Tamlamasının İsim Tamlamalarında Tamlanan Olarak Kullanılması.....	29
c. Sıfat Tamlamasının Başka Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması.....	29
d. Sıfat Tamlamasının Başka Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması.....	29
e. Sıfat Tamlamasının Edat Grubunda İsim Unsuru Olarak Kullanılması.....	30
f. Sıfat Unsuru “ evvel “ Kelimesi Olan Tamlamalar.....	30
g. Sıfat Tamlaması Unsurlarının Arasına Başka Unsurların Girmesi.....	31
h. Sıfat Tamlamasının Unsurlarının Yer Değiştirmesi.....	31
Ç. İSİM TAMLAMASI.....	31
1. Yapı Bakımından İsim Tamlamaları.....	33
a. Unsurları Tek Kelime Olan İsim Tamlamaları.....	33
b. Unsurlarından Biri veya İkisi Kelime Grubu Şeklinde Olan İsim Tamlamaları....	33
2. Cümledeki Vazifesi Yönünden İsim Tamlamaları.....	34
a. İsim Tamlamasının Özne Olarak Kullanılması.....	34
aa. Öznesi isim Tamlaması Olan Fiil Cümleleri.....	34
ab. Öznesi İsim Tamlaması Olan İsim Cümlesi.....	34
b. İsim Tamlamasının Nesne Olarak Kullanılması.....	35
c. İsim Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması.....	35
ca. Yaklaşma Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Tamlamalar.....	35
cb. Bulunma Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Tamlamalar.....	36
cc. Ayrılma Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Tamlamalar.....	36
ç. İsim Tamlamasının Yüklem Olarak Kullanılması.....	36
3. İsim Tamlamasının Kelime Grupları İçinde Durumu.....	37

a. İsim Tamlamasının Başka İsim Tamlamalarında Tamlayan Olarak Kullanılması ..	37
b. İsim Tamlamasının Edat Grubunda İsim Unsuru Olarak Kullanılması	37
c. İsim Tamlamasının Tamlayan veya Tamlanan Kısımlarının Sıfat Tamlamasından Oluşması	38
d. Tamlayanı Özel İsim Olan Tamlamaların Durumu	38
e. Tamlayanı Sıfat-Fiilli Olan Tamlamaların Durumu	38
f. Tamlayanı İyelik Eki Almış Tamlamaların Durumu	39
g. İsim Tamlamasının Unsurlarının Arasına Başka Unsurların Girmesi	39
h. Farklı Hususiyetdeki İsim Tamlamaları	39
D. AİTLİK GRUBU	40
Aitlik Grubunun Sıfat Olarak Kullanılması	40
E. BİRLEŞİK FİİL	40
1. İsim-Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiiller	43
a. Yardımcı Fiili “al-” Olan Birleşik Fiiller	43
b. Yardımcı Fiili “bağla-” Olan Birleşik Fiiller	43
c. Yardımcı Fiili “bul-” Olan Birleşik Fiiller	43
ç. Yardımcı Fiili “çek-” Olan Birleşik Fiiller	44
d. Yardımcı Fiili “dut-” Olan Birleşik Fiiller	44
e. Yardımcı Fiili “eyle-” Olan Birleşik Fiiller	44
f. Yardımcı Fiili “geç-” Olan Birleşik Fiiller	45
g. Yardımcı Fiili “gel-” Olan Birleşik Fiiller	45
h. Yardımcı Fiili “getür--” Olan Birleşik Fiiller	46
ı. Yardımcı Fiili “git-” Olan Birleşik Fiiller	46
i. Yardımcı Fiili “gör-” Olan Birleşik Fiiller	46
k. Yardımcı Fiili “kal-” Olan Birleşik Fiiller	47
l. Yardımcı Fiili “kıl-” Olan Birleşik Fiiller	47
m. Yardımcı Fiili “it-” Olan Birleşik Fiiller	47
n. Yardımcı Fiili “ol-” Olan Birleşik Fiiller	48
o. Yardımcı Fiili “ur-” Olan Birleşik Fiiller	48
ö. Yardımcı Fiili “vir-” Olan Birleşik Fiiller	48
2. Fiil-Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiiller	49
a. Yardımcı Fiili “bil-” Olan Birleşik Fiiller	49

b. Yardımcı Fiili “tur” Olan Birleşik Fiiller.....	49
c. Yardımcı Fiili “ko-(koy-)” Olan Birleşik Fiiller	49
F. ÜNVAN GRUBU	50
1. Cümledeki Vazifesi Yönünden Ünvan Grubu.....	50
a. Ünvan Grubunun Özne Olarak Kullanılması.....	50
b. Ünvan Grubunun Nesne Olarak Kullanılması.....	51
2. Ünvan Grubunun Kelime Grupları İçindeki Durumu	51
a. Ünvan Grubunun İsim Tamlamalarında Tamlayan Olarak Kullanılması	51
Birleşik İsimler.....	51
G. ÜNLEM GRUBU	52
H. SAYI GRUBU	53
E. EDAT GRUBU	53
1. Edat Grubu Türleri.....	54
a. “Sonra” İle Kurulan Edat Grubu.....	54
b. “Üçün”, “Çün” İle Kurulan Edat Grubu.....	55
c. “Girü” İle Kurulan Edat Grubu.....	55
ç. “Gibi” İle Kurulan Edat Grubu	55
d. “Kadar” ve “değin” İle Kurulan Edat Grubu	56
da. Miktar Edatı Olan “Kadar”	56
db. Yer ve Yön Edatı Olan “Değin”	56
e. “İle” İle Kurulan Edat Grubu.....	57
f. “Birle”İle Kurulan Edat Grubu.....	57
g. “-den artuk” Edatı ile Kurulan Edat Grubu	58
h. “taşra” Edatı ile Kurulan Edat Grubu.....	58
ı. “hakkında” Edatı ile Kurulan Edat Grubu	58
i. Diğer Edatlarla Kurulan Edat Grupları	58
2. Cümledeki Vazifesi Yönünden Edat Grubu.....	59
a. Edat Grubunun Zarf Olarak Kullanılması	59
b. Edat Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması	59
3. Edat Grubunun Kelime Grupları İçindeki Durumu	60

İ. KISALTMA GRUPLARI	60
1. AYRILMA GRUBU	60
1. Cümledeki Vazifesi Yönünden Ayrılma Grubu.....	60
a. Ayrılma Grubunun Özne Olarak Kullanılması.....	60
b. Ayrılma Grubunun Nesne Olarak Kullanılması.....	61
c. Ayrılma Grubunun Zarf Olarak Kullanılması	61
d. Ayrılma Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması	61
J. İSİM-FİİL GRUBU	61
1. Cümledeki Vazifesi Yönünden İsim-Fiil Grupları.....	62
a. İsim-Fiil Grubunun Özne Olarak Kullanılması	62
b. İsim-Fiil Grubunun Nesne Olarak Kullanılması	63
c. İsim-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması.....	63
d. İsim-Fiil Grubunun Zarf Tümlenci Olarak Kullanılması	63
K. SIFAT-FİİL GRUBU	64
-dık /- dik Sıfat Fiil Eki :	65
-an /-en Sıfat Fiil Eki ;	65
1. Cümledeki Vazifesi Yönünden Sıfat-Fiil Grubu.....	65
a. Sıfat Fiil Grubunun Özne Olarak Kullanılması.....	65
b. Sıfat-Fiil Grubunun Nesne Olarak Kullanılması.....	66
c. Sıfat-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması	66
d. Sıfat-Fiil Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması	67
2. Sıfat-Fiil Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu.....	67
L. ZARF-FİİL GRUBU.....	67
1. Zarf-Fiil Grubu Teşkil Eden Ekler	69
a. “-ı,-i, -u, -ü “ Eki.....	69
aa. “-ı,-i,-u,-ü” Ekinin “-arak,-erek” Yerine Kullanılması	69
b. “-up,-üp” Eki	69
d. “-ınca,ince” Eki.....	70
e. “-ıcak,-icek” Eki.....	70
f. “-madın,-medin” Eki	70
g. “-ken” Eki.....	71
h. “-dukça,-dükçe” Eki.....	71

İKİNCİ BÖLÜM.....	72
CÜMLE.....	72
A. YAPILARINA GÖRE CÜMLELER	73
1. Basit Cümleler	76
a. Basit İsim Cümleleri.....	78
b. Basit Fiil Cümleleri.....	79
2. Birleşik Cümleler.....	82
a. Şartlı Birleşik Cümle	84
ab. Şartın İstek Ekiyle Karşılanması.....	86
b. İç İçe Birleşik Cümle.....	86
3. BAĞLI CÜMLELER.....	88
a. Ki Bağlacı İle Bağlanan Bağlı Cümleler	89
Ki' ile Bağlı Birleşik Cümlelerde Yardımcı Cümlelerin Görevleri:	92
aa. Yardımcı Cümlelerin Özne Olarak Kullanılması.....	92
ab. Yardımcı Cümlelerin Nesne Olarak Kullanılması	92
bc. Yardımcı Cümlelerin Zarf Olarak Kullanılması	93
b. Diğer Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Birleşik Cümleler	93
ba. “Çün veya “Çünkü” Edatlarıyla Bağlanan Birleşik Cümleler.....	94
bb. “Dahi” Edatı İle Bağlı Cümleler ;.....	96
Kuvvetlendirme Edatı Olarak “Dahi”.....	97
bc. “ Ve ” Edatı İle Bağlı Cümleler;.....	97
bç. Ya^nî; Edatı İle Bağlı Cümleler;.....	98
bd. Ammâ, Edatı İle Bağlı Cümleler;.....	98
be. Yâhûd Edatı İle Bağlı Cümleler;	99
bf. “Zîrâ ki” Edatı İle Bağlanan Cümleler;	99
bg. Meger Edatı İle Bağlanan Cümleler;.....	100
4. SIRALI CÜMLELER	100
B. YÜKLEMLERİNE GÖRE CÜMLELER.....	103
1. İsim Cümleleri.....	103
a. Yüklemi Ek-Fiille Çekimlenmiş Bir Kelime Olan Cümleler.....	103
b. Yüklemi Kelime Grubu + Ek-Fiil (-dur,-dür) Şeklinde Olan Cümleler	104

ba. Yüklemini Sıfat Tamlaması + Ek-Fiil (-dur, -dür) Şeklinde Olan Cümleler	104
bb. Yüklemini İsim Tamlaması + Ek Fiil Şeklinde Olan Cümleler.....	105
bc. Yüklemini Edat Grubu + Ek Fiil Şeklinde Olan Cümleler	105
2. Fiil Cümleleri	105
a. Yüklemini Basit Kipli Olan Fiil Cümleleri	105
b. Yüklemini Birleşik Kipli Olan Fiil Cümleleri	106
C. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER	107
I. Kurallı Cümleler	107
II. Devrik Cümleler	108
Ç. MANALARINA GÖRE CÜMLELER.....	110
1. İsnat Tarzına Göre Cümleler	111
a. Haber Cümleleri.....	111
b. Tasarlama Cümleleri.....	113
2. Sübut (Sabit olma) Durumuna Göre Cümleler	114
a. Olumlu Cümleler	114
b. Olumsuz Cümleler.....	115
ba. Olumsuz Fiil Cümleleri	115
a. “-me-ma” ile Yapılan Cümleler:.....	115
b. “ne...ne” Bağlama Edatıyla Yapılan Cümleler	116
bb. Olumsuz İsim Cümleleri	116
bc.“Degül” Edatının Olumsuz İsim Cümlesi Yapması	116
3. Soru Cümleleri.....	117
a. Kuruluşları Yönünden Soru Cümleleri	117
aa. Soru Ekiyle Kurulanlar	117
ab. Soru Sıfatları, Zamirleri, Zarfları, Edatlarıyla Kurulanlar	118
“Kanı”ve “Kangı” İle Kurulan Cümleler	118
“Ne” İle Kurulan Cümleler	118
“Nice” İle Kurulan Cümleler	119
“Niçün” İle Kurulan Cümleler	119
“Niye” İle Kurulan Cümleler	120
“Ne Kadar” İle Kurulan Cümleler.....	120
“Kim” İle Kurulan Cümleler.....	120

bd. İsim-Fiil Grubunun Özne Olması	133
be. Sıfat-Fiil Grubunun Özne Olması	133
3. Nesne.....	133
a. Nesnenin Yükleme Hali Eki Almaması.....	134
b. Nesnenin Yükleme Hali Eki Alması	134
ba. “-n” Ekiyle Nesne Olan Unsurlar	134
b.b. “-ı,-i” Ekiyle Nesne Olan Unsurlar	135
bc. “-nı, -ni,” Ekiyle Nesne Olan Unsurlar	135
c. Nesne Olan Kelime Grupları	136
ca. Bağlama Grubunun Nesne Olması.....	136
cb. Sıfat Tamlamasının Nesne Olması	136
cc. İsim Tamlamasının Nesne Olması.....	137
cd. Ayrılma Grubunun Nesne Olması.....	137
4. Yer Tamlayıcısı	137
a. Tek Kelimededen Meydana Gelen Yer Tamlayıcıları.....	138
b. Yaklaşma Hali Eki Alan Yer Tamlayıcıları.....	138
c. Bulunma Hali Eki Alan Yer Tamlayıcıları	139
ç. Ayrılma Hali Eki Alan Yer Tamlayıcıları.....	139
Kelime Gruplarından Meydana Gelen Yer Tamlayıcıları.....	139
a. Sıfat Tamlamalarının Yer Tamlayıcısı Olması.....	139
b. İsim Tamlamalarının Yer Tamlayıcısı Olması	140
c. İsim-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması	141
ç. Sıfat-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması	141
5. Zarf Tümlenci	141
a. Ek Almadan Zarf Olan Unsurlar :	142
b. Ek Alarak Zarf Olan Unsurlar.....	143
ba. Eşitlik Hali Eki Alan Zarflar.....	143
bb. Yön Hali (Direktif) Eki Alan Zarflar	143
bc. Vasıta Hali Eki Alan Zarflar.....	143
bç. Bulunma Hal Eki Alan Zarflar	143
bd. Zarf-Fiil Ekiyle Teşkil Edilen Zarflar	143

“Kanda” ve “Kandan” İle Kurulan Cümleler	120
b. Fonksiyonları Yönünden Soru Cümleleri	120
ba. Tasdik Ettirme Fonksiyonu.....	121
bb. Hayret İfadesi Taşıma Fonksiyonu.....	121
bc. İhtimal ve Karşılaştırma Fonksiyonu	121
bç. Bilinmezlik Fonksiyonu	122
bd. Suçlama, Tezyîf Etme Fonksiyonu.....	122
be. Üzüntü ve Kaygı Fonksiyonu.....	122
bf. İmkânsızlık Fonksiyonu.....	123
D. CÜMLENİN UNSURLARI	123
1. <i>Yüklem</i>	124
a. Fiil Cümlelerinde Yüklem.....	124
aa. Basit Kipli Fiillerin Yüklem Olması	124
ab. Birleşik Kipli Fiillerin Yüklem Olması	124
ac. İsim+Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiillerin Yüklem	126
Olması	126
aç. Fiil+Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiillerin Yüklem Olması	126
ad. Birleşik Fiillerin Deyimleşmiş veya Kalıplaşmış İfadelerde Yüklem Olması ..	127
b. İsim Cümlelerinde Yüklem	127
ba. Yüklemini Tek Kelime Olan İsim Cümleleri	127
b. Yüklemini Kelime Grubu Olan İsim Cümleleri.....	128
ba. Sıfat Tamlamasının Yüklem Olması	128
bb. Edat Grubunun Yüklem Olması.....	128
bc. İsim Tamlamasının Yüklem Olması.....	129
bd. Bağlama Grubunun Yüklem Olması.....	129
2. <i>Özne</i>	129
a. Öznesi Tek Kelime Olan Cümleler	130
b. Öznesi Kelime Grubu Olan Cümleler	131
ba. Bağlama Grubunun Özne Olması	131
bb. Sıfat Tamlamasının Özne Olması	131
bc. İsim Tamlamasının Özne Olması	132
bç. Ünvan Grubunun Özne Olması	132

c. Kelime Grubu Şeklinde Zarflar	144
ca. Tekrar Grubunun Zarf Olması.....	144
cb. Edat Grubunun Zarf Olması.....	145
cc. Zarf-Fiil Grubunun Zarf Olması	145
cd. Sıfat Tamlamasının Zarf Olması	146
ce. İsim Tamlamasının Zarf Olması.....	146
E. CÜMLE UNSURLARI ARASINDAKİ MÜNASEBET.....	147
1. Özne-Yüklem Münâsebeti.....	147
Öznenin Teklik Olduğu Cümlelerde Yüklem Durumu	148
Öznenin Çokluk Olduğu Cümlelerde Yüklem Durumu.....	149
a.Öznenin Çokluk Yüklem Teklik Olduğu Örnekler:.....	150
b.Öznenin ve Yüklem Çokluk Olduğu Örnekler :	150
Özne-Yüklem Uyumsuzluğu	150
2. Nesne -Yüklem Münâsebeti.....	150
a. Belirli Nesne -Yüklem Münâsebeti	150
b. Belirsiz Nesne-Yüklem Münâsebeti	151
c. İyelik Eki Almış Nesnelerin Durumu.....	151
ca. Tekil Birinci Şahıs İyelik Eki Alan Nesnelere:.....	151
cb. Tekil İkinci Şahıs İyelik Eki Alan Nesnelere :	152
cc. Tekil Şahıs İyelik Eki Alan Nesnelere	152
cd. Çoğul Birinci Şahıs İyelik Eki Alan Nesnelere :	152
ce. Çoğul İkinci Şahıs İyelik Eki Alan Nesnelere :	153
cf. Çoğul Üçüncü Şahıs İyelik Eki Alan Nesnelere	153
Yer Tamlayıcısı -Yüklem Münâsebeti.....	154
a. Yaklaşma Hâli Ekiyle Kurulan Yer Tamlayıcıları	154
aa. Yaklaşma-Bitiş	155
ab. Yaklaşma-Bildirme.....	155
ac. Yaklaşma-Yer	156
ad. Yaklaşma-Yön	156
ae. Yaklaşma-Sebeb.....	157
b. Bulunma Hâli Ekiyle Kurulan Yer Tamlayıcıları.....	157

ba. Yer Fonksiyonu İle Kullanılması	158
c. Ayrılma Ekiyle Kurulan Yer Tamlayıcıları	158
ca. Bir Yerden Bir Yere Çıkma (uzaklaşma, ayrılma) :	159
cb. Karşılaştırma Fonksiyonu İle Kullanılması	160
cc. Menşe Fonksiyonu İle Kullanılması	160
ç. Hâl Eklerinin Birbiri Yerine Kullanılması	160
ça. Bulunma Ekinin Yaklaşma Fonksiyonu İle Kullanılması	160
çb. Bulunma Ekinin Ayrılma Fonksiyonu İle Kullanılması	161
çc. Yaklaşma Ekinin Vasıta Fonksiyonu İle Kullanılması	161
çd. Yükleme Ekinin Yönelme Fonksiyonu ile Kullanılması	161
çe. Ayrılma Ekinin Yaklaşma Fonksiyonu İle Kullanılması	161
-/- Zarf- Yükleme Münâsebeti	162
a. Zaman Bildiren Zarflar	162
b. Durum-Hal Bildiren Zarflar	163
c. Sebep Bildiren Zarflar	164
d. Yer -Yön Bildiren Zarflar	165
e. Miktar Bildiren Zarflar	165
f. Vasıta Bildiren Zarflar	165
METNİN İMLÂ ÖZELLİKLERİ	166
I. ARAPÇA VE FARŞÇA KELİMELERİN İMLÂSİ	166
II. TÜRKÇE KELİMELERİN İMLÂSİ	168
a. Kelimeler:	168
b. Ekler:	171
ba. Hâl Eklerinin Yazım Özellikleri:	176
Ünlü Düşmesi ;	177
Ünlü Birleşmesi:	178
SONUÇ	179
METNİN TRANSKRİPSİYONU	185
ORJİNAL METİN	259

SÖZLÜK.....	295
KAYNAKLAR.....	319
ÖZGEÇMİŞ.....	325



GİRİŞ

“Tefsir, Kur’ânla alâkalı bir ilim tabiri olarak, insan gücü ve Arapça dilbilgisinin verdiği imkân nisbetinde, Kur’an metninin manasından bahs eden bir ilmin adı olup, önce Arapça dilbilgisiyle badi^c, beyân v.s edebî san^eatları ve kelâm, fıkıh, cedel v.s gibi ilimleri bilmeyi gerektirir.”¹ Şeklinde tarif edilen tefsir ilminin ortaya çıkış sebebi ve gelişimi ile ilgili olarak Fuad Köprülü şunları söylemektedir.

“İslâmî ilimler, Hulefâ-yı Râşidîn (Dört Halife) zamanında “Kur’an”, “Tefsîr” ve “Hadîs” den ibaret olup, bunlar da henüz zabt ve tedvin olunamamıştı. Peygâmbere zamanına yetişen bir çok zât daha mevcut olduğu cihetle, nakillerde ve rivâyetlerde pek az ayrılık oluyor, zabt ve tedvin ihtiyacı duyulmuyordu. Bir söylentiye göre, Hazreti Peygamber bu ilimlerin sadırdan satıra nakl olunmasına mâni olduğu gibi, Sahâbe ve tabiîn de zabıtların bozulmaya ve değışmeye uğratılabileceğine inandıklarından bu an’aneyi bozmuyorlardı.

Kur’an-ı Kerîm’in cem ve tedvininden sonra en evvel yazılan eser “Tefsir”e aiddir, ki esasen İslâmî ilimlerin en mühimi de tabiî budur. Peygamber zamanında, herhangi bir âyetin anlaşılmasında müşkülata uğrayan, hemen Hazreti peygambere müracaatla müşkülünü derhal çözer, âyetlerin esas metnini istinsah edilmişinden ayırırdı. Sonradan İslâmiyet devlet şekline girerek nizâmlara ve kanunlara ihtiyaç hasıl olunca Kur’an-ı Kerîm bu kanunlara ve nizâmlara kaynak sayılarak ”Tefsîr”e bir kat daha fazla ehemmiyet verilmiş ve hâfizlarla müfessirler âdeta son zamanlarda Fakîh (Fıkıhçı)ler gibi sayılmıştı. Tefsiri, yazı ile ilk kitap haline getiren zat “Mücâhid b.Cübeyr” (vef.H.104) idi. Sonradan bir çok tefsirler yazılmış ve nihayet “Vâkıdî” (vef.H.210) ve “Taberî” (vef.H.310) gibi bir çok tanınmış müfessirler yetişmiştir. İlk zamanlarda tefsîrin tek dayanağı Hz.Peygamberden ve daha sonraları eshâb ve tâbiinden söylenti ve isnâd ile nakilden ibâret idi; o sırada henüz pek câhil olan Arablar, yaradılışın sırlarına aid bilmedikleri şeyleri anlamak istedikçe İslamiyeti kabulden evvel musevilik ve isevilik dinlerine sâlik olmuş kimselere başvururlardı ki, bunlar da ekseriyetle Yemen Himyerîlerinden idi. İslâmiyet dairesine “Sâibi” ve “Mecûsi” lerden bir çok kimseler de girince eski bir dinî edebiyata mâlik olan bu muhtelif itikad manzûmeleri, İslâm akide ve an’aneleri üzerinde

¹ İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1974, M.E.B Yayınları, 12/I.Cilt, s.117

mühim tesirler yaptı. Araplara nazaran her hususta çok daha vukuf ve malûmatı olan ve okuyup yazma bilen Mecûsiler, Sâibiler, Museviler, Hristiyanlar, çeşitli sebeblerle müslüman olduktan sonra da o eski adet ve an'aneleri bırakmıyorlardı. Bu cihetle ilk tefsir kitapları bu eski dinlere aid bir takım an'aneleri de ihtiva eder. Lakin daha sonraları lisâniyat "ilminin Araplar arasında doğması ve gelişmesi ve felsefi cereyanların başlayışı, tenkîd ve tefekkür kabiliyetini kemâle erdirince "İbn-i Atiye, Kurtubî, Zemaşeri" gibi ciddi araştırmalar üzerine mühim eserler yazan müfessirler yetişmiş, hatta tasavvuf cereyanının İslâm âleminde mühim bir mevki alması üzerine, ayrıca Kur'an âyetlerini sûfi esaslara göre şerh ve izâh eden müellifler de meydana çıkmıştır."²

Kur'an, ilk defâ Samanoğullarından Mansûr bin Nûh (M.961-967) zamanında, Horasanlı ve Maverâü'n-Nehirli âlimlerden oluşan bir heyet tarafından Farsçaya çevrilmiş, bu tercüme Taberî tefsirinden kelime kelime yapılmıştır. Zeki Velidi Togan, bu heyette Türk üyelerin de var olduğunu belirttikten sonra ilk Türkçe tercümenin de bu heyetin Türk üyeleri tarafından Farsça tercümeyle dayanılarak yapıldığını söylemektedir.³

"Daha VIII.asırdan itibaren müslüman olmaya başlayan Türkler, 920 yılında Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han'ın İslâmiyeti resmen kabul etmesiyle, kitle halinde müslüman olup ilk islâmî Türk devletini kurdular.

İslâmiyetin kabulü Türklerin din, kültür, fikir yapısı, dil ve edebiyatlarında mühim değişiklikler meydana getirdi. Tek tanrı inancına eskiden beri sahip bulunan milletimiz, İslâmiyeti bütün ruhu ve benliği ile benimsedi; onun ahlâk ve fazilet anlayışını kendi vicdan dünyasına uygun buldu."⁴

Bilindiği gibi kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerîm, Allâh (c.c) tarafından son peygamber Hz. Muhammed Mustafâ (s.a.v)'ya Arapça olarak indirilmiştir. İslâmiyeti kabul eden Türkler öncelikle Kur'anı tercüme etmişler böylece yeni dinin esaslarını öğrenmeye çalışmışlardır. Daha sonra Arapçayı iyi bilen alimlerimizin yetişmesiyle tefsirler de yapılmıştır. Kütüphanelerimizde 13.14. yüzyıllara ait pek çok Kur'an tefsiri ve satır arası Kur'an tercümleri bulunmaktadır. Ayrıca Kur'anın önemli sûre ve âyetlerinin

² M.Fuad Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1986, (III:Basım),s.87,88

³ Zeki Velidi Togan, "Londra ve Tahrandaki İslâmî Yazmalardan Bazılarına Dair", İ.T.E.D, III, 1959-1960, s.135

⁴ Faruk Kadri Timurtaş, Tarih İçinde Türk Edebiyatı, Vilâyet yayınları, İstanbul, 1981, s.5-6.

de tefsirleri de yapılmıştır. Metnimizin de bir Yâsin Sûresi tefsiri olması nedeniyle Yâsin Sûresi tefsirlerinden bahsedeceğiz.

Yâsin Sûresi ve Tefsîrleri

Kur'an-ı Kerim'in 22.Cüz, 36.Sûresi olan Yâsin Sûresi 83 âyettir. Değişik kaynaklarda "Azîme", "Muimme", "Müdafîa-i Kâdiye", "Kalb-i Kur'an" şeklinde adlandırılan bu sûrenin 45 âyeti Mekke'de diğerleri Medine'de inmiştir.

Yâsin, çoğunluğun görüşüne göre, Halil ve Sibeveyh 'in açıkladıkları gibi sûrenin ismidir. Bazılarına göre yemindir. Allah Te'âlânın isimlerindedir. Bazılarına göre de Allah Te'âlânın kelâmını açtığı bir söz anahtardır. Özel olarak şu iki rivayet vardır; Birisi, İkrime vasıtasıyla İbn-i Abbâsdan rivayet edildiği üzere "Ey insan!" demek olmasıdır. Birisi de, Saîd Cübeyr'den rivayet edildiği üzere Hz. Peygamberin bir ismi olmasıdır ki, "Emin ol ki sen, hiç şüphesiz gönderilen peygamberlerdensin." hitabı bunu andırır. Şifâ-i Şerîf'te anlatıldığı üzere Nakkaş, Hz.Peygamberden: Benim Kur'anda yedi ismim vardır: Muhammed, Ahmed, Tâhâ, Yâsin, Müddessir, Müzzemmil, Abdullah" diye rivayet etmiştir.

"Saîd b. Mansur ile Beyhakide Hassan b. Atıyye'den rivayet etmiştir ki, Resulullah şöyle buyurmuştur: "Yâsin sûresine Tevrat'ta Muimme denilir. Sahibine dünya ve ahiret hayrını genelleştirir ve onun dünya ve ahiret sıkıntılarına karşı koyar, dünya ve ahiret korkularını yok eder. Buna Müdafîa-i Kâdiye de denir. Sahibinden her kötülüğü men eder ve her ihtiyacı karşılar.

İmâm Ahmed ve daha başkalarından hadisle Ma'kıl b. Yesar'dan rivâyet edilmiştir ki, Resullullah (s.a.v): "Yâsin Kur'anın kalbidir" ve bu onun isimlerinden biri sayılmıştır. Hücetü'l İslâm İmâm Gazâli buna bir gerekçe olmak üzere bu sûrede haşrin ve neşrin (kıyâmet olaylarının) en edebî ve en güzel bir şekil üzere anlatılmış olduğunu haşri ve neşri kabul etmenin de imânın kalbi mevkîinde bulunduğunu söylemiştir. İmâm Razî de bunu beğenmiştir. Keşif 'te şöyle denilmiştir: Bir şeyin kalbi onun özü ve aslıdır ki, diğerleri onun hazırlıklarından ve tamamlayıcılarından sayılır. Bu sûreye kalb denmesinde de, Peygamberimizin işareti Fatiha'ya Ümmü'l-Kitab "kitabın anası" denmesinde söylediğimiz izah olsa gerektir. Yani peygamberler göndermek ve kitablar

indirmekten maksat, kulları ahirette kemâl gayelerine iletmektir. O kemal ise burada anlatılan tahakkuk ve ilgi ile olur ki, buna doğru yola girmek denir.”⁵

Kur’an-ı Kerîmin önemli surelerinden biri de Yâsin Sûresidir ve Türklerin İslâmiyeti kabulünden sonra pek çok tefsiri yapılmıştır. Millî kütüphanede bulunan Yâsin Sûresi tefsirleri şunlardır.

	Numarası	Müellifi/Müstensihi	Yazılış/İstinsah Tarihi
1. M.K.Y.B	A/ 692 / 2	Ali bin °Abdullah	H. 1090/M. 1679.
2.M.K.Y.B	A/ 236/ 2	Mehmet Esat Ebû İshak İsmâ’il Efendizâde (ölm.H.1166.M. 1753)	-
3.M.K.Y.B	A. 2048	Hasan Şükrü,	H.1249 / M. 1834
4.M.K.Y.B	A. 703 /1	Ali bin °Abdullah	1090/M. 1679.
5.M.K.Y.B	A 3535 /3	-	-
6.M.K.Y.B	A. 2082	(Eksik Nüsha)	-
7.M.K.Y.B	A.2123	(Eksik Nüsha)	-

Metnin tesbiti ve incelenmesi

Üzerinde çalıştığımız Yâsin Sûresi tefsiri Millî Kütüphane Yazmalar Bölümü 703/1 numarada kayıtlı müstensihihinin Ali bin Abdullah olduğu yazılan bir nüshadır. Türkçe nesih hattıyla 195x140 - 125x80 mm. ölçüsünde ondokuz satırlı, 25b- 60b yapraklarında birleşik harf ve arma filigranlı kağıda H.1090 (M.1697) tarihinde yazılmıştır. Ayetler kırmızı mürekkeplelidir. Kahverengi meşin bir cilt içerisindeydir.

Eserin iç kapağında iki tarih düşürülmüştür. Bunlar;

“Oğlum Mehmed dünyaya gelip kadem basduğı hurire senete seb°a ve tis°in ve elf (H.1097) Hak Ta°âlâ °ilm ü°amel ve °amel-i salih °ömr-i tavîl eyleye, mu°ammer eyleye. Amîn Yâ Rabbel-Alemîn.”

“Oğlum °Alinin dünyaya geldiğı gün hurire senete mi’e ve elf ve (H. 1100).Amîn mu°ammer eyleye.”

Ahmed Efendi Yeni Cami İmâmı, aded-i evrak 38 yaprak”

⁵ Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, Feza Yay, İstanbul, 6.Cilt, s.394-395.

şeklindedir.

Eser harekesiz bir metin olup âyet ve hadisler Arapça olarak verilmiş ve harekelenmiştir.

Üzerinde çalıştığımız Yâsin Sûresi Tefsirinin iki nüshasını daha tesbit ettik.

Bir nüshası Millî Kütüphane Yazmalar Bölümü 692/2 numarada kayıtlıdır. Türkçe harekeli nesih hattıyla dokuz satırlı ayetlerin üstü kırmızı mürekkeple çizilmiş ve meşin bir cilt içerisinde. Bu nüsha üzerinde Mehmet Kara yüksek lisans tezi olarak çalışmıştır

Eserin tesbit ettiğimiz bir diğer nüshası Konya Koyunoğlu Müzesi Yazma kitaplar kısmı 13391 numarada kayıtlıdır. Bu nüsha üzerinde ise Nadide Gürbüz yüksek lisans tezi olarak çalışmıştır.

Eserin Yazarı :

Eserin yazarı hakkında metnimizde hiçbir bilgi yoktur. İstinsah eden kişi olarak Millî Kütüphane Yazmalar Katoloğunda Ali bin Abdullah ismi zikr edilmekte olup yazarı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ali bin Abdullah hakkında tezkirelerden yaptığımız tarama da bizi bir sonuca götürememiştir.

Eserin Konya Koyunoğlu Müzesinde bulunan nüshası üzerinde yapılan çalışmada eserin büyük bir ihtimalle 14.Yüzyıla ait olup Sultan II.Murad'a sunulduğu ve yazarının Mustafa ibn-i Muhammed Ankaravî olduğu belirtilmektedir. Bu nüsha üzerinde Nadide Gürbüz tarafından yapılan tez ve nüshanın transkribi incelenmiş, nüshanın elimizde bulunan nüshaya bazı kelime farklılıkları dışında benzediği görülmüştür. Buradan yola çıkarak elimizdeki metnin yazarının da Mustafa ibn-i Muhammed Ankaravî olabileceği sonucuna varılmıştır..

Osmanlı Müellifleri'nde Mustafâ İbni Muhammed Ankaravî için "Osmanlı ulemâsının eskilerinden bir zattır. Mukaddimesinde Şehzâde Süleyman Paşa adına yazıldığı bildirilen, büyük bir cilt halinde Türkçe olan (Sûre-i Mülk) tefsiri Osmanlı lisanının tarihi bakımından da ehemmiyeti haizdir. Bir de (Mevıza), (Fezail -i Şuhûri Selâse), (Mucizat), (Fazilet-i Salavat) ve (Hikâyat-ı Latife ani'l-Eslaf) dan bahs eden Türkçe (Hallün-Nâsıhîn) isminde diğer bir eseri de vardır ki, her ikisi de umumî kütüphanede mevcuttur." denmektedir.⁶

⁶ Osmanlı Müellifleri , Cilt I, s.385.

İnceleme Yöntemi;

Metni Ankara Millî Kütüphane El Yazmaları Bölümünde bularak mikrofilm yöntemi ile fotokopisini alarak çalışmaya başladık. Millî Kütüphanede bulunan diğer nüshayı da inceledik. Yüksek Öğretim Kurumu Tezler Bölümü'nde metnin üzerinde daha önce çalışılıp çalışılmadığını araştırdık. Metnin diğer nüshaları üzerinde Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde iki tane Yüksek Lisans tez çalışması yapılmıştı. Bu çalışmalardan biri eserin Millî Kütüphane Yazmalar Bölümünde A/692/2 numarada kayıtlı nüshası üzerinde Mehmet Kara tarafından; diğer çalışma ise eserin Konya Koyunoğlu Kütüphanesinde bulunan nüshası üzerinde Nadide Gürbüz tarafından yapılmıştı. Her iki çalışmada da eserin fonetik ve morfolojik incelemesiyle birlikte metnin transkripsiyonu yapılmıştı. Bizim çalışmamız bir sentaks incelemesi olması yönüyle bu çalışmalardan farklıydı.

Önce metni EAT'nin fonetik ve morfolojik özelliklerini gözönünde bulundurarak transkribe ettik.

Çalışmamız bir sentaks çalışması olduğu için bu konuda daha önce yapılmış çalışmaları inceleyerek metot tesbiti yapmak istedik. Türk dilinde daha önce yapılan çalışmaların birçoğunun morfoloji ve fonoloji incelemeleri olması ve sentaks çalışmasının az yapılması metot tesbitinde karşılaştığımız güçlüklerdendi. Özellikle İsmet Cemiloğlunun 14.Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiya Nüshası Üzerindeki Sentaks Çalışması metot tesbitinde bize yardımcı oldu. Ayrıca Türk diliyle ilgili yapılmış belli başlı gramer kitaplarını gözden geçirdik ve inceleme başlıklarımızı tesbit ettik. Metnimizdeki bütün Türkçe cümleleri fişleyerek sentaks incelemesini bu fişler üzerinde yaptık. Sentaks çalışması sırasında karşılaştığımız güçlüklerden biri metnin telif bir eser olmasıydı. Eserin tercüme olması cümle yapılarını değiştirmiş özellikle cümle öğelerinin sıralanışında Arapça gramer kuralları bariz bir şekilde etkisini göstermişti. Bazen de müelliften kaynaklanan yazım hataları ve eksik öge kullanımları göze çarpıyordu.

Metinde geçen Arapça yetleri ve Farsça beyitleri eski harflerle vererek âyetlerin melini ve beyitlerin tercümelerini dipnotta gösterdik.

Türk dilinin tarihî gramerinin ortaya konulabilmesi dil tarihimiz açısından önemlidir ve bu amaçla Türk dilinin değişik dönemlerinin sentaks incelemesinin yapılması gereklidir. Çalışmamıza başlarken tezimizin bu amaca hizmet edebileceğini düşündük.



BİRİNCİ BÖLÜM

I. KELİME GRUPLARI

Muharrem Ergin “Türk Dil Bilgisi ”nde kelime grubunu “ birden fazla kelimeyi içine alan,yapısında ve mânâsında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir ”diye tanımlayarak, kelime gruplarını “belirtme grubu” olarak adlandırır ve özelliklerini şöyle ifade eder;

“1. Kelime grubu tek bir nesneyi veya hareketi birlikte karşılayan kelimeler topluluğu olduğundan bir kelime imiş gibi çekime tabi tutulur, sona gelen işletme eki bütün grubu şumulü içine alır.

2.Türkçede asıl unsurun yardımcı unsurdan sonra gelmesi bir kanun olduğu için,kelime gruplarında da belirtilen unsur sonda, belirten unsur önde bulunur. Çünkü, Türkçe düşünme sisteminde kelime sırasının temeli bu kaidedir. Onun için düşünme sırası ile kelime sırası birbirinden ayrılamaz.

3.Türkçe düşüncede zaman sırası esas olduğundan, kelime gruplarındaki kelime sırasının zaman sırasına uyması gerekir. Zira bir hareketin yardımcı hareketleri nasıl daha önce vuku bulursa, o yardımcı hareketleri karşılayan kelimeler de asıl hareketi karşılayan kelimelerden önce gelirler.”⁷

Dr.M.Kaya Bilgegil , “Türkçe Dilbilgisinde” kelime gruplarına “belirtme grubu” demekte ve “Birden ziyade kelimedden meydana geldiği halde, cümledeki görevi bakımından bir tek kelimedden farksız olan, gerektiği takdirde yine bir kelime imiş gibi çekim eki alabilen isim soyundan kelimelerin teşkil ettiği bileşik sözlere belirtme (tayin) grupları diyoruz “ şeklinde tarif etmektedir.⁸

Prof.Dr. Vecihe Hatiboğlu, “Türkçenin Sözdizimi”nde kelime gruplarını “yargısız anlatımlar ” olarak isimlendirmekte; “ Yargısız anlatımlar, yargılı anlatımlara çeşitli yönlerden yardımcı olurlar. Yargısız anlatımlar en az iki sözcüğün türlü ilgi ve nedenlerle

⁷Prof.Dr. Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, İstanbul,Boğaziçi Yay. 1962 s.353

⁸ Dr. Kaya Bilgegil,Türkçe Dilbilgisi, Ankara, Dergah Yay. 1963 s.115.

yanyana sıralanmasından doğan birliklerdir. Yargı bildirmeyen bu birlikler, anlatımlar ya kalıplaşmış sözcüklerden kurulan her türlü tamlamalardır ya da kalıplaşmış sözcüklerden kurulan birleşik sözcükler, deyimler veya ikilemelerdir.”⁹

Aynı yazar “Kelime Grupları ve Kuralları” adlı makalesinde ise “Kelime grupları (groupe de mots) kavramları en verimli şekilde dile getirmek için başvurulan kolaylıklardır. Kelime gruplarının en küçüğü iki kelime ile kurulur. En büyüğü ise on kelimeye kadar çıkan deyiş veya cümlelerdir...Her dilin kendine göre kelime grupları vardır. Bir dilde bir kelime grubu için yapılan tanım öteki dile uymayabilir. Tercümelereki başlıca güçlük ve aksamalar da kelime gruplarından doğar. Bu konuda faydalanılacak yabancı kaynaklar Türk dilinin gruplarını aydınlatmaya yetmeyebilir.

Birleşik kelimeler o kadar kalıplaşmışlardır ki aralarına ne çekim (tasrif) ekleri ne de yapım (teşkil) ekleri girer. Böyle kelimeler önceden aldıkları ekler ne ise, onlarla kalırlar. Çünkü araları hiçbir zaman aralanamaz ve araya ek de kelime de giremez. Birleşik kelimeler nasıl kurulmuş olurlarsa olsunlar sonuç bakımından isim soyundan (isim, sıfat, zamir, zarf, edat, bağlaç, ünlem) bir kelime değil, deyimdirler.” diyen yazar kelime gruplarını gramer bakımından “yapıbilim (morphologie)” ve “sözdizimi (syntaxe)” olarak ikiye ayırarak “aralarında kalıplaşma bulunan kelime grupları (birleşik kelime, deyim, bilmece, atasözleri, vecize ve argolar)” ve “aralarında kalıplaşma bulunmayan kelime grupları (sıfat tamlaması, zarf-fiil grubu, isim tamlaması v.b)” diye tasnif eder.¹⁰

İsmet Cemiloğlu ise Vecihe Hatiboğlu’nun “ kelime gruplarının en büyüğü on kelimeye kadar çıkar ”görüşüne katılmadığını belirterek kelime gruplarındaki kelime sayısının ifade edilmek istenen nesne ve hareketin hacmi nisbetinde değişebileceğini söylemekte ve kelime gruplarının özelliklerini şu maddeler halinde sıralamaktadır.

“1.Kelime grupları tek bir nesne ve hareketi birlikte karşılayan birden fazla kelimedenden meydana gelir.

2.Cümlelerde olduğu gibi, kelime gruplarında da asıl unsurlar yardımcı unsurlardan sonra gelmektedir.

⁹ Prof.Dr. Vecihe Hatiboğlu, Türkçenin Söz Dizimi, Ankara, 1972 s.2

¹⁰ Prof.Dr. Vecihe Hatiboğlu, “ Kelime Grupları ve Kuralları ”, T.D.A.Y-Belleten, 1963 ,s.203-244.

3. Kelime grupları, cümledeki vazifesi yönünden tek kelimedenden farksızdır; tekkelime gibi muamele görür ve çekim eki bütün grubu içine alarak son kelimeye eklenir.

4. Kelime grupları hüküm bildirmeyen unsurlardır.”¹¹

Leyla Karahan, “Türkçede Söz Dizimi”nde, “ Kelime grubu, bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu veya bir hareketi karşılamak üzere, belirli kurallar içinde yan yana gelen kelimeler topluluğudur. Kelime grupları; tek kelime ile karşılanmayan varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketleri karşılar.(İpek böceği, fotoğraf makinesi v.b) Varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketleri, anlamlarını genişleterek, belirterek, pekiştirerek, niteleyerek karşılar ”şeklinde tarif ettikten sonra kelime gruplarının özelliklerini şöyle sıralamaktadır;

“a)Kelime grupları cümle ve diğer kelime grupları içinde, tek kelime gibi, isim, sıfat, zarf ve fiil görevi yapar.

b) Kelimelerin grup içindeki sıralanışı kurallıdır.Görev bakımından birbirine denk olmayan unsurların bulunduğu bir kelime grubunda ana unsur, genellikle grubun sonundadır. Fiile dayalı gruplarda bu düzen, aynı zamanda hareketin oluş sırasını gösterir. “gülü koparıp koklayınca” kelime grubunda, “kopar-” fiili, “kokla-” fiilinden önce gerçekleştiği için, başta bulunmaktadır.Sadece birleşik fiil ile edat grubunda, ana unsur başta bulunur. Bu gruplarda ikinci unsur bir çekim unsurudur.

c) Kelime gruplarında unsurların sırası, konuşma ve şiir dilinde bozulabilir.

ç) Kelime gruplarının diğer kelime ve kelime gruplarıyla ilişkisi grubun sonundaki çekim ekleriyle sağlanır.Çekim eki bağlandığı kelimeye değil, o kelime grubuna aittir.

d) İkiden fazla kelimeli kelime gruplarında iç içe geçmiş, birbirini tamamlayan başka kelime grupları bulunur.

e) Kelime gruplarının vurgusu, grubun yapısına göre değişir.Vurgu, başta, sonda veya sondan bir önceki kelime üzerinde olabilir.Bazı gruplarda bütün unsurların vurgusu aynıdır.”¹²

Jean Deny, “Türk Dili Grameri ”nde kelime grupları için şunları söylemektedir:

¹¹ İsmet Cemiloğlu, Kısas-ı Enbiya, Ankara , T.D.K Yay. 1994 s.6-7.

¹² Leyla Karahan, Türkçede Söz Dizimi-Cümle Tahlilleri, Ankara, Akçağ Yay. 1995 s.11-13

“Kelimelerin şekil bakımından olduğu gibi, mantık bakımından da bir bütün vücuda getiren her topluluğuna, biz, kelime grubu adını vereceğiz. Bir kelime grubu mantık bakımından az çok tam bir manayı içine almış bulunur. Şekil veya morfoloji bakımından ise esas itibarıyla tek bir kelimededen ibaret imiş gibi insiraf hallerini alabilir.

1. Bir kelime grubuna bir lâhika getirileceği zaman, bu lâhika, bu grubu teşkil eden her kelime sonunda tekrarlanmaya lüzum görülmeden sadece grubun son kelimesi sonuna katılır.

2. Bir kelime grubunda her tâlî unsur, esas unsurdan evvel gelir.

3. Bir kelime grubu insirâfa uğradığı zaman, bunda sonuçluk (desinetel) lâhikasını alan kelime, ancak başlıca unsuru teşkil eden kelimelerdir ki grubun biricik insirâflı unsuru sanki kendisidir.”¹³

A. TEKRAR GRUBU

“ Bir nesneyi, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubudur. Grupta yer alan kelimeler arasında, şekil ve anlamca bir ilişki vardır. Tekrarlar anlamı kuvvetlendirir; nesne ve harekete çokluk, süreklilik ve beraberlik anlamı kazandırır. Zamirlerin, bağlama ve çekim edatlarının dışında bütün kelimelerle tekrar grubu kurulabilir. Ünlem edatları tekrara elverişlidir... Grubu meydana getiren unsurlar çekim edatı taşıyabilir. Grup içindeki kelimeler, eş görevlidir. Kelimeler arasında genellikle belirli bir ses düzeni bulunur. Bundan dolayı, tekrar gruplarının bir çoğunda unsurların yeri değiştirilemez. Tekrar grupları, cümle ve kelime grupları içinde sıfat ve zarf görevi yapar.”¹⁴

Bu konuda çok değerli bir araştırması bulunan Osman Nedim Tuna, topladığı malzemeye “ünlü-ünsüz, ünsüz-ünsüz, ünlü-ünlü” kurallarını uygulayarak, tekrarlanan kelimelerin fonetik yapı özelliklerine göre dizildiğini tesbit etmiştir. Ayrıca Türkçede yalnız ikili değil, “ at avrat pusat” “ şans kader kısmet ”, “ eş dost hısım akraba” gibi üçlü

¹³ Jean Deny , Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları (Türkiye Türkçesi) Çev. Oytun Şahin. Ank., 1995

¹⁴ Karahan, a.g.e. s.26-27

dörtlü tekrarların da bulunduğunu, ikilemelerde sıralama esasının fonetik olduğunu belirtmiştir.¹⁵

Prof.Dr. Vecihe Hatiboğlu, tekrar grubu terimi yerine ikileme (kalıplaşmış anlatımlar) terimini, özellikle değişik çekimli eylemlerde meydana gelişini dikkate alarak kullanmayı tercih ettiğini belirterek bunları yargısız anlatımların bir türü olarak değerlendirmektedir. “ İkileme Türkçenin yüzyıllar boyunca, evre evre ilgili bulunduğu Sanskritçe, Farsca, Arapça, Fransızca gibi dillerde az kullanılan bir özelliktir. Bu bakımdan dilimizde yabancı dillerin etkisi arttıkça, ikilemenin kullanım alanı daralmış ve ikileme daha çok halk dilinde geçerli sayılmıştır....İkilemelerin kullanılmasında ses benzerliğinin önemi ve etkisi büyüktür. İkilemeleri kuran sözcüklerin çoğunda, önseste ve sonseste ses benzerliği vardır. Kısaca Türk düşüncesi, ikilemeleri kurarken bir çeşit kafiye arar. Ünlü uyumları, ünsüz benzeşmeleri gibi, ikilemelerde de ses benzerliği, ses uygunluğu kuralı vardır.”¹⁶

1. Tekrar Türleri

Metnimizde tesbit ettiğimiz tekrar grupları şunlardır.

a. Aynen Tekrarlar

- yügürü yügürü (10b-2)
- dürlü dürlü (14b-10)
- şora şora (22b-12)
- zâri zâri (32b-6)
- pey â pey (29b-6)

b. Eş Manalı Tekrarlar

- herze hedeyân (6b-5)
- saç şakal (22a-18)
- ğill ğış (27a-3)

¹⁵ Osman Nedim Tuna, “Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabîî Bir Ünsüz Dizisi” Ankara, 1986

¹⁶ Hatiboğlu, a.g.e, s.52-54

c.Zıt Manalı Tekrarlar

ön soñ (20a-13)

elsüz ayakşuz (20a-2)

zâhirleri bâtınları (27a-4)

gice gündüz (19b-1)

ata ana (24a-5)

hayr şer (12a-9)

ç. İlaveli Tekrarlar

kapkara (18a-2,3)

tamtâze (13a-7)

2.Cümledeki Vazifesi Yönünden Tekrarlar

a. Tekrar Grubunun Özne Olarak Kullanılması

Bir köşede düşmiş gözleri görmez olmuş *el ayak* işden kalmış zâri zâri ağlar.(32b-5,6,7)

°Aşkları, zevkleri ve şafâları ziyâde ola. (29b-10)

İçlerinden *gıll gış* çıka pâk olalar, zâhirleri bâtınları pâk ola. (27a-3,4)

b.Tekrar Grubunun Nesne Olarak Kullanılması

El ayak virdük söyler dil virdük. (34b-11)

Ya°nî Tañrı Ta°âlâ Tâhâ veYâsin sûresini *yiri gögi* yaratmazdan öñdin biñ yıl ilerü okıdı.(2a-8,9)

c.Tekrar Grubunun Zarf Olarak Kullanılması

Ol gemü *elsüz ayaqsuz* su içinde yürür. (20a-2)

Geldi şehir kenârından bir kişi *yügüri yügüri*. (10b-1,2)

Bir köşede düşmüş gözleri görmez olmuş el ayak işden kalmış *zâri zâri* ağlar.

(32b-5,6,7)

Bil ki ay ve güneş *gice gündüz* yirlü yirinde turalar. (19b-1)

Şo 'uğda ıssıda abdesti tamâm alasız. (7b-2)

Andan münâdiler nidâ kılar ki iy cennet ehli şimden girü size sağlık var şayruluk yok, dirlik var, ölüm yok şâzılık var, kayğu yok *sâ'atden sâ'at* mübârek ola. (28a-12)

Çün kabrden turalar, sinlerinüñ üstinde baş açık, yalın ayak, *aç susuz*, üryân, biñ yıl mikdârı anda kılalar. (23a- 18)

ç.Tekrar Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması

Tekrar grubu genellikle birleşik fiilin isim unsuru olduğu durumlarda yüklem görevi yapmaktadır. Bir örnekte ise tek başına tekrar grubunun yüklem olduğunu tesbit ettik.

Çün kıyâmet kopa güneş bir arada karar kıla ayruğ yürümeye nûrı *kapkara ola* (18a-2,3)

Zîrâ ki bu kûrumuş yiri bahâr yağmuru-la hayat bağışlayub *tâmtâze olur*(13a-17)

Pes kucuşalar, *yüz yüze uralar*. (30a-7)

İncilde *Ṭâbe Ṭâbedür*. (4b-19)

d.Tekrar Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Görelere yılduzlar *yirlü yirinde* (18b-1)

Çıkarlar göge bakalar *yirlü yirinde* görelere. (18a-16,17)

Üçinci mevkıfda *ata ana haqqından* soralar. (24a-5)

Hayrdan şerden ne ki kıldırsa cezâsını görelere. (12a-9)

3. Tekrarların Kelime Grubu İçindeki Durumu

a. Tekrarların Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

Hağ Ta°âlânuñ ğayb °aleminde *dürlü dürlü kılları* olur. (16a-1)

Dürlü dürlü gümânlar ideler. (18b-2)

Vardur cennetde anlara *dürlü dürlü yimişler*. (27b-8)

Bir dürlü *herze hedeyân* söz söyledir. (6b-4,5)

b. Tekrarların Birleşik Fiilin İsim Unsuru Olarak Kullanılması

Pes kıcuşalar *yüzyüze uralar*. (30a-7)

Çün kıyâmet kıpa güneş bir arada kırar kıla ayruğ yürümeye nûrı *kapkıara ola* (18a-2,3)

Zîrâ ki bu kırumuş yiri bahâr yağmurı-la hayat bağışlayub *tâmtâze olur*(13a-17)

c. Tekrarların İsim Tamlamalarında Tamlayan Olması

Üçünci mevkıfda *ata ana hakkında* soralar . (24a-5)

B. BAĞLAMA GRUBU

Bağlama edatlarıyla birbirine bağlanmış iki veya daha fazla isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubu olup cümle ve kelime grupları içinde sıfat ve zarf görevi yapar. Prof.Dr. Kaya Bilgegil, Bağlaç Grupları terimini kullanarak eskiden bağlaç gruplarına terhib-i atfi denildiğini ve birinci terimin ma'tuf-ı aleyh, ikincisinin ise ma'tuf adını aldığı belirtiyor. “ Aralarında toplayıcı yön (= cihet-i câmia^c) bulunan terimlerin (= hadlerin) bir hükümle birleştirilmesi veya hükümlerin bir kavrama isnadı, bağlaç gruplarını meydana getirir...Bağlaç grupları üç yolla kurulur:

1. Araya bir vasıta katmaksızın veya değiştirmeksizin kelimeleri yanyana getirmekle;

a) İsimlerle : (Ahmet Hasan) Ankara'ya geldiler.

b) Sıfatlarla : (Sıcak, uzun) yaz geceleri.

c) Zamirlerle: (Ben, sen) kabul edilmedik.

d) Fiillerle :(Sordum, öğrendim).

e) Zarflarla: Bu iş, (er geç)bitirilicek.

2. Birinci terimin (haddin) sonuna bağ fiil getirmekle;

“ Çocuk taşı (atıp) camı kırdı.-İlacı içip yatağa gireceğim.-Millî kütüphaneye gidip kitabı arayınız.”

3.Terimlerin arasına veya başlarına bağlaçlar getirerek” şeklinde tarif etmektedir.¹⁷

Leyla Karahan, bağlama gruplarının özelliklerini verirken şunlara değinmiştir.

a) Bağlama edatı (ve, veya, ile, ilâ, ama, değil, v.b)isim unsurlarının arasında bulunur.İsim unsurları, grubun kuruluşuna eşit olarak katılırlar.

b) İçinde ikiden fazla isim unsuru bulunan bir bağlama grubunda “ve” bağlama edatı, son iki isim unsurunun arasında yer alır.

c) “ne...ne..”, “hem...hem..”, “da...da..”, “ister...ister”, “ya...ya...”, “mi...mi” gibi bağlama edatlarıyla kurulan bir bağlama grubunda bağlama edatları, isim unsurlarının başında veya sonunda bulunur. Bu yapıdaki bir bağlama grubunda, isim unsurunun sayısı kadar bağlama edatı da bulunur.

ç) Bu grupta, isim unsurları kelime grubu olabilir.

d) Bağlama grubu, cümle ve kelime grupları içerisinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar.

¹⁷ Bilgegil,a.g.e. s.147-149

e)Bu grupta her unsur kendi vurgusunu taşır.”¹⁸

Metnimizde “u, ü ” , “ve” , “ile” , “ya....ya” edatlarıyla kurulan bağlama grupları mevcuttur.

1. Bağlama Grubu Türleri

a. “ u, ü ” Edatlarıyla Kurulanlar

şükr ü sipâs (1b-5)

şahs u şerîf ü gevher (1b-7)

çerb ü kuçek ü ter (13b-16)

fisk ü fesâd (15a-13)

b. “ ve “ Edatı İle Kurulanlar

marûf ve meşhûr (8b-19)

revnâk ve müdârâ (8b-7)

kaht ve belâ ve hastalık (10a-9)

sizüñ ve benüm rücûmuz (10b-7)

belâ ve mihnet (10b-11)

c. “ ile “ Edatı İle Kurulanlar

Od ile su (35a-14)

Yil ile yağmur (3a-17)

¹⁸ Karahan, a.g.e, s.30,31

d. “ya ” Bağlama Edatı İle Kurulanlar

Beraberdür anları *qorqutduğun ya qorqutmaduğun zırâ* ki alimallâh şâbitdür.(6a-11)

Bir vechi dağı budur ki her kim kış güninde *ya bis tâ°amlar* yise bahâr faşlındaanuñ bedelinde *çerb ü küçek ü ter tâ°amlar* olur. (13b-15,16)

Ol ki peygamberdür eyle diyicek *ya bizüm hâlümüz nice* olur? (17b-3)

Bir vechi dağı budur ki niçeler tohum saçar, ekin eker, zahmet çeker bahâr faşlında âfet irişür *harâb* olur *ya çekirge yir ya tolu* urur. (13b-19;14a-1)

2. Cümledeki Vazifesi Yönünden Bağlama Grubu

a.Bağlama Grubunun Özne Olarak Kullanılması

Ġayb°Aleminde dağı *yağmurlar ve bulutlar* vardur. (16a-16)

Ay ve güneş ağlaşalar (18b-9)

Anlaruñ zârılığından *semâvât ehli ve °arş getüren feriştelere* ağlaşalar. (18b-10)

Meger°arşı getüren feriştelere dağı *Cebrâyil ve Mikâyil ve İsrâfil ve Azrâyil* qalalar. (21b-15)

Sâbıqlar ve muhâcirler Ebû Bekr °alemi dibinde cem° olalar. (25b-11,12)

Qıyâmetde dağı *halâs ve yakin ve rızâ ve tevekkül ve havf ve ricâ ve şevk ve küfr ve nifâk* zâhir olur. (14b-5,6)

Beni İsrâyil arasında ihtilâf vâ°kî oldu *fışk ü fesâd* zâhir oldu. (15a-13)

Bâki ırmaqlar ve şâdirvânlar ki bostânlarda ve sarâyılarda aqar. (28b-11)

Sehv itmişsiz. Ta°cil kılmışsınız. *Revnâq ve müdâra* gerekdi.(8b-6)

Cennetde *ay ve güneş* olmaz , gölge qandan olup? (27b-6)

Kıyâmetde katî'at yili eser tâ'at ekinin *ma'syyet çekirgesi yâhûd küfr tolusu* hebâ'i menşûr ider. (14a-4,5)

Haberde gelmişdür ki uçmağda *hem* zûlmet var-ıdı *hem* nûr. (16b-7)

b.Bağlama grubunun Nesne Olarak Kullanılması

Andan Hâk Ta'âlâ (c.a) *yiri ve gögi* tomar gibi düre kûdret kabzına ala (22a-1)

Ellerinde *oddan zencîrler ve bukağular* tutmuş olalar. (24b-1,2)

Ferîşteler *hülleler ve burâklar* hazır eylemiş olalar. (24a-9)

Hâl-i hayâtda dahı hâl-i memâtda *da'vi ve nasihat* terk itmedi. (11a-18)

İlâhi benüm dâdumı zâlimlerden al yoğsa bir "âh" iderüm, *cennet ve 'arşı ve kürsîyi* oda yaçarum. (26a-6,7,8,9,10)

Andan bir *ağ hülle ve bir tâc* getüreler. (25b-7)

c.Bağlama Grubunun Zarf Olarak Kullanılması

Andan *sağ ve selâmet* girü çıkarduk. (19b-17)

Hâl-i hayâtda dahı hâl-i memâtda *da'vi ve nasihat* terk itmedi. (11a-18)

ç. Bağlama Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Allâh Ta'âlâ (c.c) *güneşe ve aya* emr eyleye . (18b-7,8)

°Ayşe (r.a) tûrdı. Elini *peygamberiñ mübârek imâmesine ve libâsına* sürdi.(16a-11)

Nazar kıl *ta'amuña ve şarâbuña* henüz nice tâzedür? (36a-3)

Bu kamu çüftleri yaradan ferddür *zeveden ve veleden ve yaradılmışdan ve şerîkden* berîdür. (15a-1,2,3)

Anlardan ki hiç kimesne bilmez ki neler yaratmışdur *yirde ve gökde ve tağlarda ve deñizlerde*. (14b-12,13)

d. Bağlama Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması

Bu Kur'ân illâ zikrdür yahî *öğüt ve nasihatdür*. (33a-3)

Ceddüñ sünneti *teslîm ve rızâdur*. (3b-13)

3. Bağlama Gruplarının Kelime Grupları İçindeki Durumu

a. Bağlama Grubunun Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

Ellerinde *oddan zencîrler ve bukağular* tutmuş olalar. (24b-1,2)

Bâki ırmağlar ve şâdırvânlar ki boşânlarda ve sarâylerde açar. (28b-11)

b. Bağlama Grubunun Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

Andan *bu fânî ve ğaddar ve mekkâr dünyâ* kırk yıl miqdârı şöyle harâb ola. (22a-4)

Enbiyâ arasında *şahs u şerîf ü gevher ü latîf seyyîdü'l mürselîn ve hatemü'n-nebîyyîn* Muhammedü'l Muştafâ hazretlerine kitâb indürdi. (1b-7,8,9)

Bahar faşında anuñ bedelinde *çerb ü küçek ü ter ta'âmlar* olur. Her ki dünyâda şehvete uyup *harâm ve şühelî ta'âmlar* yise 'azâb ve hesâb ve horlık hâşıl olur. (13b-15,16,17)

Yâ resûlallâh senüñ *geçmiş ve gelesi günâhlaruñ* küllisi yarlığanmışdur. (17a-19)

Karşularında tağlar görine müşğden *zencâil ve selsebil ve rahîk çeşmeleri* anda açar ola. (29a-10,11)

c. Bağlama Grubunun İsim Tamlamalarında Tamlayan Olarak Kullanılması

Cabbârlar ve Mütekebbirler katında cem⁶ olub tamuya süreler. (26b-9)

Lât ve Menât hakkı için ki bir oglancuk oynarken bu kadar yaralanur ağlamaz. (34b-4,5)

Anuñ şavkından ay ve güneş nûrı maḥv olaydı. (28b-4)

Ve şükr ü sipas üzerine mükerrem kıldı. (1b-5)

Dahı sizüñ ve benüm rücûmuz andan yañadur. (10b-7)

ç. Bağlama Grubunun İsim Tamlamalarında Tamlanan Olarak Kullanılması

Elini peygamberüñ mübârek imâmesine ve libâsına sürdi. (16a-11)

Nûh Peygamber (a.s) gemisine ki tolu idi kamumuñ zürriyeti ve evlâdı. (19b-13,14)

Acı olaydı anlaruñ tã⁷amları ve şarâbları. (31a-14)

Ol kâfirlerüñ ^caklı ve fehmi yok mı?

d. Bağlama Grubunun Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

Muḥammed Muştafâ (s.a.v) ^calem dibinde cem⁸ peygamberler ve siddiklar ve şehidler ile tırmuş olalar. (25b-5,6)

C. SIFAT TAMLAMASI

Prof.Dr. Vecihe Hatiboğlu, “Türkçenin Sözdizimi”nde sıfat tamlamalarını yargısız anlatımların kalıplaşmamış anlatımlar bölümüne alarak “ Sıfat tamlaması (Osm. Sıfat terkibi; Fr. Construction adjective; İng.Adjektiv konstruktion), sıfatın kendisinden sonra gelen adı niteleyerek veya kurduğu tamlamadır.”¹⁹ diye tanımlamaktadır.

Prof.Dr.Kaya Bilgegil, “ Türkçe Dil Bilgisi ”nde, “Anlamı, bir sıfat veya sıfat hükmündeki kelime grubuyla sınırlanan bir ismin teşkil ettiği kelime grubuna, sıfat tamlaması; isme, nitelenen (= mevsuf) diyoruz.

Türkçe sıfat tamlamalarında, sıfat nitelenenden önce gelir; hâl ve çoğul ekleri almaz....Sıfat tamlamalarında, nitelenenin anlamı, sıfatın kavramıyla sınırlanır: *Beyaz keten* (renk kavramıyla), *yaramaz çocuk* (ahlak, tabiat, huy kavramıyla)....

Bu tamlamalarda çoğul, çekim ve iyelik ekleri ancak nitelenenden sonra gelebilir: *Yeşil köşkler, eski masallar, büyük şehirlere, sadık dostum, biçare annesi.*²⁰

Doç.Dr.Leyla Karahan, Türkçede Söz Dizimi’nde sıfat tamlamalarının özelliklerini anlatırken “ Sıfat tamlamasında ana unsur isimdir, sonda bulunur. Sıfat yardımcı unsurdur; ismin önünde yer alarak ismi tamamlar. Yani sıfat tamlayan isim tamlanan unsurdur. Bu tamlamada isim ve sıfat unsuru eksiz birleşir. İki unsur da gruplaşmayı sağlayan herhangi bir ek taşımaz. Tamlayanı sıfat fiil veya sıfat fiil grubu olan bir sıfat tamlamasında nesne, hareket niteliği ile tamamlanır. Bir sıfat tamlamasında, ismi niteleyen aynı türde birden fazla sıfat unsuru bulunabilir. Bir sıfat tamlaması, başka bir sıfat tamlamasının kuruluşuna sıfat veya isim unsuru olarak katılabilir. Sıfat tamlaması cümle içinde isim sıfat veya zarf görevi yapar.”²¹ demektedir.

Tahir Nejat Gencan “Sıfat Birlikleri ”adlı makalesinde “Sıfatlar, sadece tamlayıcı oldukları içindir ki sıfat takımları, cümlede, tıpkı birer isim gibi görevlenir. Sıfat takımları cümlede özne, belirtili nesne, belirtisiz nesne, dolaylı tümleç, edat tümleci, ek fillerle

¹⁹ Hatiboğlu, a.g.e, s.25

²⁰ Bilgegil,a.g.e, s.138-139.

²¹ Karahan, a.g.e, s.18-20

birleşerek yüklem, isim takımlarında tamlayan, isim takımlarında tamlanan olur ”diyerek sıfat takımlarının birleşik sıfat kurmaya yaradığını eğer anlatımda bir eksiklik yaratmıyorsa sıfat takımlarından isimlerin düşürülebildiğini böylece sıfatın isimleştiğini ve isimleşmiş her sıfatın ise bir sıfat takımının, yani sıfatla ismin anlamını eksiksiz anlatabildiğini söylemektedir.

Metnimizde sıfat tamlamalarında sıfat görevindeki kelimeler tek kelime olabildiği gibi bir kelime grubu da olabilmektedir. Sıfat unsurunun kelime grubu olduğu sıfat tamlamalarında bu kelime grubu; sıfat fiil grubu, aitlik grubu, edat grubu ve sayı grubu şeklinde görülmektedir. Eserimizde sıfat tamlamaları, cümle içinde özne, nesne, yer tamlayıcısı ve yüklem vazifesi yapmaktadır.

1. Sıfat Unsuru Tek Kelime Olan Sıfat Tamlamaları

a. Sıfat Unsuru Niteleme Sıfatı Olan Tamlamalar

Muharrem Ergin, “vasıflandırma sıfatları ” diye adlandırdığı sıfatlar için nesnelere vasıflarını bildirdiğini belirttiikten sonra mana bakımından umumi olarak iki çeşit vasıf bildirdiklerine işaret etmektedir. “Bir kısmı nesnenin nesne vasfını, bir kısmı nesnenin hareket vasfını ifade ederler. Nesnenin nesne vasfını bildiren vasıflandırma sıfatları tek başlarına kalıcı isimler olarak kullanılan isim asıllı kelimelerdir. Nesnenin hareket vasfını bildiren vasıflandırma sıfatları ise tek başlarına kalıcı nesne ismi olarak fazla kullanılmayan, umumiyetle geçici isimler olarak kullanılan partisipler, yani fiil şekilleridir.”²² der.

Metnimizdeki sıfat unsuru niteleme sıfatlı olan tamlamalardan bazıları şunlardır.

Gördi ki oğulları *ağ saşallu* olmuşlar kendü *şara saşallu* idi. (36a-13,14)

Bir *büyük* taşu götürdi geldi. (6a-11)

Herbiri peygamber hakkında *bir dürlü herze hedeyân söz* söylerdi. (6b-4,5)

Bilesinde biraz *yaş üzüm* var idi. (35b-9)

Şûriler *la'l kadehler ile şerbet* getüreler. (27a-7,8)

²² Ergin,a.g.e. s.247

Bâzıların sağ eline *aķ beyti* vireler bâzıların sol eline *ķara beyti* vireler. (24a-12,13)

Ubeyyî bin Hâlef lanetullah birgün peygamber (s.a.v) ķatına vardı, elinde bir *ķürük süñük* idi. (34a-4,5)

Ve musahķhar ķıldıķ ol *ķuvvetlü cânvârları* ba°zısına binerler. (33b-3)

Daķı *ırak yirden* çok adım birle mescide mülâzemet ķılasız. (7b-3)

b. Sıfat Unsuru Belirtme Sıfatı Olan Tamlamalar

“Belirtme sıfatları nesnelere belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar nesnenin bünyesinde olan bir vasfı göstermez, nesneyi Şu veya bu Şekilde belirtirler. Nesneyi birkaç bakımdan belirtmek mümkündür. Nesnenin ya yerine işaret edilir, ya sayısı gösterilir, ya nesne soru Şeklinde belirtilir veya belirsiz Şekilde ifade edilir.”²³

Ol sâat her gicede vardır. (17a-11)

Ol müşrikler putların leşkeridür hâzır olmuş. (33b-13)

Gördi *ol mefun bir at* beslerdi.(34a-13)

Bir çanaķa koydı ki ıslana. (35b-10)

Peygamberleri öldürdiler; sâatde *ķırķ üç peygamberi* öldürdiler. (15a-14)

Hâķ Ta°âlâ *ol oğlana iki göz* virdi. (9a-16)

Tañrı Ta°âlâ (c.v.a) benim ümmetimden herbirinin üstüne *toķsan toķuz nâme* çıkara.
(24b-7)

Şırât yidi cesir ola. (25a-5)

Her zebâni bu defada *yitmiş biñ °âsî'i* tamuya düşüre. (30b-16)

²³ Ergin, a.g.e,s.247

2. Sıfat Unsuru Kelime Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

a. Sıfat Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

Bil ki ma'şıyyetde *hadden geçmiş kavmsiz*. (10a-18)

Yil ile yağmura mütevekkil olan feriştelere dilediler aña meded eyleyeler. (3a-17,18)

Peygamber (s.a.v) eyitdi: *Mi'râca çıkdığım gice* Kaf tağı ardında bir şehre gördüm içi tolu âdemî . (15a-7,8)

Ve eyitdi "Yâ Muhammed ölenler girü dirilür dursin *böyle olan süñük* dirilür mi ?" didi.(34a-5,6)

Andan *beytler okıman yire* iledeleler.(24a-11)

b.Sıfat Unsuru Aitlik Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

Kıyâmet güninde dağı *yir altındağı ölüler ve hazînelere* yir yüzine gelür.

Bir veche budur ki *yir altındağı nebâtlar* bahâr faşında zuhûra gelür. (13b-9)

Feriştelere halâyıkı süreler, *iki yol ayrıldığı yire* geldiler. (29b-15)

c.Sıfat Unsuru Edat Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

Ahbârda gelmişdür ki Kaf tağından añaru *yitmiş Kaf tağı gibi tağ* vardır.(15a-5)

Ubeyyi bin Hâlef-i bî-hamiyyet *bu kadar yirden* ne feryâd kılırsın?. (34b-3)

Dağı yaratduk anlarıñ-çün *Nûh gemisi gibi gemiler* . (20a-4)

İttifâkla gelmişsiz ki bizi azdurasız, peygamber degülsiz illâ *bizüm gibi âdem oğlanısız*.
(9b-19)(10a-1)

Haḡ Ta°âlânũñ ġayb °âleminde dürlü dürlü ḡulları olur, *kendüden ġayrı kimesne* bilmez.
(16a-2)

ç. Sıfat Unsuru Sayı Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

Her lüğatde biñ dürlü adı vardır Allâh Ta°âlânũñ *biñ kez biñ adı*. (4a-15)

Sâ°atde *ḡırḡ üç peyġâmbere* öldürdiler. (15a-14)

Üç yüz *yigirmi °alem* getirüle zîrâ ki İslâm *üç yüz yigirmi şerif* atdür. (26b-4,5)

*Yüz seksen üç âyet*dür. *Yüz yigirmi beş kelime*dür. *İki biñ yidi yüz ḡoḡsan altı ḡarf*dür.

(3a-4,5)

Şoñra *yüz on iki °âbid* tırdılar. (15a-15)

Ümmetümden herbiriniñ üstine *ḡoḡsan ḡoḡuz nâme* çıġara. (24b-6,7)

3. Cümledeki Vazifesi Yönünden Sıfat Tamlamaları

a. Sıfat Tamlamasının Özne Olarak Kullanılması

Ol taġlarda añaru *yıraḡ yir* vardır. (15a-6)

Şoñra *yüz oniki °âbid* tırdılar. (15a-15)

Maġribde *bir ḡapu* vardır. (18b-18)

Zârî dirler bir ot vardır yazıda biter. (31a-19)

Ol tañrıdır ki sizün için yaş ağaçdan odı çıġardı ki siz ol ağaçdan yandurasız. (35a-7,8)

Ol gemi elsüz ayaḡsuz su içinde yürür. (20a-2)

Pes *bu sûre* Muḡammed Muştafâ (s.a.v) risâletine delil olduġı sebebden *ḡulûb-ı ḡur'ân* oldu.(1b-12)

b. Sıfat Tamlamasının Nesne Olarak Kullanılması

Sâ'atde *kırk üç peygâmberi* öldürdiler. (15a-14)

Yâ Muhammed, *kaygılandırmasun sini ol müşrikler sözi* .(33b-19)

Andan *bir barmağ mîkdârı bir nâme* çıkara . (24b-13)

Ve musahhar *kılduğ ol kuvvetlü cânvârları* ba°zısına binerler ve yük ururlar .

Bir avuç toprak aldı. Yüzlerine *saçdı* . (6b-6,7)

Pes okı yâ Muhammed, *bu gâlib kelâmı* ol münkirler işitsünler. (5b-2)

Ûâdir degül midür ki *toprak olan süñüğü* cem° eyleye girü cân bağışlaya. (35a-5)

c. Sıfat Tamlamasının Zarf Olarak Kullanılması

Bir zaman isti°mâl kılar. (35a-3)

Çün kabrden turalar sinlerinüñ üstinde baş açık, *yalın ayak* , aç susuz, üryân biñ yıl mîkdârı anda *kalalar* . (23a-17,18)

Yir yirildi aşığa geçdük *bir buçuk yıl* yir altında *kalduğ* . (15a-19)

Ûanğı mü'min ki *ol sâ'atde* muvâfiğ gelse Tañrı Ta°âlâdan her ne hâcet dilese mağbûl ola. (17a-10)

Girü göge baqalar, yirli yirinde dururlar, *ol vaqt* bileler ki *korğtuğları* gün gelmiş.

(18b-4,5)

Zîrâ hurma şalkımını kesicek temâm kesmezler *bir pâre* korlar, yıl girüp ağacı *kurutmasun* diyü. (19a-8,9)

Peyğamber (s.a.v) eyitdi: *Mi'râca çıkdüğüm gice* Ûaf tağı ardında bir şehir gördüm içi *tolu ademî* . (15a-7,8)

ç. Sıfat Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Öğle vağtinde *bir harâb köye* irişdi. (35b-4)

Ol tañrıdur ki sizün-çün *yaş ağaçdan* odı *çıkardı* ki *yandurasız* . (35a-7,8)

Bilmedi mi bunu ki biz yaratduğ anı *bir katre mutfeden*. (34b-10)

Ol zahımdan ilâ-narallâh cân virdi. (34b-8)

İlâhi rahmetüñ birle bu za'ifleri *ol °azâblardan* saklagıl . (32a-5)

Andan şofıra hâlâyıkı süreler *bir karañu dereye* iledele. (23b-18,19)

Bir pîre uğradılar, koyun güderdi. (7b-15)

d. Sıfat Tamlamasının Yüklemler Olarak Kullanılması

Hayâ ve sükût *iki budakđur* imândan dağı hayâsirelik ve şâ'irlik *iki budakđur* nifâğdan.

(33a-13,14)

Her °azâb *bir dürlü idi*. (9b-8)

Eyitdiler: Sizi şûm görürüz *şûm kavmlersiz* (10a-8)

Ol çapunuñ ini *yitmiş yıllık yoldur*. (19a-1)

Bahâr faşlı Kıyâmet gününe benzeduğı *birkaç vechdür*. (13b-9)

Eyle şandı ki henüz *ol gündür*. (36a-2)

Elinde *bir çürük süñük* idi. (34a-5)

4. Sıfat Tamlamalarının Kelime Grupları İçindeki Durumu

a. Sıfat Tamlamasının İsim Tamlamalarında Tamlayan Olarak Kullanılması

Cennetde *en ednâ kişünüñ* yitmiş iki çapusu ola. (28a-16)

Ol pîriñ gözinde hallî vardı, du°â kıldılar, eyü oldu. (8a-6,7)

Üç gün miğdârı *ol gicenüñ uzunlğı* ola . (18a-15)

Vardılar getürdiler *bir tahta üzerinde* bunlar dağı du°â kıldılar. (9b-4)

Ol gün içinde anları dağı kırdılar .(15a-15)

Ol yüzyıl içinde Benî İsrâ'il arasında çok vaç'âlar oldu. (35b-16)

Vallâhi seni *bu at üstinde* öldürürüm. (34b-6)

Yâ Muhammed, kaygalandurmasun sini *ol müşrikler sözi* .(33b-19)

Be-dürüsti *ol kâfirler boynına bağladuğ bendleri* (5b-18)

b. Sıfat Tamlamasının İsim Tamlamalarında Tamlanan Olarak Kullanılması

Bundan *müfessirlerüñ beş kavli* vardır. (3b-19)

Her kim Allâh diye Allâh *Ta'âlâmuñ cemî' adların* zikr itmiş olur. (4b-8,9)

Bir büyük taş götürdi geldi ki *peygamberüñ mübârek başına* birağaydı.(6a-11,12)

Herbir mü'minüñ bir haymesi ola bir dâne incüden. (28b-6)

Ba'zıların sağ eline aq beyti vireler, *ba'zıların şol eline* kara beyti vireler.(24a-12,13)

Aya menziller taqdir eyledük *ayüñ yigirmi sekiz menzili* vardır. (19a-4,5)

c. Sıfat Tamlamasının Başka Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru

Olarak Kullanılması

Eger ağızlarından bir kıatre su yiryüzine tamlayaydı, *kamu acı deñizler* tatlu olurdi.

(28b-4,5)

Herbiri peygamber hakkında *bir dürlü herze hedeyân söz* söylerdi. (6b-4,5)

Kenârında *envâ' dürlü çiçekler* tensim kıılır ola. (29a-6)

d. Sıfat Tamlamasının Başka Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru

Olarak Kullanılması

Ya'nî ne nesne seni mağrûr eyledi ki *ol kerim padşâhuna* tâ'at kıılmadun? (12b-13)

Ol *mezkûr bostânlardan* yiyeler. (13a-12)

Andan bir *aq hülle* ve bir taç getüreler. (25b-7)

İsâ peygamber aşhâbındanuz geldük ki sizi dîne da'vet kılavuz *şol görmez, işitmez*

kayalara 'ibâdet kıılmaktan men idevüz. (8a-11,12)

Andan şoñra h al ayık ı s reler, *bir k arañu dereye* iledeler. (23b-18)

Anlaruñ  az abını te'h r k lavuz *bu f anı vaq tde* biraz fa'yide g reler. (20a-9,10)

Eger ağızlarından bir k atre su yiry zine t mlayaydı, *kamu acı deñizler* tatlulurdu.

(28b-4,5)

Kamu  adil begler  mer  alemi dibine cem  olup u maĝa gideler. (25b-15)

Fir'avnı get reler başına *oddan bir t c* urmuşlar, *katrandan bir g ñlek* giyd rmişler, bir

h nzıra bind rmişler. (26b-7,8)

e.Sıfat Tamlamasının Edat Grubunda İsim Unsuru Olarak Kullanılması

şol eski  urc n gibi olur,  urc n şol h urma řalkımınıñ dibine dirler. (19a-7,8)

Zeb niler *odun maşrabalarıyla* su vireler. (31b-2)

Daĝı ıraq yirden * ok adım* birle mescide m l zemet k lasız. (7b-3)

Pes Muhammedi *bu nesnelere* i un viribid k. (33a-7,8)

H riler *la'l k dehler* ile şerbet get reler. (27a-7,8)

Bu  yet delildir *iki nesne* ile Tañrınıñ birliğine daĝı k y met g nine. (13a-16)

 c g n mi d rı ol gicen ñ uzunluĝı ola. (18a-14,15)

Andan *bir barmaq* mi d rı bir n me  ıkara. (4b-13)

f.Sıfat Unsuru “ evvel “ Kelimesi Olan Tamlamalar

Bu t r sıfat tamlamalarında “evvel” kelimesi, “ilk, birinci” anlamında kullanılmıştır ve bu haliyle belirtme sıfatı durumundadır.

Amm  esah *evvel ki kavld r*. (21a-19)

Daĝı peyĝamber ñ her mevzuda biñbir d rl  adı var mesel  yirde Muhammedd r *evvel g kde* Aħmed'd r.(4b-13)

H s b şoralar : *Evvel mevķıfda* h ramdan şora. (24a-14)

Evvel cısrdede imândan şoralalar ikinci cısrdede namâzdan şoralalar. (25a-8)

g. Sıfat Tamlaması Unsurlarının Arasına Başka Unsurların Girmesi

Metnimizde tesbit ettiğimiz bir örnekte sıfat tamlamasının unsurları arasına yüklem getirilerek devrik bir cümle yapılmıştır.

Bir yigit gördüm gökçek yüzlü. (9b-9)

h. Sıfat Tamlamasının Unsurlarının Yer Değiştirmesi

Metnimizde bir örnekte de sıfat tamlamasının unsurlarının yer değiştirdiğini tesbit ettik.

Hâsil olur ol tavarlardan anlara menfa'ât dürlü dürlü (33b-6)

Ç. İSİM TAMLAMASI

Bilindiği gibi bir isim unsurunun iyelik sistemi içinde başka bir isim unsuruyla kurduğu kelime grubuna isim tamlaması diyoruz. Prof.Dr. Vecihe Hatiboğlu Türkçenin Sözdizimi'nde "Ad Tamlamaları" başlığı altında üç tür tamlamayı ele almış: "1) Belirtili Tamlamada anlam bakımından bağlantı kurulurken, hem tamlayan, hem de tamlanan,tamlamanın gerektirdiği ekleri alırlar. 2) Belirtisiz Tamlamada yalnız tamlanan iyelik eki alır. Belirtisiz tamlamanın belirtili tamlamadan farkı, tamlayan olan adın tamlayan durumu ekini almamasıdır. 3) Takısız Tamlama ise iki adın tamlayan eki ve tamlanan eki almadan, anlam bakımından birbirine bağlanmasıdır." şeklinde klasik dilbilgisi yaklaşımı ile konuya yaklaşmaktadır. Bilindiği gibi günümüzde birçok araştırmacı ve dilbilimci "Takısız Ad Tamlaması" terimini kabul etmemektedir.

Prof.Dr. Hamza Zülfikâr "Takısız Tamlama Sorunu" adlı makalesinde dilcilerimizin uzun yıllar boyu tartıştıkları bu konudaki belli başlı düşünceleri ifade ettikten sonra, takısız ad tamlamasına verilen örnekleri değerlendirmeye almıştır. *Taş köprü, demir çubuk, bakır kap* v.b örneklerin aslında sıfat fiil ekleri düşmüş birer sıfat tamlaması olduğunu *taştan yapılmış köprü, demirden yapılmış çubuk, bakırdan yapılmış*

kap gruplarından kısaldığını söylemektedir. Verilen örneklerin ikinci türünü değerlendirirken *şeytan adam*, *taş yürek* de olduğu gibi bunların aslında “gibi olma, benzer olma” kavramlarını ifade ettiğini “*şeytana benzer adam*” “*taş gibi olan yürek*” sıfat fiil gruplarından kısalmış olduğunu dolayısıyla bu tür tamlamaları da sıfat tamlaması saymamız gerektiğini savunur. “Pamukkale,” kelimesinin aslında “pamuğa benzer kale” ifadesinden kısalmış sıfat tamlaması, “Fenerbahçe”, ”Edirnekapı” örneklerinin “Fener bahçesi”, “Edirne kapısı” ifadesinden kısalmış belirtisiz isim tamlaması; “*devlet baba*”, “*toprak ana*” ifadelerinin de “*baba gibi koruyan devlet*”, “*ana gib saklayan toprak*” şeklinde düşünüldüğünde birer sıfat tamlaması olduğunun görülebileceğini belirtir.²⁴

Prof.Dr.Kaya Bilgegil, “Belirtme Grupları” içinde ele aldığı İsim Tamlamaları (izafet terkibleri)’ni “ birden fazla ismin; iyelik (aitlik), tahsis, tür, cins ve özellik ifade etmek üzere bir araya gelmesinden hasil olan birleşik sözlere, *isim tamlaması* denir” diye tanımlayarak isim tamlamasının iki belirten ve belirtilen olarak iki haddi olduğunu bunlardan iyelik, tahsis, tür, cins, özellik anlamlarını doğrudan doğruya taşıyan terime belirten (= muzafinileyh) ve o terim marifetiyle anlamı tamamlanan ve sıralanan ikinci isme de belirtilen (= muzaf) demekte ve isim tamlamalarını;

- 1.Unsurlarını teşkil eden isimlerin sayısına göre isim tamlamaları (basit isim tamlamaları, zincirleme isim tamlamaları)
2. Terimlerinin birbirine göre durumu bakımından isim tamlamaları
3. Anlamlarına göre isim tamlamaları şeklinde sınıflandırmaktadır.²⁵

İsim tamlamalarının tamlayan ve tamlananları birer isim olabildiği gibi kelime grubu da olabilmektedir. Bu tamlamalar özne, nesne, yer tamlayıcısı ve yüklem görevinde kullanılmaktadır.

²⁴ Prof.Dr. Hamza Zülfikâr, “Takısız Tamlama Sorunu”.Türk Dili Dergisi, sayı 523, Ankara 1995.

²⁵ Bilgegil,a.g.e. s.116-118

1. Yapı Bakımından İsim Tamlamaları

a. Unsurları Tek Kelime Olan İsim Tamlamaları

Bu yapıdaki isim tamlamaları ya belirsiz ya da belirli isim tamlaması şeklindedir.

İnsân arasında sınıf-ı enbiyâ kıldı. (1b-6)

Ol kitâbda *amuñ risâletini* işbât eyledi. (1b-11)

Qur'âmuñ kalbi Yâsindür. (2a-3)

Peyğamberüñ risâletini bu sûre işbât kıldı. (3a-9)

Zirâ kim *nimetlerinüñ niğâyeti* yokdur. (4a-19)

Dünyâ halkı *amuñ heybetinden* helâk olaydı. (31a-8)

b. Unsurlarından Biri veya İki Kelime Grubu Şeklinde Olan İsim Tamlamaları

Ya'ni Tañrı Ta'âlâ *Ŧâhâ ve Yâsin sûresini* yiri gögi yaratmazdan öñdin biñ yıl ilerü oqıdı..(2a-8,9)

Ol kavm ki *Tañrı Ta'âlâmuñ sâbıq ilminde* ehl-i vâ'id olmışdur.

Geldik ki şehir halkını dine da'vet kılavuz *Tañrı Ta'âlâmuñ vahdâniyyetini ve 'İsâmuñ nübüvvetini* bunlara bildürevüz. (7b-17,18)

İki gözi yirine kıdılar, du'â kıldılar. (9a-15,16)

Vardılar getürdiler, *bir tahta üzerinde* . (9b-4)

Elini *peyğamberüñ mübârek imâmesine ve libâsına* sürdi. (16a-11)

Ol kâfirlerüñ 'aqlı ve fehmi yok mı ki bileler.? (32a-

2. Cümledeki Vazifesi Yönünden İsim Tamlamaları

a. İsim Tamlamasının Özne Olarak Kullanılması

Öznesi isim tamlaması olan cümleler,yüklem yönünden hem fiil hem de isim cümlesi olabilmektedir.Bu cümleler anlam bakımından ise hem olumlu hem de olumsuz cümle olabilmektedirler.

aa. Öznesi isim Tamlaması Olan Fiil Cümleleri

Tafrı bilür daḥı *amuñ resûli* bilür . (18a-8)

Ḳamusuñ dili bağlandı ve gözleri görmez oldu. (6b-7,8)

Ḳureyş kavmi Ḳa'be ḳapusunda oturmuşlardı. (6a-16,17)

Raḥmet ferişteleri izâz ikrâm birle uçmağa iledeler. (30a-9,10)

Yâ Muḥammed viribidük sini tâ ḳorḳudasın bu Ḳur'ânla ol ḳavmi ki ol ḳavmi ḳorḳutmadılar *anlaruñ ataları* (5b-4,5)

Ḳureyş kavmi Ḳa'be ḳapusunda oturmuşlardı. (6a-16,17)

Tamu ehlinüñ boynu ḳoñırlı ya'ni şola gide. (30a-8)

Üç gün miḳdârı *ol gicenüñ uzunlığı* ola (18a-15)

ab. Öznesi İsim Tamlaması Olan İsim Cümlesi

Güneşüñ cirmi yüz altmış dünyâ miḳdândur. (19b-3)

İy ḳulum, benüm ḳatumda *seniñ ḥasanâtın* daḥı vardır. (24b-11)

Ya'ni *her nesnenüñ ḳalbi* var ya'ni güzidesi var. (2a-2)

Ayuñ yigirmisekiz menzili vardır. (19a-5)

Pirüñ aḳ kılı benüm nûrumdur. (32b-4)

Ol ḳapumuñ ini yitmiş yıllık yoldur. (19a-1)

b. İsim Tamlamasının Nesne Olarak Kullanılması

Tövbe kapısı dirler. (18b-19)

Maⁿâ budur ki *Âdemüñ zürriyetini* Nûh gemisinde altı ay sakladuğ. (19b-16)

Ger *bu zamân halkınuñ zürriyetini* gemide saklaruz. (20a-2)

Geldik ki şehir halkını dine dâvet kılavuz *Tanrı Ta^lâmuñ vahdâniyyetini ve ^eİsâmuñ mübüvvetini* bunlara bildürevüz. (7b-17,18)

Ol kitâbda *amuñ risâletini* işbât eyledi. (1b-11)

Hağ Sübhânehû ve Ta^lâ *anlaruñ sözün* redd eyledi, bu sûre'i viribidi. (3a-8,9)

c. İsim Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Cümlelerde yer tamlayıcısı görevinde olan isim tamlamaları yaklaşıma, bulunma veya ayrılma hali eklerinden birini almakta ve genellikle cümleler fiil cümleleri olmaktadır. Bilindiği üzere yer tamlayıcıları fiilin yerini ve yönünü gösteren unsurlardır.

ca. Yaklaşıma Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Tamlamalar

^eUrcun şol *hurma salkımuñ dibine* dirler. (19a-7,8)

Ne bu *amuñ felegine* varur ne ol *birinüñ felegine* iner. (19b-11)

Andan *halâyıķı hesâb yirine* süreler. (24a-3)

Bâzıların sağ eline aķ beyti vireler. (24a-12)

Kañı anlar ki malların *din yolına* nafaķa kıldılar? (25b-17)

Ol iki *yârâmuñ katına* vardı. (8b-5)

cb. Bulunma Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Tamlamalar

Dağı güneş ^carş altında secde kıılırken bir gece miğdarı destûr gelmeye. (18a-14)

Ol ^calâmet ki ayuñ yüzinde vardır. (19b-7,8)

Hağ (c.a) ayı dünyâ göğinde yaratdı. (19b-9)

Herbirinde bir hûri oturmuş her hûrimüñ egninde yitmiş hulle ola . (28b-1)

Merkebi bağladı, kendü bir divâr gölgesinde oturdu. (35b-7)

Peyğamber (s.a.v) leşker içinde Ubeyyî İbn-i Halefe uğradı. (34a-19)

İy deñiz dibinde gark olanlar, iy hayvân kırsağında eriyenler turun! Hesâb vağtı geldi.

(22a-18)

Ol pîrûñ gözinde hâlli vardı, du^câ kıldılar eyü oldu. (8a-6,7)

cc Ayrılma Eki Alarak Yer Tamlayıcısı Olan Tamlamalar

Bana nağar kıılır eydür ki utanuram seniñ ağ kılundan ki oda yanduram .

Dere içinden taşra çıkardılar. (9b-11)

Güneş harâreti başları üstinden, aşğadan dağı od harâreti, arğalarında günâh ağırlığı, halâyıkuñ çoğı derleye.(23b-)

Yâhûd Tañrımuñ gayb ^cazâbından kırğa anlardur seniñ pendüni kıbul kıılan. (7a-1,2)

Geldi şehr kenarından bir kışi yügüri yügüri. (10b-1,2)

Ol şehriñ iki kenarından, tutdı, çalkadı, bir sayğa kıldı, kıamusı helak oldılar.(11b-7,8)

ç. İsim Tamlamasının Yüklemler Olarak Kullanılması

Hağ Ta^câlâ (c.c) eydür : Ya^cnî pîrûñ ağ kıılı benüm nurûmdur .

Bu Kıur^cân illa zikrdür ya^cnî öğüt ve nasihatdur Tañrı vahyidür. (33a-3,4)

Bil ki ay gece âyetidür, güneş gündüz âyetidür. (19a-18,19)

Ol sizden illerü gelen sâlihler diyetidür. (17a-4)

İy âdem oğlanları şeytâna tapmañ ki sizüñ düşmenünüzdür. (30a-16)

Ḳalb, *amuñ hazinesidir.*

Münezzeh Tañrı ki yaratdı dürlü dürlü çüftleri ol nesnelerden ki yir bitürür dağı anlardan ki *Âdem oğlanlarımıñ nefeslerindendir.* (14b-10,11)

3. İsim Tamlamasının Kelime Grupları İçinde Durumu

a. İsim Tamlamasının Başka İsim Tamlamalarında Tamlayan Olarak Kullanılması

Eger *ṭamu ehlinüñ libâslarından* birisini dünyâda asa koyalardı, dünyâ halkı korkusundan helâk ola idi. (31a-10,11)

Eger *ṭamu zencîrlerinden* birini dünyâ tağlarına koyalardı eriyüp su gibi olaydı.

Ṭâyibler *amuñ °alemi* dibinde cem° olup uçmağa gide. (26b-2)

Hak Ta°âlânuñ gayb °aleminde dürlü dürlü ḳulları olur., kendüden gayrı kimesne bilmez.(16a-1)

Peyğamber aşhâbından biri vefat ḳıldı. (16a-7)

Şümlük sizüñledür *sizüñ küfrüñüz* şümlüğüdür ki size lazımdur. (10a-13,14)

b. İsim Tamlamasının Edat Grubunda İsim Unsuru Olarak Kullanılması

Ḥastalık *günâh kefareti içündür.* (15b-14)

Andan eyde iy ḳulum dünyâda iken *gür ḳapusına degin* bu kelimedenden ayru olmadun.

Lât ve Menât haḳḳı-çün ki bir oğlançuk oynarken bu ḳadar yaralanur ağlamaz.

Üñleri *kelb üñi gibi* ola. (31b-15)

Ayuñ ondördi gicesi gibi tecellî zâhir ola, ḥalâyık gırrî ḳılalar. (29b-7,8)

İlâhî, *lutfuñ keremüñ haḳḳı* içün bu sözleri yazanlara ve okıyanlara ve işidenlere cemâlüñ erzâni ḳıl.(29b-10,11)

c. İsim Tamlamasının Tamlayan veya Tamlanan Kısımlarının Sıfat Tamlamasından Oluşması

Ol *iki yârâmuñ* katına vardı. (8b-6)

Vardılar, getürdiler *bir tahta* üzerinde. (9b-4)

Kamu halk gözinden yigrek gördi. (9a-17)

Ol *pîrûñ* gözinde *hâlfî* vardı. (8a-6)

Ger bu *zamân halkınuñ zürriyetini* gemide saklaruz. (20a-2)

Ya°nî *pîrûñ ak kılı* benüm nûrumdur, utanuram ki nûrımı nârumla yanduram.(32b-4,5)

°Urcun *şol hurma şalkımuñ* dibine dirler.(19a-8)

d. Tamlayanı Özel İsim Olan Tamlamaların Durumu

Tamlayanı özel isim olan tamlamalar ilgi hâli eki almamaktadırlar. Bu Eski Anadolu Türkçesi döneminin belirgin özelliklerindedir.

Kâfirler *İsrâfil şayhâsını* işideler inanalar. (21a-1)

Eyitdiler: °*İsâ peygamber aşhâbındanuz.*

Beyân kııl, yâ Muhammed *Mekke halkına Antakiye halkınuñ meşelini.* (7b-10,11)

Eyitdiler; *Benî İsrâyil kavmündenüz* çün Musâ (a.s) vefât eyledi *Benî İsrâyil*

arasında ihtilâf vâki oldı fişk ü fesâd zâhir oldı. (15a-12,13)

Ya°nî indürmedük *Habîb Neccâr* kavmüne kendüden şöñra leşker, biz gökden indürmedük. (11b-10,11)

e. Tamlayanı Sıfat-Fiilli Olan Tamlamaların Durumu

Tamlayanı sıfat fiilli olan tamlamaların tamlayan kısımları genitif eki almamaktadır.

Bir vechi dahı budur ki *kanğı ağaç* ki kış güninde kurısa baharda *ağaçlar yaşardığı*

vakt ol °üryân kalur. (14a-11,12)

Qıyâmetde dağı âbidler ibâdet hil'atın geyüp *ibâdet tacın urıldığı vaqt* şunlaruñ ki ta'at ağacı ma'sıyyet kışında qurumuşdur. (14a-13,14)

Peyğambere inanmayanlar qatına getüreler. (26b-11)

Fuqara'î hor görenleri qatına getüreler. (26b-16)

f. Tamlayanı İyelik Eki Almış Tamlamaların Durumu

Tamlaya iyelik eki almış tamlamaların tamlayan kısımlarında ilgi eki kullanılmamıştır.

İki gözi yirine qodılar. (9a-16)

Teni içinde süñügi görine. (28b-2)

g. İsim Tamlamasının Unsurlarının Arasına Başka Unsurların Girmesi

Bugün olduğı gibi metnimizde belirli isim tamlamalarının arasına başka unsurlar girebilmektedir.

Şem'ün dūâ kıldı *amuñ* dağı *gözi* açıldı. (9a-18)

Sizüñ dağı *meselüñüz* aña beñzer. (8b-10)

Niteki *peyğamber hazretlerinüñ* Uhūd gâzâsında *mübârek dişini* çıkardılar. (11b-3)

Cemmet ehlinüñ bir nesne göñlinden henüz diline gelmedin *öñünde* hâzır ola. (27b-9,19)

h. Farklı Hususiyetdeki İsim Tamlamaları

Bazen isim tamlamalarında ablatif eki genetik ekinin yerine kullanılarak tamlama yapılmakta ve çıkma hali eki tamlayan eki fonksiyonu ile işletilmektedir. Metnimizde bu tür tamlamalar özellikle istek cümlelerinde görülmektedir.

Eger *zebânilerden birisi* dünyâya nazar kılaydı dünyâ halkı anuñ heybetinden helâk olaydı. (31a-7,8)

Eger *şamu ehlinüñ libâslarından birisini* dünyâda asa kıoyalardı dünyâ halkı kıorkusından helâk ola idi. (31a-10,11)

Eger *şamu zencirlerinden birini* dünyâ tağlarına kıoyalardı eriyüp su gibi olaydı.(31a-10)

Eger *zaşkıumundan bir kıatre* dünyâya şamlayaydı dünyâ ehlinüñ dirliği acı olaydı, anlaruñ ça°âmları ve şarâbları. (31a-13,14)

Eger *şamu yillerinden birisi* nefes uraydı yir yüzinde hergiz ot bitmeyeydi.(31a-8,9)

D. AİTLİK GRUBU

Metnimizdeki aitlik grubu örnekleri günümüz Türkçesiyle benzerlikler göstermekte; aitlik ekinin ince ve kalın olmak üzere sedalı ve sedasız şekilleri göze çarpmaktadır. Aitlik grupları kelime grupları içinde sıfat görevi yapar. Metnimizde sayısı azdır.

Aitlik Grubunun Sıfat Olarak Kullanılması

Bir veche budur ki *yir altındağı nebâtlar* bahâr faşında zuhûra gelür. (13b-9)

Kıyâmet güninde dahı *yir altındağı ölüler ve hazîneler* yir yüzine gelür. (13b-11)

Feriştelere halâyıkı süreler, *iki yol ayrıldığı yire* geldiler. (29b-15)

E. BİRLEŞİK FİİL

Birleşik fiil konusu Türk Dili ile ilgili çalışmalar yapan araştırmacılar tarafından değişik şekillerde değerlendirilmiştir.

Zeynep Korkmaz, “ Türkiye Türkçesinde İktidar ve İmkân Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri ”adlı makalesinde “Yardımcı fiilleri iki kısma ayırmak mümkündür. Bunlardan bir kısmı, bir isim ile birleşerek onu filleştiren ol-,er-, ve tur-, gibi gerçek yardımcı fiillerdir. Diğer bir kısmı ise, aslında bir esas fiil olduğu halde, yavaş yavaş bu özelliğini kaybedip, esas fiile bazı anlam incelikleri katmak suretiyle, yardımcı fiil haline gelmiş bulunan fiillerdir. Böyle iki ayrı fiil şeklinin birleşmesinden meydana gelen, fakat

anlamca birbirine sıkı sıkıya bağlı bulunan ve bir tek oluşu gösteren fiillere “ fiil birleşmeleri ”adını veriyoruz .”demektedir.²⁶

Prof.Dr.A.von Gabain, bu konuda yaptığı bir araştırmada bu birleşmeleri üçe ayırmıştır:

1) Bir esas fiil ile bir yardımcı fiilden meydana gelen birleşme: gelmiş ol- gibi. Bu bölümde esas fiil çekime tâbî tutulur (verbum finitum). Asıl anlam esas fiildedir. Çekimli fiil olduğu için birleşimin birinci parçası bir isim hükmündedir. Ayrıca yardımcı fiil de kip ve şahıs ekleri alarak çekilir: *gelecek idi varır isem, gibi.*

2) *Söyleyip dur-, okuya dur-*, örneklerinde görüldüğü üzere, bir esas fiil ile, ona eklenmiş bir tasvir fiilinden meydana gelen birleşmedir, bu bölümdeki esas fiil, birinci bölümde olduğu gibi, bir çekimli fiil değil bir zarf fiildir. Birleşme içindeki yardımcı fiil de asıl anlamını kaybetmiştir. Vazifesi, esas fiilin gösterdiği oluş ve kılınışın tarzını tasvir etmek suretiyle ona bazı anlam incelikleri katmaktır.

3) Bu grup yine esas fiil ile, yardımcı fiil vazifesini gören başka bir fiilin birleşmesinden meydana gelir.Esas fiil, ikinci bölümde olduğu gibi zarffiil şeklindedir. Fakat ikinci fiil, asıl anlamını kaybetmemiş; anlamca esas fiile yardımcı olmuştur. Asıl anlam yine birinci fiildedir. Eski Anadolu Türkçesinde “yuyunu başla-” “yılanmaya başla-” “söyleyü başla-” “ söylemeye başla-” örneklerinde görüldüğü gibi.²⁷

Leyla Karahan, “Türkçede Söz Dizimi”nde birleşik fiili “bir hareketi karşılamak üzere birarada bulunan kelimeler topluluğu” olarak adlandırmakta ve “Bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller”, “Bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller”, “Anlamca kaynaşmış birleşik fiiller” olarak üç kısımda tasnif etmektedir.²⁸

Muharrem Ergin, “ Birleşik fiil bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur.İsim veya fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir.Yardımcı fiilin başına getirilen isim veya fiil olmasına göre birleşik fiiller ikiye ayrılır.Bu iki çeşit birleşik fiillerin yardımcı fiilleri de ayrı ayrıdır.İsimli birleşik fiil yapan yardımcı fiiller et,-ol,-eyle, bulun-,yap- fiilleridir. Bunlardan et-,eyle-,yap- isimlerden geçişli birleşik fiil, ol-,bulun-,ise geçişsiz birleşik fiil yaparlar...Fiille birleşik fiil yapan

²⁶ Prof.Dr.Zeynep Korkmaz; “Türkiye Türkçesinde İktidâr ve İmkân Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri”, T.D.A.Y, 1959, s.107-124

²⁷ Prof.Dr A.Von Gabain, “Die Verbalkompositionen im Türkischen:Türkçede Fiil Birleşmeleri, T.D.A.Y Belleten 1953, s.1-28

²⁸ Karahan, a.g.e.s.36-39.

yardımcı fiiller ise bil-, ver-,gel-, gör-, dur-, kal-, yaz-,koy (ko)-, fiilleridir.Bunların başına fiillerin vokal,nadir olarak da -ıp,-ip, gerundiumu getirilerek birleşik fiil yapılır.Bunlardan bil-,’in fonksiyonu iktidar; ver- ‘inki kolaylık, çabukluk ve birdenbirelik; gel-, gör-, dur-, kal-, koy-’inki deneme, devamlılık ve süre; yaz-’inki yaklaşma ifade etmektedir.”²⁹

Ergin’e göre, ünlü zarf-fiilleriyle teşkil edilen birleşik fiilleri müstakil fiillerden ayırmanın şaşmaz ölçüsü “ gerundiumun arkasına gelen fiilin mânâsına bakmaktır. Eğer o fiil , kendi mânâsı ile kullanılmışsa, zarf almış müstakil fiilden ibarettir. Yok eğer o fiil mânâsı ile değil de çekim unsuru olarak vazife görüyorsa yardımcı fiildir ve orada birleşik fiil vardır. Birleşik fiilde grubun mânâsının gerundiumun mânâsına dayandığının, yardımcı fiilin mânâ ile ilgili bir vazife görmediğinin esas olduğu hiç bir zaman unutulmamalıdır.”³⁰

Tahsin Banguoğlu, “ Türkçenin Grameri ”nde “ birleşik fiil tabanlarını üçe ayırır: “1.Zarf öbeği kalıbında olanlar: İleri sür-,geri kal-,hoş gör-,v.b.2.çekim öbeği kalıbında olanlar: Yağmur yağ-, şafak sök-, gözü karar-,v.b.3. Bağlam öbeği kalıbında olanlar:Sayıp dök-, yeyip iç-, tellemek pulla-,v.b.”

Banguoğlu, bil-,ver-,dur-, kal-, gör-,gel-,yaz-, yardımcı fiilleriyle -e,-i, zarf fiillerinin meydana getirdiği fiilleri de “ birleşik fiil tabanları” saymakla beraber bunları, “tasvir fiilleri ”adı altında ayrı bir bahis olarak ele alır. ³¹

Kaya Bilgegil, “Türkçe Dilbilgisi ”nde, birleşik fiilleri “ yardımcı fiiller ve onlarla teşkil olunan birleşik fiiller ” “iki fiilin birleşmesiyle oluşan birleşik fiiller” ve “ kaynaşma yoluyla teşkil edilen birleşik fiiller” olarak üç bölümde inceler. Birinci bölümde yardımcı fiiller olarak “et-,eyle-, kıl-, buyur-,ol-,”fiillerini zikr eden yazar, bu konuda, “İşte yardımcı fiiller; Türkçe isimler,sıfatlar,sıfat fiiller,mastarlar,Arapça ve Farsça mastar ve hâsıl-ı mastarlardan sonra gelerek birleşik fiil teşkilini sağlar...” diyerek “iki fiilin birleşmesiyle teşkil olunan birleşik fiilleri ikinci birincisinin anlamını değiştirmek üzere, iki fiilin bir araya gelmesi” şeklinde tanımlayarak, bu fiilleri, “yeterlik fiili (iktidari fiil), tezlik fiili (ta cili fiil), sürerlik fiili (istimrari fiil), yaklaşma fiili (mukarebe fiili) olarak kısımlara ayırır. Yazar, “ kaynaşma yoluyla teşkil edilen birleşik fiiller” bölümünde ise “ bazan fiil bazan her ikisi birlikte kendi anlamları dışında kullanılmak üzere isim soyundan bir kelime ile bir fiilin teşkil ettiği birleşik kelimelere bu ad verilir.” dedikten sonra, kaynaşma

²⁹ Ergin,a.g.e. s.387-388.

³⁰Ergin, a.g.e. s.388.

³¹ Tahsin Banguoğlu,Türkçenin Grameri, İstanbul, 1974,s.310-318,,488-494.

yoluyla teşkil olunan birleşik fiillerin bazılarının dilimizde deyim (tabir) olarak kullanıldığını da ifade ediyor.³²

Birleşik fiiller cümle yüklemi veya isim fiil, sıfat fiil, zarf fiil grubunun yüklemi olarak vazife görürler.

1. İsim-Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiiller

a. Yardımcı Fiili “al-” Olan Birleşik Fiiller

Anaları Faṭımâ öñlerince bir elinde Ḥasanuñ aḡulu gönlegi bir elinde Ḥüseynüñ kañlu gönlegi eyide: İlähî benüm *dâdımı* zâlimlerden *al* yoḡsa bir âh iderüm cennet ve ‘arşî ve kürsîyi oda yaḡarum. (26a-6,7,8,9,10)

Ol müctehidler uyanalar *abdest alalar*, hermişe vazifelerüñ edâ kıllalar sâbah olmaya çıḡalar, göge baḡalar yirli yirinde göreler. (18a-16,17)

b. Yardımcı Fiili “baḡla-” Olan Birleşik Fiiller

Ya‘nî kañḡi mü‘minüñ ki Sekeratü’l Mevtde iken bu sûre’i kañında oḡsalar bu sûrenüñ harf saḡışınca mela’ike *şaf baḡlayup* turalar şalavat getürüp tesbiḡ oḡıyalar istiḡfâr eyleyeler ta cân teslîm idince (2a-19) (2b-1-2-3)

c. Yardımcı Fiili “bul-” Olan Birleşik Fiiller

Ḥastalara du‘â kılluruz *şifâ bulurlar* ve körlerüñ gözini açaruz ve bir sayrıyı ten-dürüst kılluruz.

Bu Ḥabîb Neccâr ol kişidür ki oḡlı ḡasta idi , du‘â kıldılar, *şifâ buldı*. (11a-1)

Zîrâ ki kendüler *hidâyet bulmuşlardur* sizi daḡı toḡru yola da‘vet kıllurlar.(10b-6)

Tâ anlar daḡı imân getürelerdi *raḡmet bulup* cennete girelerdi. (11a-14)

³² Bilgegil,a.g.e. s.280

Hayr ihtiyâr eyleyen *hayr cezâsın bulısar* şer ihtiyâr eyleyen *şer cezâsın bulısar*.

(23a-7)

ç.Yardımcı Fiili “çek-” Olan Birleşik Fiiller

Dünyâda dağı niçe kişler tâat tohımın eker *zahmet çeker* gündüz oruç dutar, gice irteye degin namâz kılar tâat ider. (14a-2,3)

d.Yardımcı Fiili “dut-” Olan Birleşik Fiiller

Kulagını *diñiye dutmuşdur* elini aşığa egmişdür ki muntazırdur ki kaçan emr ola sını urmağa. (21b-4,5)

Nidâ gele ki iy dünyâ lezzetlerinden perhiz kılanlar, *oruç dutanlar*, dili dudadı depserenler, cigeri büryân kılanlar gerekdür ki şimden girü Şarâb-ı Tahûrı içesiz. (29a-17,18,19)

e. Yardımcı Fiili “eyle-” Olan Birleşik Fiiller

Üç nesne kıllarına müşkil idi, Allâh Taâlâ *âsân eyledi*. (4a-16)

Ol vaqt ki anlara mürseller viribidük ol kavm anları *tekzib eylerler*. (7b-11,12)

Hastalara *ilâc eyledi*. (8b-17)

Dağı *recm eylersiz*. (10a-16,17)

Çün resûlleri öldürmege *kaşd eylediler*. (11a-3)

Andan birbirine *haber eyleyeler*. (18b-6)

Yil ile yağmura mütevekkil olan feriştelere dilediler aña *meded eyleyeler*. (3a-17,18)

Yañi kaçan bahâr faşlını görsenüz kıyâmet gününü *yâd eylen*. (13b-8)

f. Yardımcı Fiili “geç-” Olan Birleşik Fiiller

Çün bu endişe *haşırından geçdi* Tañrı Ta°âlâ °Uzeyrün cânını qabz eyledi . (35b-14,15)

g. Yardımcı Fiili “gel-” Olan Birleşik Fiiller

Bu tür yardımcı fiillerin bir kısmı deyimler bünyesinde bulunmaktadır.

Pes okı yâ Muhammed bu gâlib kelamı ol münkirler işitsünler ola ki gönülleri *korqa inşâfa geleler*. (5b-2,3)

Pes olar *îmâna gelmezler* .(5b-11)

Ol iki resûl çün şehre *yaqın geldiler*. (7b-15)

Şem°un eyitdi.Ol benüm *elümden gelmez* eger siz bunu idersenüz sizi taşdıq kılavuz.

(9b-2)

Çün girü *aqlı başına geldi* eyitdi (12b-12)

Kağı mü'mîn ki ol sâ°atde *muvafıq gelse* Tañrı Ta°âlâdan her ne hâcet dilese maqbul ola. (17a-9,10)

Girü mühlet dileyeler *destûr gele*. (30a-13)

Allâh emri-le ol çürümiş süñükler yirlü yirinden *harekete geldi*, bir yire cem° oldı terkîb oldı, yirlü yirinden bitdi . (36a-8,9,)

Hitâb gele ki ya°nî ayrılıñ bugün “İy bedkârlar”.(29b-15)

Nidâ gele veda° kıluñ destûrdur ki birbirüñizi ayruq görmeyesersiz. (30a-5,6)

Andan *cân geldi* . (36a-10)

Ol bir nâme ol *toqsan toquz nâmeden ağır gele*. (24b-18)

Bir veche budur ki yir altındağı nebâtlar bahâr faşlında *zuhûra gelür*.(13b-9)

h.Yardımcı Fiili “getür--” Olan Birleşik Fiiller

Bize *meşel getürdi* süñügi kendü neden yaradılduğını bilmedüğündendir.

Bu sürenün harf sağışınca mela'ike şaf bağlayup turalar *şalavat getürüp* tesbîh okıyalar
istiğfar eyleyeler tâ cân teslim idince . (2a-19) (2b-1-2-3)

Ya'nî iy resûllar ben imâna geldüm sizün Tañırınıza *imân getürdüm*. (10b-17)

Bu nesnenün tesbîh-i zemzemesi göge ağduğı feriştelere *harekete getürdüğü* gice
idi.(16b-

Musâ (a.s) Tûr tağında mest olup tağı *rağsa getürdüğü* gice idi.

Ol vaqt *imân getürüp* bir mağaraya girüp  ibâdet iderdi. (11a-2)

i.Yardımcı Fiili “git-” Olan Birleşik Fiiller

Zîrâ ki kamu fazıllık *başumdan gitdi* günâhlarum için ağlaram kalem benden
mürteff  oldu. (32b- 14,15)

Şeyh Ebû'l Hasan bu sözi işitdi , düşdi *ussı gitdi*. (12b-11)

i.Yardımcı Fiili “gör-” Olan Birleşik Fiiller

Eytdiler: Sizi *şüm görürüz* , şüm kavmlersiz tâ ki siz bu şehre geldünüz kaht ve befa ve
hastalık sizünle bile geldi. (10a-9,10)

Hayrdan şerden ne ki kıldılarsa *cezâsını göreler*. (12a-9)

Bu fânî vakitte biraz *foyide göreler* tâ ecel vaktine degin. (20a-10,11)

Fukara'ı *hor görenleri* katına getüreler tamuya süreler. (26b-16)

Ve musahhar kılduğ ol kuvvetlü cânvârları ba zısına binerler ve yük ururlar ve
ba zısından yirler dağı nice dürlü *menfa at görürler*. (33b-3,4)

k. Yardımcı Fiili “kal-” Olan Birleşik Fiiller

Bir vechi dahı budur ki kağı ağaç ki kış güninde kurısa bahârda ağaçlar yaşardığı vakt ol *üryân kalur*. (14a-11,12)

İbâdet yemişinden *mahrûm kalur*. (14a-15)

Andan bu fânî ve gaddâr ve mekkâr dünyâ kırk yıl miqdârı şöyle *harâb kala*.

Çün bunda geleler *hâlâyık hayrân kalalar*. (30a-1)

l. Yardımcı Fiili “kıl-” Olan Birleşik Fiiller

Peyğamberüñ risâletini bu sûre *isbât kıldı*. (3a-9)

İbrâhim anlara *iltifât kılmadı*. (3a-18)

Bende-i °acîz kağı birisi-çün *şükr kılaydı*. (4b-1)

Bir halvet yirde *namâz kıhurdu*. (6a-11)

Tañrya tazarru° idüb *secde kıldı*. (8b-15)

Dahı Allâh Ta°âlâ peygamberi biñbir yirde *yâd kıldı*.

Peyğamber aşhâbından biri *vefat kıldı*. (16a-7,8)

m. Yardımcı Fiili “it-” Olan Birleşik Fiiller

Su âl kılsalar ki pes bunca adlarla anı kim *zıkr idebilir*.

Hergün her birinde bana °azâb *itdiler*.

Geldi ki halkı men° ide resûllere *yardım ide*. (11a-4)

Şeyh Ebû'l Hâsan Nûri birgün *vaz iderdi*. (12b-5,6)

Bunu Türkîye *tercüme idem* ki fâ'idesi °âmâ ola, işidenler bu sûre'i okımağa *rağbet ideler*. (2b-17,18)

Hağ Ta°âlâ kullarından kıyametde niçe dürlü su. al kılsar *beyân iderdi*. (12b-7)

n. Yardımcı Fiili “ol-” Olan Birleşik Fiiller

“Elhamdülillah” demek birle *temâm olur*.(4b-2)

Bunlaruñ haberi şehre *fâş oldu*. (8a-8)

Hâcetlü gelürdi. Hâcetleri *revâ olurdi*. (8a-8,9)

Şehre *mâ'rûf ve meşhûr oldu*.(8b-18)

Bir şayha kıldı. Kâmusı *helâk oldılar*. (11b-10)

Küllî mañlûk cem^c olup bizüm katımuza *hâzır olalar*. (12a-9)

o. Yardımcı Fiili “ur-” Olan Birleşik Fiiller

Pes kucuşalar *yüzyüze uralar* kırk yıl miqdârı ağlaşalar. (30a-7)

Bir vechi dañı budur ki niçeler tohum saçağ ekin eker, zahmet çeker bahâr faşında âfet irişür harâb olur yâ çekirge yir yâ *tolu urur*. (13b-19;14a-1)

Niteki ceddüñ İbrâhim (a.s)i *mancılığa urup* oda atdılar ve gök anuñ-içün inledi.

(3a-16)

Ve musahhar kılduk ol kuvvetlü cânvârları ba^czısına binerler ve *yük ururlar* ve ba^czısından yirler dañı nice dürlü menfa^cat görürler. (33b-3,4)

ö.Yardımcı Fiili “vir-” Olan Birleşik Fiiller

Her kim bu sûre’i oğısa Allâh sübhânehû ve Ta^câlâ aña on nevbet hazreti Kur’ân hatm eylemişce *sevab virür*. (2a-3-4)

Hâbîr ü latîf (keennehu) eydür. Yâ Muhammed eger kamu ^calem senüñ risâletine münkîr olursa çün ben *tanuklık virdim*.

İttifağı böyle kıldılar: Aşhâbından kimün ki kavmi *diyete virürse* koyalum virmesler öldürelüm.(6a-18,19) (6b-1,2)

Ol zahmdan ila-narallâh *cân virdi*. (34b-8)

Bir pîre uğradılar koyun güderdi, selâm virdiler. (7b-16)

Bana destûr vir.Gireyim .Maħbûslara *sadaķa vireyim* didi. (8b-4)

Ol eydürdi : İlâhi ķavmüme daķı îmân rûzi ķıl *hidâyet vir.* (11a-16,17)

Bugün mülk kimüñdür diye yine kendü °azameti-le *cevab vire.* (22a-4)

Andan âdem oğlanlarına *iħtiyâr virdi.* (23a-5)

Ĥayât virmekde baldur. (28b-9)

Ferah virmekde ĥamrdur. (28b-10)

Çün bu ĥâlî göreler diyeler bârî bir zamân *mühlet virüñ* birbirimizle veda° ķılalum diyeler. (30a-4)

Şâyed ki ol pûtlar kendülere *yardım vire* diyü ol pûtlar ĥođ anlara *yardım virmeye* güçleri yitmez. (33b-11,12)

Andan ol süñügi urdı oda yaķdı *yile virdi.* (34a-6,7)

2. Fiil-Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiiller

a. Yardımcı Fiili “bil-” Olan Birleşik Fiiller

Bu tür yardımcı fiiller anlamca yeterlilik bildirirler. Metnimizde iki örnek bulunmaktadır.

Şem°un eyitdi ben daķı *idebilürem.* (9a-17)

Su °al ķılsalar ki pes bunca adlarla anı kim zikr *idebilür.* (4a-15)

b.Yardımcı Fiili “tur” Olan Birleşik Fiiller

Bu yardımcı fiili alan fiiller anlamca bir süreklilik ifade ederler.

Eyitdiler : Anuñ-çün kim görüp °ibret alavuz ölümü *añatururuz.* (15b-11)

c. Yardımcı Fiili “ko-(koy-)” Olan Birleşik Fiiller

Bu tür yardımcı fiiller de anlamca süreklilik bildirirler.

Eger ĥamu ehlinüñ libâslarından birisini dünyâda *asa ķoyalardı* dünyâ ĥalkı ķorkusından helâk ola idi. (31a-10,11)

F. ÜNVAN GRUBU

“ Bir şahıs ismiyle, bir ünvan veya akrabalık isminden kurulan kelime grubudur. Bu grupta şahıs ismi başta, ünvan ve akrabalık ismi sonda bulunur. Bu grup cümle ve kelime grupları içinde isim görevi yapar.Grubun vurgusu birinci unsur üzerindedir.”³³

Kaya Bilgegil, ünvan gruplarının fonksiyonları konusunda şu tesbitleri yaparak;

- a) Bunlar bazen lâlettâyin bir künye ifade eder: Ali oğlu Hasan, Baha kızı Emel gibi.
- b) Bazan da lakap ifade eder: Dal Yusuf, Püsküllü İsmail Hakkı, Karakelle Rahmi...gibi.
- c) Akrabalık ifade eder: Emeti Hala, Hasan Amca, Hüsniye Abla, Hayriye Teyze gibi..
- d)Meslek ifade eder: Mimar Sinan, Doktor İsmet Eryetiş, Marangoz Ahmet, Şöför Mehmet gibi..
- e)Rütbe ve derece ifade eder:Galib Dede, Nafi Baba, Mülâzım Hasan Efendi, Yüzbaşı Ahmet Efendi gibi...

Bu tür gruplarda çekim, çoğul ve tamlama eklerinin son kelimeyi takip ettiğini ayrıca isim tamlamalarına belirten veya belirtilen olarak katılabildiklerini söylemektedir.”³⁴

Metnimizde ünvan gruplarının sayısı fazla değildir.Ünvan grubu olabilecek isimler genellikle peygamber isimleridir

1. Cümledeki Vazifesi Yönünden Ünvan Grubu

a. Ünvan Grubunun Özne Olarak Kullanılması

°*Uzeyr peygamber* bir divâr dibine kıondı merkebi bağladı kendü bir divâr gölgesinde oturdı. (35b-7)

Çün °*İsâ peygamber(a.s)* halkı dine dâvet eylemege başladı. Aşhâbı şehirlere parâkende kııldı, İki kişi ‘i Antakiyye’ye viribidi.(7b-14)

°*Uzeyr peygamber (a.s)* bir gün merkebine binüp giderdi. (35b-3)

³³ Karahan,a.g.e. s.32

³⁴ Bilgegil,a.g.e. s.160-161

b. Ünvan Grubunun Nesne Olarak Kullanılması

Andan ol kavm *Ḥabīb Neccâr* 'ı tutdılar zencîre dağdılar iletdiler şehir kapusunda aşdılar.

Andan *Ḳaʿab İbn-i Eşref Yehûdi*'i getüreler. (26b-12)

2. Ünvan Grubunun Kelime Grupları İçindeki Durumu

a. Ünvan Grubunun İsim Tamlamalarında Tamlayan Olarak

Kullanılması

Dağı delîldür *Allâh Taʿâlâmuñ kemâl-i kıldretine* anlaruñ zürriyetini gemide sakladuğı

yaʿnî *Nûḥ Peyğamber (a.s)* gemisine ki tolu idi kamunuñ zürriyyeti ve evlâdı.

(19b-13,14)

Yaʿnî ʿArab kavmine *İsmâʿil Peyğamber (a.s)* vaqtinde tâ Muḥammed zamânına degin hiç peyğamber gelmedi.(5b-6,7)

Birleşik İsimler

“Bir nesnenin özel adı olmak üzere biraraya gelen kelimeler topluluğudur. İki ve daha fazla kelimeli bütün şahıs adları, birleşik isimdir. Birleşik isimlerin hepsi özel isimdir. Bu grupta isimler eksiz birleşir.”³⁵

Metnimizdeki birleşik isimlerden bazıları şunlardır.

Eyitdi ; ʿ*Ali İbn-i Ebû Ṭalib* didi.

Andan Ebû Cehl laʿini getüreler.

Saʿid İbn-i Müseyyib eydür: Ebû Ḥureyre(r.a) eyitdi . (28b-17)

Ebû Derda (r.a) rivâyet kıılır peyğamber (s.a.v) den. (31a-17)

Ebû Süfyân ki emir-i leşker idi eyitdi . (34b-3)

Ebû Ṭalib yetimidür.

Şeyh Ebû'l Ḥasan Nûri birgün vaz iderdi. (12b-5,6)

Ebû Bekr-i Varrak eyitdi:

³⁵ Karahan, a.g.e. s.32,33

G. ÜNLEM GRUBU

“Ünlem terimi, Türkçede “ses, yüksek ses” anlamına gelen “ün” kelimesinden teşkil olunmuştur. Arapça karşılığı “nidâ”dır...Çeşitli duygu ve arzularımızla zaptolunamayan heyecanlarımızı yüklenen, bazan örneği tabiatta bulunan ve anlatım kabiliyeti bir cümleinkine denk olabilen insan ses, çığlık ve sözleri, ünlemleri teşkil eder. Ünlemler, insanlık tarihinin en eski kelimeleridir. Cümlelerin anlamını kuvvetlendirdikleri, bu durumuyla zarf tümlecine yaklaştıkları hatta bir yönden eylemi hatırlattıkları, bazan da tek başlarına cümle değeri taşıdıkları halde; cümlede hiçbir görev almazlar.”³⁶

Bilindiği gibi bir ünlem edatı ile bir isim unsurunun eksiz birleşmesiyle meydana gelen ve genellikle hitablarda kullanılan bu özelliği ile vurguyu ünlem edatı üzerinde taşıyan kelime gruplarına ünlem grubu diyoruz.

Metnimizde geçen ünlem grupları bu günkünden farksız olup, bir seslenme edatı ile onu takip eden isim unsurundan meydana gelmektedir. Metnimizde ünlem grubu yapmak için kullanılan başlıca ünlemler “*iy ve ya*”dır. Ünlem grubu cümlede cümle dışı unsur olarak görev almaktadır. Ünlem grubu içeren cümlelerden bazıları şunlardır;

İy gice 'i gaflette geçürenler ve iy gündüzi ma'şiyyetle zâyi kılanlar bilünüz ki iki dürlü ta'ife oda yanmazlar . (17b-3,4)

İy çürümüş süñükler ve iy yaratılmış diriler iy tağılmış saçlar şakallar iy deñiz dibinde

ğark olanlar iy hayvân kırsağında iriyenler turun hisâb vaqti geldi. (22a-17,18,19)

Ya'nî nazar idün *iy mahşer kavmi* terâzûya ki fulân oğlı falânuñ °ameli tartılır (24b-4,5)

İy şeyh, hâlâyık önünde korkutma ki Hâk Ta'âlâ çok su al kılmayısar hemân iki söz söyleyiser, “*İy kulum*, ben senüñle idüm, sen kimünle idün.?” (12b-8,9)

Yâ °Ayişe başuñuza ne örtdüñ? (16a-13)

Ya'nî *yâ °Ali* çok okıyasın kim anı okımağda hısâller vardır. (2b-5-6)

Eyitdi. *Yâ İbrâhim* eger baña hâcetüñ yoğı-sa Tañrıdan hâcet dile (3b-3)

³⁶ Bilgegil, a.g.e. s.237-239.

H. SAYI GRUBU

Cümle ve kelime grupları içinde isim ve sıfat görevi yapan basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğuna sayı grubu diyoruz. Metnimizdeki sayı grupları günümüz Türkçesiyle benzerlik göstermektedir. Gruptaki sayı isimlerinin dizilişi basamak sistemine göre olup sayılar sondan başa doğru büyümekte ve büyük sayı başta küçük sayı sonda bulunmaktadır. Sayı grupları, herhangi bir cümle unsurunun sıfatı olarak görev almaktadır. Metnimizde geçen sayı gruplarından bazıları şunlardır.

Bilgil ki güneşüñ *üç yüz altmış menzili* vardır. (17b-13)

Yüzseksen menzili kışdadur. *Yüz seksen menzili* yazdadur. (17b-14)

Üçyüzyigirmi °alem getirüle zîrâ ki İslâm *üç yüz yigirmi* şeri°atdür. (26b-4,5)

Cennetde en ednâ kişünüñ *yitmiş iki* kapısı ola herbiri bir dâne incüden. (28a-16,17)

Her zebâni bu defa°da *yitmiş biñ* °âsi°i tamuya düşüre. (30b-16)

E. EDAT GRUBU

“Anlamlarının eksikliği yüzünden tek başına bir hükme hedef olamayan veya haklarında hüküm verilemeyen, esasen nefislerindeki mahsur anlam da, takip ettikleri isim soylu kelimedden sonra meydana çıkabilen sözlere edat denir...Edatlar için bir sınıflandırma söz konusu olursa, iki esası gözönünde bulundurmak zorundayız:

a) Asıllarını, b) Yapılışlarını...Asıllarına göre ya doğrudan doğruya edat olan kelimelerden ya da edat yerine kullanılan kelimelerden bahsedebiliriz. Edatlar hal ve çoğul eki almamakla beraber, bir hal ekini takip eden yapıda olabilir. Buna göre bir edat ya basit ya da birleşiktir.”³⁷

“Bir isim unsuru ile bir çekim edatından kurulan kelime grubuna edat grubu diyoruz. Bu grupta isim unsuru başta, çekim edatı (ile, için, kadar, göre, diye, rağmen, karşı, doğru, gibi, dolayı v.b) sonda bulunur. Bu grupta birleşme, isim unsurunun ve edatın türüne göre ekli veya eksiz olur. Edat grubunda, isim unsuru kelime grubu olabilir

³⁷ Bilgegil, a.g.e. s.220.

ve cümle ve kelime grupları içinde, sıfat, zarf ve isim görevi yapar. Bu grup, cümlenin kuruluşuna yüklem olarak da katılır. Grubun vurgusu, isim unsuru üzerindedir.”³⁸

1. Edat Grubu Türleri

Bu başlık altında çeşitli edatlarla teşkil edilmiş olan edat gruplarını ele alacak ve bunların bugünkü yazı diline göre benzer ve farklı şekillerini belirteceğiz.

a. “Sonra” İle Kurulan Edat Grubu

Türkiye Türkçesinde “sonra” ve “önce” kelimeleriyle kurulan edat gruplarının tam bir edat grubu özelliği taşıyıp taşımadığı konusunda tartışmalar vardır. Bilindiği gibi edatlar sınırlandırıcı almazlar ve kelime gruplarının arasına başka unsurlar girememektedir. Oysa Türkiye Türkçesinde "yattıktan sonra", "yattıktan az sonra" örnekleri de bulunmaktadır. Metnimizde sadece "sonra" ile kurulan edat grupları görülmekte ve "sonra" edatı çıkma hal ekinden sonra gelmektedir.

Yüzyıldan şöıra Haq Ta'âlâ 'Uzeyrûñ cânın bağışladı. (35b-18)

Qâdir degül midür ki *ölümden şöıra* diri kıla. (32a-18)

Ol kâdir ki Âdem oğlanlarını *pîrlikten şöıra* tıfiliyyet hâline döndürür.
(32a-16,17)

Bir zamân geçdükdən şöıra geleler. (28a-3,4)

Andan şöıra çıkalar yüzleri kara .

Andan şöıra uş bunda çıkduq. (15b-1)

İrişdikden şöıra ittifakla varıruz, divşürürüz gerek olduğça getürürüz.

³⁸ Karahan, a.g.e. s.28-29

b. “Üçün”, “Çün” İle Kurulan Edat Grubu

“Üçün” ve “Çün” ile kurulan edatlar genitif veya iyelik ekinden sonra gelmektedir.

Bende’i ‘acîz *kañğı birisi-çün* şükr kılaydı. (4b-1)

Lât ve Menât haqqı-çün ki bir oğlancuğ oynarken bu kadar yaralanur ağlamaz.

Zîrâ ki kamu fazıllık başumdan gitdi *günâhlarum için* ağlaram kalem benden mürtefi oldı. (32b- 14,15)

Eyitdiler : *Anuñ-çün* ki gülmek göñli qarardur. (15b-13)

Yâhûd ma’na böyle ola ki biz yaratduğ *anlaruñ-çün* gemi gibi merkebler ya’ni at, deve ,fil gibi kıuruda tavara bineler. (20a-5,6)

Niteki ceddüñ İbrâhim a.s’ı mancılığa urup oda atdılar ve gök *anuñ-içün* inledi. (3a-16)

c. “Girü” İle Kurulan Edat Grubu

“Girü” ile kurulan edat gruplarında bu edat genitif ekinden sonra gelmektedir.

Şimden girü ayrı olursız. (29b-17)

İy cennet ehli, *şimden girü* size sağık var, sayruluk yok. (28a-8)

Şimden girü ölüm arzû kııl. (32b-7)

Nidâ gele ki iy dünyâ lezzetlerinden perhiz kıılanlar, oruç tutanlar , dili dudağı, depserenler cigeri büryân kıalanlar gerekdür ki *şimden girü* Şarâb-ı Tahûrı içesiz.

(29a-17,18,19)

ç. “Gibi” İle Kurulan Edat Grubu

Andan Hağ Ta’âlâ (c.c) yiri ve gögi *ıomar gibi* düre. (22a-1)

Andan cümlesi *uykıudan uyanur gibi* baş kıalduralar. (22b-1)

Od üstlerini *ķabr gibi* ķaplaya ķıķmaya. (31a-1)

Ėalâyıķ *esrük gibi* olalar. (21b-13)

Kime ki uzun  omr virürsevüz ol pır olduğı vaķt döndürürüz  aķlı ve fehmi gider *ođlancuķ gibi* olur. (32a-14,15)

Üñleri *ķelb üñi gibi* ola. (31b-15)

Rüzgar-ıla ķurur egilür *yây gibi* olur. (19a-10)

d. “Kadar” ve “değin” İle Kurulan Edat Grubu

“Kadar” edatının genellikle işaret sıfatlarıyla; “degin” edatının ise yönelme hali ekinden sonra kullanıldığını tesbit ettik.

da. Miktar Edatı Olan “Kadar”

Ubeyyî bin Ėalef-i bi-hamiyyet *bu ķadar yirden* ne feryâd ķılursın. (34b-3)

Lât ve Menât Ėaķķı-ķün ki bir ođlancuķ oynarken *bu ķadar* yaralanur ağlamaz. (34b-4)

Pes *ol ķadar* ağlaşalar ki gözyaşından ırmaķlar revân ola. (30a-13,14)

Şağâbe eydürdi :“Ya resûllallâğ senüñ geķmiş ve gelesi günahlaruñ küllisi yarlığanmuşdur niķün *bu ķadar* zahmet çekersin?” dirlerdi. (17a-18,19)

Peyđamber (s.a.v) gicelerde *o ķadar* tâ at ķılurdu ki namâza turmakdan mübârek ayakları şişerdi. (17a-17,18)

Nidâ geldi ki Yâ  Üzeyr *ne ķadar* yatdun.? (35b-19)

db. Yer ve Yön Edatı Olan “Değin”

Kimi biline *degin* derleye ve kimi gögsine *degin* kimi boğazına *degin*. (23b-5)

Andan eyde iy ķulum dünyâda iken *đûr ķapusına degin* bu kelimedden ayru olmadun. (24b-15)

Bir niķeleri *beline degin* duta. (30b-18)

Güneş yürür *ta ķarârgâhına degin* . (17b-12)

Eñeklerine degin elleriyle bağludur. (5b-19)

Bir niçeleri od *tapuğına degin* duta. (30b-17)

Gice *irteye degin* namâz kıılır tã°at ider. (14a-2,3)

Kıyâmete degin menâzil temâm olur.

Öñerdi birbiri ardınca toğarlar tulinurlar *kıyâmete degin*. (19a-14)

Sabah o kııyan *giceye degin* Allâh emânında ola gice o kıısa *irteye degin* Allâh emânında ola meyyit üzerine o kıınsa ğazâb hafif ola. (2b-8,9)

e. “İle” İle Kurulan Edat Grubu

Ĥüriler *la'l kadehler ile* şerbet getüreler. (27a-8)

Şem°ün dahı *ihfâ ile* du°â kıılurdu. (9b-5)

Kıyâmet güninde dahı *sâlihler sâlihlerle tâlihler tâlihlerle* kıopar. (14a-6,7)

Veyâhüd mâ°nâsı budur ki *kıyâmetde* her kıavm *mabûdı-la* kıopısar. (33b-13,14)

Allâh adı-la hiç nesne berâber olımaz. (24b-19)

Rüzgâr ile kıurur egilür. (19a-10)

Yâ Muhammed viribidük sini tâ kıor kıudasın *bu Kıur°ânla* ol kıavmi ki ol kıavmi kıor kıutmadılar anlaruñ ataları. (5b-4,5)

Dahı *ıssı günde so°uk sıyıla* kıandurmadum mı? (12b-5)

f. “Birle” İle Kurulan Edat Grubu

İlâhî *rahmetüñ birle* bu zaifleri ol °azâblardan sağlagıl. (32a-5)

Girün imdi küfrünüz *sebebi birle*. (30b-3)

Rahmet feriştelere *izâz ikrâm birle* uçmağa iledeler. (30a-9,10)

Bir şayha birle helâk ola ve diri olalar. (22b-14,15)

Bu sözi *telbis vechi birle* dirlerdi nafâka virmeyelüm deyü. (20b-8,9)

Bir sivrisinek birle ol düşmenümüzi helâk kıılmağa kıadirüz ki Anđakiyye kıavmini bir

şayha ile helâk kılduk. (11b-13,14)

Gözleri yumulu yüzleri kara *bu sıfat birle* tamuya gideler. (6a-5)

g. “-den artuk” Edatı ile Kurulan Edat Grubu

Dağı nesnelere yaratdı ki *kendüden artuk* kimesne bilmez. (15a-3,4)

Taını Taâlânuñ dört biñ adı vardur; Biñi *kendüden artuk kimesne* bilmez, biñ adın *feriştelerden artuk kimse* bilmez. (4a-8)

h. “taşra” Edatı ile Kurulan Edat Grubu

Andan İmrü’l Kıys , yüzi kara, dili *ağzından taşra* sürinür şâ’irleri katına getüreler tamuya süreler. (26b-17,18)

Dere içinden taşra çıkardılar.

ı. “ hakkında” Edatı ile Kurulan Edat Grubu

Ba’zılar eydür : Bu âyet Ebû Cehl *hakkındadır*

Ba’zılar eydür : Bu âyet Kıreyş kavmi *hakkındadır*.(6a-15,16)

Ba’zılar eydür:Bu âyet müşrikler *hakkındadır* ki birgün oturmuşlardı. (6a-4,5)

I. Diğer Edatlarla Kurulan Edat Grupları

Metnimizde sıkça kullanılan yukarıda ele aldığımız edatlarla yapılan edat gruplarının yanısıra “içre, üzre, -dan gayrı, añaru” edatlarıyla kurulan edat grupları da bulunmaktadır.

Dağı peygamber(s.a.v.) buyurur ya’ni cennet ehli Tâha veYâsin sûresini okıyalar *cennet içre* (2a-12-13-14-15)

Ma’nâyı âyet böyle ola ki güneş yokdur ki nûrı *ay üzre* gâlib ola gice gide ve cem’i’i evkat gündüz hiç bulunmaya.(19a-17)

Müşrikler *Allâhdan ğayrı* mabûd dutarlar. (33b-10)

Aĥbârda gelmişdür ki Kaf taĥından *añaru* yitmiş Kaf taĥı gibi taĥ vardır. Ol taĥlarda *añaru* yıraĥ yir vardır. (15a-6)

2. Cümledeki Vazifesi Yönünden Edat Grubu

a. Edat Grubunun Zarf Olarak Kullanılması

Muĥammed Muştafâ (s.a.v) °alem dibinde *cem 'i peyĥamberler ve siddiklar ve şehidler ile* tırmış olalar. (25b-5,6)

Suval kılsalar ki pes *bunca adlarla* anı kim zıkr idebilür.?(4a-15)

Ayuñ ondördi ĥicesi gibi tecelli zâhir ola. (29b-7,8)

Nâĥâĥ *bir bulut gibi* peydâ ola tıyb yaĥa.

Ya°nî tavarlardan ki ana mâlik dururlar *deve gibi, fil gibi ve ĥayrlar gibi*. (33b-1,2)

b. Edat Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması

Ĥıyâmet ĥününüñ mikdârı olduĥı *bu mevķıflar itibâri-ledür*. (25a-13)

Ĥastalık *ĥünâĥ keĥâreti içündür*. (15b-14)

Su° al şorsalar ki Allâĥ Ta°âlâ ĥasem-yâd eyledüĥi *kâfirler inanmaĥı-çun yâĥûd mü'minler inanmaĥı- çun midür ?* (5a-8,9,10)

Cevâb budur ki çün Ĥaĥ Ta°âlâ diledi ki kelâmını te'kîd kıla ĥasem daĥı te'kîdüñ bir nev° idür, lâ-cerem yâd eyledüĥi *te'kîd ĥücceti içündür*.

Ba°zılar eydür : Bu âyet *Ĥureyş ĥavmi ĥaĥķındadır*.(6a-15,16)

3. Edat Grubunun Kelime Grupları İçindeki Durumu

Edat Grubu sıfat tamlamaları içinde sıfat olarak kullanılmaktadır.

Dağı yaratduķ anlaruñ-çün *Nûh gemisi gibi gemiler* . (20a-4)

Yâhûd mâ°nâ böyle ola ki biz yaratduķ anlaruñ-çün *gemi gibi merkebler* ya°nî

at ,deve ,fil gibi kuruda tavara bineler. (20a-5,6)

Taîrî Ta°âlânuñ dört biñ adı vardur; Biñi *kendüden artuķ* kimesne bilmez, biñ adın *feriştelerden artuķ kimse* bilmez. (4a-8)

Ahbâr da gelmişdür ki *Ķaf tağından añaru* yitmiş *Ķâf tağı* gibi tağ vardur.

İ. KISALTMA GRUPLARI

1. AYRILMA GRUBU

Cümle ve kelime grupları içinde isim,sıfat ve zarf görevi yapan; ayrılma hal ekli bir isim unsurunun başka bir isim unsuru ile kurduğu kelime grubuna ayrılma grubu diyoruz. İkinci isim genellikle bir vasıf ismidir.

1. Cümledeki Vazifesi Yönünden Ayrılma Grubu

a. Ayrılma Grubunun Özne Olarak Kullanılması

Bundan yigrek ne hâl ola. (32a-19)

Hiçbir âyet gelmeye *Taîrîmuñ âyetlerinden* (20a-19)

b. Ayrılma Grubunun Nesne Olarak Kullanılması

Gördüm meşidleri *evlerinden irak*

Be-dürüsti azdurdı şeytân sizden çok halkı. (30a-19)

c. Ayrılma Grubunun Zarf Olarak Kullanılması

Kamu halk gözinden yigrek gördi. (9a-17)

Bir oğlan getürdiler anadan gözsüz toğmuş. (9a-12)

d.Ayrılma Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Kimi yitmiş arşûn yirden aşağı giçe. (23b- 10)

Bizden ayruğa iltifât kılmadı. Biz dağı odı aña gülistân kılduğ (3b-9)

J. İSİM-FİİL GRUBU

Tahsin Banguoğlu, isim fiiller için “ Adfiil, fiilin ad şekli yani bir kılış, bir durum veya oluşun adıdır. Bunun için fiilleri adfiillerden biri ile anarız. Ad fiilin bu çeşidine *mastar (infinitif)* adını veririz. Türkçede *-mak, ma, -iş* ekleriyle yapılan üç tür ad fiil vardır *-meklik* uzatılmış ekleriyle yapılan adfiiller de nadir olarak kullanılır. Bunların hepsi kılış adı sayılır.” demektedir.

Kaya Bilgegil, isim fiilin iki ana maddeden meydana geldiğini söyler;

a)Kök veya gövde kısmı (madde-i aslî= radical); İsim fiillerde asıl madde, ya taşıdığı hâli muhafaza eder ya kendisine anlam üzerinde müessir olan bazı sesler ilave edilir. İki halde, sözün çatısını teşkil eder.

b)Ek kısmı (münteha= terminasion); İsim fiiller eklerin ses özelliğine göre kalın ve ince olmak üzere ikiye ayrılır. *-mak*'la bitenler kalın, *-mek*'le bitenler ince seslidir.³⁹

İsim fiil grubu ise bir hareket ismi ve ona bağlı unsur veya unsurlardan kurulan kelime grubudur. Grubun ana unsuru hareket ismidir ve sonda bulunur anlamı ise özne, nesne, zarf ve yer tamlayıcısı ile tamamlanır.

³⁹ Bilgegil, a.g.e. s.239-254

Metnimizdeki isim fiil gruplarından bazıları şunlardır.

Bir kişi *birkez tamuya girmekle* kamu hoşlığı unuda . (31a-5)

İy Azîzler *tamuyı şerh eylemek* katıdır. (31a-6)

İy kardaşlar *tamu °azâbını şerh eylemek* miqdar-ı beşer degüldür. (31b-16,17)

Üçinci Allâh *Ta°âlâ'ı cemf° adlarla yâd kılmak* müşkil idi. (4b-6)

Geldük ki sizi dine da°vet kılavuz şol görmez işitmez kayalara °ibâdet kılmakdan men° idevüz.

Ya°ni yâ °Ali çok okıyasın kim *anı okımağda* hısâller vardır. (2b-5,6)

Nitekim bunlardan illerü kılduk halkı meş eyledük ne *illerü gitmege* taqatları ola ne girü dönmeye. (32a-11,12)

1. Cümledeki Vazifesi Yönünden İsim-Fiil Grupları

a. İsim-Fiil Grubunun Özne Olarak Kullanılması

İkinci, *cemf° hacetleri °arz eylemek* düşvâr idi. (4b-3)

Evvel oldur kim *Allâh Ta°âlânuñ ni°metleri için şükr eylemek* düşvâr idi.(4a-19)

Üçüncü, *Allâh Ta°âlâ'ı cemf° adlarla yâd kılmak* müşkil idi. (4b-6)

Ve *ton eskimek* yok. (28a-8)

İy °azîzler *tamuyı şerh eylemek* katıdır. (31a-6)

Bundan kıyâs eylemek gerek tamu °azâbı ne miqdârdur.? (32a-4)

İy kardaşlar; *tamu °azâbını şerh eylemek* miqdâr-ı beşer degüldür. (31b-17)

Anlaruñ küfürle hatm olmağlugı pes inzâr anda tekide hüccet içündür. (6b-12,13)

Şem°ün eyitdi: Pes *tasdik kılip müselmân olmağ* gerek bunlaruñ işi câzûlık degüldür.(10a-2)

Peyğamber (s.a.v) buyurdi : Ya°ni sizden birinüzün karnı *irin ile toлмаğ* yegdür andan ki şîir ile tola. (33a-11,12)

b. İsim-Fiil Grubunun Nesne Olarak Kullanılması

Metnimizde Eski Anadolu Türkçesinin bir özelliği olarak yükleme hâli eki almadan da isim fiil grupları nesne olarak kullanılmaktadır.

Andan şoñra anlara *şavm ü şalât ve zekât ve cum[°]a namâzın kılmak* ta[°]lim kıldum.
(15b-5)

Emîrû'l- mü'minûñ [°]Ali (kerremullahu vechehu) çün bu fazâyili işitdi *her gün okımağnı* kendüye revâ idindi. (2b-17)

Eger *baña bir belâ ve mihnet iriştürmek* dilese fa'yide kılmaya baña anlaruñ şefâ[°]ati.
(10b-10)

Be-dürüsti Tañrı Ta[°]âlânunñ emri budur ki *kaçan bir nesneniñ olmağlını* dilese ol dir olur. (35b-1)

c. İsim-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Her kim *hâcet dilemekde* bu âyeti okısa kamu hâcet dilemiş olur. (4b-5,6)

Ya[°]nî yâ [°]Ali çok okıyasın kim *anı okımakda* hışâller vardır. (2b-5,6)

Çün *resûlleri öldürmege* kaçd eylediler. (11a-3)

Yâ [°]Ayişe, *kimse kimseniñ hâline nazar itmege* mecâli olmaya. (23b-3,4)

Tañrı Ta[°]âlâ kıyâmetde *ölüleri diri kılmaga* kâdirdür. (36a-15)

Ne güçleri yite *vaşıyyet eylemege*, ne mecâlleri ola evlerine dönüp ehli-le *veda[°] eylemege*.

Irakdan mescide varmakda sevâb-ı [°]âzîm vardır. (15b-9)

d.İsim-Fiil Grubunun Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

Her kim hâcet dilemekde bu âyeti okısa kamu hâcet dilemiş olur. (4b-5,6)

K. SIFAT-FİİL GRUBU

“Sıfat fiil; fiilin zamana bağlı olarak kavramını sıfatlaştıran bir şeklidir. Zaman anlamı taşımaları yönünden adfiillerden ayrılırlar. Fakat yatık fiil olarak ve ad fiiller gibi olumsuz ve edilen görünüşlerine girerler: Bunları *etkin sıfatfiiller* (particibe actif), *edilgen* sıfatfiiller, (participepassif), *olumsuz sıfatfiiller* (participenegatif) diye ayırdederiz. Taşıdıkları zaman anlatımına göre sıfat fiilleri sınıflandırırız.

1. *Geçmiş sıfatfiilleri* (participe passe),

2. *Hal Sıfatfiilleri* (participe present),

3. *Gelecek Sıfat fiilleri* (participe future) ”diyen Tahsin Banguoğlu sıfat fiilleri tanımlayarak tasnif etmiştir.⁴⁰

Muharrem Ergin, sıfat fiilleri partisipler olarak incelemekte ve nesnelerin hareket vasıflarını karşılayan fiil şekilleri olduğunu belirttikten sonra “partisiplerin asıl isimlerden farkı nesneyi hareketine göre adlandırması, onu asıl varlığı ile, şu veya bu kalıcı vasfı ile değil hareketi ile ifade etmesidir. Yani partisip hareket halinde bulunan nesneler için kullanılan, hareket halindeki nesneyi ifade eden kelimelerdir...Partisiplerde hareket ifadesinden başka zaman ifadesi de vardır. Yani hareketin hangi zamana ait olduğunu da gösterirler...Partisipler isim çeşidi bakımından isim ve esas itibarıyla vasıf isimleri oldukları için bilhassa sıfat olarak kullanılırlar ”demektedir.⁴¹

“Sıfat fiil grubu ise bir sıfat fiil ile bu sıfat fiile bağlı unsur veya unsurlardan kurulan kelime grubudur. Grubun ana unsuru sıfat fiildir ve sonda bulunur. Grupta yüklem görevi yapan sıfatfiilin anlamı, bir veya birden fazla unsurla tamamlanır. Bu unsurlar, cümlede olduğu gibi, özne, nesne, zarf ve yer tamlayıcısı diye isimlendirilir. Sıfat fiil grubu, cümle içinde isim ve sıfat görevi yapar.”⁴²

Metnimizdeki sıfat fiil ekleri günümüz Türkçesiyle benzerlik göstermektedir. Metnimizde “/-ası,esi / -mış-miş /-ecek, acak” sıfat fiil ekleri de kullanılmakla birlikte sadece “-dık,-dik / -an,-en; ekleri sıfat fiil grubu kurmuştur. Diğerleri sıfat görevinde kullanılmıştır.

⁴⁰ Banguoğlu, a.g.e. s.422-423.

⁴¹ Ergin, a.g.e. s.315

⁴² Karahan, a.g.e. s. 22

-dik /- dik Sıfat Fiil Eki :

Genel olarak ünlü uyumlarına bağlı olarak kullanılan bu ekin metnimizde bazen uyum dışında da kullanıldığını tesbit ettik.

Bahâr faşlı kıyâmet günine benzeduğı bir kaç vechdür. (13b-9)

Sizüñ meşelünüz aña benzer ki bir °avrat oğlan toğurduğı yoğmuş . (8b-7)

Berâberdür anları *korđutduđuñ ya korđutmaduđun* zîrâ ki °Alimallâh şâbitdür

Ya°nî saña şâir didükleri ve tekzib itdüklerini biz bilürüz. (34a-1)

Sâlihler ağlaşduğı fayide kıla *âsiler ağlaşduğı* fayide kılmaya. (18b-15,16)

-an /-en Sıfat Fiil Eki ;

Bu ek günümüz Türkçesindeki gibi kullanılmaktadır.

Bu kamu çiftleri yaradan ferddür. (15a-1)

Yil ile yağmura mütevekkil olan feriştelere dilediler. (3a-17,18)

Anlardur *senüñ pendüni kabul kılan.* (7a-2)

Sabâh okıyan giceye degin Allâh emânında ola. (2b-14)

İy gice'yi gâfletde geçürenler ve iy gündüzi maşiyetle zâyi kılanlar bilüñüz ki iki dürlü ta'ife oda yanmazlar. (17b-3,4)

Ėabrden imâni-la çıkanlara ol biñ yıl bir sâ°at miğdârı ola. (23a-18,19)

1. Cümledeki Vazifesi Yönünden Sıfat-Fiil Grubu

a. Sıfat Fiil Grubunun Özne Olarak Kullanılması

Su al şorsalar ki Allâh *Ta°âlâ kâsem-yad eyledüği* kâfirler inanmagı-çün yâhûd mü' minler inanmag için midür ? (5a-8,9,10)

Ėıyâmet gününüñ miğdarı olduğı bu mevkıflar °itibari-ledür. (25a-13)

Ėayr ihtiyâr eyleyen Ėayr cezâsın bulısar *şer ihtiyâr eyleyen* şer cezâsın bulısar.(23a-7)

Pes *din yolına malların nafaqa kılanlar* °Osman °alemi dibine cem° olup uçmaga gideler içinde “Şarâben Tahûr” ola ammâ *ķadeh sunan* görünmeye. (29a-16)

Ol *toprak olup ölenler* bahârda ot gibi biteler. (22a-12,13)

Sabah okıyan giceye degin Allâh emânında ola. (2b-14)

Çün Hâk Ta°âlâ Aşhâbü'l Karye kıssâsımı beyân eyledi tâ ki *şoñra gelenler* °ibret alalar. (13a-1,2)

Sûrın âvâzı gele : Ya°nî İy çürümiş süñükler ve iy yaratılmış diriler iy *deñiz dibinde ğark olanlar* ve iy *hayvân ķursağında iriyenler* тұrun, hesâb vaķtı geldi. (22a-17,18,19)
 Kıanı *ol tövbe kılanlar* ? (26b-1)

Sizüñ meşelünüz aña beñzer ki bir °avrat *oğlan toğurduğı* yogımış . (8b-7)

Sâlihler ağlaşduğı fayide kıla *âsiler ağlaşduğı* fayide kılmaya. (18b-15,16)

Κanı İslâm yolında *evvel ķadem basanlar*? (25b-10)

Putlara tapanlar putlarla ķopısar. (33b-16)

b. Sıfat-Fiil Grubunun Nesne Olarak Kullanılması

Ya°nî *saña şâ'ir didükleri ve tekzib itdüklerini* biz bilürüz. (34a-1)

Gördi ki o şire henüz *ol doğraduğı etmek* dağı ıslanmamışdur. (36a-5)

Ħakķı örtenleri ķatına getürelەر tamuya süreler. (26b-13,14)

c. Sıfat-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Bu za'if du°acı dağı ol maħdûmuñ emrine muvâfaķa kı lup Ħâk Celle ve °Alâ

Ħâzretlerinden isti°ânet dileyüp *bu sûreniñ tefsiriniñ taħrîrine sebeb olana* ve *te'lif idene* ve *okıyanlara* ve *işidenlere* rahmet eyleye. (2b-18,19) (3a-1,2)

Ol *bâķi ķalana* °urcûn dirler. (19a-10)

Dağı yir zemheri zaħmından qarara yatmışken bahâr faşında cânına tiryâk irüşdürüp diri kılduğı delildür *kıyâmetde ölüleri diri kılduğına* . (13b-3,4,5)

d. Sıfat-Fiil Grubunun Yüklem Olarak Kullanılması

Eydürdi: Ya`nî beni saña mağrûr eyliyen ma`şıyyet *yaramazlığı bilmedüğündür*.
(12b-16)

Biri gicelerde Tañrı Ta`âlâ korkusundan gözyaşın dökenler biri gazâ yolında gözçilik idenler . (17b-5,6)

2. Sıfat-Fiil Grubunun Kelime Grupları İçinde Durumu

Metnimizde geçen sıfat fiil grupları cümle içinde sıfat görevindedir.

Andan *beytler oğınan yire* iledeleler. (24a-11)

Ol bâkî kalana ıurcun dirler. (19a-10)

Gördi ki o şîre henüz *ol doğraduğı etmek* dağı ıslanmamışdur. (36a-5)

L. ZARF-FİİL GRUBU

Muharrem Ergin zarf fiilleri “gerundiumlar” başlığı altında incelemekte ve “Gerundiumlar hareket hâli ifade eden fiil şekilleridir. Bunlar ne fiil çekimleri gibi şekle, zamana ve şahsa bağlanmış bir hareket, ne partisipler gibi nesne ifade ederler. Gerundiumlar şahsa ve zamana bağlanmayan mücerret bir hali karşılarlar... Gerundiumlar hareket hali ifade ettikleri için mânâ bakımından partisiplerden çok farklı olarak isim değil, fiil olan kelimelerdir. İsim gibi kullanılmaz, isim çekim ve işletme eklerini almazlar. Onun için gerundiumlar tasrif edilemeyen fiil şekilleridir diye de tarif edilebilirler.” diye açıklamaktadır.⁴³

Tahsin Banguoğlu ise zarf fiil tarifini yaptıktan sonra zarffilleri anlam bakımından altı kısma ayırarak tasnif etmektedir.

⁴³ Ergin, a.g.e. s320-321.

1. Ulama Zarf fiilleri; Bunlar yüklemi oldukları içcümleyi basitçe baş cümlelerin yüklemine bağlı kılarlar. Başlı başına bu işleyişte canlı -ip zarf fiillerimiz vardır. Bunlar iki kılışın birbiri ardınca veya aynı zamanda gerçekleştiğini gösterirler.

2. Hal Zarf fiilleri; zarf fiil olarak tarz zarfları gibi başcümle fiilinin oluşma biçimini belirtmeye yararlar. Bunlar çeşitlidir.

a) -e Zarf fiilleri Türkçede eski ve yaygın olup dilimizde donuk zarflar bırakmış tek olarak kullanımı daralmıştır.

b) -erek Zarf fiilleri, eki öncekinin-rek sıfat küçültme ekiyle uzatılmış olup dilimizde onun yerini tutmuştur.

c) -ken ekinin bazı fiil gövdelerine gelmesiyle meydana gelen bir sıra zarf fiiller de zamana bağlı hal zarf fiilleri olurlar.

3. Karşıtlama Zarf fiilleri; Yüklemi buldukları iç cümleyi olumsuzluk veya aykırılık gibi zıt bir ilişkiyle baş cümleye bağlayan zarf fiillere karşıtlama zarffiilleri denir.-madan/-meden;

4. Zaman Zarf fiilleri; Bunlar yüklemi oldukları iç cümleyi bir zaman ilişkisiyle başcümleye bağlarlar. -ınca/-ince; -dikça/-dikçe; alı/-eli..vb.

5. Sebeb Zarf fiilleri; Yüklemi oldukları iç cümleyi sebep ve sonuç ilişkileriyle baş cümleye bağlayan zarffiillere denir.-mekle, -diğından,-eçeği için v.b

6. Karşılaştırma Zarf fiilleri; Yüklemi oldukları iç cümleyi baş cümleyle nitelik ve çokluk yönlerinden karşılaştırmaya yarayan zarff iillere denir.-diği kadar,-eçeği kadar,-muşcasına v.b.⁴⁴

“Zarf fiil grubu ise bir zarf fiil ile bu zarf fiile bağlı unsur veya unsurlardan kurulan kelime grubudur. Grubun ana unsuru zarf fiildir, grubun sonunda bulunur ve yüklem görevi yapar. Zarffiilin anlamı, özne, nesne, zarf, yer tamlayıcısı diye isimlendirilen unsurlarla tamamlanır.”⁴⁵

Metnimizde bugün kullanılan zarf-fiil eklerinin yanında, kullanılmayan zarf-fiil ekleri de vardır. Zarf-fiil grupları bugün olduğu gibi eserimizde daima cümlelerin zarfi olarak kullanılmaktadır. Eserdeki zarf fiil gruplarından bazıları şunlardır.

⁴⁴ Banguoğlu, a.g.e. s.427-428

⁴⁵ Karahan, a.g.e. s.23

Girü güz faşında kuruyup ölü meşâbesinden olur. (13a-17,18)

Ol vaqt imân getirüb bir mağaraya girüp imân iderdi. (10b-18)

Ol kuşlar büryân olup öñlerine düşeler, yiyeler. (29a-10)

Ya'ni kangı mü'miniñ ki *Şekerât -i Mevde iken* bu sûre'i qatında oqısalar bu sûrenüñ *harf şağışınca melâ'ike şaf bağlayup* turalar *şalavat getirüp* tesbîh oqıyalar, istigfâr eyleyeler *tâ cân teslim idince* (2a-19) (2b-1-2-3)

Dağı güneş 'arş altında secde kıturken bir gice miqdârı destûr gelmeye. (18a-14)

Ol sayha nâ-gâh irişe anlar husûmetde iken ya'ni bazâr iderken. (21a-2,3)

1. Zarf-Fiil Grubu Teşkil Eden Ekler

a. "-ı,-i, -u, -ü " Eki

aa. "-ı,-i,-u,-ü" Ekinin "-arak,-erek" Yerine Kullanılması

Anlaruñ kım eyü 'amelleri olmaya *kimi yayan kimi dizleri üstine sürüni* gideler.(23b-6,7)

b. "up,-üp" Eki

Şamu âdil begler 'Ömer 'alemi dibine cem' olup uçmağa gideler. (25b-15)

Hiç bundan intikâm almadum şamusından geçüp 'afv eyledüm. (26a-17)

Ol vaqt imân getirüp bir mağaraya girüp 'ibâdet iderdi. (11a-2)

Tañrıya tazarrü' idüp secde kıldı. (8b-15)

Ol kâfirler başlarını yukarı götürüp gözlerini örtmişdür. (6a-1)

Küllî mañlûk cem' olup bizüm qatımuza hâzır olalar. (12a-9)

Tahtlar üzerinde tekye idüp oturalar. (27b-5)

d. “-ınca,ince” Eki

Eski Anadolu Türkçesi sahasında uzun müddet “-ınca,-ince” şeklinde kullanılmış olan bu ek metnimizde sadece “-ınca,-ince” olarak “c”li şekliyle görülmektedir. Ek bazen zaman bazen “- e kadar” anlamıyla miktar bildirir.

Biz Şarâben Tahûrı içmezüz *tâ didâr görmeyince* diyeler. (29b-3)

Tâ cân çıkmca bu sözi söyledi. (11a-17)

Ya'nî kângî mü'miniñ ki Sekerâtü'l Mevtde iken bu sûre'i katında okısalar bu sûrenüñ harf sağışınca melâ'ike şaf bağlayup turalar, şalâvât getirüp tesbih okıyalar, istigfâr eyleyeler *tâ cân teslim idince* (2a-19) (2b-1-2-3)

Anlar ki mü'minlerdür *bir sâ'at miqdârı olınca* çıkalar yüzleri aq. (24a-1)

Eyitdiler: Ekerüz, *Tañrıya ismarlaruz tâ irişince* irişdikden soñra ittifaqla varıruz, divşürürüz gerek olduğça getirürüz. (15b-14)

e. “-ıcak,-icek” Eki

Eski Anadolu Türkçesine has olan bu zarf fiil eki, “-ınca/ -ince” anlamında kullanılır.

Sür urılcaq turalar. (22b-2)

Zîrâ *hurma salkımnı kesicek* temâm kesmezler. (19a-

Ol ki peygamberdür *eyle diyicek* yâ bizüm hâlimüz nice olur? (17b-3)

f. “-madın,-medin” Eki

Fiil kök ve gövdelerine “...madan önce, ...maksızın” ifadeleri katan bu zarf-fiil eki, Eski Türkçenin devamı olarak “-madın,-medin” şekillerinde görülmektedir.

Dağ bir kişi elindeki loğma'i ağzına atmadın kıyâmet kopa. (21a-10)

Cennet ehlinüñ bir nesne gönünden henüz diline gelmedin önünde hâzır ola. (27b-9,10)

g. “-ken” Eki

Ol şayha nâ-gâh irişe *anlar husûmetde iken ya'nî bâzâr iderken.* (21a-2,3)

Bir kişi tavârın suvarırken kıyâmet kıopa. (21a-6)

Dağı bir kişi kıumaşı kıymetde tutarken kıyâmet kıopa. (21a-7)

Birgün sultân ile *otururken* sultân eyitdi. (8b-19)

Dağı güneş arş altında secde kıılırken bir gice miqdârı destûr gelmeye. (18a-2,3)

Ya'nî bir kişi terâzû elinde kıaldurup *nesne tartarken* kıyâmet kıopa. (21a-8,9)

Eyitdi :Üç yirde kimse kimse'i anmaya *evvel nâme okumarken* ikinci terâzu kañında üçinci Sırât üstinde. (25a-1,2,3)

Her kime ki od gerek olsa herbirinden bir misvâk miqdârı keserler *suyı aqarken* birbirine sürerler od çıkar. (35a -10,11)

h. “-dukça,-dükçe” Eki

“-duk” sıfat-fiil ekinin eşitlik eki almasıyla kurulan bu ek, metnimizde pek az örnekte geçmektedir.

Eyitdiler: Ekerüz Tañrya ısmarlaruz tâ irişince irişdikden şoñra ittifaqla varıruz divşürürüz *gerek olduqça* getürürüz (15b-14)

Eyitdüm: Sizün tavârınız olur mı? Eyitdiler: Olur, Yabanda yürür, *gerek olduqça* getürürüz. girü yabana şalaruz. (15b-16)

İKİNCİ BÖLÜM

CÜMLE

Türkçenin sentaksı üzerinde çalışan araştırmacılar, gramerin bu bölümü hakkında birbirine yakın görüşler ortaya koymuşlardır. Cümle tariflerine kısaca göz atacak olursak;

Muharrem Ergin “Türk Dil Bilgisi”nde cümleleri “hüküm grubu” olarak ele aldıktan sonra “Cümle, bir fikri, bir düşüncüyü, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm halinde ifade eden kelime grubudur. Cümlenin temel fonksiyonu hüküm ifade etmektir. Onun için cümle, en tam en geniş kelime grubudur. Cümlenin varlığı için asgari şart bir çekimli fiildir.”⁴⁶ demektedir.

Kaya Bilgegil, “Türkçe Dilbilgisi”nde, cümleyi “bir hüküm ifade eden sözdür” diye tanımlamanın yetersiz olduğunu ifade ettikten sonra, “iki unsur arasındaki olumlu (sübutî) veya olumsuz (selbî) ilgiyi, sözü dinleyende (muhatapta) soruya yer bırakmayacak şekilde tam olarak haber veya dilek (inşa) yoluyla ifade eden kelimeler dizisidir” şeklinde tanımlar.⁴⁷

Tahsin Banguoğlu, cümleyi “kendi kendine yeten bir yargı” olarak tanımlamakta ve basit ve birleşik olmak üzere iki temel cümle türünü kabul etmektedir.

Prof.Dr. Vecihe Hatiboğlu, “Türkçenin Sözdizimi”nde, cümleyi, “yargılı anlatımlar” olarak değerlendirerek, onu şöyle tanımlamaktadır. “Bir yargı bildirmek üzere tek başına kullanılan çekimli bir eyleme veya çekimli bir eylemle birlikte kullanılan sözcükler dizisine tümce denir”⁴⁸

Hikmet Dizdaroğlu, “Tümce Bilgisi”nde, cümle hakkında şunları söylemektedir. “Tümce, yan yana gelmiş sözcüklerin bir toplamı değildir. Tümce bildirişim aracıdır. Tek ya da birden fazla yargıyı içeren; dilek, istek ve duyguları belirten dil birimidir. Tümcede yer alan dil öğeleri birer göstergedir. Bildirişmeyi sağlayan, tümcenin toptan anlamıdır.

⁴⁶ Ergin, a.g.e s.376

⁴⁷ Bilgegil, a.g.e. s.12

⁴⁸ Vecihe Hatiboğlu, Türkçenin Sözdizimi ,Ank., 1976, s.99.

Tümcenin iç yapısı, iletilecek düşünceye doğrudan doğruya bağlı değildir. Ama her tümcenin anlamı vardır ve bu anlam düşünceyle yakından bağlantılıdır.”⁴⁹

Sezai Güneş “Türk Dili Bilgisi”nde, cümleyi şöyle tanımlamaktadır. “Cümle (Osm.kelam, İng. sentence):Aralarında -kendi kavramlarının dışında- bir kavram ilişkisi kurulan kelime veya kelime gruplarından meydana gelen söz yapılarına denir. Bu söz yapılarında, yükleyen (yüklem) ile yüklenen diye adlandırılan iki temel unsur bulunur. Yükleyen (Osm.müsned), sözdeki kavramı taşıyan unsur olup, temel görevi, taşıdığı bu kavramı bir varlığa isnat etmektir. Yüklenen (Osm.müsnedünileyh) ise, yükleyenin taşıdığı kavram yükünden etkilenerek, durumunda bir başkalaşma meydana gelen unsurdur. Yükleyen ile yüklenen arasında yer alması gereken öteki unsurlara ise tamlayıcı (Osm. fazlalık) adı verilir.Tamlayıcılar bir sözdeki yüklemenin (isnadın) gerçekleşmesi için ön şart özelliği taşımamakla birlikte; sözün anlamında bir tamlık meydana gelmesi için gerekli unsurlardır.”⁵⁰

A. YAPILARINA GÖRE CÜMLELER

Yapılarına göre cümle çeşitleri Batı Türkçesi sentaksının en karışık konularından biri olup, ilim adamları arasında birlik sağlanabilmiş değildir.Türkçenin cümle yapısı ile ilgilenenlerin bu konudaki fikirleri şöyledir:

Muharrem Ergin, Türkçede genellikle basit, yani predikatlı cümlelerin kullanıldığını ifade ettikten sonra “ Türkçenin zengin partisip ve gerundium sistemi Türkçeye en geniş ve en karışık ifadeleri sâde, müstakil cümleler içinde toplamak imkânı vermektedir.Fakat bu arada az da olsa birleşik cümle de kullanılmaktadır.Birleşik cümle bir asıl cümle ile onun manasını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümleden teşekkül eder. Türkçede “Şartlı Birleşik Cümle”, “Ki’li Birleşik Cümle” olmak üzere iki çeşit birleşik cümle vardır.Bunlara üçüncü bir birleşik cümle çeşidi olarak “İç İçe Birleşik Cümleyi” de ilâve edebiliriz ”demektedir.⁵¹

M.Kaya Bilgegil, “Türkçe Dilbilgisi”nde birleşik cümleyi “Birden ziyade yüklemi

⁴⁹ Hikmet Dizdaroğlu, Tümce Bilgisi.,Ank., 1976. s.10.

⁵⁰ Sezai Güneş, Türk Dili Bilgisi, İzmir., 1996. II.Baskı., s.365.

⁵¹ Muharrem Ergin, a.g.e.,s.382

bulunan cümlelere birleşik cümlelere birleşik cümle diyoruz ”şeklinde tanımladıktan sonra, şu bölümlere ayırıyor;

a. Girişik-Bileşik Cümleler:

Yan cümleciklerinin yüklemeleri fiilimsilerle, onlar yerinde kullanılmış çekimli fiillerden meydana gelen cümlelere girişik-bileşik cümle diyoruz. Bunların yan cümleciği; özne, sözde özne, nesne, dolaylı tümleç, zarf tümleci görevlerinde bulunur veya öğelerden birinin tamlayıcısı olur.

b. Şartlı Birleşik Cümleler

Bunlar temel cümlecikteki kavramın vukuu, yan cümlecikteki kavramın vukuuna bağlı olan cümlelerdir. Şart anlamını yan cümlecik ifade eder. Bu yan cümleciğin görevi, ceza cümlesi adını alan temel cümleciğin anlamını tamamlamak değil sınırlandırmaktır.

c. Sıralı Cümleler:

Aynı unsur veya anlam ilgisinin ortak veya farklı görevle birden ziyade cümlede ardarda yer alması, sıralı cümleleri meydana getirir. Bu hali hem basit cümlede, hem temel cümlede, hem yan cümleciklerde hem de girişik ve şartlı cümlelerde görmek mümkündür.

d. Bağlı Cümleler:

Aralarındaki ilgi bağlaçlar, -nadiren de bağlaç görevindeki fiilimsilerle sağlanan sıralı cümlelere bağlı cümleler diyeceğiz.

e. Ki Bağlacıyla Kurulan Cümleler :”⁵²

Prof.Dr. Veciye Hatiboğlu, birleşik cümle konusunda, “ Bir tuncede birden çok çekimli eylem kullanılabilir. Bu tür tunceye birleşik tuncce adı verilir. Birleşik tuncce, bir veya birkaç iç tuncce, ara tuncce, yan tuncce ile bir temel tuncceden kurulan tuncceye denir”demekte ve birleşik cümleleri yan cümlelerin fonksiyonları bakımından şu bölümlere ayırmaktadır:

⁵² Dr.Kaya Bilgegil,a.g.e., s.73-79.

a. Bağlaçlı Yan Tümce :

Birleşik tümcelerde, temel cümleye, çekimli eylemden sonra aldığı “ki” bağlacıyla bağlanan, temel tümcedeki anlamı açıklayan ve nedenlerini bildiren tümceye bağlaçlı yan tümce denir.

b. Dilekli Yan Tümce :

Birleşik tümcelerde, dilek kipiyle kurularak, temel tümceye bağlanan ve dilek istek bildiren yan tümceye dilekli yan tümce denir.

c.Koşullu Yan Tümce:

Birleşik tümcelerde koşul birleşik eylemiyle kurulan ve temel tümcedeki anlamı koşullu olarak tamamlayan yan tümceye koşullu yan tümce denir.

d. İlgeçli Yan Tümce:

Yan tümcenin bir türü de “gibi” ilgeciyle kurulur. Böyle cmler ilgeçli yan tümcelerdir.

e. Olumsuzluk Koşacıyla Yan Tümce:

“Ad tümcelerinin olumsuzunu kuran “değil” koşacı, her türlü tümceye bağlanabilen olumsuz yan tümceler de kurar.

f. Sorulu Yan Tümce:

Yan tümcelerin bir türü de “mi ”soru ekiyle kurulur. “Mi” soru ekiyle kurulan yan tümce, temel tümceye bir zaman belirteci gibi “zaman ” kavramı verir.

g. İkilemeli Yan Tümce:

Yan tümcelerin bir türü de kkteş iki çekimli eylemin olumlu veya olumsuz biçimlerinin ikileme kurmasıyla kullanılır ve temel tümceye zaman bakımından “hemen,derhal,o anda” kavramlarını verir.

h. Kalıplaşmış Yan Tümce:

Bazı yan tümcelerde “istemek veya demek” eylemleri kalıplaşmış olarak kullanılır.”⁵³

Biz metnimizdeki cümleleri “basit” , “birleşik”,”bağlı” ve “sıralı”cümleler olmak üzere dört grupta topladık. Birleşik cümleleri kendi içinde yine Muharrem Ergin, İsmet Cemiloğlu, Leyla Karahan’ın ortak tasniflerine uygun olarak “ şartlı birleşik cümle , ki’ile bağlı birleşik cümle ve iç içe birleşik cümle olmak üzere üç bölümde inceledik. Ayrıca metnimizde oldukça sık olarak rastladığımız “Çün”ve “Çünkü ”edatlarıyla bağlanan birleşik cümleleri de dördüncü bir birleşik cümle türü olarak ele aldık.

1. Basit Cümleler

Metnimizde geçen basit cümleler, ya basit isim cümleleri veya basit fiil cümleleri şeklindedir. Metnimizdeki basit cümlelerin sayısı 395 adettir. Basit cümlelerin toplam cümle sayısı içindeki oranıBunlar aşağıda gösterilen varak ve satır numaralarında yer almaktadır.

(16b-18),(17a-23), (17a-8), (17a-1), (29a-1), (29a-2), (28a-16), (28a-3,4), (28a-5),(28a-6), (27b-9), (27b-13),(27b-3),(27b-4), (26b-15), (26b-16),(26b-16), (26b-17), (25b-10), (25b-14), (25b-15), (31a-5), (31a-6), (31a-6), (31a-7), (26b-7), (26b-7), (26b-9), (26b-11), (26b-11), (29a-15), (29a-11),(29a-12), (29a-13),(29a-14), (29a-15), (18b-2), (18b-3), (18b-4), (18a-19), (18b-1), (15a-6), (26a-19), (26b-2), (26b-4),(26a-11), (26a-17), (32a-7), (4a-14), (33b-6,7), (33b-16), (33b-16), (33b-13,14), (33b-14), (34a-1,2), (34a-5), (34a-9), (34a-13), (34a-13), (34a-17), (34a-18), (34b-8), (34b-9), (34b-18), (34b-19),(34b-19),(34b-19), (35a-3), (35b-3), (35b-4), (35a-12), (35a-14),(19b-9), (19b-10),(20b-6), (20b-7), (20a-14), (20a-19), (20a-19), (20a-19), (20a-4), (20a-5), (25a-12) (25a-13), (25a-14,15), (25a-15), (25a-16), (29b-7), (29b-8), (22a-12), (22a-13), (30a-8), (30a-9), (30a-10), (30a-13),(30b-2,3), (30b-3), (33a-1), (30b-9), (32b-5), (15b-10), (15b-12), (8b-19), (8b-18), (8b-18), (14a-4), (14a-4,5), (16b-5),(16b-7),(16b-8),(16b-8), (16b-9), (16a-4), (32a-5), (9b-5), (9b-6), (16a-12), (31b-15), (31b-15), (31b-16), (31b-17), (31b-17), (31b-7), (31b-8), (31b-8), (8b-13), (8b-14), (8b-14), (8b-15),(8a-9,10),(8a-9,10), (8a-10), (21a-8,9), (21a-10), (18a-15), (18a-15), (18a-15), (18a-16),

⁵³ Prof.Dr. Vecihe Hatiboğlu, Türkçenin Sözdizimi ,Ank., 1972,s.147-152.

(28b-17), (25b-5,6), (25b-7), (27b-5),(27b-6), (27b-8), (26b-11), (26b-12), (26b-12),(26b-13), (26b-13,14), (26b-14), (29a-4),(29a-4,5), (29a-5), (11a-17), (11a-18), (15b-4), (15a-19),(15b-1), (14b-5,6),(9a-12), (11a-19), (9a-4), (14a-19), (14b-1), (11b-10,11),(11b-12), (12a-9),(12a-14), (12a-18), (12b-5,6), (12b-6,7), (12b-7), (12b-11), (12b-12),(13a-11), (13a-12), (13a-14), (13a-15), (15b-14),(15b-18), (15b-19), (16a-1), (16a-1), (16a-2), (15b-5,6), (15b-9), (15b-10), (11b-16,17),(12a-2,3),(12a-3), (12a-3,4), (14b-17), (14b-17,18,19), (15a-1), (15a-2), (14a-6,7), (14a-9,10), (13b-3,4,5), (13b-8), (13b-9), (13b-1), (13b-1), (13a-17,18), (13a-19),(13a-17), (9b-12), (9b-1), (9a-17), (9a-17), (9a-18), (9a-16), (9a-16), (10b-1,2),(10a-17),(10b-2), (10b-7), (22b-18), (22b-19), (22b-14),(22b-14,15), (22b-15), (22a-4), (21b-16), (21b-16), (21b-17), (31b-2), (31b-5), (21a-17), (21a-19), (21b-1), (21b-1), (21b-2), (22b-2), (22b-2), (35b-10,11), (35b-12),(35b-15), (35b-16), (35b-18), (8a-17), (8a-18), (8a-18),(8b-1,2), (7a-14,15),(7b-9), (6b-12,13), (6a-14,15), (7b-15), (4b-3), (6b-8), (6a-16,17), (6a-13), (6a-14), (6a-10),(18a-1), (4a-19), (4b-1), (4a-15), (4b-6,7), (4b-8), (19b-17), (24a-15), (19a-3,4), (19a-4), (19a-5), (19a-5,6), (19a-6), (19a-7,8),(23b-17), (23b-18), (30a-19),(24a-11), (24a-11), (24b-13), (24b-14), (25a-17), (25a-17), (25a-3), (24b-18), (24b-19), (23b-6,7), (23b-7), (35a-17), (35a-17), (35b-1), (35b-2), (35b-3), (35b-3), (36a-5), (33b-7), (33b-10), (33b-11,12), (11a-8,9) (11a-17), (11a-18), (15a-19), (15b-1), (14b-5,6), (9a-12), (9a-5), (17a-2,3), (2a-3), (1b-14), (1b-15), (1b-12,13), (1b-11),(1b-11), (31a-18),(1b-10), (1b-7,8), (1b-1), (1b-7), (3a-17,18),(3a-18),(3a-18), (3a-19),(3a-9,10), (3a-10), (3a-8,9), (30b-16), (26a-6), (26a-11), (26a-4,5), (25b-18,19),(29b-14), (29b-15), (29b-15),(6a-1), (4a-5),(4a-6,7), (5b-10), (5b-10), (5b-13), (5b-18),(5b-19), (7b-11), (7b-10,11), (4b-11), (4a-17), (4a-17), (3b-19), (4a-1), (2a-8,9), (2b-18,19),(3a-1,2),(3a-3,4).

a Basit İsim Cümleleri

“Predikatı, fiil unsuru isim fiili ile bir isim unsurundan mürekkep olan cümledir. İsim fiili predikatın fiil kısmını, isim unsuru ise predikatın isim kısmını teşkil eder. İsim fiili bildirme fiili olduğundan isim cümlesinin predikatı predikat ismi ile bildirici (bildirme unsurun)’ den teşekkül eder diyebiliriz. Predikat ismi bir kelime veya kelime grubu olur.

Bildirme, isim cümlesinin temelini teşkil eder, onun başlıca fonksiyonudur. Gerçekten isim cümlesinde bir nesnenin bir nesneye, bir şeyin bir şeye isnadı vardır.”⁵⁴

Tahsin Banguoğlu, isim cümlesini “ yüklemi bir isim olan cümleye isim cümlesi diyoruz. Geçişsiz fiil cümlesinde olduğu gibi isim cümlesinde de yüklem başka bir varlık üzerinde etkisi bulunmadığından nesne de bulunmaz, cümlenin bir üyesi eksik olur.” diye tarif etmektedir.

Sezai Güneş “Türk Dili Bilgisi”nde, isim cümlelerini “kavramı varlık olanlar” başlığı altında Söz Dizimi Unsurları ve Görevleri bölümünde inceleyerek “Varlık gösteren bir kelime (özel veya genel isim, zamir, sıfat, zarf, edat hattâ ünlem olabilir) “ /- ” fiilinin çekimli şekillerinden birini alıp, taşıdığı temel kavramı bir başka varlığa isnat ederek, o varlığın “ o halde olduğunu ”bildiren bir yükleyene dönüşür. Yükleyen konumundaki bir isim, tek kelime halinde olabileceği gibi, bir kelime grubundan ibaret de olabilir. Yükleyeni isim olan cümleler, genelde birer önerme (kaziyye) sözleri olup, **isim cümlesi** olarak adlandırılırlar. Olma ifade ettikleri için de nesne bulundurmazlar, gerekli olduğu takdirde öteki tamlayıcıları alabilirler.” şeklinde açıklama getirmektedir.⁵⁵

Leyla Karahan, “ Türkçede Söz Dizimi ”nde, isim cümlesini tarif ettikten sonra “ İsim ve isim grupları, “i-” ek fiili ile görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ,geniş zaman ve şart kipinde çekime girerek yüklem görevi yaparlar. Geniş zaman çekiminin 3. şahıslarında kullanılan -dır/-dir eki “ durur” fiilinden ekleşmiştir. İsim cümlelerinde, kip eki taşımayan yüklem de geniş zaman ifade ederler.

En çok kullanılan isim cümlesi, “var”, “yok” isimlerinin yüklem olduğu cümlelerdir ” demektedir.⁵⁶

Metnimizde geçen isim cümleleri günümüze göre farklılık arz etmemektedir. Metnimizde 51 adet isim cümlesi tesbit ettik. İsim cümlelerinden bazıları şunlardır.

Ammâ bu sûre Mekkede nâzil olan sûrelerdendir. (3a-3)

Hiç kimesneye zulm yokdur. (23a-2)

Od -ıla su zıdlardur. (35a-14)

Bu Kur’ân illâ zikrdür ya’nî öğüt ve nasihatdur Tañrı vaħyidür. (33a-3,4)

⁵⁴ Muharrem Ergin, a.g.e. s.380.

⁵⁵ Sezai Güneş, Türk Dili Bilgisi, İzmir 1996. s.368.

⁵⁶ Leyla Karahan, Türkçede Söz Dizimi, Ank, 1995 (III.Baskı), s.68-69

Bundan kıyâs eylemek gerek tamu °azâbı ne miqdârdur. (32a-4)

Velikin muhtasar-ı kelâm budur. (31b-17)

Dağı cennet içinde dört ırmağ vardır. (28b-9)

İy kardaşlar tamu °azâbını şerh eylemek miqdâr-ı beşer degüldür. (31b-16,17)

Ya°nî her nesnenüñ kalbi var ya°nî güzidesi var. (2a-2)

Zihî zât-ı şerif ki tanuğdur anuñ risâletüne. (3a-10)

Bir kavilde anuñ adlarından bir adıdır. (4a-6,7)

Zîrâ kim nimetlerinüñ nihâyeti yoğdur. (4a-19)

Bizden gizlü degüldür, ma°lûmdur. (7b-9)

b. Basit Fiil Cümleleri

Yüklemi bir çekimli fiil olan cümleye fiil cümlesi diyoruz. Muharrem Ergin fiil cümleleri için “ Predikatı, fiil unsuru müstakil bir fiil olan bir cümledir: Predikatı geçişli fiil olan fiil cümlelerinde bütün cümle unsurları bulunabilir. Predikatı geçişsiz fiil olan fiil olan fiil cümlelerinde ise nesne bulunmaz. Demek ki tam teşekküllü fiil cümlelerinde fiil geçişli ise fiil, fail, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf unsurları, fiil geçişsiz ise fiil, fail, yer tamlayıcısı ve zarf unsurları bulunur.”⁵⁷ demektedir.

Sezai Güneş, Türk Dili Bilgisi’nde “Kavramı Hareket Olanlar” başlığı altında incelediği fiil cümlelerini “ Bir hareketi bir varlığa (olumlu veya olumsuz yönde) isnat eden; bir fiilin gerçekleştiğini ya da gerçekleşmediğini bildiren yükleyenlerdir. Çekimli haldeki bir fiilden ibarettirler.Yükleyeni çekimli fiiden ibaret olan cümlelere fiil cümlesi denir ” diye tarif etmektedir.⁵⁸

Kaya Bilgegil, Türkçe Dilbilgisi’nde, “Fiil Cümleleri” başlığı altında “Yüklemi, - şart kipi dışındaki- çekimli fiillerden biri olan cümlelere, *fiil cümlesi* denir...Eylemin zuhur yerleri ve ilgi yönleriyle, zamanını gösteren tümleçler de bu çeşit cümleler bünyesine girer...Fiil cümlelerinin olumsuz anlam kazanmaları için, yüklemelerini olumsuz şekle sokmak kâfidir ” diyerek fiil cümlelerini tarif etmektedir.⁵⁹

⁵⁷ Muharrem Ergin, a.g.e. s.

⁵⁸ Sezai Güneş, Türk Dil Bilgisi, İzmir 1996.s.

⁵⁹ Kaya Bilgegil, Türkçe Dilbilgisi, Dergah Yayınları. İst. 1984. s.56-57.

Metnimizdeki basit fiil cümlelerinin yüklemeleri, basit veya birleşik zamanlı fiil şeklinde olup birleşik zaman çekimi halinde olan fiil cümlelerine az rastlanmaktadır. Metnimizdeki fiil cümlelerinin sayısı 344 tanedir ve bu sayının tüm basit cümleler içinde oranı 0,87'dir. Fiil cümlelerinden bazıları şunlardır.

Ayrıık söylemeyeler. (31b-15)

Andan âdem oğlanlarına ihtiyâr viridi. (23a-5)

Odi elümle aldum, cigerüme kıodum. (23a-14)

Her mevkıfda biñ yıl miqdârı turalar. (25a-13)

Evvel Muhammed Muştafâ (s.a.v) °alemini getüreler. (25a-19)

Andan cân geldi . (36a-10)

Peyğamberüñ risâletüni bu sûre işbât kııldı. (3a-9)

İlâhî rahmetüñ birle bu zâ'ifleri ol °azâblardan saıklağıl . (32a-5)

Sırât kenârında tura, “ Müsellem Sellem ” diye. (25a-17)

Ferişteler ol °alemi getüreler, cennet-i câvidâne iledeleler. (25b-8)

Hiç bundan intikâm almadum kıamusından geçüp °afv eyledüm. (26a-17)

İy ciger guşem Fâtıma, sen dağı °afv eyle mazlûmları . (26a-17,18)

Hasan ve Hüseyin bağışlayalar uçmağa gide. (26a-18)

Andan bir °alem dağı getüreler münâdiler nidâ kıılalar. (26a-19)

Metnimizdeki isim cümlelerinin sayı ve oranlarını şu şekilde tesbit ettik.

Şekil 2.1 ANLAMINA GÖRE BASİT CÜMLELER

BASİT CÜMLE TÜRLERİ	SAYI	ORAN
Olumlu Basit Cümle	360	%91
Olumsuz Basit Cümle	20	%0,5
Basit Soru Cümlesi	15	%0,3
TOPLAM	395	-

Şekil 2.2 YÜKLEMİNE GÖRE BASİT CÜMLELER

BASİT CÜMLE TÜRLERİ	SAYI	ORAN
Basit İsim Cümlesi	51	%12
Basit Fiil Cümlesi	344	%87
TOPLAM	395	-

Şekil 2.3 YÜKLEMİN YERİNE GÖRE BASİT CÜMLELER

BASİT CÜMLE TÜRLERİ	SAYI	ORAN
Basit Kurallı Cümleler	346	%87
Basit Devrik Cümleler	49	%12
TOPLAM	395	-

Metnimizde bulunan Sıralı, İççe Birleşik, Ki'li Birleşik, Çün ve Çünkü'li Bağlı Cümle, Şartlı Birleşik Cümle ve Bağlı Cümleler içinde de basit cümleler vardır. Bu cümlelerin sayısını şu şekilde tesbit ettik.

Şekil 2.4. Diğer Cümle Türleri İçindeki Basit Cümle Sayıları

CÜMLE TÜRLERİ	İÇİNDEKİ BASİT CÜMLE SAYISI	ORAN
Sıralı Cümle	357	%27
iççe Birleşik Cümle	544	%42
Ki'li Birleşik Cümle	216	%16
Şartlı Birleşik Cümle	24	%0,18
Çün'lü Veya çünkü'li -Bağlı Cümle	72	%0,55
Bağlı Cümle	57	%0,44
TOPLAM	1294	-

2. Birleşik Cümleler

“ Birleşik cümle ,yapısında birden fazla yüklem bulunan cümledir. Bu yapı, bir ana cümle ve cümlenin anlamını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümle ile kurulur.”⁶⁰

⁶⁰ Leyla Karahan, Türkçede Söz Dizimi, Ankara, 1995 (III.Baskı) , s.60

“Birleşik cümle, bir asıl cümle ile onun mânâsını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümleden teşekkül eder. Türkçede şartlı birleşik cümle, ki’li birleşik cümle olmak üzere başlıca iki çeşit birleşik cümle vardır. Bunlara üçüncü bir birleşik cümle çeşidi olarak iç içe birleşik cümleyi de ilave edebiliriz.”⁶¹

A.N.Kononov, birleşik cümle konusunda, “Birleşik cümle, cümle halini alan, fakat basit bir cümleye mahsus mânâ ve tonlama bütünlüğünden mahrum, iki veya birçok kısımlardan ibâret olan konuşmanın tek bir vahididir. Bu cümleler gerek bağlaçlı gerekse bağlaçsız olarak birleşmektedir. Bağlama bakımından birleşik cümleler bağımsız ve bağımlı birleşik cümlelere ayrılmaktadır. Bağlaçsız bağımlı bir birleşik cümle, bağlaçlı bağımlı birleşik cümle gibi iki yahut birçok cümlelerin mihânîkî bir birleşmesi değildir; bağlaçsız bağımlı bir birleşik cümlenin zahiren bir cümle şeklinde kurulmuş olan Bağlaçsız Bağımlı Birleşik Cümle; biri bağmlanan, öbürü bağımlıyan müstakil cümleler halini alan iki kısımdan ibarettir. Türkiye Türkçesinde bağlaçsız bağımlama birleşik bir kül teşkil eden cümlelerin bağlanmasının dört usulünde tahakkuk eder. Bağlaçsız bağlama şu şartlara bağlıdır:

1. Birleşik cümlenin bağımlıyan kısmı yüklemle leksik mânâsına bağlıdır.
2. Birleşik cümlenin bağmlanan kısmı yüklemle morfolojik şekline bağlıdır.
3. Birleşik cümlenin bağmlanan kısmı, içindeki dolaylı soruya bağlıdır.
4. Tonlama (bağlaçlı vakfele, durguya) bağlıdır.”⁶²

Mecdud Mansuroğlu, “ Türkçe Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları” adlı makalesinde, cümle çeşitlerini şöyle değerlendiriyor: “ Bilindiği gibi Türkçede, aslında, şart cümlesi dışında yardımcı cümle yoktur. Başka dillerin yardımcı cümle ile bildirdiklerini, Türkçe, zengin isim-fiilleri (participium) ve zarf-fiilleri (gerundium) ile yani çekimli fiil (verbum finitum) veya bildirici (praedicatum) sayılamayacak unsurlarla karşılar. Ancak, yabancı dillerle kültür alışverişine girdiği zamanlardan yani Uygur devresinden itibaren, birinci derecede, dinî metinlerde aslına uygunluk isteği ile, sözü sözüne tercüme sonunda, Türkçeye sıra (parallel) söz ve cümle bağlama edatları (conjunctio) ile yardımcı cümleler ve bunları baş cümleye bağlayan edatların girdiği

⁶¹ Muharrem Ergin a.g.e.s.382

⁶² A.N.Kononov “ Türkçede Birleşik Cümle Problemi” Bilimsel Bildiriler, 1957, Ank., 1960, s.175-179.

görülür. Bundan da Türkçenin aslında bağlama edatı tanımayan bir dil olduğunu anlamak gerekir.”⁶³

İsmet Cemiloğlu “ Kıyas-ı Enbiyâ” adlı sentaks incelemesinde yapısında fiil ismi, sıfat fiil ve zarf fiil bulunan cümlelerin basit cümle mi yoksa birleşik cümle mi sayılacağı hususunda bir birliğin henüz dilcilerimiz arasında sağlanamadığını belirttikten sonra “ aslında birer kelime grubu olan isim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu ve zarf-fiil grubunun hüküm bildirmeyen unsurlar olduğunu düşünerek, bunların teşkil ettiği cümlelerin birleşik cümle sayılamayacağı kanaatine vardık. Nasıl ki basit bir sıfatla bir isimden kurulmuş olan “ çalışan adam ” grubuna sadece sıfat tamlaması deyip, yapısında fiilimsi olmadığından dolayı yan cümle diyemiyorsak, bunun gibi bir kelime grubu olan “ dersine çok çalışmış olan adam” a da yan cümle diyemeyeceğimizi ifade etmek isteriz ”diyerek Muharrem Ergin, Mecdut Mansuroğlu’nun bu konudaki görüşlerine katılmış, fiilimsi cümleleri birer basit cümle olarak ele almıştır.⁶⁴

Metnimizdeki birleşik cümleleri “ şartlı birleşik cümle”; “ki’li birleşik cümle”; “iç içe birleşik cümle”;“çün veya çünkü edatlarıyla kurulan bağlı-birleşik cümle” olmak üzere dört başlık altında inceledik. Diğer bağlama edatları ile bağlanan bağlı cümleleri de ayrıca değerlendirdik.

a. Şartlı Birleşik Cümle

Bir cümlenin bir şart cümlesi ile tamamlandığı cümledir. Şart cümlesi tek başına yargı bildirmez. Bir başka cümleyi zaman, şart, sebep ve benzetme anlamlarıyla tamamlar. Şart cümlesi genellikle, ana cümlenin yüklemine zarf göreviyle bağlanır, ana cümlenin içinde veya başında bulunur.

Muharrem Ergin şartlı birleşik cümlenin Türkçenin aslî birleşik cümlesi olduğunu ve başlangıçtan beri Türkçede bulunduğunu söyler ve temelinin şart kipinin şart ifadesine dayandığını belirterek “Şart kipi bütün şart çekimlerinin aksine, hüküm ifade etmez, bitimli bir hareket göstermez. Bu yüzden müstakil bir cümle yapamaz. Şart şekli ancak istek ve temenni ifade ettiği zaman bitimli bir hareket, dolayısıyla bir hüküm gösterir ve

⁶³ Mecdut Mansuroğlu, “ Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları”T.D.A.Y ,Belleten,Ank., 1955.s.59-71.

⁶⁴ Dr.İsmet Cemiloğlu, 14.Yüzyıla Ait Bir Kıyas-ı Enbiya Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi, T.D.K Yay.602. Ank.,1994. s.56.

müstakil bir cümle yapabilir. Şart şeklinin bu istek ve temenni fonksiyonunda bile bir kısalma ve klişeleşme ifadesi vardır. İşte şart kipinin bu durumu onun yaptığı cümlelerin müstakil olmasına imkân vermemekte ve onları asıl cümleleri tamamlayan yardımcı cümleler haline sokmaktadır.

Şartlı birleşik cümlede yardımcı cümle önce, asıl cümle sonra gelir ki tabîi bu Türkçenin asıl unsurunun tâli unsurdan sonra gelmesi prensibine de uygundur.” diye açıklama getirir.⁶⁵

Kaya Bilgegil, Şartlı Birleşik Cümle için şunları söylemektedir: “Bunlar; temel cümledeki kavramın vukuu, yan cümleciktedi kavramın vukuuna bağlı olan cümlelerdir.Şart anlamını, yan cümlecik ifade eder. Bu yan cümlecğin görevi, *ceza cümlesi* adını alan temel cümlecğin anlamını tamamlamak değil, sınırlandırmaktır.Şartlı cümle dört şekilde kurulur.

a) Yükleme şart kipinden teşkil edilmiş bir yan cümlecğin diğer bir cümleye bağlanması suretiyle: *Derse çalışırsanız, sınıfı geçersiniz.*

b) Yan cümlecğin yükleme tevkii kuyumundan bir filimsi olan bazı birleşik cümleler de şartlı birleşik cümlelerdir; bunların anlamında bir kesinlik vardır. *Ali bey, şiddetli suretde hasta olmadıkça hekim yüzü görmez.*

c) İstek kipinin hikaye ve rivayetiyle biten bir cümlecği, ceza cümlesinden önce getirmek suretiyle: *Dersinize çalışsaydınız bu duruma düşmezsiniz.*

d) Yan cümlecğin şart kipiyle biten yükleminden sonra “ de ” veya “ dahi ” getirmek suretiyle: *Rıfkı Bey'e mektup göndermedimse de, kusurumu af buyursun.*

Şartlı cümlelerde anlam çeşitliliği :

a) Bu cümleler gerçek anlamda şart ifade eder: *Sorulara doğru karşılık verirseniz sınıfı geçersiniz.*

b) Bir farza delâlet eder: *Ahmet gelmezse herhalde müşkül durumda kalırız.*

c) Olumsuz bir durum anlatırken kullanılır :*Balık kavağa çıkarsa bu iş de olur.*

d) Soru zamir ve zarflarından sonra teşkil ettikleri yan cümlecikler, irade serbestliği, seçmezlik kavramı taşır: *Ne olursa olsun siz işinize bakınız.*⁶⁶

Metnimizde şartlı birleşik cümlelerin sayısı 30 tanedir. Bu cümlelerin toplam cümle sayısı içindeki oranı %0.3'tür. Ayrıca Sıralı ve Bağlı cümlelerin içinde de şart

⁶⁵ Muharrem Ergin a.g.e s.382

⁶⁶ Kaya Bilgegil, Türkçe Dilbilgisi, Dergah Yay. İst. 1984. s.86,87

cümleleri bulunmaktadır. Tesbit ettiğimiz diğer birleşik cümleler içinde yer almayan tek başına şart cümlesi olan cümlelerin varak ve satır numaraları şunlardır.

(28b-3), (28b-4,5), (27b-1), (31a-11,12), (31a-13,14), (2b-1,2,3), (10b-9,10), (36a-8,9,10), (24a-10), (4b-5,6), (10a-11,12), (31b-3,4), (31b-5), (13b-16,17), (31a-7,8), (31a-8,9), (31a-9,10), (12a-10), (31b-12,13), (16b-5), (32a-14,15), (30b-11,12),(19b-5,6), (20a-9), (35a-13,14), (17b-6,7), (2a-4,5), (3a-12,13), (5a-8,9,10),(3b-15,16,17),(2b-7,8,9).

Metnimizde bulunan “ Şart Cümleleri”nden bazıları şunlardır.

İy habîbüm, münkirler senüñ risâletüne inkâr kıldıarsa mübârek hatıruñ melûl olmasuñ. (3b-15,16,17)

Yâ İbrâhim, eger baña hâcetüñ yogısa Tañrıdan hâcet dile. (3b-3)

Aç kişi oğısa Tañrı Ta‘âlâ anı toyura, qorqılı kişi oğısa qorqudan emin ola, misâfir oğısa vatanına irişe, fakir oğısa ganî ola, borçlu oğısa borcu ödene.(2b-7,8,9)

Her kim bu sûre’i oğısa Allâh sübhânehü ve Ta‘âlâ aña on nevbet Hâzret-i Qur‘ân hatm eylemişçe sevâb virür. (2a-4)

Aşhâbından kimüñ ki kavmi diyet virürse qoyalum virmesler öldürelüm.(6b-1,2)

Siz bunuñ gözini açarsañuz size şefâ‘at itdürem, sultân sizi azâd eyleye. (9a-13,14)

Her kim hâcet dilemekde bu âyeti oğısa kamu hâcet dilemiş olur. (4b-5,6)

Her kime ki od gerek olsa herbirinden bir misvâk miqdârı keserler suyu aqarken birbirine sürerler od çıkar. (35a -10,11)

Qaçan sinsa sınıqlarını cem‘ eyle.(35a-4)

Bi-çâre ademî dünyâda kimüñle dostlık kıldısa qamusu aña düşmen olalar ve yüz döndereler.. (30a-14,15)

İlâhi bizi bundan çıkar eger girü ma‘şıyyet kılırsavuz, zâlimlerden olavuz. (31b-13)

Qaçan deve yise boğazında durur öldürür. (31a-19) (31b-1)

Eger bunlarda taqsîrlik kılmış ise her cisrde biñyıl miqdârı qalalar. (25a-12,13)

İy ‘Azizler eger gâzâ yolında gözçilik elüñüzden gelmezse bâri gicelerde nefsuñle gâzâ kı. (17b-7)

ab. Şartın İstek Ekiyle Karşılanması

Bu tür şart cümlelerinin başında “ eger ” edatı bulunmaktadır.

Eger zebânilerden birisi dünyâyâ nazar kılaydı dünyâ halkı anuñ heybetinden helâk olaydı. (31a-7,8)

Eger tamu ehlinüñ libâslarından birisini dünyâda asa kıoyalardı, dünyâ halkı kırkışından helâk ola idi. (31a-10,11)

Eger tamu zencîrlerinden birini dünyâ tağlarına kıoyalardı eriyüp şu gibi olaydı.(31a-10)

Eger güneşüñ nûrı ayla beraber olaydı gice gündüzden fark olmazdı .(19b-5,6)

Eger zağkıumından bir kıatre dünyâyâ tamlayaydı dünyâ ehlinüñ dirliği acı olaydı, anlaruñ ta°âmları ve şarâbları. (31a-13,14)

Eger tamu yillerinden birisi nefes uraydı yir yüzinde hergiz ot bitmeyeydi.(31a-8,9)

b. İç İçe Birleşik Cümle

“ Bir cümlelin herhangi bir görevle başka bir cümlelin içinde yer aldığı cümledir.Yardımcı cümle, ana cümlelin bir unsuru veya o unsurun bir parçasıdır. Bu yapıda ana cümlelin yüklemi genellikle “de-, zannet-,san-, bil-,gör-,görün-, farzet-,düşün-,” fiillerinin çekimli şekilleridir. Ana cümle sonda bulunur. Bu sıralanış, Türk cümle yapısına uygundur.”⁶⁷

Bu konuda Muharrem Ergin, “iç içe birleşik cümle asıl ve yardımcı cümleler ve onların münasebeti bakımından şüphesiz şartlı ve ki’li birleşik cümlelerden bir hayli farklıdır ve bu bakımdan iç içe cümleyi belki tam, normal bir birleşik cümle saymamak lazımdır, fakat burada da iki cümlelin birbirine bir birleşik cümle, arka arkaya gelen iki ayrı cümleden farklı bir şekilde birbiriyle birleşmiş iki cümleden kurulu tek bir cümle yapar şekilde bağlandıkları açıktır. Onun için iç içe cümleyi de üçüncü bir birleşik cümle tipi olarak kabul edebiliriz. Bu birleşik cümlede cümle unsuru veya bir isim unsuru olarak kullanılan cümle yardımcı cümle, bir unsuru cümle olan cümle ise asıl cümle durumundadır. Hem sıra bakımından, hem asıl cümlelin bir unsuru olmak bakımından tabii burada da yardımcı cümle önce gelir ”demektedir.⁶⁸

⁶⁷ Leylâ Karahan, Türkçede Söz Dizimi -Cümle Tahlilleri- Akçağ Yay.Ank., 1995 s.62.,

⁶⁸ Muharrem Ergin.,a.g.e. s.384.

Metnimizde iç içe birleşik cümle oldukça sık olarak kullanılmakta özellikle -dedi; - eyitdi; fiilleriyle birlikte görülmektedir İç içe birleşik cümlelerin metnimizdeki sayısı 218 olup tüm cümleler içinde iç içe birleşik cümlelerin oranı % 23 tür.

İç içe birleşik cümleler aşağıdaki varak ve satır numaralarında bulunmaktadır.

(3a-12,13,14,15), (3a-15,16), (3a-18), (3b-1),(3b-2), (3b-2,3),(3b-3), (3b-3,4), (3b-4), (3b-5), (3b-5,6), (3a-6,7,8), (3b-8,9), (31a-18), (30b-14,15), (4a-15), (4a-7.12), (7b-18,19), (7b-16,17), (5a-2,3,4), (32b-16,17), (32b-12,13,14,15), (26a-19), (26b-1,2), (27a-17), (31a-4), (18b-1,2), (14b-13), (33b-19), (34a-5,6), (34a-8), (34a-11), (34a-14), (34a-15), (34b-3), (34b-6), (21a-14), (18a-8), (18a-10), (18a-17),(28b-6,7,8,9), (28b-19;29a-1), (27b-7), (34b-17,18), (35a-9,10), (35a-13), (17a-16), (17a-18,19), (17a-12,13), (17a-13,14), (19b-16), (20b-4), (20b-5), (20a-15), (20a-16,17), (20a-5,6), (29a-19; 29b-1,2,3), (22a-14,15), (30a-5,6), (17b-2), (18a-1), (18a-4), (18a-6), (19a-14),(19b-3), (19b-3,4), (20a-12), (30a-8), (30b-4,5), (33a-2,3), (32b-17,18), (32b-9), (32b-10), (32b-10,11), (32b-11),(30b-9), (30b-10), (30b-11), (32b-7,8), (32b-4), (16a-11,12), (16a-14), (16a-15),(15b-11), (15b-11,12), (15b-13) (15b-13,14), (15b-14), (8b-19;9a-1,2,3), (31b-18,19), (31b-11,12), (31b-15), (31b-5,6), (31b-6), (31b-7), (31b-9,10), (8b-13), (8b-6,7,8), (8a-10,11), (8a-11,12), (12b-13,14), (12b-17), (12b-18), (12b-18,19), (15b-14), (12b-8,9), (8a-1), (15b-7), (15b-8,9), (15b-10), (9b-18,19; 10a-1), (10a-1,2), (9b-14,15), (13a-15,16), (9b-13), (9b-9,10,11), (9b-7,8,9),(9b-3,4), (9b-1,2), (10a-6,7), (14a-7,8), (14a-11,12), (13b-15,16), (13b-19; 14a-1), (13b-10,11), (13b-12,13), (9a-13,14), (10a-13,14), (10a-9,10), (10b-2,3), (11a-12,13,14), (22a-5,6,7),(2a-12,13,14,15), (35b-13), (35b-14), (8a-6,7,8), (8a-14), (8a-16), (8b-3,4), (23b-3,4), (7a-10,11,12), (6b-9,10), (6b-4,5), (6b-1,2), (6a-18,19), (6a-19), (29a-3), (11b-3,4,5), (11a-17), (14b-3,4), (9a-11), (9a-7), (9a-8), (11a-19; 11b-1), (9a-3,4), (9a-4,5), (4a-19), (19b-18,19), (20a-1,2,3), (30b-1), (24b-6,7,8), (24b-8,9), (24b-10), (24b-15,16), (31a-1,2,3,4), (16a-3,4,5), (23a-4), (36a-14,15), (36a-12), (10b-12,13), (10b-13), (36a-3,4), (23a-10), (23a-11,12), (33a-15,16), (33a-17), (33a-18), (33a-11,12), (9a-3,4), (9a-4), (21a-3), (23a-9,10), (23b-1), (9a-9), (9a-10), (26a-8), (26a-9,10), (29b-16,17) (29b-18,19), (15a-8,9), (15a-10,11), (15a-12,13),(27b-14,15), (27b-16,17), (27b-9,10), (27b-11,12), (28a-4,5), (28a-1), (28a-2), (27b-13), (27b-13,14), (25a-1), (25a-2,3), (24b-14,15), (6a-9), (11a-4,5), (11a-6,7).

Metnimizde Çün veya Çünkü edatı ile bağlı birleşik cümlelerin içinde de iki tane iç içe birleşik cümle vardır, bunların sayısı içiçe birleşik cümleye dahil edilmemiştir. İçiçe birleşik cümlelerden bazıları şunlardır.

Peygamber (s.a.v) eydür: Mir'aca çıkdüğüm gice bir kavm gördüm tudaqlarını sñdu-y-ıla keserlerdi. (33a-15,16)

Peygamber (s.a.v) buyurdi : Ya'nî sizden birinüzün kıarnı irin ile tölmaq yegdür andan ki şifir ile tola. (33a-11,12)

Ayaq eyide benümle put öñinde turdun, baş eyide benümle secde kıldı. (30b-10,11)

Yil ile yağmura mütevekkil olan feriştelər dilediler aña meded eyleyeler.(3a-17,18)

Pir eyitdi: Benüm bir oğlum vardur, çok zamândur ki hastadur, gelün aña bir du'â kıluñ şağalsun didi. (8a-3,4)

Buyurdi; dögdiler ve şağallarını yoldılar, şehirde gezdürdiler , bunlar cazûlardur, zinhâr bunlaruñ sözine kimesne uymasun didiler. (8a-15,16)

Peygamber (s.a.v) eydür: Halâyıkuñ a'zâsından hiç nesne kıalmaya, çürüye meger İsrâfil a'zâsı tamâm ola sür urmağa. (22a-14,15)

°Uzeyr bu kıdreti gördi eyitdi : Yağın bildüm ki Tañrı Ta'âlâ her nesneye kıâdirdür. (36a-11)

İbn-i °Abbas (r.a) eyitdi : °Arab vilâyetinde iki ağaç vardur, birine Merğ dirler birine Gaffâr dirler . (35a-9,10)

Ve eyitdi : Yâ Muhammed ölenler girü dirilür dirsın böyle olan süñük dirilür mi ? didi. (34a-5,6)

°Avratları eyide: Vallâhî hüsnuñuz ziyâde olmış diyeler. (29a-3)

3.BAĞLI CÜMLELER

Kaya Bilgegil, bağlı cümlelerin aslında birer sıralı cümle olduğunu dipnot olarak belirttikten sonra “ aralarında ilgi bağlaçlar -nadiren de- bağlaç görevindeki filimsilerle sağlanan sıralı cümlelere, bağlı cümleler diyeceğiz... Bağlı cümleler üç yolla kurulur:

a) Her iki cümle arasına bir bağlaç getirilerek:

- b) İlk cümlelerin başına bir bağlaç getirilerek;
 c) Birinci cümleyi ikinci cümleye, bağlaç yerini tutan bir fiilimsi ile bağlayarak veya bazı fiillerden sonra bağlaç getirerek,⁶⁹

a. Ki Bağlacı İle Bağlanan Bağlı Cümleler

Ki'li Birleşik Cümle bir ana cümle ile ona "ki" ile bağlanmış iki ve ikiden çok cümleden meydana gelen cümledir. İkinci cümle ana cümlelerin yükleminden sonra gelebileceği gibi ana cümlelerin yükleminden önce de gelebilir. Yani ana cümle içinde de yer almış olabilir. Her iki halde de çekimli bir fiili ve bu fiile bağlı unsurlarıyla şekilce bağımsız, tek başına tam bir hüküm ifade eder. Fakat bu hüküm hiçbir zaman kendine yeter, müstakil bir hüküm değildir. Manaca ana cümlelerin hükmüne bağlı durumundadır.

Metnimizde oldukça fazla yer almış olan "Ki'İle Bağlanan Cümle"ler bilindiği üzere dilimize Hind- Avrupa dillerinden geçmiştir.

" Daha VIII. yüzyılda Uygurların Tarım bölgesinde yerleşik medeniyete geçmeleriyle başlayan bu temas, Türkçe'de bulunmayan bir takım cümle şekillerinin aynen taklit edilmesine yol açmış, önceleri sadece tercüme eserlerde görülen bu şekiller, giderek telif eserlerde de kullanılmaya başlamış ve belli bir ölçüde dile yerleşmiştir."⁷⁰

Ki'li cümle yalnızca Mani ve Hristiyan metinlerinde değil Batı Türkçesinde ve Anadolu sahasında da çok kullanılmıştır. Farsça "ki" yerine Türkçe "kim" soru zamirinin kullanılması dışında şekilce Farsça cümlelerden hemen hiç farkı bulunmayan bu cümleler, Osmanlıcada da oldukça yaygın bir kullanıma sahipti. Daha Eski Türkçede "ki" yerine kullanılmış olan "kim", "ki"nin değişik fonksiyonlarını üstlenmiştir. Bu sebeple eski Osmanlıcada "ki" ve "kim" aynı fonksiyonlarla yanyana kullanılan iki kelime durumundadır. Ki'li birleşik cümlelerin yerleşmesi özellikle Eski Anadolu Türkçesi'nde çok olmuştur. Eserimizde oldukça fazla olan bu tür cümlelerin arz ettikleri özelliklere geçmeden önce bu cümleler hakkında muhtelif araştırmacıların görüş ve hükümlerini açıklamak faydalı olacaktır.

⁶⁹ Kaya Bilgegil, a.g.e. s.94,

⁷⁰ Şinasi Tekin, "Eski Türkçe", Türk Dünyası Ek Kitabı , Ank., 1976.s.185-186.

A.Cevat Emre, “Türk Dil Bilgisi” adlı eserinde, Kısâs-ı Enbiyâ, Kelile Dimne ve Kabûs-nâme gibi XIV.yüzyıl eserlerinden aldığı örneklerden hareketle “ki” ve “kim” bağlama edatının fonksiyonlarını üç noktada topluyor:

a. “Kim”XIV. yüzyılda ana cümle ile yardımcı cümle arasında bağlama edatı olmaktadır.

b.Bu edat, “ol, şol, her, kaçan, ne, şöyle ” gibi sıfat ve zarflarla birleşik olarak çok kullanılır.

c.Türk yazı dilinin tarihi seyri içinde “kim” in kullanılması gittikçe azalmış ve “ki” onun kazandığı bütün fonksiyonları karşılar duruma gelmiştir. Buna göre, “ki” ana ve yardımcı cümleleri birbirine bağlayan bir bağlama edatıdır. Bu edat ile ana cümleye bağlanan yardımcı cümleler, ana cümlenin nesnesi, öznesi, ve yer tamlayıcısı olmaktadır.⁷¹

Muharrem Ergin, “ Türk Dil Bilgisi ”adlı eserinde, “ki”nin tipik bir bağlama ve kuvvetlendirme edatı olduğunu belirttikten sonra, bu edatın ana vazifesinin “izah, netice ve kuvvetlendirme olduğunu söylüyor.

Kaya Bilgegil, “Türkçe Dilbilgisi”nde bu edat hakkında şöyle diyor: “Ki” bir fiilden sonra geldiği takdirde, unsurlar arasında uzak mesafeli bir yer değişmesine sebebiyet verir ve söz konusu fiil ana cümlenin yüklemi olur. Bir isimden sonra gelmesi halinde ise yalnız iki unsur arasında yer değiştirmesine sebebiyet verir. Bu durumda bu iki unsurdan biri nitelenen diğeri niteleyendir. “Ki” den önce ki isim, ana cümlede fail sözde fail, belirtili nesne, dolaylı tümleç, bazan da zarf tümleci olur.”⁷²

Mertol Tulum ise, “Ki’li Birleşik Cümle ” adlı eserinde, bu edatı etraflı olarak incelemekte ve onun fonksiyonlarını şu şekilde değerlendirmektedir:

a. “Ki” li birleşik cümlelerde, iki cümleyi birbirine bağlayan bir bağlama edatıdır. Bu tür birleşik cümlelerde, yardımcı cümle, ana cümlenin öznesi, nesnesi, yer tamlayıcısı olabilir. Bir kısım birleşik cümlelerde “ ki” bilhassa dedi (eski metinlerde eyitdi)” fiili ile denilmiş olan sözü (eski deyim ile kavlı ile makul-i kavli) birbirine bağlar. Bu durumda “ki” mânâca bir nitelik göstermez. “ Ki” ile birbirine bağlanan iki cümlenin arasında çeşitli mânâ ilgileri bulunur. Bunların niteliğini tayin eden “ki”dir.

b. “Ki” bir isimle onun belirtici unsuru durumundaki bir cümleyi birbirine bağlar. Bu durumda bağlama zamiri (relatif pronoun) mahiyetindedir.

⁷¹ A.Cevat Emre,Türk Dil Bilgisi,İst.,1945,s.521-532.

⁷² Kaya Bilgegil,Türkçe Dilbilgisi, Ank.,1963,s.94-96

c. Bir kısım soru cümlelerinde “ki” Eski Türkçedeki “erki” edatının bir takım ses değişimleriyle gelişmiş bir şekli olup, Farsça asıllı “ki” ile hiçbir ilişkisi yoktur.⁷³

“Ki”li birleşik cümlede ana cümleye “ki” ile bağlanmış olan yardımcı cümle, bir dış cümledir. Bu dış cümle, çekimli bir fiili ve bu fiile bağlı unsurlarıyla bağımsızdır. Ancak mânâ bakımından ana cümlelerin varlığına bağımlı bulunmaktadır. Yani kendi başına kendi kendine yeter (independent) durumda değildir. Demek ki yardımcı cümle, şekilce ana cümleye “ki” ile bağlı bulunması yanında, mânâca da bağımlıdır. Kısaca şekilce ve mânâca ana cümleye bağlı bir cümledir.”⁷⁴

Metnimizde “Ki”ile bağlanan cümlelerin sayısı 114 olup bu cümlelerin tüm cümleler içindeki oranı %12’dir. Ki’li bağlı cümlelerin bulunduğu varak ve satır numaraları şunlardır.

(36a-7), (33a-19), (33b-1,2), (10b-19), (11a-9,10), (35b-1), (36a-5), (36a-6), (17a-10), (27b-18), (25b-11), (26a-6), (26a-3), (26a-4), (25b-17), (25b-18), (15b-2,3,4), (15b-4), (14b-3,4), (14b-10), (23a-8), (33a-5,6), (2b-14,15,16,17), (11a-1,2), (35a-19), (14a-13,14), (14a-17,18), (24a-16), (24b-4,5), (24a-1), (30a-13,14), (30a-16,17), (24a-14), (15b-2,3,4), (14b-10), (6a-11,12), (23b-5,6), (7a-13,14), (21b-4,5,6), (2b-5,6), (10b-6), (4a-1), (22b-17), (22b-17,18), (22a-3), (7a-19; 7b-1), (7b-2,3,4), (15b-6), (11b-15), (11b-16), (15a-3,4), (14b-2), (11b-13,14), (12a-13,14), (12a-19), (13a-5,6), (13a-10), (13a-12), (8b-14), (21a-13,14), (14a-5,6), (16a-2,3), (16a-4,5), (16b-5), (16b-6,7), (32a-2,3,4), (9b-5), (16a-13), (32a-16,17), (32a-18), (17b-3,4), (17b-4,5), (18b-9), (128b-12,13), (19a-12), (19a-17), (19b-2,3), (20a-10), (19b-14,15), (22a-10,11), (34b-11,12), (35a-4,5), (35a-7,8), (17a-17,18), (17a-13,14), (17b-13), (16b-14,15), (16b-15,16), (16b-11,12), (28b-10,11), (28b-14,15), (28b-15,16), (28b-16,17), (14b-12), (32a-10), (4a-12,13), (33b-14,15), (34a-3,4), (34a-12), (34b-6,7), (34b-10), (25b-14), (29a-17,18), (18b-4,5), (15a-4,5), (15a-6,7), (26b-4,5), (5a-7,8), (5a-13,14,15,16), (5b-2,3), (5b-4,5), (5a-7,8), (5b-12), (5b-13,14).

Metnimizde müstakil olarak bulunan “Ki’li Bağlı Cümlelerin” yanında diğer cümle yapıları içinde de bu tür cümlelere rastlanmaktadır. Bunların sayılarını şu şekilde tesbit ettik.

⁷³ Mertol Tulum, Ki’li Birleşik Cümle, (Basılmamış Doçentlik Tezi) ,s.14-15.

⁷⁴ Mertol Tulum. Ki’li Birleşik Cümle, (Basılmamış Doçentlik Tezi) ,s.23.

Şekil 2.5 Diğer Cümle Türleri İçindeki Ki'li Cümle Sayıları

CÜMLE TÜRLERİ	Kİ'Lİ CÜMLE SAYISI
İççe Birleşik Cümle	43
Şartlı Birleşik Cümle	2
Çün'lü ve Çünkü'li Bağlı Cümle	3
Sıralı Cümle	1
TOPLAM	49

Ki' ile Bağlı Birleşik Cümlelerde Yardımcı Cümlelerin Görevleri:

aa. Yardımcı Cümlelerin Özne Olarak Kullanılması

Anlar ki °amel-i sâlih kılmışlar idi °amelleri merkeb ola bineler yürüyeler. (23b-5,6)

Ol kavm ki Tañrı Ta°âlânun sâbık °ilminde ehl-i vâ'id olmuşdur. (5b-12)

Zihî zât-ı şerif ki tanuğdur anuñ risâletüne. (3a-10)

Bize vâcibdür ki *aşikâre fermânın irişdirevüz.* (10a-6)

ab. Yardımcı Cümlelerin Nesne Olarak Kullanılması

Su'âl kılsalar ki *pes bunca adlarla anı kim zikr idebilir.* (4a-15)

Ol vaqt bileler ki *korğtukları gün gelmiş.* (18b-3,4)

Evvel bunu su'âl kıla ki *°ömrünü ne yirde fâni kılduñ?* (12a-19)

Ay ve güneş ağlaşalar bileler ki *kıyâmet yakın gelmiş.* (18b-9)

Bilgil ki *güneşün üç yüz altmış menzili vardır.* (17b-13)

Dağı buyurdı ki *gicenün iki bahşı geçse bir bahşı kalsa bir ferişte dünyâ gögine iner.* (17a-12)

İy gice'i gâfletde geçürenler ve iy gündüzi ma°şyyetle zayî kılanlar bilünüz ki iki dürlü ta'ife oda yanmazlar. (17b-3,4)

Eyitdiler: Tañrı bilür ki *size resûlluğa geldük.* (10a-6)

bc. Yardımcı Cümlelerin Zarf Olarak Kullanılması

Kimesne anları *korçutmadı* sen *korçut* ki *anlar gâfillerdür ne dîn bilürler ne şerîat.*
(5b-8,9)

Sordılar ki *ne gördün?* (9b-6)

Şükr Tañrıya ki *bizi saña irişdürdi.* (15b-4)

Ol eydürdi: Ya[°]nî ilâhi hidâyet vir *ķavmüme* ki *bu cefâları baña ķılurlar bilmedükleri-
çündür eger bilselerdi bu cefâları ķılmazdı.* (11b-4,5)

Geldük ki *sizi dîne da[°]vet ķılavuz şol görmez işitmez ķayalara °ibâdet ķılmaķdan
men idevüz.* (8a-14)

Yâ Muhammed, viribidük sini tâ *korçudasın* bu *Qur'ânla* ol *ķavmi* ki *ol ķavmi
korçutmadılar anlaruñ ataları.* (5b-4,5)

Bir büyük taşı getürdi geldi ki *peyğamberüñ mübârek başına bırağaydı.* (6a-12)

b.Diğer Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Bağlı Cümleler

“Bu cümleler, “ ve, veya, da, fakat, ama, lakin, meğer v.b” edatlarla birbirine bağlanmış cümleler topluluğudur. Herbiri müstakil bir cümle olan bu cümleler arasındaki anlam ilişkisi, bağlama edatlarıyla sağlanmakta ve pekiştirilmektedir.”⁷⁵

Metnimizdeki bağlı cümlelerin sayısı 43 olup tüm cümle sayısı içindeki oranı %0.4dür.Sıralı ve İççe Birleşik Ki’li Bağlı Birleşik cümlelerin içinde de bağlı cümleler bulunmaktadır. Bu tür cümlelerin sayısını şu şekilde tesbit ettik.

Şekil 2.6 Diğer Cümle Türleri İçindeki Bağlı Cümle Sayıları

CÜMLE TÜRLERİ	BAĞLI CÜMLE SAYISI
İççe Birleşik Cümle	3
Ki’li Bağlı Cümle	2
Çün’lü ve Çünki’li Bağlı Cümle	1
Sıralı Cümle	1
TOPLAM	7

⁷⁵ Leyla Karahan, a.g.e. s.65.

Çün ve Çünkü edatlarıyla kurulan bağı cümleler ayrıca değerlendirilmiştir.

ba. “Çün veya “Çünkü” Edatlarıyla Bağlanan Birleşik Cümleler

“Çün” ve “Çünkü” edatlarıyla kurulan cümle türlerinde genellikle bu edatlar cümlenin başına gelmekte ama cümlenin ortasında da görülebilmektedir. Edatların cümle ortasına geldiği durumlarda geniş zaman, görülen geçmiş zaman ve şart kipindeki fiil cümlenin ortalarında bulunan görülen geçmiş zamanlı fiil, zaman ve sebep zarf-fiilleri fonksiyonu yüklemektedir. Bu fiil bugün çoğunlukla “-ınca-ince”zarf fiiliyle ifade edilmektedir. Şart kipi almış cümlelere gelen edat “eger” edatının fonksiyonu taşıyabilmektedir.

Bu tür cümleler Farsçanın tesiriyle dilimize girmiştir ve metnimizdeki sayısı 39 tane olup tüm cümle sayısı içindeki oranı %0,4 olup buldukları varak ve satır numaraları aşağıda gösterilmiştir. Ayrıca sıralı ve içiçe birleşik cümlelerin içinde de “çün” veya “çünkü” edatlarıyla kurulan bağı birleşik cümleler de bulunmakta olup bu tür cümleler sayıya dahil edilmemiştir.

(30b-13,14), (29a-12), (15a-17,18), (34a-18), (28b-17), (18a-11), (18a-12,13), (30a-4), (18a-2,3), (18b-7,8), (18b-17,18), (19a-15), (32a-19; 32b-1), (2a-10,11,12), (2b-4), (13a-1,2,3), (7b-12,13,14), (9b-12), (22b-8,9), (31b-1,2), (35b-14,15), (35b-17,18), (8b-2), (11b-6,7,8,9), (11a-15,16), (11a-3,4), (36a-1,2), (23a-17,18), (27a-7,8), (29b-13), (15a-9,10), (28a-6), (26b-19), (25a-18),(30b-14,15), (8b-2), (19b-119), (32a-12,13), (15a-12,13).

Metnimizdeki “ Çün” ve “ Çünkü” edatlarıyla kurulan cümlelerden bazıları şunlardır.

Çün ol zârîden yiyeler boğazlarına tura, su dileyeler. (31b-1.2)

Çün hüccet tamâm ola ayruķ  özr almaya. (30b-14,15)

Çün Şem ün geldi evvel zindân apısına vardı. (8b-2)

Çün bu sözi işitdiler bir yirden taş üşürdiler divârdan aşığa aldılar depelediler.(11a-15)

Çün kıyâmet opa andan biraraya cem  olalar. (19b-11)

Çün Tañnnun hediyyesin dostlarına irişdüreler girü döne gideler. (28a-6)

Çün müminler uçmaga gireler evvel süd ırmağından içeler zîrâ ki dünyâda evvel idi. (28-13,14)

Çünkü ferîştelere işitdiler ne bahtlı ol ümmete ki bu sûre anlara nâzil ola ve ne bahtlı şunlara kim bu sûre’i bile götüreler ne bahtlı şol dillere ki bu sûre’i okuyalar. (2a-10,11)

Çün resûlleri öldürmege kasd eylediler geldi ki halkı men ide resûllere yardım ide. (11a-3,4)

Ol iki resûl *çün* şehre yakın geldiler. (7b-15)

Kaçan güneş tulinur ‘arş altına varur anda secde ider, *çün* destûr olur, gürü varur maşrıktan toğar. (18a-11)

Bir örnekte “Çün” edatı cümleye “- dığımız halde” anlamı katmaktadır.

Çün bu işleri bunlara kılmaduk niçün şükr eylemezler. (32a-12,13)

Bir örnekte “Çün” edatı cümleye sebep anlamı katmaktadır.

Çün Hağ Ta‘âlâ Ashâbü’l Karye kıssâsını beyân eyledi tâ ki şoñra gelenler ‘ibret alalar Tañrının vahdâniyyetine ikrâr eyleyeler bu âyeti viribidi. (13a-1,2,3)

Şart kipi taşıyan cümlelere gelen “Çün ” edatı cümleye “ -dığı zaman” anlamı vermektedir.

Çün mü’min pîr olsa andan kalem mürtefi olur günâhları yazılmaz nitekim oğlancuklara günâh yazılmaz. (32a-19) (32b-1)

Çün emirü’l mü minün ‘Alî (kerremullahu vechehu) bu âyeti okıdı; eydürdi: Ya‘nî beni saña mağrur eyliyen maşıyyet yaramazlığı bilmedüğumdür. (12b-15,16)

Eyitdiler; Benî İsrâyl kavmindeñüz *çün* Musâ (a.s) vefât eyledi; Benî İsrâyl arasında ihtilâf vâki oldı fişş ü fesâd zâhir oldı. (15a-12,13)

bb. “Dahı” Edatı İle Bağlı Cümleler ;

“Dahı” edatı bazı cümleleri bağlarken “ ve” bağlacının yerine kullanılmış bazan da tıpkı “ki ” bağlacı gibi unsurların yerini değıştirmiştir. Bu edatın sadece cümle başı edatı göreviyle kullanıldığı cümleler de vardır.

Necmettin Hacıeminoğlu “Türk Dilinde Edatlar” adlı eserinde bu edat ile ilgili olarak şunları söylemektedir. “Eski Türkçeden itibaren bugünkü yazı diline kadar

kullanıla gelen takı / dakı / dahı / dağı hem kuvvetlendirme, hem de bağlama edatı olarak kullanılmaktadır. Umumiyetle aynı değerdeki iki cümleyi birbirine bağlar. Bu edat Batı Türkçesinde cümle başı edatı olarak da kullanılmaktadır.”⁷⁶

Metnimizde geçen ve müstakil olarak “dahı” edatı ile bağlanan cümlelerin varak ve satır numaraları şunlardır. İççebirleşik ve sıralı cümlelerde de bulunan bu edat ile bağlı cümleler sayıya dahil edilmemiştir.

(2a-14,15), (12b-4,5), (13a-9), (33a-13,14), (6a-7,8); (13a-10,11), (7b-2,3,4)

Dahı yaratduk bostânlar yirde ve hırmalardan ve üzümlerden *dahı* çıkarduk yirden çeşmeler tâ ki içeler. (13a-10,11)

Dahı peygamber(s.a.v.) buyurur ya'nî cennet ehli Tahâ ve Yâsin sûresini okıyalar cennet içre . (2a-14,15)

Hayâ ve sükût iki budakdur, imândan *dahı* hayâsirelik ve şâ'irlik iki budakdur, nifâkdan. (33a-13,14)

Ve ol oldur kim şo'ukda ıssıda abdesti temâm alasız *dahı* irak yirden çok adım birle mescide mülâzemet kılasız *dahı* bir namâz kılduğunuzdan sonra bir namâza *dahı* muntazır olasız . (7b-2,3,4)

Dahı kılduk önlerinde sed, ardlarında sed *dahı* gözlerin örtduk, hiç nesne görmezler (6a-7,8)

Kuvvetlendirme Edatı Olarak “Dahı”;

“Dahı” edatı cümleyi bağlama görevinin yanında cümlenin herhangi bir unsurunu vurgulamak amacıyla da kullanılmıştır.

Şem'un eyitdi: Anı ben *dahı* iderem. (9a-10)

Bizden ayruğa iltifât kılmadı. Biz *dahı* odı aña gülistân kılduk (3b-9)

Kaşem *dahı* te'kîdün bir nev' idür.(5a-13,14)

Kimi sa'âdete ulaşır, kimi *dahı* şekâvete.(14a-10,11)

⁷⁶ Necmettin Hacıeminoğlu, Türk Dilinde Edatlar, M.E.B.Yay. İstanbul, 1992. s.138

Kıyâmetde *dahı* hayr eken hayr götürür, şer eken şer götürür. (14b-2,3)

Her birinüñ şûreti birbirine beñzemez âvâzları *dahı* beñzemez, lügatları lügatlarına beñzemez. (14b-15,16)

Eger mü'minler inanmağ-çün ise mü'minler hüd kâsemisiz *dahı* inanurlar eger kâfirler inanmağ-çün ise anlar hüd inanmazlar pes kâsemden fa'yide ne oldu? (5a-8....12)

Birkaç örnekte de “dahı” edatı isim tamlamasının unsurları arasına girmiştir.

Sizüñ *dahı* meşelüñüz aña benzer.

Şem'un du'â kıldı, anuñ *dahı* gözi açıldı. (9a-18)

Bir örnekte *dahı* edatı gibi edatının yerine kullanılmıştır.

Vardılar, bir ancılayın *dahı* getürdiler.(9a-17)

Bir örnekte “dahı” edatı iyelik eki almış “hepsi, tümü” anlamında belirsizlik zamiri olarak kullanılmıştır.

Degüldür ol kıopmağ illâ İsrâfilüñ şayhâsındandır. Bir şayhâ birle helâk ola ve diri olalar. *Dahısı* bizüm kıatımuza hâzır olalar.(22b-14,15)

Bir örnekte “dahı” edatı sonra edatı yerine kullanılmıştır.

Ol şâhibler eyideler: “Mü'minler hûrilerle soğbetdedür, bir zamân *dahı* gelesiz” diyeler.(28a-2,3)

bc.“ Ve ” Edatı İle Bağlı Cümleler;

Günümüz Türkiye Türkçesi ile farklılık göstermeyen bu edat ile bağlı cümlelere metnimizde pek çok örnek vardır. Özellikle sıralı ve iç içe birleşik cümlelerde bağlama edatı olarak sıkça gördüğümüz bu edat ile bağlı müstakil cümlelerin varak ve satır numaraları ve tebit ettiğimiz örnekleri şunlardır.

(3b-12,13), (3a-15,16), (5a-5,6),(33b-3), (35a-3),(29b-10,11,12), (12a-15,16), (8a-2,3), (7b-8,9), (6b-7,8),

Niteki ceddüñ İbrâhim a.s'ı mancılığa urub oda atdılar ve gök anuñ için iñledi
(3a-15,16)

Yâ Muhammed sen ol şecere-i mübârek nüzûlündensin ve ol şerîf -i hânedândansın
ceddün sünneti teslîm ve rızâdur.

Ve şükr ü sipâsüzerine mükerrerem kıldı. (1b-5)

Qamusınuñ dili bağlandı ve gözleri görmez oldu. (6b-7,8)

Biri Yaḥyâ ve biri Subân idi. (7b-14)

Metnimizde az sayıda da olsa “ya°nî”, “ammâ”, “yâhûd” “zîrâ ki”, “meger”
edatları ile bağlanmış müstakil olan bağlı cümleler de vardır.

bç. Ya°nî; Edatı İle Bağlı Cümleler;

(13a-8,9),(2a-2), (27a-10,11),(33a-3,4).

Ya°nî her nesnenün kalbi var ya°nî güzidesi var. (2a-2)

Andan dânelerçıkarduk ya°nî bitürdük ol dânelerden yiyeler . (13a-9)

Be-dürüsti cennet ehli bugün şugûldeür ya°nî yimekte içmekte . (27a-10,11)

Bu Qur°ân illâ zikrdür ya°nî öğüt ve nasiḥatdur Tañrı vaḥyidür. (33a-3,4)

bd. Ammâ, Edatı İle Bağlı Cümleler;

(29a-16), (35a-1,2), (8b-17) (5a-2,4) (8b-19), (9a-1,2,3)

Ammâ bu sûre Mekke'de nazil olan sûrelerdendir. (3a-3)

Peygamber (s.a.v) eydür: Benüm adlarum çokdur *ammâ* kamu nesneden biri baña
sevgülüdür ol ad berekatında °Ala'i Illiyine irişdüm, ol ad oldur ki baña kulum didi.
(5a-2,4)

Bular daḥı mu°cize gösterürlerdi *ammâ* peygamberlik da°visin kılurlardı, (8b-19)

İçinde Şarâben Ṭahûr ola *ammâ* kadeh sunan görünmeye. (29a-16)

Hiç muşavver şudan şûret düzemez *ammâ* topraḡdan düzmiş kûzeler. (35a-1,2)

be. Yâhûd Edatı İle Bağlı Cümleler;

7a-5,6), (5a-5,6), (6a-1,2,3,4,5), (21a-17);

Pes Yâsin demek evvela Allâh adı haqqı-çün *yâhûd* Muhammed adı haqqı-çün *yâhûd*
Kur'ân adı haqqı-çün ki din erkânın muhkem kılur. (5a-5,6)

Su' al şorsalar ki Allâh Ta'âlâ kasem-yâd eyledüğü kâfirler inanmagı-çün *yâhûd* mü'
minler inanmag için midür? (5a-8,9,10)

Bu âyet bir sebîl-i temsîldür *yâhûd* kâfirlerün şamudagı hâlleridür, elleri boynlarına
bağlu, gözleri yumulu yüzleri kara bu şıfat birle şamuya gideler. (6a-1,2,.....5)

Be-dürüsti biz diri kıluruz, ölüleri kıyâmet günü *yâhûd* diri kıluruz senün enzârun birle
ölmüş gönülleri (7a-5,6)

İki nefha arasında kırk gün mi *yâhûd* kırk yıl mı vardır? (21a-17)

bf. "Zîrâ ki" Edatı İle Bağlanan Cümleler;

(6b-11), (28b-14,15),(28b-15), (28b-16), (5b-15,16), (26b-4,5)

Çün mü'minler uçmağa gireler evvel süd ırmağından içeler *zîrâ ki* dünyâda evvel idi.
(28-13,14)

Andan bal ırmağından içeler *zîrâ ki* sebep-i şifâdur. (28b-14,15)

Andan su ırmağından içeler *zîrâ ki* sebep-i hayâtdur. (28b-15)

Andan hamr ırmağından içeler *zîrâ ki* sebep-i ferahdur. (28b-16)

Pes hitâb anlarun haqqında te'kid hücceti içündür taleb-i imân-içün degüldür *zîrâ ki* anlarun
imâna gelmekligi mümkün degüldi. (5b-15,16)

Üçyüz yigirmi °alem getürüle *zîrâ ki* İslâm üçyüz yigirmi şeri°atdür. (26b-4,5)

bg.Meger Edatı İle Bağlanan Cümleler;

Peygamber (s.a.v) eydür: Hălâyıkuñ ʿazâsından hiç nesne kıalmaya çürüye *meger* İsrâfil aʿzası tamâm ola Sûr urmağa. (22a-14,15)

Cennet ehlinüñ kılı olmaya *meger* saçı ve kıışı ve kirpigi ola. (28a-12)

Şekil 2.7 BAĞLI CÜMLELER

CÜMLE TÜRLERİ	SAYI	ORAN
“Çün”ve”Çünkü” Edatı İle Bağlı	39	%04
“Ve”Edatı İle Bağlı	10	%0,10
“Dahı”Edatı İle Bağlı	7	%0,07
“Yâhûd”Edatı İle Bağlı	4	%0,04
“Meger”Edatı İle Bağlı	2	%0,02
“Zirâ ki” Edatı İle Bağlı	6	%0,05
“Ammâ”Edatı İle Bağlı	6	%0,06
TOPLAM	74	-

4.SIRALI CÜMLELER

“Aynı unsur veya anlam ilgisinin ortak veya farklı görevle birden ziyade cümlede ardarda yer alması sıralı cümleleri meydana getirir. Bu hâli hem basit cümlede, hem temel cümlede, hem yan cümleciklerde , hem de girişik ve şartlı cümlelerde görmek mümkündür”⁷⁷ diyerek sıralı cümleleri tarif eden Kaya Bilgegil, sıralı cümleleri,

- Basit cümlelerden meydana gelen sıralı cümleler;
- Temel cümlelerden meydana gelen sıralı cümleler;
- Yan cümleciklerden meydana gelen sıralı cümleler;
- Şartlı cümlelerden meydana gelen sıralı cümleler;

şeklinde yapı özelliklerini göz önünde bulundurarak tasnif etmiştir.

Metnimizde 107 tane sıralı cümle örneği bulunmaktadır. Bunların tüm cümleler içinde oranı %11’dir. Sıralı cümlelerin varak ve satır numaraları şunlardır.

⁷⁷ Kaya Bilgegil, a.g.e. s.88

(14b-2,3), (12b-1,2), (12a-16,17), (15b-15,16), (14a-11), (14a-2,3), (13b-14,15), (5b-12...19), (25a-19; 25b-1,2,3), (25a-5,6,7), (25a-8,12), (25a-4,5), (24b-17,18), (23b-10,11), (36a-6,7), (6a-1,2,3), (10b-16), (10b-17,18), (9a-12,13), (23a-6,7), (24a-4,9), (23b-10,11), (9a-15,16), (8b-15,16), (8b-11,12), (21a-12,13), (15a-12,13,14), (25b-13), (27a-10,11,12), (26b-8), (29a-14,15), (3a-4,5), (31a-19), (1b-7), (17b-5,6), (34b-12,13), (35a-2,3), (35b-5,6), (35a-10,11), (28b-9,10), (25b-3,4), (25b-8,9), (27a-5), (27a-6,7), (18a-16,17), (18a-18,19), (34a-6,7), (34a-19; 34b-1), (17b-18), (4b-2), (24a-18,19), (24b-1,2,3), (24a-16,17), (19a-8,9), (23b-18,19), (24a-12,13), (8b-4,5,6), (23b-4,5), (7b-15,16), (6b-2,3), (6b-6,7,8), (6a-13,14), (17b-14,15,16), (12a-1,2), (11a-4,5,6), (16a-7,8,9), (23a-1,2), (23a-3,4), (36a-13,14), (23a-4,5), (19b-10), (29b-8,9,10), (30a-2), (30a-3), (30a-7), (8a-5), (8a-15,16), (2b-13,14), (2b-7,8,9.....15), ((21b-19;22a-1), (21b-9,10,11,12,13), (21b-14,15), (30a-11,12), (30b-5,6), (30b-8), (32b-6,7), (18a-7), (18b-15,16), (19a-10), (18b-16,17), (19b-9,10), (9b-4), (16a-10,11), (26b-14,15), (29a-6,7), (29a-8,9), (29a-9,10,11), (9a-12,13), (11b-2,3), (28b-1,2), (28a-3,4), (28a-14,15), (28a-10,11,12), (27b-2), (26b-17,18), (25b-11,12), (27a-8,9), (15a-10,11), (35b-7), (35b-9,10), (30b-17,18).

Metnimizde İççe Birleşik Cümle içinde 3; Çün'lü Birleşik-Bağlı Cümle içinde 2 tane Sıralı cümle vardır. Bunlar sayıya dahil edilmemiştir. Metnimizdeki sıralı cümlelerden bazıları şunlardır.

Ferişeler ol °alemi getüreler cennet-i cavidâne iledele. (25b-8)

Andan bir yıl çıka ol müşgi depelerinden bunlaruñ üstine şavura. (29a-14,15)

Pes Hâk Ta°âlâ (c.a) ağızlarına mühr ura a°zâ'i söylede. (30b-5,6)

Önerdi birbiri ardınca toğarlar, tulinurlar kıyâmete degin. (19a-14)

Ol gemi elsüz ayakşuz su içinde yürür, ongünlük yolu bir günde alur. (20a-3)

Allâh emri-le ol çürümiş süñükler yirlü yirinden harekete geldi, bir yire cem° oldu, terkîb oldu yirlü yirinden bitdi . (36a-8,9,)

°Uzeyr peygamber bir divâr dibine kcondı, merkebi bağladı, kendü bir divâr gölgesinde oturdu. (35b-7)

Bu Kur°ân illâ zikrdür ya°nî öğüt ve nasihatdur, Tañrı vañyîdür. (33a-3,4)

Bir köşede düşmiş, gözleri görmez olmuş, el ayak işden kalmış, zâri zâri ağlar. (32b-5,6,7)

Nitekim bunlardan illerü kılduk, halkı meş eyledük , ne illerü gitmeğe tâkatları ola ne girü dönmeye. (32a-11,12)

°Akılları gele, °aşkıları, zevkleri, şafâları ziyâde ola. (29b-10)

Nâgâh bir bulut gibi peydâ ola, tıyb yağa, nûrlar peyâpey berk ura, bulit açıla hicâb götürüle. (29b-5,6)

Andan bir yıl çıka ol müşgi depelerinden bunlaruñ üstine şavura. (29a-14,15)

Ne cin ne ins ne hayvân kala, ne gülistânlarda bülbüller terennüm eyleye, ne güller tebessüm eyleye, ne budaklarda kuşlar öte. (22a- 7,8)

Yukarıdan beri incelediğimiz müstakil 946 cümle içerisindeki yapılarına göre cümle çeşitlerinin genel durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Şekil 2.8 YAPILARINA GÖRE CÜMLE ÇEŞİTLERİ

CÜMLE TÜRLERİ	SAYI	ORAN
Basit Cümle	395	%41
Ki'li Bağlı Birleşik	114	%12
İççe Birleşik Cümle	218	%23
Şarhî Birleşik Cümle	30	%0,31
Çün'lü ve Çünki'li Birleşik- Cümle	39	%0,4
Sıralı Cümle	107	%11
Bağlı Cümle	43	%4
TOPLAM	946	-

B. YÜKLEMLERİNE GÖRE CÜMLELER

Yüklemlerine göre cümleler isim cümleleri ve fiil cümleleri olarak incelenmektedir. İsim cümlelerinin yüklemi isim cinsinden bir kelime veya kelime grubu; fiil cümlelerinin yüklemeleri ise basit ve birleşik zamanlı fiil olmaktadır.

1. İsim Cümleleri

“Yüklemi ek fiille çekimlenmiş bir isim veya isim grubu olan cümlelerdir. İsim ve isim grupları, “i-” ek fiili ile görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman ve şart kipinde çekime girerek yüklem görevi yaparlar. Geniş zaman çekiminin 3. şahıslarında kullanılan -dır/ -dir eki, “durur” fiilinden ekleşmiştir. İsim cümlelerinde, kip eki taşımayan yüklem de geniş zaman ifade ederler. En çok kullanılan isimcümlesi, “var”, “yok” isimlerinin yüklem olduğu cümlelerdir. İsim cümlelerinde en az görülen unsur, nesne ile yaklaşma ve uzaklaşma ekli yer tamlayıcısıdır. Yüklemi yapma ve yaptırma bildirmeyen bir cümlede yüklem nesneye ihtiyacı yoktur.”⁷⁸

a. Yüklemi Ek-Fiille Çekimlenmiş Bir Kelime Olan Cümleler

Cevab *budur* ki kurbdan kurb hesabdur. (22b-17)

Hiç kimesneye zulm *yoğdur*. (23a-2)

Eñeklerine degin elleriyle *bağludur*. (5b-19)

°Alem fahri Muğammed Muştafa (s.a.v) “Kabe Kavseyñ” mağamına irişdügi gece idi. (17a-2,3)

Dağı delildür, Allâh Ta°âlânun kemâl-i küdretine anların zürriyyetini gemide sakladuğı ya°nî Nûğ peygamber (a.s) gemisine ki tolu *idi* kamunun zürriyyeti ve evlâdı.

(19b-13,14)

Ğaberde gelmişdür ki uçmağda hem zülmet *var idi* hem nür. (16b-7)

Zihi zât-ı şerif ki *çamukdur* anun risâletine. (3a-10,11)

⁷⁸ Leyla Karahan, a.g.e. s.68

Ol gün *hoğ yağmur yog-ıdı.* (16a-12)

Kâfirler eyideler; biz şeytâna tapmaduk vallâhi ki *müşrik degül idük.* (30b-4)

Ol kapunuñ iñi yitmiş yıllık *yoldur.* (19a-1)

İy °Azîzler tamuyı şerh eylemek *katıdur.* (31a-6)

Nefhâ'i sa°k ve nefhâ'i fer° *ikisi birdür.* (21b-1)

b. Yükleme Kelime Grubu + Ek-Fiil (-dur,-dür) Şeklinde Olan Cümleler

Yükleme kelime grubu şeklinde olan isim cümlelerinde bu kelime grupları; sıfat ve isim tamlaması, edat grubu, bağlama grubu olabilmektedir. Bu cümlelerin yüklemeleri tek bir kelime grubunun ek fiille birleşmiş şekli olduğu gibi, kompleks bir kelime grubunun yine ek fiille birleşmiş şekli de olabilmektedir.

ba. Yükleme Sıfat Tamlaması + Ek-Fiil (-dur, -dür) Şeklinde Olan Cümleler

Ol *on mevkiıdur.* (24a-4)

Bâkî ırmaqlar ve şadırvânlar ki bostânlarda ve sarâylerde akar *ol dört ırmaıdandır.* (28b-10,11)

Hayâ ve süküť *iki budadıdur,* imândan daıı hayâsirelik ve şâ'irlik *iki budadıdur* nifâıdan. (33a-13,14)

Bahâr faşlı Kıyâmet gününe benzeduğı *birkaç vechdür.* (13b-9)

Yüzseksen üç âyetdür. Yüzyigirmi beş kelimedür. İkinin yidiyüz toıksanaltı harfdür. (3a-4,5)

Nidâ kıılır ki hiç diler kişi var mıdır? *Hâcetler revâ olduğı vaııtlardür.* (17a-14)

bb. Yükleme İsim Tamlaması + Ek Fiil Şeklinde Olan Cümleler

Murâd Nüh Gemisi degüldür daıı belki *bu zamân gemileridür.*

Degüldür ol kıopmak illâ *İsrafilüñ şayhâsındandır.*

Bugün *kıyâmet günidür.* (23a-1,2)

Zirâ ki cennet gussa yiri degüldür *şâzîlik evidür.* (27b-2)

Dimedüm mi size iy âdem oğlanları şeytâna tapmañ ki *sizüñ düşmenümüzdür*, aşikâre tapuñ ki budur doğrı yol. (30a-16,17)

Bu böyle olduğı *ol ga'ibe dâná Tañrımuñ tağdiridür*, kullarınuñ maşlahatı tamâm olmağı-çün. (18a-1)

Bir kavilde *amuñ adlarından bir adıdur.* (4a-6,7)

bc. Yükleme Edat Grubu + Ek Fiil Şeklinde Olan Cümleler

İy kardaşlar tamu °azâbını şerh eylemek *miğdâr-ı beşer degüldür.* (31b-16,17)

Ba°zîlar eydür : Bu âyet *Şureyş kavmi hağkıındadır.* (6a-15,16)

Cevâb budur ki çün Hağ Ta°âlâ diledi ki kelâmını te'kîd kıla kâsem dağı tekîdüñ bir nev° idür lâ-cerem yâd eyledüği *te'kîd hücceti içündür.*

Hastalık *günâh kefâreti içündür.* (15a-14)

2. Fiil Cümleleri

Yüklemi çekimli bir fiil veya fiil grubu olan cümlelerdir. Her türlü hareket iş, oluş, fiil cümleleri karşılaşıır. Bu sebeble fiil cümleleri, isim cümlelerine göre daha fazla kullanılır.

a Yükleme Basit Kipli Olan Fiil Cümleleri

Ya°nî hamd ol Hâlika ki bir kulına kitâb *indürdi.* (1b-10)

Çün teslim -i rûh ide ğasline hâzır olalar cenâzesi ardınca bile *varalar.* (2b-4)

Ol kandan peygamberlik kanda *didiler.* (3a-6)

Hâberde gelmişdür ki Hağ Ta°âlâ biñ dürlü lügât *yaratdı.* (4a-14)

Peygamber (a.s) derhâl *bildi* ki °Ayşe ğayb yağmurun *görmüş.* (16a-13)

Hağ celle ve A°lâ Ebû Cehilüñ gözünü *örtti* peygamberi *görmedi.* (6a-13,14)

El eyide; benümle pûta *secde itdi.* (30b-9)

Her zebâni bu defada yitmiş biñ °âsi'i tamuya *düşüre.* (30b-16)

Ta'ni Ta'âlâ biñ dürlü cânvâr *yaratmışdur* . (4b-13)

Güneş harâreti başları üstinden, aşağıdan dağı od harâreti arqalarında günâh ağırlığı halâyıkuñ çoğı derleye.(23b-8,9)

b. Yükleme Birleşik Kipli Olan Fiil Cümleleri

Musâ (a.s) bize *vaşiyet kılmışdı* kim sizlerden her қаңınız ki âhir zamân peygamberi Muḥammed Muştafâ (s.a.v)'e irişesiz benüm selâmumu aña irişdüresiz.

Ḳu'reyş Қаvmi Қа'be қаpusında *oturmuşlardı*. (6a-16,17)

Ḳaberde gelmişdür ki eger bir kişi'i ṭamudan *çıkaralardı* dünyâ odına *birâğalardı* yitmiş yıl *uyuyaydı* bir yanından bir yanına *dönmeyeydi* . (32a-2,3)

Aqlıñuz yoқ mı düşmen sözine uyduñuz, be-dürüsti ol ṭamu ki size *vâde kılmışdı*.
(30b-2,3)

Ebâ Zerden (r.a) eyitdi: Birgün resûl ḥâzreti (a.s) қаtında *oturmuşdı*..

Ba'zilar eydür:Bu âyet müşrikler ḥaққındadır ki birgün *oturmuşlardı*. (6b-4)

Behlül eyitdi: Odı her kişi dünyâdan bile *iledürmiş*, eli-le kendüzin *yandururmuş*.
(23a-13)

C. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER

Türk sentaksı ile ilgilenenler, Türkçe cümleleri, bu yönden “kurallı” ve “devrik” cümleler olarak ikiye ayırmakta, yüklemi sonda olanlara “kurallı” sonda olmayanlara “devrik” cümle demektedirler.

Ancak aynı yazarların büyük bir çoğunluğu, kurallı cümlelerde, yüklemden önceki unsurların hangi sıraya göre dizildiği konusunda bir araştırma yapmamışlar, yalnız Kaya Bilgegil, bu konuda bir ölçü getirerek, bütün unsurları yapısında taşıyabileceği cihetiyle, yüklemi geçişli fiil olan cümlelerde unsur sırasının şu şekilde olması gerektiğini ileri sürmektedir; “Özne+zaman bildiren zarf tümleci + hâl bildiren zarf tümleci +derece bildiren zarf tümleci+ dolaylı tümleçler + nesne+ yüklem.”⁷⁹

I. Kurallı Cümleler

Metnimizde kurallı cümle örneklerinden bazıları şunlardır.

Maşşere *cem^c olalar.* (23b-8)

Ya^cnî hamd ol halîka ki bir kûluna *kitâb indürdi.* (1b-10)

Bundan müfessirlerüñ beş kavli *vardur.* (3b-19)

Haber de gelmişdür ki Hâk Ta^câlâ biñ dürlü lügât *yaratdı.* (4a-14)

Zira kim nimetlerinüñ nihâyeti *yoğdur.* (4a-19)

Eñeklerine degin elleriyle *bağlıdur.* (5b-19)

Kureyş Kavmi Ka^cbe çapusunda *oturmuşlardı.* (6a-16,17)

Ol iki resûl çün şehre *yağın geldiler.* (7b-15)

Tañriya tazarru^c idüp *secde kıldı.* (8b-15)

İlâhi rahmetüñ birle bu zâ'ifleri ol ^cazâblardan *sağlagıl.* (32a-5)

Herkim hâcet dilemekde bu âyeti okısa kamu hâcet *dilemiş olur.* (4b-5,6)

⁷⁹ Dr.Kaya Bilgegil, Türkçe Dilbilgisi, Ank.,1963,s.51

Vardular getürdiler, bir tahta üzerinde, bunlar dağı *duâ kıldılar*. (9b-4)

II. Devrik Cümleler

“Devrik cümle yüklemi sonda bulunmayan cümledir. Bu tür cümleler , daha çok şiir dilinde görülür. Çünkü şiirde kelimelerin ses yapısı her zaman ön plandadır. Atasözlerinde, günlük konuşmalarda, günlük konuşmaların aksettirildiği veya konuşma, sohbet uslûbunun hâkim olduğu eserlerde devrik cümle kullanılmıştır.”⁸⁰

Kaya Bilgegil, Türk cümle yapısında yüklem sonda olduğunu belirttiğinden sonra yüklem yer değiştirdiği cümlelerinde olduğunu söyleyerek bu durumun sebebinin şöyle açıklıyor.

a) Daraltma (Kasır) maksadıyla : “Haydar Bey’dir eski şiirleri salâhiyetle şerh edebilecek zat.”

b) Nazımda vezin ve kafiye zarûretiyle: “Birdir Allâh andan özge Tanrı yok.”

c) Üslupta yeknesaklığı önlemek için:

“Dedim ki :

Şiir dinlemeğe hiç heveskâr değilim, azizim.”

d) Günlük konuşmalardaki ihmâlkârlık.

e) Yabancıların Türkçeye hâkim olamayışları.

f) Bazı Türk yazarlarını şahsi fantazisi.”⁸¹

Metnimizdeki devrik cümlelerde çoğunlukla yüklemden sonra özne ve nesne kullanılmış olup metnimizdeki devrik cümle örneklerinden bazıları şunlardır.

Ol hâlde hiç gölge *bulunmaya* illa °arş gölgesi. (23b-12)

Dağı peygamber(s.a.v.) buyurur ya°nî cennet ehli Tâhâ ve Yâsin sûresini *okıyalar* cennet içre (2a-12-13-14-15)

Zihi zât-ı şerif ki *tanıkdur* anuñ risâletine .(3a-10)

Be-dürüsti *layık oldu* kelime-i °azâb anlarıñ ekşerine (5b-10)

Be-dürüsti ol kâfirler boynına *bağladuğ* bendleri (5b-18)

⁸⁰ Leyla Karahan, a.g.e. s.70

⁸¹ Kaya Bilgegil, a.g.e s.51-52.

Ya°nî *kuvvetlendirün* ol iki kişi'i üçinci birle (8b1,2)

Bir yigit *gördüm* gökçek yüzlü. (9b-10)

Ne oldu baña ki °*ibâdet kılmazam* ol Tañrıya ki yaratdı beni. (10b-6)

Dağı *yaratduğ* bostânlar yirde ve hurmalardan ve üzümleden. (13a-13)

Eger *dileseydük mahv kılayduk* kâfirleri. (32a-7)



Ç. MANALARINA GÖRE CÜMLELER

Türk sentaksı ile ilgili çalışmalar yapan araştırmacılar cümleleri bu bakımdan değerlendirirken çeşitli tasnifler yapmışlardır.

M.Ergin, “Türk Dil Bilgisi”nde “cümle” konusunu sınırlı bir ölçü içinde ele almış, cümleleri yüklemine ve yapısına göre kısımlara ayırarak mânâlarına göre cümle çeşitlerine ise değinmemiştir.

V.Hatiboğlu, “Türkçenin Sözdizimi”nde, cümleleri mânâ bakımından değerlendirirken, onları “Yargı Bakımından Tümce Türleri” başlığı altında “Olumlu Tümce, Olumsuz Tümce, Sorulu Tümce” şeklinde üç kısma ayırmaktadır.

H.Dizdaroğlu, “Tümce Bilgisi”nde cümleleri “Anlamlarına Göre Tümce, Soru Tümcesi, Ünlem Tümcesi, Dilek Tümcesi, Buyruk Tümcesi” olarak altı bölüm halinde ele almaktadır.

K.Bilgegil, “Türkçe Dilbilgisi”nde cümleleri mânâ bakımından değerlendirirken onları “Anlamlarının Kapsamı Bakımından Cümle Çeşitleri ve “İsnat Tarzından Doğan Anlam Özelliklerine Göre Cümle Çeşitleri” diye iki ölçüye göre ele almaktadır. Birinci bölümde cümleleri “Olumlu” (ifadesi varlık anlamı taşıyan cümleleri olumlu, yokluk anlamı taşıyan cümleleri ise olumsuz değerlendirerek) ve “Olumsuz”, ikinci bölümde de “Haber Cümleleri” ve “İnşa Cümleleri” olarak ikiye ayıran yazar, haber cümlelerini “Doğru ve yanlış olması muhtemel bulunmak şartıyla bir kavramın diğer bir kavramda sabit olduğunu veya olmadığını ifade eden yahut söz söyleyenin bu hususta bilgi sahibi bulunduğunu ortaya koyan cümlelere denir.” şeklinde tanımlamaktadır. Bilgegil, “İnşa (dilek)” cümlelerini de “Dilek (temenni) Cümleleri, Soru Cümleleri, Emir Cümleleri, İstek Bildiren Ünlem Cümleleri veya Çağırma Cümleleri. İstek Bildirmeyen İnşa Cümleleri “alt başlıklarına ayırmaktadır.⁸²

Biz, çalışmamızın bu bölümünde, cümleleri anlamlarına göre üçe ayırarak inceledik.

- A. İsnat Tarzına Göre Cümleler,
- B. Sübût (sabit olma) Durumuna Göre Cümleler,
- C. Soru Cümleleri,

⁸² Kaya Bilgegil, a.g.e s.57- 72.

1. İsnat Tarzına Göre Cümleler

a. Haber Cümleleri

Haber cümleleri, bir durumu, bir hareketin yapıldığını, yapılmakta olduğunu veya yapılacağını haber vermek, rapor etmek, bildirmek maksadıyla kurulan cümlelerdir. İsim cümleleri ve haber kipleriyle kurulan fiil cümleleri, haber cümleleridir.

Eskiden bilinmeyen bir hususu öğretmek maksadıyla tertib olunan cümlelere faide-i haber; bir husustaki bilgisini ortaya koymak maksadıyla tertib olunan cümlelere lâzım-ı faide-i haber denirdi.

Bilindiği gibi Eski Türkçe’de, gelecek zaman eki olan -gay-gey sonradan -ga-ge şeklinde ortaya çıkmış, Batı Türkçesine geçerken de -g ve -g’nin düşmesi ile -a, ve -e durumuna gelmiştir. Ek bu arada fonksiyon değiştirerek istek eki olmuştur. İstek kipinde bir zaman ifadesinin bulunduğunu da biliyoruz. Metnimizde istek ekinin gelecek zaman fonksiyonu ile kullanıldığı örnekler bulunmaktadır. İstek ekinin “-acak/-ecek” gelecek zaman eki fonksiyonu ile kullanıldığı cümleler de birer haber cümlesidir.

Andan ferîşteler ħâlâyıķı *süreler*, maĥşere *iledeler*. (23b-4,5)

Ya’ni tañrı seni *dirilde* şoñra *şamuya kıoya*. (34a-9,10)

Bil ki ben sini *öldürem* daĥı *şamuya virem*. (34a-12)

‘Ubeyyi bin Hâlef eyitdi : Anuñ için ağlaram ki Muĥammed bana didi “ Vallâhi sini bu at üstinde *öldürem*” bilürem ki ol yalan söylemez bugün baña bir zaĥm urdı ki ağrısı yüregime şaņçar dirdi. (34b-6,7)

Metnimizdeki diğer haber cümlelerinden bazıları şunlardır:

Aya menziller taķdır eyledük. (19a-4)

Be-dürüsti ol kâfirler boynına baĥladuk bendleri (5b-18)

‘Urcun şol ĥurma salķıminuñ dibine dirler. (19a-7,8)

Peyĥambere kâfirler şâ’ir dirlerdi . (33a-1)

Andan ‘Âdem oĥlanlarına iĥtiyâr virdi. (23a-5)

Bir pîre uĥradılar kıoyun -güderdi .(7b-15)

Birgün °Ali (kerremullahu vechehu) bir pîri gördi . (32b-5,6)

Çün Şem'un geldi evvel zindân kapusına vardı. (8b-2)

Vardılar, getürdiler, bir tahta üzerinde bunlar dağı du'â kıldılar. (9b-4)

Ya'nî tañuğ olun ki ben Tañrı'ı bilürem. (10b-19)

Allâh emri-le ol çürümiş süñükler yirlü yirinden harekete geldi bir yire cem° oldu, terkîb oldu yirlü yirinden bitdi . (36a-8,9,)

b. Tasarlama Cümleleri

Kaya Bilgegil, anlamlarına göre cümleleri haber cümleleri ve inşa cümleleri adı altında iki başlıkta incelemekte ve tasarlama cümlelerini de inşa cümleleri içine almaktadır. İnşa cümlelerini “ bir şeyin vuku bulup bulmadığını bildirmedikleri için, doğru veya yalan olmalarına imkân bulunmayan, ancak eylemler hakkında bir niyet veya duyguyu ifade eden cümlelere, *inşa cümleleri* denir” şeklinde tarif etmektedir.⁸³

“Tasarlama cümleleri bir temenniye ifade etmek maksadıyla kurulan cümlelerdir. Temenni; istek, gerekli oluşu ifade etme veya emir şeklinde ortaya çıkar. Buna göre de tasarlama kiplerinden istek, gereklik ve emir kipleri ile teşkil edilen cümleler, tasarlama cümleleri olur. Şart kipi ise, şart fonksiyonunda değil, istek fonksiyonunda kullanıldığı zaman tasarlama cümlesi meydana getirir.”⁸⁴

Metnimizdeki tasarlama cümlelerinden bazıları şöyledir.

Ve ol oldur kim so'uşda ıssıda abdesti tamâm alasız dağı ırağ yirden çok adım birle mescide mülâzemet kılasız dağı bir namâz kılduğunuzdan soñra bir namâza dağı muntazır olasız . (7b-2,3,4)

Ûhaliyâ birkaç gün şabr kılon inşallâhû Ta°âlâ sultân kıtına varalum sizi kıurtaram. (8b-11,12)

Eger dilesevüz ki anları ğarkı eyleyevüz kimesne mededlerine irişmeye. (20a-9)

Mü'minlerüñ gönlinde ne varisa dileyeler. (27b-2)

Eger zaqqumından bir kıatre dünyâya kımlayaydı dünyâ ehlinüñ dirliğı acı olaydı, anlaruñ

⁸³ Kaya Bilgegil, a.g.e.s.59

⁸⁴ İsmet Cemiloğlu, a.g.e. s.79.

ta°amları ve şarâbları. (31a-13,14)

Rivâyetdür kaçan cum'a günü olsa ferîsteler burâklar getüreler. (29a-4)

Kaçan ol kâfirlere eytseler; Korkunuz önünüzden, sonunuzdan ola ki rahmet bulasız. (20a-13)

Be-dürüsti Tañrı Ta°âlânun emri budur ki kaçan bir nesnenün olmaklığını dilese "ol dir" olur. (35b-1)

°Ali eyitdi : İy pîr ma°zûr tutgıl ki ben hata kıldum söz oldur ki sen dirsın.(32b-19)

Nidâ geldi ki eşegüne nazâr kııl. (36a-5,6)

2. Sübut (Sabit olma) Durumuna Göre Cümleler

"Cümle ile ifâde edilen haber veya temenni tarzındaki hüküm, ya müsbet ya menfi olur. Haber cümlelerinde, verilen haberin sübût bulduğu, sabit olduğu; tasarlama cümlelerinde ise temenninin sübût bulmasının istendiği cümlelere müsbet (olumlu) cümle denir. Haberin sabit olmadığı veya temenninin sübût bulmasının istenmediği cümlelere ise menfi (olumsuz) cümle denir.⁸⁵"

a. Olumlu Cümleler

Metnimizdeki olumlu cümlelerden bazıları şunlardır.

Bâkî hâlâyık ıssıda biñyıl miqdârı qalalar. (23b-17,18)

Andan hâlâyıķı süreler bir qarañu dereye iledele. (23b-18,19)

Andan birbirine haber eyleyeler. (18b-6)

Ol qapunuñ ini yitmiş yıllık yoldur. (19a-1)

Herbiri maqâmlu maqâmunda seyr iderler. (19b-10)

Bilgil ki güneşün üç yüz altmış menzili vardur. (17b-13)

Ol bâkî qalana °urcûn dirler. (19a-10)

Peyğamber (s.a.v) gicelerde o qadar tâ°at kılurdi ki namâza tûrmakdan mübârek ayakları şişerdi. (17a-17,18)

⁸⁵ İsmet Cemiloğlu,14.Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiya Nüşası Üzerinde Sentaks İncelemesi, Ank.,1995,s.80

Andan sonra peygamber (a.s) birgün gecirdi. (34a-13)

Ubeyyî İbn-i Hâlef Mekke leşkeri-le anda bile geldi. (34a-17,18)

Ol feryâd kılordı dağı kâtilini Muhammed dirdi. (34b-1,2)

Toprağı suyla yoğurur balçık eyler andan kûze bardak düzer. (35a-2,3)

b. Olumsuz Cümleler

Bu cümleler metnimizde olumsuz fiil ve olumsuz isim cümleleri şeklindedir.

ba. Olumsuz Fiil Cümleleri

Bu çeşit cümleler, günümüz Türkçesinde olduğu gibi iki şekilde kurulmaktadır. Birincisi fiilin tabanına “-ma,-me” eki getirerek yaptığımız olumsuz fiil cümleleri; ikincisi ise “ne...ne” bağlama edatıyla teşkil ettiğimiz olumsuz fiil cümleleridir. Metnimizde “ne...ne” bağlama edatıyla olumsuz yapılan cümlelerin hepsinde fiil daima olumlu şekilde kullanılmakta ve her iki “ne”den sonra da tekrarlanmaktadır.

a. “-me-ma” ile Yapılan Cümleler:

Tâam mı virelüm ol kimseye ki Allâh *virmedi*. (20b-5)

Allâh Taâlâ eyde; Bundan ziyâde oldur ki râzı olam sizden, hergiz *hışm eylemeyem*.(27b-14,15)

Kâfirler eydeler; Biz şeytâna *tapmaduk*. (30b-4)

Od üstlerini kabır gibi kaplaya *çıkmaya*. (31a-1)

Haber virdi, biz *tapmaduk*. (31b-6)

Mâlik dağı biñyıl *cevâb vermeye*. (31b-6)

Ol hâlde hiç gölge *bulunmaya* illâ ârş gölgesi. (23b-9,10)

Allâh adı-la hiç nesne beraber *olmaz*. (24b-19)

Ayrık birbiriñüzi *görmeyisersiz*. (29b-18)

İçinde “Şarâben Tahûr” ola ammâ kadeh sunan *görinmeye*. (29a-16)

Gördi ki o şîre henüz ol dograduğı etmek dağı *ıslanmamışdur*. (36a-5)

b. “ne...ne” Bağlama Edatıyla Yapılan Cümleler

Ne güçleri yite vaşîyyet eylemege *ne* mecâlleri ola evlerine dönüp ehli-le veda^c eylemege. (21a-12,13)

Ol yirde bir dürlü mağlûkât var ki *ne* anlar Âdemi bilürler *ne* Âdem anları bilür. (15a-6,7)

Anuñla Tañrı arasında *ne* tercümân ola ve *ne* hicâb ola. (12a-15,16)

Sen korqut ki anlar gâfillerdür *ne* dîn bilürler *ne* şeri^cat . (5b-7,8)

Ne bu anuñ felegine varur *ne* ol birinüñ felegine iner. (19b-11)

Ne güneş vardur ki aya irişe *ne* gice vardur ki gündüze ire. (19a-12)

bb. Olumsuz İsim Cümleleri

İsim cümlelerinin olumsuz şekilleri “yok” ve “degül” kelimeleri ile yapılmaktadır. Yüklemini “yok” olan cümlelerde, bu kelime genellikle ek-fiil çekim eki almaktadır. “Degül” edatıyla kurulan cümlelerde ise, yüklemine yapısına katılan “degül” edatı da genellikle bildirme eki almakta, bu ek de çoğunlukla geniş zamân eki olmaktadır.

Elbette ihtiyâcı *yok*. (35b-2)

Putlaruñ gözi *yok* kulağı *yok* dili *yok*. (9b-14,15)

Senüñ va^cdene hilâf *yokdur*. (29b-1)

Niçe zârî kılursanız çâre *yokdur*. (31b-7)

Andan yig yalvarası *yokdur*. (31b-10)

Sizüñ meşelüñüz aña beñzer ki bir ^cavrat oğlan toğurduğı *yogımış*. (8b-7)

bc. “Degül” Edatının Olumsuz İsim Cümlesi Yapması

Ķurb kerâmet *degüldür*. (22b-18)

Zîrâ ki cennet *ğussa yiri degüldür* şâzîlik evidür. (27b-2)

Peyğamber *degülsiz* illâ bizüm gibi °Âdem oğlanısız. (10a-1)

Şem°ün eyitdi; pes taşdıķ kılıp müselmân olmak gerek bunlaruñ işi *cazûlık degüldür*.(9b-17)

İy arkadaşlar tamu °azâbını şerh eylemek *mikdâr-ı beşer degüldür*. (31b-16,17)

Bizden gizlü *degüldür*. (7b-9)

Kâfirler eyideler; “biz şeytâna tapmaduķ vallâhi ki *müşrik degül idük* diyeler.(30b-4)

Pes hitâb anlaruñ hakkında te’kîd hücceti içündür *tâleb-i imân-içün degüldür* zîrâ ki anlaruñ imâna gelmekligi *mümkün degüldi*. (5b-15,16)

3. Soru Cümleleri

“Soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümle soru cümlesidir. Soru cümlesi olumlu veya olumsuz olabilir. Soru sıfatları, soru zamirleri, soru zarfları, soru edatları ve soru eki -mı/-mi bir cümleye soru anlamı kazandıran unsurlardır.”⁸⁶ Metnimizde yapıları ve anlamları bakımından Türkiye Türkçesine göre pek farklılık göstermeyen soru cümlelerinde bugün artık kullanılmayan kelimelerle yapılan örneklere de rastlıyoruz. Anlatıma daha renkli ve canlı bir hususiyet kazandıran soru cümlelerinin birçok anlam özellikleri de vardır. Çalışmamızda soru cümlelerini fonksiyonlarına göre de değerlendirerek, tesbit etmeye çalıştık.

a. Kuruluşları Yönünden Soru Cümleleri

aa. Soru Ekiyle Kurulanlar

Bu tip cümlelerde soru eki genellikle yüklemle birlikte bulunmaktadır. Cümlede vurgulanmak istenen unsurlardan sonra da soru eki getirilerek soru cümlesi yapılmaktadır.

İki nefhâ arasında kırk gün mi yâhûd kırk yıl mı vardır? (21a-17)

Eger şorsalar gece mi yigdür yâ gündüz mi? (16b-5)

Ya°nî mezkûr ni’metleri kendüler mi düzdi? (13a-14)

Anlaruñ için bes şükr eylemez mi? (13a-15)

⁸⁶ Leyla Karahan, Türkçede Söz Dizimi, Ankara, 1995 (III. Baskı), s. 72

Eyitdüm: Sizde ölüm çok olur mı? (15b-19)

Namâzı eksük mi kılduğ yâ Kur'ânı tiz mi okıduğ yâhûd ir mi uyanduk? (18b-1,2)

Evvel ki tenüñe ten-dürüst kılmadum mı dağı ıssı günde so'uk suyla kandurmadum mı?
(12b-4,5)

Görmediler mi niçe kavmi helâk kılduğ? (12a-2)

Yâ resûlallâh, °avratlar dağı °üryân mı kopalar? (23b-1)

Ölüyi diri kıлмаğa kâdir degül midür.? (35a-17)

ab. Soru Sıfatları,Zamirleri, Zarfları, Edatlarıyla Kurulanlar

“ Kanı”ve “Kangı” İle Kurulan Cümleler

Ƙanı ol tövbe kılanlar ? (26b-1)

Ƙanı ol cabbârlar mütekebbirler Ƙanı anlar ki rızkıyı yirlerdi ayruğa taparlardı.(22a-4)

Ƙanı İslâm dînine nûsret kılanlar.? (25b-14)

Ƙanı hasûdlar ? (26b-11)

Bende'i °aciz kangı birisi için şükr kılaydı? (4b-1)

Ƙıtâlum günâhum yarlığandı âhîr şükrüm Ƙanı? (17b-2)

Ne” İle Kurulan Cümleler

Şem°un eyitdi: Tañrınuz ne şıfatdadur.? (9a-7)

Şem°un eyitdi: Ne hüccet birle risâlet dâ°vi kılırsuz.? (9a-8)

Evvel bunı su al kıla ki °ömrüni ne yirde fânî kılduñ.? (12a-19)

İkinci yigitligini ne yirde çüritdün? (12b-1,2)

İmân getürmezsiz, sadağa virmezsiz kıyâmetde ne cevâb viresiz? (20b-11)

Andan eyitdüm: Ne kavmsiz? (15a-12)

Bundan yigrek ne hal ola? (32b-17)

Yâ °Ayşe başuñuza ne örtödün? (16a-13)

Ol ölü dirildi şordılar ki *ne* gördün? (9b-6)

Eger kâfirler inanmag-içün ise anlar *hod* inanmazlar pes *kaşemden* fâ'yide *ne* oldu?
(5a-12)

Eyitdi: *Ne* dileyeyim? (3b-3)

Pes nesne dilemezsin yâ murâduñ *nedür*?

“Nice” İle kurulan Cümleler

°Ali eyitdi; İy pîr benden *nice* bilmezlik gördüñ? (32b-11)

.Yâ°nî *nice* tena°ûm kılayım ve *nice* hayâtdan lezzet bulayım ? (21b-4)

Pûtlaruñ gözi yok,kulağı yok,dili yok ölüyi *nice* diri kılsuñlar ? (9b-14,15)

Nefs ma°yûbdur bî-ayb hâzretten *nice* dileyim? (3b-5)

Ol ki peygâmberdür eyle diyicek bizüm hâlîmüz *nice* olur? (17b-3,4)

Görenleruñ hâli *nice* ola. (31a-7)

Ben *nice* ölüm arzû kılam ki kamu ölenler benüm hâlüm arzû kıurlar.(32b-13)

“Niçün “ İle Kurulan Cümleler

Eyitdüm: Böyle *niçündür*? (15b-8)

Çün bu işleri bunlara kılmaduk *niçün* şükr eylemezler? (32a-12,13)

Eyitdüm: Bu *niçün* böyledür? (15b-7)

Sahâbe eydürdi :Yâ resûllallâh senüñ geçmiş ve gelesi günâhlaruñ küllisi yarlığanmışdur *niçün* bu kadar zahmet çekersin? (17a-18,19)

Eyideler ;“Yarabbi ol °atalaruñ bize virdüñ hiç kimseye virmedüñ *niçün* râzı olmayalım?” diyeler. (27b-14,15)

“Niye”İle kurulan Cümleler

Üçinci, maluñ *niye* harc itdün?

Çün Tañrı size virmedi biz *niye* virelüm.? (20b-7,8)

“Ne Kadar”İle Kurulan Cümleler

Nidâ geldi ki yâ “Üzeyr *ne kadar* yatduñ? (35b-19)

“Kim”İle Kurulan Cümleler

Şem’un eyitdi. Sizi bunda *kim* viribidi.? (9a-5)

Eyideler: İy vay bize; *kim* kıburdı yatduğumuz yirden? (22b-6,7)

Su’âl kılsalar ki pes bunca adlarla anı *kim* zıkr idebilür? (4a-15)

Yâ kıardaşum Cebrâ’yil bunlar *kimlerdür*? (33a-17)

Ol pîr eyitdi: İy yigit sen *kimsen* ? (32b-9)

Bunu *kim* diri kıılır? (34a-8)

“Kanda” ve “Kandan” İle Kurulan Cümleler

“Kanda” İle kurulan soru cümleleri “nerede?”, “nereye?” sorularının yerine kullanılmıştır.

Ol *kandan* peygamberlik *kanda* ? (3a-8)

Yâ Ebâ Zer bilür misin güneş *kanda* vardı? (18a-7)

Behlül-i Divâne’den şordılar ki *kanda* idüñ? (23a-8)

Cennetde ay ve güneş olmaz gölge *kandan* olup.? (27b-6)

b. Fonksiyonları Yönünden Soru Cümleleri

“Esas maksadın “ öğrenme” olduğu soru cümlelerinde “ öğrenme”den başka çok değişik fonksiyonlar da göze çarpmaktadır.Bu fonksiyonlar cümle içinde değil, konteks içinde daha iyi anlaşılır duruma gelmektedir.”⁸⁷ diyen İsmet Cemiloğlu’nun tesbit ettiği fonksiyonları biz de metnimize uygulayarak tesbit etmeğe çalıştık.

ba. Tasdik Ettirme Fonksiyonu

Ol mezkûr ni’metleri kendüler mi düzdi? (13a-14)

İy kıulum hiç “özüñ kıaldı mı? (24b-8,9)

⁸⁷ İsmet Cemiloğlu, a.g.e s.86.

Dimedüm mi size iy âdem oğlanları şeytâna tapmañ ki sizün düşmenünüzdür?

Ölüyi diri kılmğa kâdir degül midür.? (35a-17)

Kâdir degül midür ki ölümden soñra diri kıla?. (32a-18)

bb. Hayret İfadesi Taşıma Fonksiyonu

Ol pîr eyitdi hiç bu söze °alâmet var mı? (8a-1)

Ol kâfirlerün °aklı ve fehmi yok mı ki bileler? (32a-16)

°Aceb söyledün tamuda od eksilür mi? (23a-10)

°Ubeyyî bin Hâlef bi-hamiyyet *bu kadar yirden ne feryâd kılırsın?* (34b-3)

bc. İhtimal Ve Karşılaştırma Fonksiyonu

Soru cümlelerinin ihtimal ve karşılaştırma fonksiyonu taşıyabilmesi özellikle edatların kullanımıyla sağlanmıştır.

İki nefhâ arasında kırk gün mi *yâhûd* kırk yıl mı vardır? (21a-17)

Eger şorsalar gice mi yigdür *ya* gündüz mi? (16b-5)

Su °al şorsalar ki Allâ Ta°âlâ kâsem-yad eylediği kâfirler inanmag-içün midür *yâhûd* mü'minler inanmag için midür? (5a-7,8)

Allâh Ta°âlâ eyde ki iy kulum bu nâmeğe inkâr mı kılırsın *yohsa* kâtibler yañış mı yazmışlar? (24b-8,9)

Bundan yigrek ne hâl ola? (32b-17)

bç. Bilinmezlik Fonksiyonu

Pîr eyitdi. Ne kişilersiz Ne maşlahata gidersiz? (7b-16,17)

Şem°un eyitdi; Tañrıñuz ne şıfatdadur? (9a-7)

Şem°un eyitdi; Ne hüccet birle risâlet da°vi kılırsız? (9a-8)

Ne nesne seni mağrûr eyledi ki ol kerîm padşâhuña tâ°at kılmadun? (12b-13,14)

Bunu kim diri kılar? (34a-8)

Peygamber eyitdi : Nidersin bu atı besleyüp.? (34a-14)

Eyitdüm: Yâ Qardaşum Cebrâyil bunlar kimlerdür?

Nidâ geldi ki Yâ °Üzeyr ne kadar yatdun.? (35b-19)

bd. Suçlama, tezyîf etme fonksiyonu

Evvel ki tenüñe ten-dürüst kılmadum mı dağı ıssı günde şo' uq şuyı-la qandurmadum mı?
(12b-4,5)

Ya°nî size nasihat kılup Tañrınıñ birligini bildürdügümüz için mi bizi şüm görürsüz dağı
recm eylersiz? (10a-16,17)

°Aklıñuz yok mı düşmen sözine uyduñuz? (30b-1)

İmân getürmezsiniz şadaka virmezsiniz kıyâmetde ne cevâb viresiz? (20b-11)

°Ali eyitdi ; İy pîr benden nice bilmezlik gördüñ? (32b-11)

Pes şükr eylemezler mi Tañrıya ol nimetler için. ? (33b-7)

be. Üzüntü ve Kaygı Fonksiyonu

°Ayşe (r.a) eyitdi: Yâ resûlallâh °avratlar dağı °üryân mı qopalar ? (23b-1)

Ya°nî niçe tena°cüm kılayım ve nice hayatdan lezzet bulayım ki Şûr ıssı şûrın ağzına
almışdur. ? (21b-4.5)

Ol ki peygamberdür eyle diyicek yâ bizüm hâlimüz nice olur? (17b-3,4)

İy vay bize kim qoburdı yatduğumuz yirden? (22b-6,7)

Tıtalum günâhum yarlığandı ağır şükrüm qanı? (17b-2)

bf. İmkânsızlık Fonksiyonu

Yâ Muhammed ölenler girü dirülür dirsın böyle olan süñük dirilür mi? (34a-5,6)

Bende'i 'âciz kağı birisi-çün şükr kılaydı? (4b-1)

Pes bunca adlarla anı kim zikr idebilür? (4a-15)

Eyitdi; Kim dirilde bu süñügi remîm olmışdur?

Bilmedi mi bunu ki biz yaratduķ anı bir kıatre nuşfeden.? (34b-10)



D. CÜMLENİN UNSURLARI

Çalışmamızın bu bölümünde cümle unsurları olan yüklem, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf tümlecinin yapı yönünden cümlede yer alış şekilleriyle birlikte unsurlar arasındaki münâsebetleri incelemeye çalışacağız.

1.Yüklem

Bilindiği gibi iş, oluş, hareket, durum, yargı bildirip, çekimli bir fiil ve ek fiil ile çekimlenmiş bir isimden meydana gelen unsura yüklem diyoruz. Yüklem cümlenin ana unsurudur ve genellikle cümlenin sonunda bulunur. Dilcilerimiz genel olarak bu tarife katılarak yüklemli fiilden veya ek fiil ile çekimlenmiş bir isimden meydana gelmesine göre iki gruba ayırırlar. Sezai Güneş ise bu temel iki gruba bir üçüncü grubu da ekleyerek yüklem tarifini şöyle yapmıştır.

“Yükleyen/ yüklem (Osm. müsned) : Kavram yükünü taşıyan, yani tasarlanan ya da gerçekleşen (tasarlanmayan veya gerçekleşmeyen) olay ve durumları belirten unsurdur. Tek kelime halinde olabileceği gibi, kelime grubunda ibaret de olabilir. Kavramı bakımından yükleyenler üç çeşittir:

1. Kavramı Hareket Olanlar: Bir hareketi bir varlığa (olumlu veya olumsuz yönde) isnat eden; bir fiilin gerçekleştiğini veya gerçekleşmediğini bildiren yükleyenlerdir. Çekimli haldeki bir fiilden ibarettirler.

2. Kavramı Varlık Olanlar : Varlık gösteren bir kelime (özel veya genel bir isim, zarf, edat hatta ünlem olabilir) “-i-” fiilinin çekimli şekillerinden birini alıp, taşıdığı temel kavramı bir başka varlığa isnat ederek, o varlığın “o halde olduğunu” bildiren bir yükleyene dönüşür. Yükleyen konumundaki bir isim, tek kelime halinde olabileceği gibi bir kelime grubundan ibaret de olabilir.

3. Kavramı Hal(Tasvir) Olanlar: Yükleyen bir fiilimsiden ibaret olmasıdır. Yükleyeni fiilimsi olan cümleler, bağımsız değildir; bir temel cümleyi tamamlayan birer yan cümle konumundadırlar.”⁸⁸

⁸⁸ Sezai Güneş, Türk Dili Bilgisi, İzmir, 1996. s.366-367.

a. Fiil Cümlelerinde Yüklem

Fiil cümlelerinde yüklem basit veya birleşik zamanlı bir çekimli fiil olabildiği gibi, bir birleşik fiilin yine basit veya birleşik zamanlı çekimi de olabilmektedir. Yapı yönünden birleşik fiil özelliği gösteren yüklem, günümüz Türkçesinde de olduğu gibi, “isim + yardımcı fiil”; “fiil + yardımcı fiil” kuruluşunda olmaktadır. Ayrıca, aslında yardımcı fiil olmayan bazı fiiller de deyimleşmiş ifadeler içinde yüklem görevini üstlenmektedir.

aa. Basit Kipli Fiillerin Yüklem Olması

Қыяметде қатіат yili *eser*. (14a-4)

Даһи қамусыны бирбири-ле *çüft yaratdı*. (14b-17)

Андан шонра уш бунда *чықдуқ*. (15b-1)

Ҳақ Та’алâ ol halde Ҳабіб Neccâr’a cenneti *gösterdi*. (11a-8,9)

Ve ol қушлар pervâz urup *gideler*. (29a-10)

Yolda şükr тағларına *uğrayalar*. (29b-5)

Ҳақ celle ve a’lâ Ebû Cehilüñ gözini örtди, peygamberi görmedi. (6a-13,14)

Vardılar arkasını *sıgadılar şifâ buldı*. (8a-5)

Birgün sultân қатında *söylediler*. (8a-9,10)

Eyitdiler : Biz gözsüzlerün gözün *açaruz*. (9a-11)

Buyurди, *dögdiler* ve şaқalarını *yoldılar*, şehrde *gezdürdiler* bunlar cazûlardur zinhâr bunlaruñ sözine kimesne uymasun *didiler*. (8a-15,16)

ab. Birleşik Kipli Fiillerin Yüklem Olması

Musâ (a.s) bize *vaşiyet kılmışdı* kim sizlerden her қанғınız ki âһir zamân peygamberi Muһammed Muştafâ (s.a.v)‘e irişesiz benüm selâmumı aña irişdüresiz. (15b-2,3)

Ebü Zerden (r.a) eyitdi: Birgün resûl һазreti (a.s) қатında *oturmışdı*, güneş түlundı. (18a-5)

Be-dürüsti ol şamu ki size *vâde kılınmışdı*. (30b-2,3)

Şu'reyş Kavmi Ka'be şapusunda *oturmuşlardı*. (6a-17)

Ba'zilar eydür: Bu âyet müşrikler hakkında ki birgün *oturmuşlardı*. Herbiri peygamber hakkında bir dürlü herze hedeyân söz söylerdi. (6b-4,5)

Birgün resûl hazreti katında *oturmuşdı*. (18a-5)

Hâbib Neccarî eyitdi: İy ne *olaydı* ki benüm kavmüm *bileydi* beni padişahum yarlığadı daşı beni ikrâm olanlarından kılduğını. (11a-13)

Birgün sultân ile otururken sultân eyitdi: Senden öndin iki kişi *gelmişdi*. (8b-19)

ac. İsim+Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiillerin Yüklem

Olması

Çün resûlleri öldürmege *şasd eylediler*. (11a-3)

Şust *eyleyeler*. (27a-3)

Ya'nî kaçan bahâr faşlını görseñüz kıyâmet gününü *yâd eyleñ*. (13b-8)

Andan birbirine *haber eyleyeler*. (18b-6)

Delildür aña kimesne *mânî ve mu'âri' olmaz*. (13a-19)

Maşşere *cem' olalar*. (23b-8)

Küllî maşlûk cem' olup bizüm şatımuza *hâzir olalar*. (12a-9)

İbâdet yemişinden *maşrûm şalur*. (14a-15)

Şaş Ta'âlâ kimesneye *şûlm kılmayısar*. (23a-8)

Ya'ni iy resûllar ben imâna geldüm sizün Tañrınıza *imân getürdüm*. (10b-17)

aç. Fiil+Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiillerin Yüklem Olması

Eyitdiler : Anuñ-çün kim görüp İbret alavuz ölümü *añatururuz*. (15b-11)

Şem'un eyitdi; ben dağı *idebilürem*. (9a-17)

Eger tamu ehlinüñ libâslarından birisini dünyâda *asa kıoyalardı* dünyâ halkı korkusından helâk ola idi. (31a-10)

Su al kılsalar ki pes bunca adlarla anı kim *zıkr idebilür*. (4a-15)

ad. Birleşik Fiillerin Deyimleşmiş veya Kalıplaşmış İfadelerde Yüklemlerin Olması

Andan baña *imân getürdiler*. (15a-10)

Andan sonra az zamân giçe *kıyâmet kıopa*. (19a-3,4)

Andan cümlesi uyğudan uyanur gibi *baş kıalduralar*. (22b-1)

Bir vechi dağı budur ki niçeler tohum saçar, *ekin ekeç* zahmet çeker, bahâr faşında âfet irişür harâb olur yâ çekirge yir yâ tölur urur. (13b-19;14a-1)

İlâhî benüm dâdımı zâlimlerden al yoğsa bir *âh iderüm* cennet ve ʿarşı ve kürsiyi *oda yağarum*. (26a-6,7,8,9,10)

Cennet hazinedârları karşı egileler başlarına *şaçu saçalar*. (27a-5)

Çün bunda geleler *halâyık hayrân kıalalar*. (30a-1)

Baña destûr vir gireyim, mağbûslara *şadağa vireyim* didi. (8b-4)

Bir pîre uğradılar kıoyun güderdi, *selâm virdiler*. (7b-16)

Andan *cân geldi*. (36a-10)

b. İsim Cümlelerinde Yüklemlerin Olması

Bu cümlelerin yüklemleri ya tek bir kelime veya kelime grubu olmaktadır.

ba. Yüklemlerin Tek Kelime Olan İsim Cümleleri

Bu tür cümlelerde yüklemlerin tek kelime olması genellikle bildirme eki almaktadır. Yalnız yüklemlerin “ yok, var, gerek ” olan cümlelerin bir kısmı bildirme eki almamaktadır. Böyle cümlelerin çoğunda yüklemlerin üçüncü tekil şahıstır.

Ah̄bârda gelmişdür ki Kaf tağından añaru yitmiş Kaf tağı gibi tağ *vardur*, ol tağlarda añaru yırağ yir *vardur*. (15a-5,6)

Zîrâ ki anda Allâh adı *vardur*. (24b-18)

Be- dürüsti gicede bir sâ[°]at *vardur*. (17a- 8)

Hiç kimesneye zulm *yokdur*. (23a-2)

Leşkere ihtiyâcumuz *yokdur*. (11b-12)

Birbirümüze ziyânumuz *yokdur*. (15b-8)

Andan Tañriya yalvaralum diyeler andan yig yalvarası *yokdur*. (31b-9,10)

Zîrâ ki gece *uçmağdandır*, gündüz *tamudandır*. (16b-6)

Sehv itmişsiz, ta[°]cil kılmışsiz, revnâğ ve müdâra *gerekdi*. (8b-6)

Hayat virmekte *baldur*, ferâh virmekte *hamrdur*. (28b-9,10)

Velikin muhtasar-ı kelâm *budur*. (31b-17)

Cevâb *budur* ki gice yigdür. (16b-5)

b. Yükleme Kelime Grubu Olan İsim Cümleleri

Eserimizde yükleme kelime grubu şeklinde olan isim cümlelerinin yüklemeleri genellikle sıfat tamlaması, isim tamlaması, edat grubu olmaktadır.

ba. Sıfat Tamlamasının Yükleme Olması

Ol *on mevkiğdur*. (24a-4)

Ammâ bu sûre *Mekke 'de nâzil olan sûrelerdendir*. (3a-3)

Üçyüz yigirmi [°]alem getürüle zirâ ki İslâm *üçyüz yigirmi şerif[°]atdır*. (26b-4,5)

Ol kapunuñ ini *yitmiş yıllığ yoldur*. (19a-1)

Bâkî ırmağlar ve şadırvânlar ki bostanlarda ve saraylarda ağar *ol dört ırmağdandır*.
(28b-10,11)

Bahâr faşlı kıyâmet günine benzeduğü *birkaç vechdür*. (13b-9)

Bu âyet sebîl-i temsîldür yâhûd kâfirlerüñ *tamudağı hâlleridür*. (6a-7)

bb. Edat Grubunun Yükleme Olması

Anların küfrüyle hatm olmaklığı pes enzâr anda *te'kide hüccet içündür.* (6b-12,13)

Dağı sizün ve benüm rücûmuz *andan yañadur.* (10b-7)

Güneşün cirmi *yüzaltmış dünyâ miqdârıdur.* (19b-3)

Tefsir-i Kebir 'de eydür: 'Alemi gaybda dağı yirler ve göller ve taşlar ve denizler ve 'arşlar ve kürsiler ve güneşler vardır ki katında bu 'âlem *katre miqdârıdur*

bc. İsim Tamlamasının Yükleme Olması

Münezzeh Tañrı ki yaratdı dürlü dürlü çiftleri ol nesnelere endür ki yir bitürür dağı anlardan ki *Âdem oğlanlarını nefeslerindendir.* (14b-10,11)

İy Âdem oğlanları şeytâna tapmañ ki *sizün düşmenünüzdür.* (30a-16)

Bil ki ay *gice âyetidür güneş gündüz âyetidür.* (19a-18,19)

Degüldür ol çopmak illâ *İsra'filün sayhasındandır.*

Zîrâ ki cennet *ğussa yiri degüldür şâzilik evidür.* (27b-2)

Bir delil dağı budur ki gice *istiğfar mağallidür,* 'ayblar örtücüdür gündüz *maşıyyet mağallidür* perdeler yırtıcıdır. (16b-11,12)

Dağı bir delil budur ki gice *'ârifler bazârgâhıdur* gündüz *sûfiler bazârgâhıdur.*

(14b-14,15)

bd. Bağlama Grubunun Yükleme Olması

Ceddün sünneti *teslîm ve rızâdur.* (3b-13)

Bu Kur'an illâ zikirdür ya'ni *öğüt ve nasihatdur* Tañrı vahyidür. (33a-3.4)

2. Özne

Prof.Dr. Zeynep Korkmaz özneyi şöyle tarif eder: "Fiilin gösterdiği kılış ile doğrudan ilgili olan kişi ya da şeye verilen ad; bir oluş ve kılışın gerçekleşmesini sağlayan

kimse veya şey.”⁸⁹ Bu tanımdan da anlaşıldığı gibi özne, fiili bizzat yapan veya oluş ve kılışın gerçekleşmesini bizzat temin eden kimse veya şeydir.

Bir de “Sözde Özne”, “Örtülü Özne” ve “Gizli Özne” terimleri vardır ki dilcilerimiz bu konuda benzer görüşler ortaya koymuşlardır.

Nedir sözde özne? “ Edilgen çatılı fiil ya da fiilimsilerle kurulan cümlelerde özne gibi görünen, ama gerçekte özne olmayan kelime ya da kelime öbeklerine sözde özne adı verilir.”Bu, Haydar Ediskun’un tanımıdır ve diğer dilcilerimiz de aynı tanımda birleşmektedirler. Hatta Prof.Dr. Zeynep Korkmaz da, Haydar Ediskunun bu terimine sözde öznenin gerçekte cümlenin nesnesi olduğunu söyleyerek bir açıklık getirmektedir.

Örtülü özne’yi tanımlarken Nurettin Koç’un tanımını alıyoruz: “ Edilgen çatılı eylemlerle kurulmuş bazı tümcelerdeyse bu kez gerçek özne, tümleç gibi görünür.Bu tür öznelere *örtülü özne* denir.”⁹⁰

Burada karşımıza bir de “gizli özne” çıkmaktadır.Dilcilerimizden Doç.Dr. Leyla Karahan *gizli özneyi* şöyle tanımlamaktadır.

“Özne, bazı cümlelerde, bir kelime veya kelime grubu olarak yer almaz.Cümlenin öznesi, yüklem taşıdığı şahıs ekinden anlaşılır.Şahıs ekinin gösterdiği zamir, cümlenin öznesidir.Böyle özneler “gizli özne” diye adlandırılır.Tabii bu gizlilik anlamca değil şekilce gizliliklidir.”⁹¹

Yrd.Doç.Dr. Abdurrahman Tarıktaroğlu “ Türkçede Özne Sorunu” adlı makalesinde konuya daha değişik bir açıdan yaklaşmakta “ Özne bir cümlede ya vardır veya varlığı hissedilir; ya da yoktur, bulamazsınız. Halbuki dilcilerimiz sözde özne, gizli özne ve örtülü özne adıyla verdikleri terimlerle bir karışıklık oluşturmuşlardır.Türk söz dizimine sokulan sözde özne, örtülü özne terimleri , sanırım çevirilerden kazanılmış terimlerdir. ”⁹² diyerek bu kavramlara karşı çıkmaktadır.

Çekim eklerinden sadece çokluk ve iyelik eki alan bu cümle unsuru, tek kelimedenden veya kelime grubundan meydana gelmektedir.Metnimizdeki özneler günümüz Türkiye Türkçesi’ne uygunluk göstermektedir.

⁸⁹ Zeynep Korkmaz,Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara T.D.K Yayınları, 1992, s.119.

⁹⁰ Nurettin Koç, “Özneyle İlgili Sorunlar”, Türk Dili ,Ocak 1996, s.529.

⁹¹ Leyla Karahan a.g.e. s.46.

⁹² Abdurrahman Tarıktaroğlu, Türk Dili Ağustos 1996 s.536.

a. Öznesi Tek Kelime Olan Cümleler

Böyle cümlelerde özne vazifesi gören kelimeler isim veya isim cinsinden bir kelime olmaktadır.

Güneş ol kapudan tulinur. (19a-2)

Yâsin “yâ insan!” dimekdür.(4a-1)

Şem^un daḥı ihfâ ile du^â kılurdu. (9b-5)

Çün *Taînı* size virmedi *biz* niye virelüm? (20b-7,8)

Kâfirler İsrâ’fil sayḥasını işideler, inanalar. (21a-1)

Feriştelere ḥülleler ve burâklar ḥâzır eylemiş olalar. (24a-19)

İbrâhim anlara iltifât kılmadı. (3a-18)

Bir örnekte genitif ekli bir kelime özne olmuştur. Bunun sebebi bir önceki cümlede geçen isim tamlamasının tamlanan kısmının belki dildeki kısalma belki de müellifin hatasıyla tekrar edilmemesidir.

Güneşüñ cirmi yüzaltmış dünyâ miḳdarıdur, *ayun* daḥı altmış dünyâ miḳdarıdur. (19b-3,4)

b. Öznesi Kelime Grubu Olan Cümleler

Öznesi kelime grubu olan cümlelerde, bu özneler isim tamlaması, bağlama grubu, sıfat tamlaması, ünvan grubu, isim fiil grubu ve sıfat-fiil grubu olmaktadır.

ba. Bağlama Grubunun Özne Olması

Anlaruñ zârîliğından *semâvât ehli* ve *‘arş getüren feriştelere* ağlaşalar. (18b-10)

Meger *‘arşı getüren feriştelere* daḥı *Cebrâyil ve Mikâyil ve İsrâfil ve ‘Azrâyil* qalalar

Ḳanı zâkirler ve ḥâyifler?. (26b-4)

Ḡayit ve sümük ve balgam ve bit ve püre yok. (28a-8)

Ay ve güneş ağlaşalar bileler ki *ḳiyâmet* yakın gelmiş. (18b-9)

Od -ıla su zıdlardur. (35a-14)

Göklerden yıldızlar dökile, *ay ve güneş* tütıla, denizler kaynaya *kaşması* bir deniz ola. (21b-9,10)

Mesela Ebû Cehl ve İqba ve Şeybe ve Mağbere ve ğayrihim anuñi-çün imâna gelmediler (5b-12)

Sehv itmişsiz, ta^ccil *kılmışız, revnâk ve müdârâ* gerekdi. (8b-6)

bb. Sıfat Tamlamasının Özne Olması

Kaşanı ol cabbârlar mütekebbirler kaşanı anlar ki rızkıyı yirlerdi ayruğa tıparlardı? (22a-3)

Andan *bu fânî ve gaddar ve mekkar dünyâ* kırk yıl miqdarı şöyle harâb kaşala. (22a-5,6)

Mağribde *bir kaşapı* vardır. (18b-18)

İbn-i ^cAbbas (r.a) eyitdi :Uçmağın her kaşasında *yitmiş sâhib* ola dağı feriştelere ziyâret kılmağa geleler. (28a-1)

Üç nesne kullarına müşkil idi (4a-16)

Ol Tañrıdur ki sizün için yaş ağaçdan odı çıkardı ki siz ol ağaçdan yandurasız. (35a-7,8)

Ol iki resûl çün şehre yakın geldiler. (7b-15)

Ol tağlarda añaru *yırağ yir* vardır. (15a-6)

Bilesinde *biraz yaş üzüm* var-ıdı. (35b-9)

bc. İsim Tamlamasının Özne Olması

Zirâ ki anda *Allâh adı* vardır. (24b-18)

Âzâb feriştelere geleler. (30a-2)

Uçmağ ehlî uçmağa *taşu ehlî* taşuya yazıla. (29b-13,14)

Pes dünyâ ehlî ağlaşalar zârî kılalar. (18b-15)

Kureys Kavmi Ka^cbe kaşasında oturmuşlardı. (6a-16,17)

Ol kaşapunuñ ini yitmiş yıllık yoldur. (19a-1)

Ya^cni *her nesnenün kalbi* var ya^cnî güzidesi var. (2a-2)

Ḳur'âmuñ kalbi Yâsindür. (2a-3)

Bundan *müfessirlerüñ beş kıvli* vardır. (3b-19)

Zîrâ kim ni'metleriniñ nihâyeti yokdur. (4a-19)

Cennet ehliniñ kılı olmaya meger şaçı ve kaşı ve kirpigi ola. (28a-12)

bç. Ünvan Grubunun Özne Olması

°*Uzeyr peygamber* bir divâr dibine kıondı merkebi bağladı kendü bir divâr gölgesinde oturdu. (35b-7)

Çün °İsâ peygamber (a.s) halkı dine da°vet eylemege başladı. Aşhâbı şehirlere perâkende kıldı, İki kişi'i Antakiyye'ye viribidi.(7b-12,13)

°*Uzeyr peygamber (a.s)* bir gün merkebine binüp giderdi. (35b-3)

bd. İsim-Fiil Grubunun Özne Olması

Evvel oldur kim *Allâh Ta°âlâmuñ ni'metleri için şükr eylemek* düşvâr idi.(4a-19)

İkinci *cemîf hâcelleri °arz eylemek* düşvâr idi. (4b-3)

Üçüncü *Allâh Ta°âlâ 'ı cemîf adlarla yâd kılmak* müşkil idi. (4b-6)

İy °Azîzler *şamuyı şerh eylemek* miqdâr-ı beşer degüldür.(31b-7)

İy °Azîzler *şamuyı şerh eylemek* kıatıdur. (31b-6)

be. Sıfat-Fiil Grubunun Özne Olması

Bahâr faşlı Kıyâmet günine benzeduğı birkaç vechdür. (13b-9)

İçinde Şarâben Tahûr ola ammâ *kıadeh sunan* görünmeye. (29a-16)

Dağı yir *zemherî zahmından kıarara yatmışken bahâr faşında cânına tiryâk irişdürüp diri kılduğı* delîldür kıyâmetde ölüleri diri kıldığına. (13b-3,4,5)

Şecer-i Âhzâr didükleri oldur. (35a-12)

Ḳayr ihtiyâr eyleyen Ḳayr cezâsın bulısar *şer ihtiyâr eyleyen* şer cezâsın bulısar.(23a-6)

Ol toprağ olup ölenler bahârda ot gibi biteler. (22a-12,13)

Pes dîn yolına malların nafaka kılanlar °Osman °alemi dibine cem° olup uçmağa gideler.

3. Nesne

“Eylemin anlamını, çok yakından tamamlayan, etkileyen yalın veya belirtme durumunda bulunan tümlece nesne denir. Buna göre nesne yalın veya belirtme durumunda bulunarak iki türlü kullanılabilir....Geçişli eylemle yalın durumda kullanılan tümlece belirtisiz nesne denir. Belirtisiz nesnelere gerektiğinde belirtme durumuna geçerek, “belirtili nesne” olabilirler...Geçişli eylemin anlamını bütünüyle tamamlayan ve doğrudan doğruya eylemi etkileyen tümlece (Osm.Marife,mefu’ul sarîh;Fr.Complément direct détermine, object; İng.Determined direct object; Alm.Bestimmtes nahares Objekt) belirtili nesne denir. Belirtili nesne daima belirtme durumunda bulunur ve bu durumun ünlü uyumlarına göre gereken değişimleri ile kullanılır.”⁹³

Cümlelerde nesne görevindeki unsur daima yükleme halinde bulunur. Yükleme hali ya ekli ya da eksiz olmaktadır. Ekli yükleme hali nesnenin bilindiğini, eksiz yükleme hali de nesnenin genel olduğunu gösterir.

a. Nesnenin Yükleme Hali Eki Almaması

Yükleme hali eki almayan ve bu yüzden de belirsiz nesne dediğimiz cümle unsurları tek kelime olduğu gibi kelime grubu da olabilmektedir. Tek kelime olan belirsiz nesnelere isim cinsinden bir kelime; kelime grubu şeklinde olan belirsiz nesnelere de genellikle bir sıfat tamlaması, fiil grubu, bağlama grubu ve tekrar grubu olmaktadır.

Ĥûriler la’l kadehler ile şerbet getüreler. (27a-8)

Tañrı (c.v.a) benüm ümmetümden her birinün üstine toğsan toğuz nâme çıkara. (24b-7)

Ya°nî ĥamd ol ĥâlîka ki bir kûluna kitâb indürdi. (1b-10)

Yâsin “yâ insân” dimekdür. (4a-1)

Ĥaberde gelmişdür ki Ĥağ Ta°âlâ biñ dürlü lügat yaratdı. (4a-14)

Herkim ĥâcet dilemekde bu âyeti oğısa kamu ĥâcet dilemiş olur. (4b-5,6)

Bir pîre uğradılar, koyun güderdi. (7b-16)

⁹³ Vecihe Hatiboğlu, Türkçenin Sözdizimi,2.Baskı,A.Ü D.T.C.F Yay.s.129-133.

b. Nesnenin Yükleme Hali Eki Alması

Metnimizde belirli nesne oluşturan yükleme eki “-n”, “-ı,-i”, ve “-nı,-ni” dir.

ba. “-n” Ekiyle Nesne Olan Unsurlar

Bu ekle nesne olan unsurlar, tekil üçüncü şahıs iyelik eki almış bir isim veya bir isim tamlaması olmaktadır.

“Şaraben-Ṭahur” içmekte *Tañrı Ta’âlâ didârın* görmekdedür. (27a-13)

Ḳanı anlar ki *malların* dîn yolına nafaḳa kıldılar? (25b-17)

Dört nesne tabî’atın tutar. (28b-9)

Ṭamu ḫalkın cennet ehlinden ayıralar. (30a-2)

Ötesin kıyâş eyle. (31a-6)

Peyğamber (a.s) derḫâl bildi ki °Ayşe *ğayb yağmurın* görmiş. (16a-13)

Peyğamber (s.a.v) *namâzın* kıldı. (16a-8)

Çün *Tañrınıñ hediyyesin* dostlarına irişdüreler girü döne, gideler. (28a-6)

Eyitdiler : Biz *gözstüzleriñ gözün* açaruz. (9a-11)

b.b. “-ı,-i” Ekiyle Nesne Olan Unsurlar

Fir° avnı getüreler. (26b-7)

Ḳâbili getüreler. (26b-11)

Dişümi çıkardılar başumı yardılar. (26a-11)

Her zebâni bu defa°da *yitmişbin °asi’i* ṭamuya düşüre. (30b-16)

Nitekim *yiri* gökle çüft eyledi. *Ṭamuyı* uçmağla *güneşi* ayla *dünyâyı* âhîretle, *câmı* tenle *küfri* imânla, *sıhḫati* marâzla, °*aḳlı* nefse, °*ilmi* cehdle, *gice’i* gündüz ile çüft yaratdı.(14b-19)

Peyğamberleri öldürdiler sâ°atde *kırk üç peygamberi* öldürdiler. (15a-14)

bc. “-nı, -ni,” Ekiyle Nesne Olan Unsurlar

Her kişi °*amelini* arķasına almış terâzû ķatında ķırmıř olalar. (24b-2,3)

Eger dileseydük ki *şûretlerini* mesh ķılayduk. (32a-10)

Ėaķ Ta°âlâ *nûrunı* tecellî ķıla. (29b-7)

Dağı *kamusını* birbiri-le cüft yaradı. (14b-17)

Geldük ki *şehr halkını* dîne da°vet ķılavuz, *Tañrı Taâlâmuñ vağdaniyyetini* ve °*İsâmuñ mübüvvetini* bunlara bildürevüz. (7b-19)

Eger *ķamu ehlinüñ libâslarından birisini* dünyâda asa ķoyalardı dünyâ halkı ķorkusından helâk ola idi. (31a-10)

Buyurđı, dögdiler ve *şakallarını* yoldılar, şehrde gezdürdiler. (8a-15)

Evvel *bunu* su al ķıla ki °*ömrünü* ne yirde fânî ķıldun. ? (12a-19)

İkinci *yigittligini* ne yirde cürütdün? (12b-1)

c. Nesne Olan Kelime Grupları

ca. Bağlama Grubunun Nesne Olması

Ellerinde *oddan zencirler* ve *bukâğular* tıtmış olalar. (24b-1,2)

Ferişteler *ķülleler* ve *burâķlar* Ėâzır eylemiş olalar. (24a-19)

İlâhi benüm dâdumı zâlimlerden al, yoğsa bir âĖ iderem *cennet* ve °*arşı* ve *ķürsîyi* oda yaķarum. (26a-9,10)

Ol virân evleri ve *ol tağılmış ķılları* teferrüc ķılurđı. (35b-10,11)

Andan Ėaķ Ta°âlâ *yiri* ve *gögi* tomar gibi düre ķudret ķabzına ala. (22a-1)

Ėâl-i Ėayâtda dağı Ėâl-i memâtda *da°vi* ve *nasihât* terk itmedi. (11a-17,18)

cb. Sifat Tamlamasının Nesne Olması

Çün cennet ehli cennete yakın varalar *bir düz yazı* göreler. (26b-19) (27a-1)

Andan *bir aķ hülle ve bir tâc* getüreler. (25b-7)

Eyide vallâhi *hiç nesne* görmedüm diye. (31a-4)

Gördi ol mel'ûn *bir at* beslerdi. (34a-13)

Münezzeh Tañrı ki yaratdı *dürlü dürlü çiftleri* ol nesnelerden ki yir bitürür.(14b-10)

Tañrı Ta'âlâ *biñ dürlü cânvâr* yaratmışdur .(14b-13)

Pes *anda olan zulumeti* cem eyledi. (16b-7)

Bu sözi telbis vechi birle dirlerdi nafaķa virmeyelüm deyü . (20b-8,9)

Ol vaķt Tañrı Ta'âlâ *ķullarına beş nesne* su' al ķıla . (12a-18)

cc. İsim Tamlamasının Nesne Olması

Ta'accüb eyledi *Tañrımuñ hikmetini* . (35b-12)

Kâfirler *İsrâfil sayķasını* işideler, inanalar. (21a-1)

İlâhi, *benüm dâdumu* zâlimlerden al. (26a-8)

Şaķâbe eydürdi :”Ya resullûllah, *semüñ geķmiş ve gelesi günahlaruñ küllisi* yarlıķanmışdur niçün bu ķadar zaķmet çekersin?” dirlerdi. (17a-18,19)

Tañrı Ta'âlâ Cebrâ'yile emr eyledi, *ayüñ yüzini* ķanadı-la sildi. (19b-6,7)

Ma'na budur ki *Âdemüñ zürriyetini* Nûķ gemisinde altı ay saķladuķ .(19b-16)

Ger *bu zamân halkımuñ zürriyyetini* gemide saķlaruz. (20a-2)

Evvel *Muķammed Muştafâ (s.a.v) 'alemini* getüreler. (25a-19)

Geldük ki şehr *halkını* dîne da'vet ķılavuz, *Tañrı Ta'âlâmuñ vahdaniyyetine ve 'İsâmuñ mübüvvetini* bunlara bildürevüz. (7b-17,18)

cd. Ayrılma Grubunun Nesne Olması

Be-dürüsti azdurdı şeytân *sizden çok halkı*. (30a-19)

Halâyıkuñ azasından hiç nesne kalmaya. (22a-14)

4. Yer Tamlayıcısı

“Fiilin mekânını ve istikâmetini gösteren cümle unsurudur. Her hareketin zaman ve mekan içinde bir yeri ve bir istikâmeti vardır. İşte yer tamlayıcısı hareketin cereyan ettiği bu yeri ve istikâmeti ifade eder. Bu unsur da isim cinsinden bir kelime veya kelime grubu olur. Fiile yer ve istikâmet ekleri olan datif, lokatif ve ablatif ekleri ile bağlanır. Datifli yer tamlayıcısı hareketin kendisine yöneldiğini, kendisine yaklaştığını; lokatifli yer tamlayıcısı hareketin kendi içinde cereyen ettiğini, kendi içinde bulunduğunu; ablatifli yer tamlayıcısı hareketin kendisinden uzaklaştığını gösterir.”⁹⁴

Yer tamlayıcısı olan cümle unsurları ya tek kelimedenden ya da kelime grubundan meydana gelir ve bulunma, ayrılma, yaklaşma eklerinden birini alır.

Tek Kelimedenden Meydana Gelen Yer Tamlayıcıları

Her kim bu sûre’i okısa Allâh sübhânehü ve Ta’âlâ *aña* on nebet hâzreti Kur’ân hatm eylemişce sevâb virür. (2a-3-4)

İbrâhim *anlara* iltifât kılmadı. (3a-18)

Andan Şem’un *puthâneye* vardı gördi *halâyık puthâneye* cem’ olmuşlar.

Rahmet ferişmeleri *izaz* ikrâm birle *uçmağa* iledeler. (30a-9,10)

Pes döneler *zebânilere* yalvaralar. (31b-5)

Kimi *sa’adete* ulaşır, kimi dağı *şekâvete*. (14a-11)

Aç kişi okısa Tañrı Ta’âlâ anı toyura *korqılı* kişi okısa *korqudan* emîn ola.

Seyyid Huzri (r.a) rivâyet kıldı *peygamber (s.a.v)den*. (28a-15)

⁹⁴ Muharrem Ergin., a.g.e. s.691.

Yaklaşma Hali Eki Alan Yer Tamlayıcıları

Şehre vardı. (8b-16)

Halka müdâri-i hüsn-i mu[°]âşeret kılurdu. (8b-18)

Kimine fa'yide *kimine* ziyân eder. (14a-8)

Her birinüñ sûreti *birbirine* beñzemez âvâzları dağı beñzemez lügatleri *lügatlerine* beñzemez. (14b-15)

Andan *baña* imân getürdiler. (15a-10)

Ben *anlara* şer[°]at öğretdüm. (15a-11)

[°]Avratları saçından yideler *şamı kapısına* iledeler. (30a-12)

Kaçan maşrabayı ağızlarına götüreler yüzleri *maşraba içine* düşe. (31b-3)

Peyğamber (s.a.v) buyurdu : Be-dürüsti ki sizün odıñuz ki dünyâdadur yitmiş kez rahmet suyuyla yudılar andan *bu dünyâyaya* viribidiler. (31b-19) (32a-1)

Bulunma Hali Eki Alan Yer Tamlayıcıları

Her kişi [°]amelini arkasına almış *terâzû katında* тұrmış olalar. (24b-2,3)

Ol ağaçlar dibinde konalar. (27a-2,3)

Ol yazıda ağaçlar bitmiş ola. (27a-2)

Anlar ya[°]nî ehlleri dağı *ağaçlar gölgesinde* olalar. (27b-4)

Çün *bunda* geleler hâlâyık hayrân kalalar. (30a-1)

Kendü dağı *halk arasında* oturdu. (8b-13)

Her kürside yitmiş kat döşek ola dibâdan ve sündüsden *çevresinde* yasduklar ola. (28a-18,19)

Ya[°]nî *pûtlar öninde* secde kılurlar. (33b-14)

Anlardan hiç kimesne bilmez ki neler yaratmışdur *yirde ve gökde ve tağlarda ve deñizlerde*. (14b-12)

Bu âyet *amuñ cevâbında* nâzil oldu. (34b-9)

ç.Ayrılma Hali Eki Alan Yer Tamlayıcıları

Yirinden şurdu, ağırdu. (36a-10)

Çün bu sözi işitdiler, *bir yirden* taş üşürdiler. (11a-6)

°*Arş altından* bir yıl kopa .(29a-2)

Puthânedan çıkdı. (8b-16)

Dere içinden taşra çıkardılar.(9b-15)

Dağı çıkarduk *yirden* çeşmeler tâ ki içeler. (13a-11)

Dağı *ol ta'amlardan* ki elleriyle düzerler bekmez gibi câ'yizdür.(13a-13)

Şamu halkın *cennet ehlinden* ayıralar. (30a-2)

Kelime Gruplarından Meydana Gelen Yer Tamlayıcıları

a. Sıfat Tamlamalarının Yer Tamlayıcısı Olması

Bir âyetde dağı buyurdu. (21a-3)

Ol bir nâme *ol toğsan toğuz nâmeden* ağır gele. (24b-18)

Güneş *ol kapudan* tulinur. (19a-2)

Hak Ta°âlâ *ol oğlana* iki göz virdi. (9a-16)

Ol mezkûr bostânlardan yiyeler.

Ol zahmdan ilâ-narallâh cân virdi. (34b-8)

Bilmedi mi bunu ki biz yaratduk anı *bir katre muşfeden*. (34b-10)

Ol tañrıdur ki sizün-çün *yaş ağaçdan* odı çıkardı ki siz *ol ağaçdan* yandurasız. (35a-7,8)

Öğle vaqtinde *bir harâb köye* irişdi. (35b-4)

Dağı Allâh Ta°âlâ peygamberi *biñbir yirde* yâd kıldı. (4b-10)

b. İsim Tamlamalarının Yer Tamlayıcısı Olması

Andan *yir yüzinde* bir kıatre su kıalmaya. (21b-12)

Arâsat meydanına segirdeler. (22b-2)

Dağısı *bizüm kıatımuza* hazır olalar. (22b-15)

Ĥaliyâ birkaçgün şabr kıılun inşallâhu Ta°âlâ *sultân kıatına* varalum sizi kıurtaram. (8b-12)

Ba°zıların şol eline kıara beyti vireler. (24a-13)

Ol kıavm ki *Tañrı Ta°âlânuñ sâbık° ilminde* ehl-i va°id olmışdur.(5b-12)

Teni içinde sünügi görine. (28b-2)

Ol hülleler içinde teni görine. (28b-2)

Çün Şem°un geldi, evvel *zindân kıapusma* vardı. (8b-2)

°Alem *kıonşılığında* şügülleri bu ola. (27a-17)

Ol ağaçlar dibinde kıonalar. (27a-2,3)

Ol iki yarânuñ kıatına vardı. (8b-5)

c. İsim-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması

Ya°nî yâ °Ali çok oқыıyasın kim *anı oқыımakda* kıısâller vardır. (2b-5-6)

Bunu Türkiye terceme idem ki fayidesi °âma ola işidenler *bu süre'i oқыımağa* rağbet ideler. (2b-15,16,17,18)

Yâ °Ayşe, *kimse kıimsenüñ hâline nazar itmege* mecâli olmaya. (23b-3,4)

Iraqdan mescide varmağda sevâb-ı °azim vardır. (15b-9)

Çün *resûlleri öldürmege* kıasd eylediler. (11a-3)

Ölüyi diri kıılmağa kıadir degül midür.? (35a-17)

ç. Sıfat-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması

Bu za'if du'âcı dağı ol mağdûmun emrine muvâfağa kıılup Ĥağ (c.c) Ĥazretlerinden isti'anet dileyüp *bu sûrenüñ tefsîrünüñ tahririne sebep olana* ve te'lif idene ve okıyanlara ve işidenlere rağmet eyleye. (2b-18,19) (3a-1,2)

İlâhi luftuñ keremüñ Ĥağkı-çün *bu sözleri yazanlara ve okıyanlara ve işidenlere cemâlün erzâni kııl.* (29b-10,11,12)

Ol bâķi Ĥalana 'urcün dirler. (19a-10)

5. Zarf Tümleci

“Fiilin muhtelif şartlarını ve zamanını gösteren cümle unsurudur. Hareketin nasıl ve niçin, ne şelikde, hangi vasıtalarla, hangi sebeble, hülâsa, hangi şartlarla yapıldığını veya olduğunu ve hangi zamanda cereyen ettiğini göstermek için zarf unsuru kullanılır.Zarf da çekimsiz bir cümle unsurudur, fiile olduğu gibi, doğrudan doğruya bağlanır.” (Ergin,s.692)

“Zarf unsuru beş şekilde karşımıza çıkmaktadır.

- 1.Eksiz olan zarflar,
- 2.Eşitlik,vasita ve yön eklerinden birini alan zarflar,
- 3.Zarf-fiil eki alan zarflar,
- 4.Son çekim edatlarıyla zarf olan zarflar,
- 5.Hal eki (çıkma, bulunma, yönelme) alan zarflar,

“Zarf unsurunun önemli bir özelliği şudur: Zarf haricinde kalan diğer cümle unsurları isim çekim eki aldığı halde sadece zarflar isim çekim ekinin dışında bir ekle (zarf-fiil ekiyle) cümle unsuru olmaktadır.”⁹⁵

Zarflar yapı bakımından ya tek kelime veya kelime grubu şeklinde bulunmaktadır.

⁹⁵ Cemiloğlu, a.g.e. s.95

a . Ek Almadan Zarf Olan Unsurlar :

Eyideler: *İr* uyanmışuz *girü* hâlvete gireler. (18a-18)

İttifâkı *böyle* kıldılar. (6a-18)

Siz aşikâre *dalâletdesiz*, *azğun* söylersiz. (20b-11)

Çün Şem'un geldi *evvel* zindân kapusına vardı. (8b-2)

Birgün Ebû Cehl (a.i) peygamberi gördi. (6a-10)

Şeyh Ebû'l Hasan Nûri *birgün* va'az iderdi. (12b-5,6)

Andan *şoñra* peygamber (a.s) *birgün* gecerdi. (34a-13)

b. Ek Alarak Zarf Olan Unsurlar

ba. Eşitlik Hali Eki Alan Zarflar

Her kim bu sûre'i okısa Allâh Sübhânehû ve Ta'âlâ aña *on nevbet hâzret-i Kur'an hatm eylemişce* sevâb virür. (2a-4,5)

bb. Yön Hali (Direktif) Eki Alan Zarflar

Dere içinden taşra çıkardılar. (9b-14)

Destûr virdi, *içerü* girdi. (8b-4)

Ta'nı Ta'âlâ Tâha ve Yâsin sûresini *yiri gögi yaratmazdan öñdin biñyıl ilerü* okıdı. (2a-8,9)

Destûr ola *içerü* gireler. (28a-4)

Girü *taşra* çıkalar, göge bağalar göreler yılduzlar yirlü yirinde. (18a-19) (19a-1)

bc. Vasıta Hali Eki Alan Zarflar

Eger teg tırmazsanuz sizi *taşla* depelerüz dañı size katı 'azâb iderüz. (10a-11)

Ba'zilar eydür: *Bıçaqlarla* divâre kaçdılar, resûlları *taşla* depelediler. (11a-7)

bç. Bulunma Hal Eki Alan Zarflar

Bunlar daha çok zaman isimlerine gelip zarf yaparlar.

Kıyâmetde dağı hayr eken hayr götürür,şer eken şer götürür. (14b-2,3)

Öğle vaktinde bir harâb köye irişdi. (35b-4)

Hağ Ta'âlâ ol hâlde Hâbîb Neccâr'a cenneti gösterdi. (11a-8,9)

Hâl-i hayâtda dağı *hâl-i mematda* da'vî ve nasihat terk itmedi. (11a-17,18)

bd. Zarf-Fiil Ekiyle Teşkil Edilen Zarflar

Bu kuruluşta olan zarf unsurları içinde en dikkati çeken hususiyet, bugün sadece birleşik fiil teşkilinde görev alan “-ı,-i-u,-ü” ekinin, “-arak,-erek” anlamıyla zarf yapma fonksiyonunu devam ettirmesidir.Eserde bugünkü zarf-fiil eklerinin yanında Eski Anadolu Türkçesinde görülen “-ıcağ,-iceğ”, “-madın,-medin”gibi ekler de zarf unsuru yapmaktadır.

Bir örnekte de “-di”eki “-arak,-erek” zarf fiil eki fonksiyonu ile kullanılmıştır. Bu konuda Doç.Dr. Leyla Karahan “ Görülen Geçmiş Zaman Eki “-dı /-di”nin Tarz ve Bağlama Fonksiyonuna Dair” adlı makalesinde Türk yazı dilinin tarihinde semantik değişmeye pek az uğramış eklerinden biri olduğunu söylediği -dı/-di ekinin zarf fiil eki fonksiyonu ile kullanıldığını ve “hiçbir şahıs eki almadan, şahıs ve kip ifadesi taşımadan, içinde bulunduğu kelime ve kelime grubunu cümlenin yüklemine bağlamaktadır.” Bünyamin girdi saraya oturur” (Bünyamin saraya girip oturur) cümlesinde girdi ve oturur kelimeleri arasında kip uygunluğu bulunmamaktadır. Bu uyumsuzluk bize “-dı/-di” ekinin burada bir kip eki değil, şahıs ve kip ifadesi taşımayan bir zarf fiil eki olarak kullanıldığını gösteriyor.” diyerek -dı/di ekinin zarf fiil fonksiyonu ile kullanılmasını örneklendirmiş ayrıca bu ekin olumsuz fiil tabanlarına da gelebildiğini belirtmiştir.⁹⁶

Önerdi birbiri ardınca toğarlar,tulunurlar. (19a-14)

Ol ki peygamberdür eyle *diyicek* yâ bizüm hâlümüz nice olur. (7b-3,4)

Şür urılcağ turalar. (22b-2)

⁹⁶ Leyla Karahan, “Görülen geçmiş Zaman Eki “-dı/-di”nin Tarz ve Bağlama Fonksiyonuna Dair” Türk Kültürü Araştırmaları Mehmet Kaplan Özel Sayısı, 28, 1990.

Zîrâ hurma salkımını kesicek temâm kesmezler bir pâre korlar yıl giriüp ağacı
kurutmasun deyü. (19a-9,10)

Bir kişi tavârın *suvarırken kıyâmet* kopa. (21a-6)

Yidinci derede iken cânum gövdeme getürdiler. (9b-10)

Ekerüz tañrıya ısmarlaruz tâ *irişince.* (15b-15)

Tâ cân *çıkınca* bu sözi söyledi. (11a-17)

Cennet ehlinün *bir nesne göñlinden henüz diline gelmedin* öñünde hâzır ola. (27b-9,19)

Dağı bir kişi elindeki loğma'ı ağzına atmadın kıyâmet kopa. (21a-10)

Ol vaqt imân getürüp bir mağaraya giriüp ʿibâdet iderdi. (11a-2)

Küllî mañlûk *cem^e olup* bizüm katımuza hâzır olalar. (12a-9)

Hayrdan şerden ne ki kıldılsa cezâsını göreler. (12a-10)

Gerek *olduğça* getürürüz. (15b-17)

c. Kelime Grubu Şeklinde Zarflar

ca. Tekrar Grubunun Zarf Olması

Geldi şehir kenârından bir kişi *yügüri yügüri*. (10b-1,2)

Bir köşede düşmiş gözleri görmez olmuş el ayak işden kalmış *zârî zârî* ağlar.
(32b-5,6,7)

Ṭıyb yağa, nûrlar *peyâpey* berk ura. (29b-6)

Ol gemü *elsüz ayaksız* su içinde yürür. (20a-2)

Çün kabrden ṭuralar sinlerinün üstinde baş açık, yalın ayak, *aç susuz*, ʿüryân biñ yıl
miğdârı anda kalalar. (23a-17,18)

cb. Edat Grubunun Zarf Olması

Ayuñ ondördi gicesi gibi tecelli zâhir ola. (29b-7,8)

Ol tağlarda añaru yırağ yir vardır. (15a-6)

Ḥağ Ta°âlânüñ ğayb °aleminde dürlü dürlü kulları olur *kendüden ğayrı* kimesne bilmez. (16a-1,2)

Bizüm ni°metlerimüze bu âyet delîldür *iki nesne ile*, Tañrınıñ birligine dağı kıyâmet günine. (13a-15,16)

Dağı ol ta°amlardan ki elleriyle düzerler *bekmez gibi* câyizdür. (13a-2)

Eñeklerine degin elleriyle bağıludur. (5b-19)

Yüzyıldan şoñra Ḥağ Ta°âlâ °Uzeyrün cânın bağışladı. (35b-18)

°Ubeyyi İbn-i Halef *Mekke leşkeri-le* anda bile geldi. (34a-17,18)

Ḳâdir degül midür ki *ölümden şoñra* diri kıla. (32a-18)

Şem°un dağı *ihfâ ile* du°â kılırdı. (9b-5)

Muḥammed Muştafâ (s.a..v)°alem dibinde *cemîf peyğamberler ve siddiklar ve şehîdler* ile tırmiş olalar. (25b-5,6)

Nâgâh *bir bulut gibi* peydâ ola, tıyb yaga.

cc. Zarf-Fiil Grubunun Zarf Olması

Ṭâyibler *amuñ °alemi dibinde cem° olup* uçmağa gide. (26b-2)

Taḫtlar üzerinde *tekye idiip* oturalar. (27b-5)

Küllî maḫlûk cem° olup bizüm kıatumuza ḫâzır olalar. (12a-9)

Ḳıyâmetde dağı ba°zılar *cennete girüp* rahatda olur ba°zılar *ıamuya girüp* °azâbda ve zaḫmetde olur. (13b-)

Andan evliyaullâh °Ali °alemi dibinde *cem° olup* uçmağa gideler. (26a-4,5)

Zîrâ ki bu kıurumış yiri bahâr *yağmurıla ḫayât bağışlayup* tamtâze olur. (13a-17)

Tañriya *tazarrü* idüp secde kıldı. (8b-15)

Uzeyr peygamber (a.s) bir gün *merkebine binüp* giderdi. (35b-3)

Her kime ki od gerek olsa herbirinden bir misvâk miqdârı keserler *suyı akarken* birbirine sürerler od çıkar. (35a -10,11)

cd. Sıfat Tamlamasının Zarf Olması

Bunlar çeşitli zaman isimleriyle yapılmış sıfat tamlamalarıdır.

Uş bunda bir meyyit vardır; *yidi gündür* ölmüş. (9b-3)

Bu fânî vakitte biraz fayide göreler. (20a-10)

Bir avrat oğlan toğurduğı yoğımış, *âhir ömründe* bir oğlan toğurmuş. (8b-9)

Benüm bir oğlum vardır *çok zamândur* ki hastadır. (8b-19)

Ḥaberde gelmişdür ki eger bir kişi'ni tamudan çıkaralardı dünyâ odına biragalardı *yitmiş yıl* uyuyaydı bir yanından bir yanına dönmeyeydi. (32a-2,3)

Mâlik daḥı biñ yıl cevap virmeye.(31b-8)

Peygamber (s.a.v) eyitdi; *Mîraca çıkuğum gice* Kâf tağı ardında bir şehri gördüm içi tolu Âdemî. (15a-7,8)

ce. İsim Tamlamasının Zarf Olması

Bunlar zaman ifade eden tamlamalarıdır.

Ol yüzyıl içinde Beni İsrâyl arasında çok vaḥ'alar oldu. (35b-16)

Ḳiyâmet gününde daḥı saâdet yılleri ve şekâvet yılleri eser. (14a-9,10)

E. CÜMLE UNSURLARI ARASINDAKİ MÜNASEBET

1. Özne-Yüklem Münasebeti

Cümlelerde özne ile yüklem arasında teklik çokluk bakımından genellikle uygunluk görülmemektedir. Eserin tercüme olmasının özne ile yüklem uygunluğunu bozduğunu ve Arapçanın dil özelliklerinin esere yansıdığını görüyoruz.

Özne-Yüklem uygunluğu konusunda Vecihe Hatiboğlu şunları söylemektedir. “Türkçede özneler canlı (insan, hayvan ,bitki) ya da cansız varlıkların adlarından çoğul olarak kurulmuşsa, yüklem genellikle tekil biçimde kullanılması gerekir.(Ali ve Ahmet gitti. Çocuklar geldi.) Bununla birlikte aynı tümceler araya giren birkaç sözcükten sonra çoğul olarak da kullanılabilir. (Ali ve Ahmet bugün birlikte sinemaya gittiler. Çocuklar tam saatinde geldiler.⁹⁷

Öznenin Teklik Olduğu Cümlelerde Yüklem Durumu

a. İnsan dışındaki varlıkların adını karşılayan teklik haldeki öznelerin bağlı bulunduğu yüklem genellikle teklik halde olmaktadır.

El eyide:Benümle pûta secde itdi. Ayağ eyide:Benümle pût öñünde tırduñ.Baş

eyide: Benümle secde kıldı. (30a-9,10)

Hağ Ta'âlâ °Adem oğlanlarını yaratdı , °aql virdi , hayrı şerrî bildürdi. (23a-3,4)

Tañrı Ta'âlâ Cebrâyil'e emr eyledi. (19b-6)

Cebrâyil (a.s) gele, kanadıyla girü döndüre, mağrîbe ilede.(18b-18,19)

Be-dürüsti layık oldı kelime 'i °a'zâb anlaruñ ekserine. (5b-10)

b.Yapı ve mânâ bakımından teklik halde olan insan isimlerinin özne olduğu cümlelerde

⁹⁷ Vecihe Hatiboğlu, a.g.e. s.124.

yüklem teklik olmaktadır.

°Uzeyr merkebine bindi, evine *vardı*.(36a-12)

°Uzeyr peygamber(a.s) birgün merkebine *bimüp giderdi*, öğle vaktinde bir harâb köye *irişdi*.(35b-4,5)

Çün tebdil ve tağyir oldu *hiç kimesne* °Uzeyrün kandalığın *bilmedi*. (35b-17,18)

Birgün *Hâzreti °Ali (k.v.c)* bir pîri *gördi*.(32b-5)

İbrâhim peygamber (a.s) hullet sarâyında nübüvvet hilâfâtini gice *giydi*.(16b-16)

°Ayşe (r.a) tûrdı ,elini peygamberün mübârek imâmesine ve libâsına *sürdi*.(16a-10,11)

Şeyh Ebû'l Hasan bu sözi *işitdi*, *düşdi* ,ussı *gitdi*.(12b-11)

c.Yapı bakımından teklik, mana bakımından çokluk bildiren topluluk isimlerinin özne olduğu örneklerde yüklem günümüz yazı dilinde teklik olduğu halde metnimizde çokluk şahıslı çekimli fiillere bağlanmıştır.

Andan *ol kavm* Hâbîb Neccar'ı *tutdılar* zencire *dağdılar* *ilettiler* şehir kapusunda *asdılar*. (11a-6)

Nâgâh *ol kavm* *işitdiler* *helâk oldılar*. (11b-16,17)

Hâlâyık garrâ kıllalar.(19b-14)

Andan cümlesi uykudan uyanur gibi *baş kalduralar*.(22b-1)

Cemî'si bizüm katımıza *hâzır olalar*. (12a-5)

Dünyâ ehli ağlaşalar, *zârî kıllalar*.(18b-15)

d. Sıfat unsuru birden fazla sayıyı karşılayan sıfat tamlamalarının özne olduğu cümlelerde yüklem hem teklik hem de çokluk şekilde bir çekimli fiil olabilmektedir.

Uçmağun her kapusunda yitmiş şâhib ola.(28a-1)

Cennet içinde dört ırmağ vardır,dört nesne tabi'atın tutar.(28b-9)

Yüz seksen menzîli kışdadur. Yüzseksen menzîli yazdadur.(17b-13,14)

Peygamber aşhâbından biri vefât kıldı.(16a-7)

Biliñüz ki iki dürlü ta'ife oda yanmazlar. Biri gicelerde Tañrı Ta'âlâ korqısından göz yaşın dökenler, biri gazâ yolında gözçilik idenler. (17b-4,5,6)

Bu üç kişi beni saçumdan dutdılar.(9b-11)

Yüz oniki °âbid tırdılar,emr-i ma°rûf kıldılar.(15a-15)

Öznenin Çokluk Olduğu Cümlelerde Yüklemin Durumu

Metnimizde çokluk olan öznelerin bağılı bulunduğu yüklemeler genellikle çokluk şahıslı bir çekimli fiil olmaktadır ama eserin tercüme olmasının (bir dilden diğere bir dile tercüme yapılırken karşılaşılan anlam kaymaları ve çeviri yapılan dilin sentaks özelliklerinin esere yansması) etkisi ile özne çokluk olduğu halde yüklem teklik şahıslı bir çekimli fiil olabileceği de görülmektedir.

a.Öznenin çokluk yüklem teklik olduğu örnekler:

Allâh emri-le *ol çürümüş süñükler yirlü yirinden harekete geldi, bir yire cem° oldı, terkib oldı.* (36a-7,8)

Tağlar yün gibi atıla hevâya perrân ola,göklerden yıldızlar dökile, ay ve güneş tütıla, deñizler kaynaya kâmusı bir deñiz ola. (21b-10,11)

b.Öznenin ve yüklem çokluk olduğu örnekler :

Anlaruñ zârîliğindan *semâvât ehli ve °arş getüren ferîsteler ağlaşalar.* (18b-10)

Hamileler hâmlin düşüreler, oğlancuklar pîr olup helâk olalar. (21b-13,14)

Kâmu °âdil begler °Ömer °alemi dibine cem° olup uçmağa gideler.(25b-15)

Ferîsteler ol °alemi getüreler,cennet-i câvîdâne iledeleler.(25b-8)

Özne-Yüklem Uyumsuzluğu

Metnimizin tercüme eser olması, ayrıca müellifden kaynaklandığını düşündüğümüz sebeplerden dolayı öznenin tekil olduğu durumlarda yüklem çoğul veya öznenin çoğul olduğu durumlarda yüklem tekil olabilmektedir. Metnimizdeki özne-yüklem uyumsuzluğu olan cümleler şunlardır.

Herbiri maḳâmlu maḳâmunda *seyr iderler*. (19b-10)

Herbirisini aydan ve güneşten ve yıldızdan feleklerde yüzerler şöyle ki balık suda yüzer.(19b-2,3)

Hasan ve Hüseyin bağışlayalar uçmaga *gide*. (26a-18)

Çün bunda geleler *halâyik hayrân kalalar*. (30a-1)

2. Nesne -Yüklem Münasebeti

a. Belirli Nesne -Yüklem Münasebeti

Bu münâsebet günümüz Türkçesinde olduğu gibi yükleme hali ekiyle sağlanmaktadır. Nesne teşkil eden çekim eki -ı,-i ‘nin yanında tekil üçüncü şahıs iyelik ekinin sonra gelen -n yükleme hali eki de metnimizde görülmektedir.-ı,-i ekinin belirli nesne teşkil ettiği cümlelerde, belirli nesne bir kelime veya kelime grubu olmaktadır.

“-n” Ekinin nesne teşkil ettiği cümlelerde ise bu ek daima üçüncü tekil şahıs iyelik ekinin sonra gelmektedir.

Ol kitâbda *anuñ risâletini işbât eyledi*. (1b-11)

Emir ül mü’minüñ Ali (k.v.c) çün *bu fazâyili işitdi*,hergün okımağnı kendüye *revâ idindi*. (2b-13,14)

Hâḳ sübhânehû ve Ta’âlâ *anlaruñ sözün red eyledi*.Bu sûre’i viribidi.(3a-9)

Peyğamberüñ risâletini bu sûre *işbât kıldı*. (3a-10)

Pes anda olan zûlmeti cemf eyledi. (1b-8)

Çün Hâk Ta°âlâ *Aşhâbü'l Karye kıssasını beyân eyledi.* (13a-1)

Görmediler mi *niçe kavmi helâk kılduğ* ? (12a-3)

Pes ol iki resûl *bir pâre balçığı* kil ile *düzdiler.* (9a-15)

Bir delîl dağ budur ki İbrâhim (a.s) hullet sarâyında *nübüvvet hifâatini* gice geydi. (16b-15,16)

Tanrı Ta°âlâ Cebrayil'e emr eyledi, *ayun yüzini* kanadı-la sildi. (19b-6,7)

b. Belirsiz Nesne-Yüklem Münasebeti

Metnimizde görülen belirsiz nesnelere genellikle sıfat tamlaması veya fiil grubu şeklinde. Bunun yanında bu unsur tek isim veya başka kelime grubu da olabilmektedir.

Ya°nî hâmd ol *halîka* ki bir *kulna* *kitâb indürdi.* (1b-10)

Andan ferîsteler *halâyıki* süreler maşşere iledele. (23b-4,5)

Girü *mühlet* dileyeler destûr gele. (30a-13)

Haber de gelmişdür ki Hâk Ta°âlâ *biñ dürlü lügât yaratdı.* (4a-12,13)

Ol vaqt Tanrı Ta°âlâ *kullarına beş nesne sıvâl kıla.* (12a-18)

Hâl-i hayâtda dağ *hâl-i memâtda davî ve nasihat terk itmedi.* (11a-17,18)

Eyitdi: Yidi gündür ölmüşem, *yidi dere gördüm.* (9b-7)

Vardılar. *Bir ancılayım dağ getürdiler.* (9a-17)

Hâk Ta°âlâ ol oğlana *iki göz virdi.* (9a-16)

Başına *otdan bir tac* urmuşlar, *katrandan bir gönlek* giydürmüşler. bir *hinzira* bindürmüşler. (26b-8)

c. İyelik Eki Almış Nesnelere Durumu

ca. Tekil birinci şahıs iyelik eki alan nesnelere:

Tekil birinci şahıs iyelik eki alan nesnelere yükleme hâli ekini ~~ekini~~ ekmediğini görüyoruz. Aslında belirtisiz nesne olan bu tür nesnelere iyelik eki sayesinde belirtili nesne

gibi işletilmiştir ve bir anlamda belirtili nesne sayılabilir.

Çün *gözümü* açdum *kendüüm* bunda gördüm. (9b-12)

Yidinci derede iken *cânım* gövdeme getürdiler. (9b-7)

Ben nice ölüm arzû kılam ki kamu ölenler *benüm hâlüm* arzû kılarlar. (32b-13)

İy ciger *güşem* baña çok cefâlar kıldılar *dişümü* çıkardılar *başımı* yardılar zehr yidürdiler dağı *sâhir* ü kezzâb didiler ve tonumdan çıkardılar. (26a-14,15,16)

Hak Ta'âlâ (c.c) eydür :Ya'nî *pirün* ağı kılı *benüm nûrumdur* utanuram ki *mürümü* nârumla yanduram. (32b-4)

cb. Tekil ikinci şahıs iyelik eki alan nesnelere :

Üçüncü malûn neye harc itdüñ ? (12b-1)

Eydeler “yarabbi *ol atâların* bize virdün hiç kimseye virmedün niçün râzı olmayalım” diyeler. (27b-14,15)

cc. Tekil üçüncü şahıs iyelik eki alan nesnelere

Dünyâda dağı niçe kişiler *tâat tohmın* eker. (14a-2)

Bize vâcibdür ki *âşkâre fermâmuñ* irişdürevüz. (10a-6)

Ol iki yârânuñ *katına* vardı, *hâllerin* şordı. (8b-5)

Dağı kılduğ önlerinde sed ardlarında sed dağı *gözlerin* örtüdü. (6a-7)

Çün bu endişe hatırandan geçdi. Tañrı Ta'âlâ *Uzeyrün cânımı* kabz eyledi (35b-14,15)

Ya'nî Tañrı Ta'âlâ Tâha ve Yâsin sûresini yiri gögi yaratmazdan öñdin biñ yıl ilerü oğdu. (2a-8,9)

cd. Çoğul birinci şahıs iyelik eki alan nesnelere :

Bir sivrisinek birle ol *düşmenümüzi* helâk kıлмаğa *kâdirüz* ki Anşakiyye *qavmini* bir şayha ile helâk kılduğ. (11b-13,14)

ce.Çoğul ikinci şahıs iyelik eki alan nesnelere :

Yirüñüzde tûruñ kim ne ırak olursañuz kademüñüz yazılır.

Eyitdi : Yâ resûlallâh *senüñ mübârek imâmenüzi*. (örtüm) (15b-19)

Size ol rahîm tañrıdan selâm olsun ki *sizi* uçmağâ givürdi. (27b-18)

Sizden diledikleri benden dilemekdür zîrâ size dañı ben virdüm, *sizüñ malîñuz* hañikatde benümdür. (20b-11,12,13,14)

°Ayşe (r.a) eyitdi : Yâ Resûlallâh hiç *ehliñüz* anarmısız? (24b-19)

Ayrıñ *birbiriñüzi* görmeyesersiz. (29b-18)

cf. Çoğul Üçüncü Şahıs İyelik Eki Alan Nesnelere

İy ciger guşem Fañımâ sen dañı °afv eyle *mazlûmları*. (26a-17,18)

Pîrleri sañalından yideler,*yigitleri* yüzi üstine süreler. (30a-11,12)

°*Avratları* sañından yideler, tamu kapusına iledeler. (30a-12)

Kesb itdikleri günâhları ikrâr eyleyeler. (30b-9)

Od , *üstlerini* kabır gibi kaplaya çıkmaya. (31a-1)

Yer Tamlayıcısı -Yüklem Münasebeti

Bu münâsebet yaklaşma, bulunma, ayrılma ekleriyle sağlanmaktadır. Metnimizde bu ekin değişik fonksiyonlarda kullanıldığını görmekteyiz.

a. Yaklaşma Ekiyle Kurulan Yer Tamlayıcıları

Yaklaşma ekiyle kurulan yer tamlayıcıları çeşitli fonksiyon farklılıkları göstermektedir. Bu konuda Muharrem Ergin şöyle diyor: “Bu hususî, bu çeşitli kullanım fonksiyonları yaklaşma, istikâmet, yer, zaman, karşılaştırma, sebep, verme, bildirme, kuvvetlendirme, gaye, hedef, fiat, bedel, leh, aleyh, ilgi, kabul, gereklilik, uygunluk, konu, aitlik, vasıf, tarz, görüş, ayrılma, değişme, başkalaşma, yaptırma, tercih, v.s gibi ifadelerdir. Bütün bu ve bunlara katılabilecek daha birçok ifadeleri datifin yaklaşma ve istikamet ana fonksiyonu etrafında toplanan, kesin olarak sınırlandırılmaları mümkün olmayan, gramer bakımından tam bir kaide ve ölçü değeri taşımayan, belirli bulunmayan, yanındaki fiile bağlı çok hususi fonksiyonlardır.”⁹⁹

Kaya Bilgegil, aynı ekin fonksiyonlarını şu beş başlık altında topluyor:

- a. Yöneliş ifade eder: “Nesrin uzun müddet aynaya baktı.”
- b. Bir noktaya doğru hareket ifade eder: “Bir pazar Çankaya müzesine gitmiştik.”
- c. Bitiş ifade eder: “Ankara’dan Gölbaşı’na kaç dakikada gidilir?”
- d. Fiat ifade eder: “Birinci hamur kağıdın topu 180 liraya satılıyor.”
- e. Eylemin değişiklik yoluyla devamını ifade eder: Rıfkı Melül Bey, o güzel sohbetlerinin birinde bahisten bahise atlıyordu.”¹⁰⁰

Metnimizde yaklaşma ekiyle kurulan yer tamlayıcılarının fonksiyonlarını tesbit ederken Muharrem Ergin ve Kaya Bilgegil hocalarımızın tasniflerinden faydalanarak ekin şu fonksiyonlarda kullanıldığını belirledik.

⁹⁹ Bkz: M. Ergin Türk Dil Bilgisi, ist., 1962, s. 222.

¹⁰⁰ Bkz: M. Kaya Bilgegil, Türkçe Dilbilgisi, Ank., 1963, s. 40.

aa.Yaklaşma-Bitiş

Yaklaşma hali ekinin bitiş fonksiyonunda hareket, bir yerden yaklaşma halinde bulunan cümle unsurunun ifade ettiği yere yönelmekte ve orada bitmektedir.

Andan Şem'ûn *pûthâne*ye vardı. (8b-13)

Çün Şem'ûn geldi evvel *zindân kapusına* vardı. (8b-2)

Bir pîre uğradılar koyun güderdi. (7b-15)

Feriştelere ol 'alemi getüreler *cennet-i câvîdâne* iledeler. (25b-8)

Mağbûslara etmek üleşdirdi, *ol iki yârânuñ katına* vardı, hâllerin şordı. (8b-4,5)

Ya'ni hamd ol hâlika ki *bir kılma* kitâb indürdi. (1b-10)

Ol kâfirler boynına bağladuk bendleri. (5b-18)

ab.Yaklaşma-Bildirme

Yaklaşma hâli ekinin bu fonksiyonunda fiiller umumiyetle demek, eytmek, selâm vermek, haber vermek, öğretmek gibi fiillerdir ve bunlar “bildirme, haber verme” umûmî fonksiyonu altında birleştirilebilir.

Kaçan *kâfirlere* eyitdiler :Şadağa virüñ Allâh rûzi kılduğundan. (20b-4)

Beyân kıl yâ *Muhammed Mekke halkına* Antakiyye halkınıñ meşelini. (7b-10,11)

Zihi zât-ı şerîf ki tanuğdur *anuñ risâletine*. (3a-10,11)

Peyğamberüñ mübüvvetine Ku'an birle kâsem-yâd eyledi. (4a-6)

Kendü dinlerine döndürmişler gel girü dinine dön. (10b-12,13)

İbrâhim *anlara* iltifât kılmadı. (3a-18)

Eyitdiler: *Ebrâslara* ilâc iderüz,ten-dürüst olur. (9a-9)

Be-dürüsti,layık oldu kelime-i 'azâb *anlaruñ ekserine*. (5b-10)

Ya'ni ağâh olunuz ki *size* haber virem ol nesneden ki anuñla günâhlarıñuz mağv ola mağâmuñuz yüce ola. (7a-19) (7b-1)

ac. Yaklaşma-Yer

Yaklaşma hâli eki genellikle “yan, yöre, alt, üst “gibi yer bildiren kelimelere eklenmektedir. Hareket biryerden bir yere doğru değil, aynı yerde olmaktadır.

Şükr ü sipâs üzerine mükerrerem kıldı. (1b-1)

İki gözi yirine kıodılar,du[°]â kıldılar. (9a-15,16)

Mü'minler üstine müşğ ve °anber saçıla. (29a-2)

°Urcun şol hurma şalkımınıñ dibine dirler. (19a-7,8)

Şûr ıssı, şûrın ağzına almışdur, kulağını diñiye dutmuşdur, elini *aşağa* egmişdür ki muntazırdur. (21b-4,5)

Kimi yitmiş arşûn *yirden aşağı* giçe. (23b-11)

Bir yigit gördüm gökçek yüzlü elini °arşdan *aşağa* uzatmış. (9b-10)

Andan beytler *oğman yire* iledeler. (24a-11)

Dahı buyurdi ki gicenüñ iki bağı geçse bir bağı kalsa bir ferişte *dünyâ gögine* iner. (17a-12)

ad.Yaklaşma-Yön

Yaklaşma ekinin bu fonksiyonunda “ hareketin bir istikamete doğru olması “söz konusudur.

Bir büyük taşı götürdi geldi ki *peygamberüñ mübârek başına* bırağaydı. (6a-11)

Eyitdiler:Varalum Muhammedi ve aşhâbını tıtalum *Ehû Kubeys tağma* iledelüm. (6a-18,19)

Andan şöñra halâyıkı süreler *bir karañu dereye* iledeler. (23b-18,19)

Sûr urılcağ turalar °Arasat *Meydanına* segirdeler. (22b-2)

Yigitleri *yüzi üstine* süreler. (30a-12)

Tâ ki siz *bu şehre* geldüñüz kaçıt ve belâ ve hastalık sizüñle bile geldi. (10a-9,10)

Be-dürüsti *ol kâfirler boynına* bağladuk bendleri (5b-18)

Bir avuç toprak aldı. *Yüzlerine* saçdı. (6b-6,7)

Sağ yanına bakı kendü °amelin göre *şol yanına* bakı kendü °amelin göre karşıısına bakı tamu ödün göre (12a-16,17)

ae.Yaklaşma-Sebeb

Yaklaşma hâlindeki cümle unsuru, filin hangi sebeble, ne maksatla yapıldığını ifade eder.

İşidenler *bu sûre* 'i *okımağa* rağbet ideler. .(2b18)

Çün teslim -i rûh ide *ğasline* hâzır olalar. (2b-4)

b.Bulunma Hâli Ekiyle Kurulan Yer Tamlayıcıları

Bulunma hâl eki alan yer tamlayıcıları cümlede yüklem olan filin anlamına göre değişik özellikler göstermektedir. Bu konuda Muharrem Ergin şunları söylüyor. "...bu çeşit kullanış fonksiyonları şu gibi ifâdeler etrafında toplanır: Bulunma, yer, zaman, işdevamlılık, müddet, tarz, şekil, durum, karşılaştırma, kesir, konu, vasıta, gaye, sebeb, vasıf, miktar, belirtme, kısım, parça, aitlik v.s"¹⁰¹

Kaya Bilgegil, aynı ekin fonksiyonları için " -de (mef ul fih, lokatif) hâlindeki kelimeler ve kelime grupları bir cümlede dolaylı tümleç olarak buldukları takdirde, yüklemdeki hüküm, eylem veya hâl kavramını; onlara, yer fikri katarak tamamlar" demektedir.¹⁰²

Metnimizde ekin bu fonksiyonlarını tesbit edebildik.

ba.Yer Fonksiyonu İle Kullanılması

İbrâhîm peygamber (a.s) *hûllet sarâyında* nübüvvet hilâatini gice geydi. (16b-16)

Birgün resûl hâzreti (a.s) kâtında oturmuşdı. (18a-5)

Dağı Allâh Ta°âlâ peygamberi *biñbir yirde* yâd kıldı.

Kendü dağı *halk arasında* oturdı. (8b-14)

¹⁰¹ Bkz.M.Ergin, Türk Dil Bilgisi,İst,1962,s.223.

¹⁰² Bkz.M.Kaya Bilgegil, Türkçe Dilbilgisi,Ank.,1963.s.38

Bir kavle Yâsin Kur'ân adıdır. (4a-5)

İnsân arasında şımf-ı enbîyâ kıldı. (1b-1)

Ol kitâbda anuñ risâletini işbât eyledi. (1b-11)

Dağı kılduğ öñlerinde sed ardlarında sed. (6a-7)

Pes Hâk Ta'âlâ öñlerinde sed ardlarında sed eyledi peygamberi görmediler.(6b-3)

Birgün sultân katında söylediler. (8a-9,10)

c. Ayrılma Ekiyle Kurulan Yer Tamlayıcıları

Ayrılma hâl eki alan cümle unsurunun filin anlamına uygun olarak gösterdiği özel durumları M.Ergin şu şekilde sıralıyor. “Uzaklaşma, çıkma, yer, ayrılma, menşe, cins, terkiib, başlama, mahrumiyet, yokluk, vasıta, zaman, sebep, tarz, ölçü, değer, kıymet, bedel, parça, kısım, karşılaştırma, korku, üzüntü, hoşlanma, vazgeçme, aitlik, çeşit, vasıf, tercih, görüş, noktai nazar v.s¹⁰³”

Prof.Dr. Vecihe Hatiboğlu, Türkçenin Sözdizimi'inde ayrılma ekiyle kurulan yer tamlayıcılarını “ çıkmalı tümleç” olarak adlandırmakta ve çok defa yer, çıkış kaynağı ve sebep gösterdiklerini belirtmektedir.

Kaya Bilgegil ise “Başlangıç yeri ifade eden dolaylı tümleçler ” olarak adlandırdığı ,uzaklaşma ekiyle kurulmuş yer tamlayıcılarının fonksiyonlarını sekiz maddede topluyor.

1. Başlangıç yeri ifade edenler;
2. Çıkış yeri ifade edenler ;
3. Geçiş yeri ifade edenler;
4. Yön ifade edenler;
5. Cüz ilik ifade edenler;
6. Çokluk ifade edenler;

¹⁰³Bkz.M.Ergin, Türk Dil Bilgisi,İst,1962,s.224.

7. Ayırma ifade edenler;

8. Bir bütünün muayyen bir yerine delâlet sûretiyle vasıta anlamı ifade edenler;¹⁰⁴

Biz metnimizde ayrılma eki alan yer tamlayıcılarının başlıca aşağıdaki fonksiyonlarda kullanıldığını gördük.

ca. Bir Yerden Bir Yere Çıkma (uzaklaşma, ayrılma) :

Andan cân geldi, *yirinden* tırdı. (36a-10)

*Puthâned*den çıktı, şehre vardı.

Bir kişi'yi *ıamudan* çıkaralardı. (32a-1)

‘*Arş altından* bir yıl kıopa, mü'minler üstine müşk ve ‘anber saçıla. (29a-2)

Dağı sâhir ü kezzâb didiler ve *ıonumdan* çıkardılar. (26a-18)

Çün fesâd arttı, *anlaruñ arasından* çıktuğ. (15a-17)

Ĥabîb Neccâr kıavmüne kendüden soñra leşker biz *gökden* indürmedük .

Dağı delîldür, Tañrınıñ birliğine bu nesne anlara ki *giceden* gündüzi çıkaruruz, nâgâh kıarañuda kıalurlar. (16a-2,3)

cb. Karşılaştırma Fonksiyonu İle Kullanılması

‘Ubeyyî bin Ĥalef bî- ĥamiyyet *bu kıadar yirden* ne feryâd kılursın? (34b-3)

Bu kıamu çifleri yaradan ferddür; *zeveden ve veleden ve yaradılmışdan ve şerikden* berîdür. (15a-1.2.3)

Eger güneşüñ nuru ayla beraber olaydı, gice *gündüzden* fark olmazdı. (19b-5,6)

Ol bir nâme *ol toķsan toķuz nâmeden* ağır gele. (24b-18)

Ve musaĥĥar kılduğ ol kıuvvetlü cânvârları ba‘zîsına binerler ve yük ururlar ve *ba‘zîsından* yirler dağı nice dürlü menfa‘at görürler. (33b-3,4)

Kamu ‘azâblardan açıklı ‘azâbı kıatı ola. (31a-18)

¹⁰⁴ Kaya Bilgegil, a.g.e.s

cd.Menşe Fonksiyonu İle Kullanılması

“ Yarat-” “düz-” fililerinin yüklem olduğu cümlelerde ayrılma hali ekinin sonuna geldiği isim veya grubu, meydana getirilen şeyin menşesini bildirmektedir.

Bilmedi mi bunu ki biz yaratduğ anı *bir kıatre muşfedan*. (34b-10)

Qâdir ki *bir kıatre sudan* sûret düzdi. (34b-18)

Hiç muşavvir sudan sûret düzemez ammâ toprakdan düzmiş kûzeler.(35a-1,2)

Münezzeh tañrı ki yaratdı dürlü dürlü çüftleri *ol nesnelerden* ki yir bitirür.(14b-10)

Hayâ ve sükut iki budağdur, imândan dağı hayâsirelik ve şâîrlik iki budağdur nifâğdan. (33a-13,14)

Dağı çıkardı *yirden* çeşmeler tâ ki içeler. (13a-11)

Cennetde en ednâ kişinüñ yitmiş iki kıapısı ola herbiri *bir dâne inciiden*. (28a-16,17)

İy °aceb görmediler ki biz yaratdı anlar için *ol nesnelerden* ki kudretimüz işledi. (33b-1)

Dağı hâsıl olur *ol tavarlardan* anlara menfâ°at dürlü dürlü *yüñinden ve südinden ve etinden*. (33b-6,7)

Güneş her gün *birinden* toğar . (17b-14)

Ol Tañrıdur ki sizün-içün *yaş ağaçdan* odı çıkardı ki siz *ol ağaçdan* yandurasız. (35a-7,8)

ç. Hal Eklerinin Birbiri Yerine Kullanılması

ça Bulunma Ekinin Yaklaşma Fonksiyonu İle Kullanılması

Çün uçmağa gireler *menzillerinde* nüzûl ideler. (27a-7)

Ba°zılar eydür: *Ayağ altında* aldılar. (11a-6)

İletdiler, *şehr kapusunda* asdılar. (11a-6)

Şem'un eyitdi; Sizi *bunda* kim viribidi? (9a-5)

çb. Bulunma Ekinin Ayrılma Fonksiyonu İle Kullanılması

Andan *şofra* uş *bunda* *çıkdı*ğ.(15b-1)

Ol *tağlarda* añaru yırak yir vardur. (15a-6)

çc. Yaklaşma Ekinin Vasıta Fonksiyonu İle Kullanılması

Bir zamân dağı *vazifelerine* meşgûl olalar. (18b-3)

Girü *halvete* gireler *namâz ve° ibâdete* meşgul olalar

çd. Yükleme Ekinin Yönelme Fonksiyonu ile Kullanılması

Zîrâ ki bu *kurumış yiri* bahâr yağmuru-la hayat bağışlayub tamtâze olur(13a-17)

çe. Ayrılma Ekinin Yaklaşma Fonksiyonu İle Kullanılması

Behlül-i Divânedan şordılar ki *çanda idüñ?* (23a-8)

4-Zarf- Yükleme Münasebeti

Bu münasebet yönüyle metnimizdeki cümleler, günümüz Türkçesine göre herhangi bir farklılık arz etmemektedir. Metnimizde zarflar, ya tek kelime ya da kelime grubu şeklindedir. Bugünden farklı olarak günümüz yazı dilinde birleşik fiillerin yapısında bulunan “-ı,-i,-u,-ü ”ekinın eserimizde zarf yapma fonksiyonunu devam ettirmesidir.

a. Zaman Bildiren Zarflar

Eserimizde zaman bildiren zarflar, “ dün, yarın, şimdi, bugün “ v.b gibi basit bir zarf veya bir kelime grubu olmaktadır. Kelime grubu şeklinde olan zaman zarfları ise sıfat tamlaması, edat grubu ve bulunma grubu yapısındadır.

Dağı buyurdu ki *gicelerde* ta[°]at kıluñ. (17a-16)

Bahâr faşlında dost dostı-la sular kenarında, ağaçlar dibinde sohbette iderler. (14a-5,6)

Eyideler: *İr* uyanmışuz, girü hâlvete gireler. (18a-18)

Çün Şem[°]un geldi *evvel* zindân kapısına geldi. (8b-2)

Ĥaliyâ ,*birkaç gün* şabr kıluñ. (8b-11)

Kaçan maşrabayı ağızlarına götürerler, yüzleri maşraba içine düşer. (31b-3)

Bir zaman geçdikden soñra geleler. (28a-3,4)

Şimden girü ayru olursız. (29b-17)

Mâlik dağı *biñ yıl* cevâb vermeye. (31b-8)

Kime ki uzun [°]ömr virürsevüz ol *pir olduğı vakt* döndürürüz [°]aklı ve fehmî gider, oğlançuk gibi olur. (32a-14,15)

Ve ol oldur kim şo[°]ukda ıssıda abdesti tamam alasız dağı ırağ yirden çok adım birle mescide mülâzemet kılasız dağı *bir namâz kılduğumuzdan soñra* bir namâza dağı muntâzır olasız . (7b-2,3,4)

Be-dürüsti, *gicede* bir sâ^eat vardır. (17a-8)

Kağı mü'min ki *ol sâ'atde* muvâfiğ gelse Tañrı Ta^eâlâdan her ne hâcet dilese maqbûl ola.(17a-9)

Niteki peygamber hâzretlerinüñ *Uhûd gazâsında* mübârek dişini çıkardılar.(11b-2,3)

İllâ anları istihzâ kıldılar, *kıyâmetde* çoğı peşimân ola, fayide qalmaya. (12a-1,2)

Meger bizden rahmet ola ki anlaruñ ^eazâbını te'hîr kılavuz *bu fânî vakitte* biraz fayide göreler tâ ecel vaktine degin. (20a-10,11)

İki nefha arasında kırk gün mi yâhûd kırk yıl mı vardır? (21a-17)

b. Durum-Hal Bildiren Zarflar

Bu zarflar durum ifade eden basit bir zarf olabildiği gibi vasıta, eşitlik eki almış bir isim bağlama grubu veya bir zarf-fiil grubu olabilmektedir.

Andan *şağ ve selâmet* girü çıkarduk. (19b-17)

Eñeklerine degin elleriyle bağludur. (5b-19)

Ol vakt *imân getirüp bir mağaraya girüp* ^e ibâdet iderdi. (10b-18)

Kamu halk gözinden yigrek gördi. (9a-16)

Pes ol kâfirler *başlarını yukarı götürüp* gözlerini örtmişdür. (6a-1)

Çün kabrden turalar sinlerinüñ üstinde *baş açık yalın ayak aç susuz üryân* biñ yıl miqdârı anda qalalar. (23a-17,18)

Ayuñ ondördi gicesi gibi tecelli zâhir ola. (29b-7,8)

Veyâhûd ma^enası budur ki kıyâmetde her qavm *mabûdt-la* qopısar. (33b-13,14)

Lât ve Menât haqqı-çün ki bir oğlancuq *oyarken bu kadar* yaralanur ağlamaz.(34b-4,5)

^eUzeyr (a.s) bir gün *merkebine binüp* giderdi. (35b-3)

c. Sebep Bildiren Zarflar

Sebep bildiren zarflar genellikle sebep bildiren çekim edatlarıyla yapılmış birer edat grubudur.

Bu böyle olduğu ol gâ'ibe dâna Tañrınıñ taqđıridür, *ķullarınıñ maşlahatı tamam olmag- için.* (18a-1)

Zira ħurma şalkımını kesicek temâm kesmezler bir pâre ķorlar *yil girüp ağacı ķurutmasun* diyü. (19a-3,4)

Zîrâ ki ķamu fazıllık başumdan, gitdi *günâhlarum için* ağlaram, kalem benden mürtefi° oldu. (32b- 14,15)

Eyitdiler :*Ölüm ķorkusundan .* (15b-19)

Eyitdi : *Ol sebebden* gözünden perde götürölmüş ğayb yağmurın görmişsin. (16a-5)

Anlaruñ zârîlıgından semâvât ehli ve °arş getüren ferîşterler ağlaşalar. (18b-10)

d.Yer -Yön Bildiren Zarflar

Allâh emri-le ol çürümüş süñükler *yirlü yirinden* harekete geldi bir yire cem° oldu terkib oldu *yirlü yirinden* bitdi . (36a-8,9,)

Eyitdiler:*Yuķaru* bak. (9b-10)

Güneş yürür *tâ ķarârgâhına degin .* (17b-12)

Kimi biline *degin* derleye ve kimi gögsine *degin* kimi boğazına *degin.*(23b-8,9)

Andan eyide “İy ķulum, dünyâda iken *ġîr ķapusma degin* bu kelimedden ayru olmadun, bugün bu kelimedden ayırmazam gel imdi mizâna!” (24b-16,17)

Bir niçeleri od. *tapuğma degin* duta: bir niçeleri *boğazma degin* duta: bir niçeleri *dizine degin* duta; bir niçeleri *biline degin* duta. (30b-17,18)

e.Miktar Bildiren Zarflar

Ba'zılar eydür: Ayak altında aldılar *ol kadar* depdiler ki bağırsaqları taşra çıqdı. (11a-6,7)

Nidâ geldi ki Yâ 'Uzeyr *ne kadar* yatdun.? (35b-19)

Peyğamber (s.a.v) gicelerde *o kadar* tâ'at kııurdu ki namâza тұrmakdan mübârek ayaqları şişerdi. (17a-17,18)

Pes *ol kadar* ağlaşalar ki gözyaşından ırmaqlar revân ola. (30a-13,14)

f. Vasıta Bildiren Zarflar

Her şahs *kendü 'amel birle* bulısar. (23a-7)

Bizüm ni'metlerümüze bu âyet delildür *iki nesne ile* Tañırnuñ birliğine dahı kıyâmet günine. (13a-15,16)

METNİN İMLÂ ÖZELLİKLERİ

Çalışmamız öncelikle bir sentaks çalışmasıdır ama metnimizde tesbit ettiğimiz belli başlı yazım özelliklerini, eserin dönemine ve günümüz Türkçesine göre farklılıklarını da kısaca belirttik.

I. ARAPÇA VE FARŞÇA KELİMELERİN İMLÂSİ

Metnimizdeki Arapça ve Farsça kelimelerin imlâsında tutarlılık görülmemektedir. Müstensihin hatasından veya müellifin Arapça bilgisinin eksikliğinden kaynaklanmış olabileceğini düşündüğümüz bu hatalar genellikle harflerin yazımında görülmektedir. Yazım yanlışlığı tesbit ettiğimiz kelimeler şunlardır;

a) “h” (خ) İle Yazılması Gerekirken “h”(ح)İle Yazılan Kelimeler

شخص	(şahs	1b-7)
بخت	(baht	2a-12)
حزینه	(hazîne	3b-5)
حاندان	(hanedân	3b-13; 26a-12)
فخر	(fahr	4b-15)
حسته	(hasta	8a-2; 15b-13)
تحفیف	(tahfif	12a-7)
حورلق	(horlık	26b-16)
حسومت	(husûmet	21a-2)
پوتخانه	(puthâne	8b-13)
تھم	(tohum	13b-19)
ياحود	(yâhûd	18b-2)

b) “h” (ح) İle Yazılması Gerekirken “h” (ح) İle Yazılan Kelimeler

احيا	(ihyâ 3b-14)
لرخ	(levh 4a-19)
احتياج	(ihtiyâc 11b-13)
ساخر	(sâhir 26a-16)
مسخر	(musahhar 33b-3)

c) Diğer yazım yanlışlarını da şu şekilde tesbit ettik.

Gasl (غسل) kelimesi Gâsil (غاسل) şeklinde yazılmıştır. (2b-3)

İsmâ'il (اسماعيل) kelimesi İsmâ'îl (اسمعيلى) şeklinde yazılmıştır. (5b-7)

Kelime (كلمه) kelimesi Kellime (كللمه) şeklinde yazılmıştır. (35b-17)

Ebras (ابراض) kelimesi Ebras (ابراض) şeklinde yazılmıştır. (9a-19)

Hazm (هضم) kelimesi Hazm (هضم) şeklinde yazılmıştır. (27a-12)

d. İçinde hemze bulunan bazı kelimelere fazladan bir yâ (ي) harfi ilave edilmiştir.

Fayide (فائيدم) (10b-11) (18b-16)

Zâyide (زائيدم) (12a-8)

Gâyib (غاييب) (17b-19)

II. TÜRKÇE KELİMELERİN İMLÂSİ

a. Kelimeler:

Bilindiği gibi Türkçe, kelimelerdeki ünlülerin kalınlık incelik ve düzlük-yuvarlaklıkları bakımından uyumlu bir dildir. Özellikle kalınlık-incelik uyumu bakımından oldukça sağlam bir yapıya sahiptir. Düzlük-yuvarlaklık uyumu için aynı şeyi söylemek özellikle Eski Anadolu Türkçesi dönemi için çok zordur ve eklerde bu uyum genellikle yuvarlaklaşma lehine bozulmaktadır. Eski Türkçeden beri yuvarlaklığını devam ettiren kelimelerden bazıları şunlardır;

eksük (15a-9)
 eyü (23b-7), (8a-6)
 içün (32b-4), (33a-7)
 kamu (33a-13), (33b-3)
 karşı (12a-17), (35b-5,6), (27a-5)
 kayğu (28b-17), (33b-19),
 kendü (35a-6,7), (36a-14)
 tanuk (3a-10), (3b-15)
 yasduq (28a-18)

İki ve daha fazla heceli ve son hecesinde dudak ünsüzü bulunduran kelimelerin sonunda bulunan (g, g) ünsüzlerinin Batı Türkçesinde düşmesiyle, bu ünsüzlerin önünde bulunan ünlü yuvarlaklaşmıştır. Metnimizde bu şekilde yuvarlaklaşan örnekler de mevcuttur.

kapu (6a-16), (8b-2)
 şaru (14b-3,4) (15b-18)

Metnimizde Eski Türkçeden beri düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı olarak düz ünlü taşıyan kelimeler de görülmektedir.

ķunı- (14a-11), (14b-14)

okı- (2a-13), (24a-14)

Türkçe kelimelerden bir kısmının imlâsında, ünlülerin yazılışı bakımından bir düzensizlik görülür. Aynı kelime metnin muhtelif yerlerinde farklı şekilde yazılmıştır.

uçmak (16b-7) اوجماق

uçmag (8b-8) اوچماغ

kamu (14b-17) قامو

kamu (15a-1) قمو

ırak (7b-3) اراق

ırak (7b-6) ایراق

oglan (9a-12) اوغلان

oglan (8b-12) اوغلن

yaratduk (12a-9) یراتدک

yaratduk (12a-14) یراتدق

emzük (21b-12) امزک

emzüg (21b-13) امزوغ

agaç (27a-2) اغاچ

agac (14a-11) اغج

dut- (30b-17) دوت

tut- (30b-18) طوت

Günümüz Türkçesinde kelime başında “d” “p” şeklinde telaffuz edilen bazı kelimeler metnimizde “t” “b” ile; kelime ortasında “c” ile telaffuz edilen bazı kelimeler “ç” ile yazılmıştır

şavar (15b-17), “davar”

şogur- (8b-8), “doğur-”

toğru (10b-5), “doğru”
 ton (28a-10), “don”
 tudak (26a-16), “dudak”
 tağ (29a-10), “dağ”
 dut- (9b-11), “tut-”
 niçe (21b-4), “nice”
 bıñar (28b-13), (pınar)

Yazım yanlışlığı olan Türkçe kelimeler Şunlardır.

Depser- kelimesi دپسر Deper- (29a-18) Şeklinde, دپسر
 İlerü kelimesi ایلرو İller (2a-10) Şeklinde yazılmışlardır. ایلرو

b. Ekler:

Metnimizdeki Türkçe eklerin durumu kısaca Őoyledir.

Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliği *gelecek zaman eki -ısar -ıser* metnimizde de kullanılmıştır.

Ėađ Ta°âlâ kullarından kıyâmetde niçe dürlü *sıval kılısar* beyan iderdi. (12b-
 Ėayr ihtiyar eyleyen Ėayr cezâsın *bulısar* Şer ihtiyar eyleyen Şer cezâsın *bulısar*.
 (23a-7)

Ėađ Ta°âlâ kimesneye *zulm kılmayısar*. (23a-8)

Metnimizde *geniş zaman ekleri -a -e ve -ur -r* 'dir.

°Arâbuñ °adetidr ki her Ėarf *alurlar* anuñla *telaffuz kılırlar*.

Eğer mü'minler inanmağı-Ėn ise m'minler *kaşemsiz dağı inamurlar*. (5a-8)

Be-dürüsti senüñ intiżâruñ ol kiŐiye fayide ider ki zikre *ittiba° kıla* ya°nî Ėur'ana *tabı° ola* nasiğat *kaşul kıla* dağı rağmandan *korĖa*. (6b-15,16)

Öğrenilen geçmiş zaman ekleri daima düz sesle yazılmışlardır ve uyuma girmemektedirler.

Sağ kefesinde Rıdvân *turmuş* ola. (24a-18)

Başına otdan bir tâc *urmuşlar* katrandan bir göñlek *giydürmişler* bir hıznıra *bindürmişler*.
(26b-8)

Bildirme ekleri daima yuvarlak olarak yazılmışdır ve uyuma girmemektedir.

Dağı cennet içinde dört ırmağ *vardur*. (28b-9)

Bâkî ırmağlar ve şadırvânlar ki bostânlarda ve sarâyılarda ağar ol dört *ırmağdandır*.
(28b-10,11)

Bilinen geçmiş zaman teklik I. şahıs ekleri daima yuvarlak yazılmıştır.

Hele ben *tanuğlık virdüm* ki bunlaruñ tañrısı *hağdur* birdür. (10a-5)

Ben anlara şerf at *öğretüm*. (15a-11)

Hiç bundan *intikâm almadum* kâmusından geçüp *afv eyledüm*. (26a-17)

Bilinen geçmiş zaman eki teklik ve çokluk II. şahıs ekleri daima yuvarlak yazılmıştır.

Evvel bunu suval kıla ki *ömrünü ne yirde fânî kılduñ?* (12a-19)

“Ağlınız yok mı düşmen sözine uyduñuz?” (30b-1)

Nidâ geldi ki *“Yâ Uzeyr ne kaçadar yatdun.?”* (35b-19)

Bu şehre *geldiñüz* kaçt ve bela ve hastalık sizünle bile geldi. (10a-9,10)

Bilinen geçmiş zaman eki teklik ve çokluk III. şahıs ekleri daima düz olarak yazılmakta vet uyuma girmemektedir.

Birgün *°Ali* (k.v.c) bir pîri *gördi*. (32b-5,6)

Bir zamân geçdi Uğud gazâsı *oldı*. (34a-17)

Peyğamber (s.a.v) leşker içinde *°Ubeyyi İbn-i Hâlefe uğradı* harbi ile boynına *urdı*.

Buyurdu, dögdiler ve şakallarını yoldılar(8a-15)

İki gözi yirine *kodılar*. (9a-15)

Çokluk I. şahıs eki -vuz/ vüz şeklinde yuvarlak şekilde yazılmakta ve uyuma girmemektedir.

Geldük ki şehir halkını dine *da'vet kılavuz* Tañrı Ta'âlânuñ vaḥdaniyyetini ve 'İsânuñ nübüvvetini bunlara *bildürevüz*. (7b-19)

Eyitdiler : Anuñ-çün kim görüp *'ibret alavuz*. (15b-11)

Ol gün ağızlarına *müher uravuz*. (30b-8)

Teklik ve çokluk I. Şahıs Emir Eki -ayım eyim; -alum -elüm şeklinde görülmekte ve I. Çokluk şahıs emir ekleri yuvarlak şekliyle yazılmaktadır.

Ya'ni niçe *tena'um kılayım* ve niçe *hayâtdan* lezzet bulayım ki Şûr ıssı, Şûrın ağızına almışdur.(21b-4,5)

Gireyim,maḥbûslara *şadaqa vireyim* didi.

Ben ve sen şefa'at *kılalum a'sileri 'azâbdan kırtaralum*. (26a-14)

Eyitdiler; Varalum, Muḥammedi ve aşḥâbını *tutalum*. Ebû Kubeys tağına *iledelüm*, *öldürelüm*(6a-17)

Çün Tañrı size virmedi biz niye *virelüm*. (20b-7,8)

III. Tekil Şahıs Emir eki -gıl -gil şeklinde yazılmakta ve uyuma girmemektedir.

İlähi raḥmetün birle bu za'ifleri ol 'azâblardan *saḳlağıl*. (32a-5)

Anuñ sünnetini ihyâ kılub *sabr eylegil*. (3b-14)

Bilgil ki güneşüñ üçyüz altmış menzili vardır. (17b-13)

İsimden isim yapma eki "lı / li" metnimizde daima yuvarlak olarak yazılmış ve uyuma girmemiştir.

Gözleri *sürmelü* ola *ķamusu* *Âdem(a.s)* *boylu* ola *otuz yaşlu* ola *Yusuf sûretlü*

Davûd âvâzlu Muhammed hulklu ola. (28a-13,14,15)

Oğulları *aķ şakallu* olmuşlar kendü *ķara şakallu* idi. (36a-13,14)

İsimden isim yapma eki "lık/lik" metnimizde daima düz ünlüyle yazılmış ve uyuma girmemiştir.

Bizde *şümlük* yokdur. (10a-17)

İy cennet ehli *şimden* girü size *sağlık* var *sayruluk* yok.

Ol gün *ağızlarına* *mühr uravuz* söylemeyenlere *ayakları* *tamuklık* vire. (30b-8)

İsimden isim yapma eki (i)nci (i)nci eki daima düz olarak yazılmış ve uyuma girmemiştir.

İkinci gökde *Hâmiddür*, *üçinci* gökde *Maḥmuddur*, *dördinci* gökde *Muştafâdur*, *bişinci* gökde *Şafâdur*, *altıncı* gökde *Faḥrdur*, *yidinci* gökde *Şefidür*.

Ṭokuzıncı mevkıfda *mükirden* *şoralar* *omuncı* mevkıfda *ğıybetden* *şoralar*. (24a-8,9)

İsimden isim yapma eki "cı ci çı çı " metnimizde uyuma girmeyerek düz ünlüyle yazılmıştır.

İy *°Azizler* eger *ğazâ* yolında *gözçilik* elünüzden gelmezse *bârî* gicelerde *nefsünle* *ğazâ* *ķıl*.

Fiilden fiil yapma ekleri -(i)l- -(i)l metnimizde genellikle düz olarak yazılmış ve uyuma girmemiştir. Yalnız bir örnekte yuvarlak olarak geçmektedir.

Şem°un du°â *ķıldı* *anuñ daḥı* *gözi* *açıldı*. (9a-18)

Hâcetümüz kabul oldu, yir *yirildi*. (15a-18)

°Ulema ihtilaf kılmışlardır ki Sûr üç kerre mi urula yâhûd iki kerre mi urula.? (21a-15)

Fiilden fiil yapma ekleri -dur / dür “d”li şekliyle kullanılmış ve uyuma girmemiştir.

Peyğamberleri öldürdiler sâatde kırk üç peygamberi öldürdiler. (15a-14)

Şükr Tañrıya ki bizi saña *irişdürdi*. (15b-4)

Andan sonra Allâh Taâlâ (c.a) kırk gün miqdârı yağmur *yağdura*. (22a-12)

Fiilden fiil yapma ekleri -iş iş metnimizde genellikle düz şekliyle görülmekte bir örnekte yuvarlak şekliyle uyuma girerek kullanılmaktadır.

Çün harb oldu iki leşker *kırışdı*. (34a-18)

Misâfir oğısa vatânına *irişe*. (2b-7)

Pes *kıcuşalar* yüzyüze uralar kırk yıl miqdârı aglaşalar. (30a-7)

Fiilden isim yapma ekleri -uk -ük ve -gu -gü metnimizde yuvarlak olarak yazılmıştır. Ve uyuma girmemektedir.

Dağı nesnelere yaratdı ki kendüden *artuğ* kimesne bilmez. (15a-3,4)

Çün kıyâmet kopa güneş birarada karar kıla *ayruğ* yürümeye. (18a-3)

Benüm adlarum çokdur ammâ kamu nesneden biri baña *sevgülüdür*.

Fiilden isim yapma eki mur mür : Yuvarlak şekilde yazılmıştır.

Yili-le yağmura mütevekkil olan feriştelere dilediler aña meded eyleyeler.(3a-17,18)

Sıfat-fiil ekleri olan -dik -dik metnimizde daima yuvarlak olarak -dug/ -düg şeklinde yazılmış ve uyuma girmemiştir..

Gördi ki o şîre henüz ol *doğraduğı* etmek dağı ıslanmamışdır. (36a-5)

Bir vechi dahı budur ki bahârın ekinler *haşıl olduğı* vakt ekin ekme yenler peşimân olur. (14a-17,18)

Zarf-fiil ekleri olan “-ıp /-ip” metnimizde yuvarlak olarak “-up/üp” şeklinde ve bazen “b” (ب) bazen de “p” (پ) ile yazılmıştır ve uyuma girmemektedir biz transkripsiyonda bu eki “p” ile gösterdik.

bağışlayup	(13a-17)
kuruyup	(13a-8)
irişdürüp	(13b-4)
girüp	(13b-13)
bağup	(18b-12)

Hâl Eklerinin Yazım Özellikleri;

İlgi Hâl Eki; -uñ /-üñ /-nuñ /-nüñ

Ol kitabda *anuñ* risaletüni işbat eyledi. (1b-11)

Ya[°]nî her *nesnemüñ* kalbi var. (2a-2)

Peyğamberüñ risâletüni bu sûre işbât kıldı. (3a-9)

Hağ Sübhanehû ve Ta[°]âlâ *anlaruñ* sözün redd eyledi. (3a-10)

Yükleme Hâli Eki ;-ı /-i, -nı /-ni “h” (ه) Ünsüzünden sonra gelen yükleme hâli eki hemze (ç) ile gösterilmektedir.

Be-dürüsti layığ oldu kelime’i [°]azâb anlaruñ ekserine (5b-10)

Pes ol kâfirler *başlarını* yuğaru götürüp *gözlerini* örtmişdür. (6a-1)

Körlerüñ *gözini* açaruz ve bir *şayrıyı* ten-dürüst kılaruz. (8a-2,3)

Yönelme Hâli Eki ; -a / -e ;

Bunlaruñ haberi şehre fâş oldu. (8a-8)

İletdiler Zindâna şaldılar. (8a-17)

Hağ Ta'âlâ ol oğlana iki göz virdi. (9a-16)

Bulunma Hâli Eki ; -da /de;

Bil ki ma'şyyetde hâdden geçmiş kavmsiz. (10a-18)

Hâl-i hayâtda dağ hâl-i memâtda da'vî ve nasihat terk itmedi. (11a-17,18)

Anuñla Tañrı arasında ne tercüman ola ve ne hicâb ola (12a-14,15)

Ayrılma Hâli Eki ; -den /-dan

Şeyh Şibli mescid kapusından geçerci. (12b-7)

Dağ çıkarduk yirden çeşmeler tâ ki içeler. (13a-11)

Geldi şehri kenarından bir kişi yügürü yügürü. (10b-1,2)

Yön Hâli Eki ; -ra/ -re, -ru/ -rû / -aru /-erü;

Destûr ola içeri gireler. (28a-4)

Nitekim bunlardan illerü kılduk halkı meş eyledük ne illerü gitmege taqatları ola ne girü dönmeye. (32a-11,12)

Güneş yokdur ki nûrı ay üzre gâlib ola (19a-17)

Dere içinden taşra çıkardılar.

İyelik Eki :-ı/ -i; -sı/-si; şeklinde düz ünlü ile yazılmaktadır.

Pes ol kâfirler başlarını yukarı götürüp gözlerini örtmişdür. (6a-1)

Çureyş kavmi Ka'be kapusunda oturmuşlardı. (6a-16,17)

Kamusuñ dili bağlandı ve gözleri görmez oldu. (6b-7,8)

Ünlü Düşmesi ;

Hece sayısı ikiden fazla olan kelimelerde bazen vurgusuz orta hecenin düşmesi görülebilir. Metnimizde de bu olaya örnekler bulunmaktadır.

ayruk (28b-17) (29b-18)	ayruk
beñze- (8b-7) (13b-9)	beñze-
besle- (34a-13) (34a-14)	besigle-
boynı (5b-18) (34a-19)	boyunı
dirlik (28a-8) (32b-8)	dirilik tiriglik
egnine (28b-1)	eginine
eydür (33a-15) (34a-4)	eyitür
göñli (27b-9,10) (27b-12)	göñülü
kimse (20b-5) (27b-14)	kimise
nesne (24a-10) (24b-19)	ne+ise+ ne
oğlı (11a-1) (24b-4)	oğulı

Ünlü Birleşmesi:

Ünlü ile biten ve ünlü ile başlayan iki kelimenin birleşmesi sırasında ortaya çıkan bu durum metnimizde şu kelimelerde görülmektedir.

kendüzüñ (23a-14) (kendü+ özüñ)

nesne (24a-10) (ne+ise+ ne)

niçün (27b-14) (32a-12) (ne+ için)



SONUÇ

Dil, millî varlığın en temel unsurudur ve ancak diline sahip çıkıp onu yücelten milletlerin yaşama ve tarihte yerlerini alabilme şansları olabilir. Türk milleti daha VIII.yüzyılda bengü taşlar üzerine ebedî bir metin bırakabilecek kadar mükemmel bir dile sahipti. Dilimizin tarihi, millî tarihimiz kadar eski ve köklüdür. Ona sahip çıkmak ancak onu tanımak, geliştirmek ve tam bir gramerini hazırlamakla mümkün olabilir. Türk dili hem eski hem de çok geniş coğrafyalara yayılmış bir dildir. Türk dilini tasnif ederken dilimizin hem tarihî dönemlerini hem de yaşanan coğrafyayı gözönünde bulundurmaktayız. Türkçenin mükemmel bir tarihî gramerinin yazılabilmesi için tarihî devirlerinin sentaks yapılarının ayrı ayrı incelenmesi gereklidir. Türkçenin grameri özellikle sentaks yönünden fazla incelenmemiştir ve bu büyük bir eksikliktir. Çünkü sentaks gramerin temel taşıdır.

Bu düşünceden yola çıkarak muhtemelen 14.yüzyıla ait 1679 tarihinde Ali Bin Abdullah tarafından istinsah edilmiş bir Yâsin Sûresi Tefsîri'nin sentaks incelemesini yaptık. Metnimiz Eski Anadolu Türkçesi dil özelliklerini taşıyordu. Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait eserlerin fonolojik ve morfolojik incelemeleri yapıldığı halde, aynı devir eserlerinin sentaksı üzerinde çok az çalışılmıştı.

Çalışmamızı “Kelime Grupları” ve “ Sentaks ” olmak üzere iki ana bölüme ayırdık. “Kelime Grupları”nı

1.Yapıları yönünden,

2.Fonksiyonları yönünden, olmak üzere iki şekilde ele aldık

Kelime gruplarını incelerken tesbit ettiğimiz özellikleri şu şekilde maddeleyebiliriz.

1.Metnimizde günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılan bağlama edatlarının yanında “u,ü, vu,vü”, “dahı”, “çün” “çünki”, “ zirâ kim” gibi bağlama edatlarıyla kurulan bağlama gruplarının da bulunduğu tesbit edildi.

2.Sıfat ve isim tamlamalarının unsurlarının arsına başka unsurların girdiği veya unsurlarının yer değiştirdiği görüldü.

3. “Evvel” kelimesinin “-ki” aitlik ekini almadan sıfat tamlaması yapabildiği tesbit edildi. “Evvel gök ”

4.Tamlayanı özel isim olan isim tamlamalarıyla, tamlayanı iyelik eki almış olan isim tamlamalarında bu devrin bir özelliği olarak ilgi hâli ekinin genellikle kullanılmadığını gördük. “İsâ peygamber ashâbı, iki gözi yiri”

5. Tamlananı sıfat fiilli olan isim tamlamalarında tamlayan ilgi hâli eki almayabileceğini tesbit ettik. “iki yol ayrıldığı yir”, “agaçlar yaşardığı vakt”

6. İsim tamlamalarında çıkma hâli ekinin ilgi hâl eki yerine onun fonksiyonuyla kullanılabildiğini gördük. “tamu zencîrlerinden biri.”

7. Metnimizde, yükleme hâli eki almadan da isim fiil grubu, nesne olabilmekteydi. “Andan soñra anlara savm ü salât ve cum^â namâzın kılmak ta^lîm kıldum.”

8. Bugün sadece birleşik fiil teşkilinde kullanılan “-ı, -i, -u, -ü” zarf-fiil eklerinin “-arak,-erek “ zarf fiil eki fonksiyonu ile kullanıldığını tesbit ettik.”...kimi yayan kimi dizleri üstine sürüni gideler.”

9.Günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılan zarf-fiil eklerinin dışında “-ıcak,-icek”, “-madın,-medin” zarf-fiil ekleri de kullanılmaktaydı. “sûr urulıcak” “hurma salkımını kesicek” “ lokma’i agzına atmadın”

10.Bugün bir zaman eki olan “di” ekinin bir örnekte zarf-fiil fonksiyonu ile kullanıldığını tesbit ettik. “Öñerdi birbiri ardınca togarlar, tulunurlar.” (Birbirlerini geçerek, doğarlar, dolunurlar)

11. Metnimizde günümüz Türkçesinde kullanılan edatların dışında “girü, birle, -den artuk, -den gayrı, taşra, -dan añaru, içre” gibi Eski Anadolu Türkçesine ait edatlar da kullanılmıştır. “Allâhdan gayrı ma`bud” “taglardan añaru”

12. Birleşik fiil konusu “isim+ yardımcı fiil”, “fiil+yardımcı fiil”, “anlamca kaynaşmış birleşik fiil” olmak üzere üç başlık altında incelendi. İsim+Yardımcı Fiil başlığı altında “al-, bağla-, bul-, çek-, dut-, eyle-, geç-, gel-, getir-, git- gör-, kal-, kıl-, it-, ol-, ur-, vir-”yardımcı fiillerinin; Fiil+ Yardımcı Fiil başlığı altında “bil-, tur-, koy-” yardımcı fiillerinin kullanıldığını tesbit ettik. Ayrıca “baş kaldur-, cân gel-” gibi anlamca kaynaşmış, deyimleşmiş fiillerin de kullanıldığını gördük.

Bilindiği gibi cümle, “bir fikri, bir düşüncüyü, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak hüküm halinde ifade eden; iki unsur arasındaki olumlu veya olumsuz ilgiyi, sözü dinleyende soruya yer bırakmayacak şekilde tam olarak haber veya dilek yoluyla belirten kelimeler dizisidir.”

Cümle, Türkiye Türkçesinin üzerinde en çok tartışılan alanlarından biridir. Araştırmacılar henüz bir çok konuda fikir birliği sağlayamamışlardır. Bu nedenle konuları incelerken değişik araştırmacılarımızın söylediklerini göz önünde bulundurmaya çalıştık. Cümle konusunda cümleyi üç yönden incelemeye çalıştık;

I.Cümlenin Genel Kuruluşu; Cümlenin genel kuruluşu incelenirken cümleleri yapılarına, yüklemelerine, unsurlarının dizilişine ve mânâlarına göre tasnif ettik. Tasnifte Muharrem Ergin ve İsmet Cemiloğlunun tasnifini esas aldık. Yapılarına göre cümleleri incelerken Basit, Birleşik, Bağlı ve Sıralı cümle olmak üzere dört ana cümle türünü kabul ettik. Bilindiği gibi “ki”, “çün” ve “çünkü” edatlarıyla bağlanan birleşik cümleler Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliklerindedir. Bu edatlarla bağlanan cümleleri Bağlı-Birleşik Cümleler başlığı altında ele aldık. Sıralı cümle konusu ise halen tartışılmakta olan bir konudur. Bir kısım araştırmacılarımız bu terimi kabul etmemekte ve sıralı cümlenin “bir noktalama meselesi” olduğunu savunmaktadırlar. Biz genel kabullerden yola çıkarak metnimizde de oldukça sık olarak rastladığımız bu tür cümleleri

de tasnifimize dahil ettik. Cümle yapıları ile ilgili olarak elde ettiğimiz istatistiki sonuçları şöyle sıralayabiliriz.

1. Toplam 946 cümle üzerinde yapılan incelemede basit cümlelerin sayısı 395 olup bunun tüm cümleler içindeki oranı %41 tir.395 basit cümleden 344 tanesi basit fiil, 51 tanesi basit isim cümlesidir.395 Cümleden olumlu basit cümle sayısı 360 oranı %91, olumsuz basit cümle sayısı 20 oranı %5, basit soru cümlesi sayısı 15 oranı %3 tür. Basit kurallı cümlelerin sayısı 346 oranı %87, basit devrik cümlelerin sayısı 49 oranı %12 dir. Basit cümlelerden elde edilen sonuçlar metnimizde basit fiil cümlelerinin isim cümlelerine, basit olumlu cümlelerin olumsuz ve soru cümlelerine, kurallı cümlelerin ise devrik cümlelere oranla daha fazla kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca müstakil olarak basit olan cümlelerin yanında metnimizde diğer cümle türlerinin içinde de basit cümlelerin kullanıldığını tesbit ederek sayımını yaptık. Buna göre İç içe Birleşik Cümlelerin içinde 544, Sıralı Cümlelerin içinde 357 tane, Ki'li Bağlı- Birleşik Cümlelerin içinde 216 tane, Şartlı Birleşik Cümlelerin içinde 24 tane, Çün veya Çünkü Edatlarıyla Bağlı Birleşik Cümlelerin içinde 72 tane, Bağlı Cümlelerin içinde 57 tane olmak üzere toplam 1294 adet basit cümle vardır.Bu sonuçlar bize metnimizde temel olarak Basit Cümle türünün kullanıldığını göstermektedir.

2.Metnimizde İç içe Birleşik Cümlelerin sayısı 218 olup tüm cümleler (946) içindeki oranı %23 tür. İç içe birleşik cümleler “ eyit-” “di-” “söyle-” yüklemleriyle kullanılmıştır.

3. Metnimizde Ki'li Bağlı- Birleşik Cümlelerin sayısı 114 olup tüm cümleler (946) içindeki oranı %12 dir. Ayrıca, iç içe birleşik cümlelerin içinde 43, şartlı birleşik cümlelerin içinde 2, çün'lü cümlelerin içinde 3, sıralı cümlelerin içinde 1 tane olmak üzere 49 tane daha ki'li cümle vardır.Bunlar sayıya dahil edilmemiştir.

4. Metnimizde Şartlı Birleşik Cümlelerin sayısı 30 olup tüm cümleler (946) içindeki oranı % 0,31 dir. Metnimizde çün'lü cümlelerin içinde de 2 tane şartlı birleşik cümle vardır ve bunlar sayıya dahil edilmemiştir.

5. Metnimizde Çün ve Çünkü İle Bağlı- Birleşik Cümlelerin sayısı 39 olup tüm cümleler (946) içindeki oranı %0,4 tür.

6. Metnimizde Sıralı Cümlelerin sayısı 107 olup tüm cümleler (946) içindeki oranı % 11 dir.

7. Metnimizde Bağlı Cümlelerin sayısı 43 olup tüm cümleler (946) içindeki oranı % 0,4 tür. Ayrıca, iç içe birleşik cümlelerin içinde 3, ki'li birleşik cümlelerin içinde 2, çün'lü cümlelerin içinde 1, sıralı cümlelerin içinde 1 tane olmak üzere 7 tane daha bağlı cümle örneği vardır ve bunlar toplam sayıya dahil edilmemiştir.

Mânâlarına göre cümleleri “Olumlu” “Olumsuz” “Soru” olmak üzere üç ana başlıkta incelerken cümleyi isnat ettiğimiz maksada göre de değerlendirerek “bir durumu, bir hareketin yapıldığını, yapılacağını haber vermek bildirmek” maksadıyla kurulan cümleleri “Haber Cümleleri”; “bir temenniye ifade etmek” maksadıyla kurulan cümleleri “Tasarlama Cümleleri” başlığı altında değerlendirdik. Olumsuz cümleler “ma-, me-” ile yapılanlar ve “-ne...-ne” bağlama-reddetme edatlarıyla yapılanlar olmak üzere iki başlıkta incelendi ve “-ne...-ne “ bağlama-reddetme edatlarıyla kurulan olumsuz cümlelerde yüklem genellekle olumlu bir örnekte olumsuz kullanıldığını tesbit ettik.Soru cümlelerinin soru sorma dışında “tasdik ettirme, ihtimal, karşılaştırma, suçlama, bilinmezlik, hayret gibi fonksiyonlarını da tesbit ederek inceledik.

II.Cümlenin Unsurları; Cümlenin unsurları bölümünde cümle unsurlarının yapısı ve hangi kelime gruplarından meydana geldiği incelenmiştir.

III.Cümlenin Unsurları Arasındaki Münâsebet; Bu bölümde her unsurun yüklem ile olan ilişkisi incelenmiş özellikle özne-yüklem arasındaki ilişki günümüz Türkçesinden farklı tesbit edilmiş öznenin çokluk olduğu durumlarda yüklem teklik olabildiği görülmüştür.Topluluk isimlerinin özne olması durumunda fiil bugünkünden farklı olarak çokluk eki alabilmektedir. Nesne- Yüklem İlişkisi konusunda iyelik eki almış nesnelerin, yükleme hali eki almadan belirli nesne olabildikleri Eski Anadolu Türkçesinin bir özelliği olarak tesbit edildi.Yer Tamlayıcısı- Yüklem ilişkisi incelenirken yaklaşma,

bulunma, ayrılma hâl ekleri alan yer tamlayıcılarının ayrı ayrı fonksiyonları tesbit edilmeye çalışıldı. Zarf- Yüklem ilişkisi incelenirken zaman, durum-hal, sebep bildiren zarfların yükleme olan ilişkilerini değerlendirdik. Ayrıca hâl eklerinin birbirinin yerine kullanılmasıyla ilgili örnekleri tesbit ettik.

Bütün bu incelemeler, değerlendirmeler neticesinde metnimizin Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait dil özelliklerini taşıdığını tesbit ettik. Eserin tercüme olması ve cümle yapılarının Arapça gramerinin etkisinde bulunması ilk dikkati çeken özelliklerdir. Cümle yapılarında basit ve içiçe birleşik cümlelerin ağırlıkta olduğu görülmüştür. Farsçanın etkisiyle dilimize giren ki'li birleşik cümleler de metinde önemli bir yer tutmaktadır. Dil olarak genelde sade ve akıcı bir üslup kullanılmış, âyetler dinî kıssalarla renklendirilmiş, böylece üslupta bir canlılık sağlanmıştır.

Çalışmamızın “ Türk Dilinin Tarihi Grameri” nin hazırlanmasına katkı sağlayabileceğini ümit ediyoruz.

METNİN TRANSKRİPSİYONU

1-B

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي أنزل على عبد الكتاب الكريم الحكيم، وشرفه

وايد في دعوت الرسالة بالبرهان القديم، فقال له
يَسَّ وَالْقُرْآنَ الْحَكِيمَ
أَنْتَ لِمَنِ الْمُرْسَلِينَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ عَلَيْهِ أَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَأَكْمَالِ

Ve şükr ü sipâs üzerine
mükerrerrem kıldı. Enbiyâ arasında şahş-ı şerif ü gevher ü (8) lafif seyyidü'l - mürselîn ve
kıldı. Enbiyâ arasında şahş-ı şerif ü gevher ü (8) lafif seyyidü'l - mürselîn ve
hâtemü'n- nebiyyîn Muhammedü'l- Muştafâ (s.a.v) (9) hâzretlerine kitâb indürdi...

الحمد لله الذي أنزل على عبد الكتاب

Ya'ni hamd ol Hâlika ki bir kuluna kitâb (11) indürdi. Ol kitâbda anuñ risâletini
işbât eyledi. أَنْتَ لِمَنِ الْمُرْسَلِينَ³ didi. Pes bu sûre'i Muhammed Muştafâ (s.a.v)
(13) risâletine delîl olduğı sebebden kulûb-ı Qur'ân (14) oldı. Nitekim hâzret -i
peygamber (a.s) buyurdi. ان لكل شیء

¹ Kerîm ve hakîm kitabı kuluna indiren, O'na risâleyi ve büyük fazlı veren, onun eski burhanla risâleye davetini destekleyen Allâh'a hamd olsun.

² Yâsin Sûresi 1,2,3, 4.Ayet ; Yâsin, Hikmet dolu Kur'an hakkı için sen (habibim) doğru yol üzerine gönderilmiş peygamberlerdensin.

³ Tam teslimiyet ve en iyi salât, eski güne (kıyamet gününe) kadar onun ailesinin ve ashâbının üzerine olsun.

⁴ İsrâ Sûresi 70.Ayet; Biz hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık.

⁵ Yâsin Sûresi 3,4.Ayet; Sen (habibim) Doğru yol üzerine gönderilmiş peygamberlerdensin.

2-A

قلِّبَ الْقُرْآنَ بِسُوْرِهِ وَمَنْ قَرَأَهَا كَتَبَتْ لَهُ بِقِرَائِهَا قُرْآنًا مِّمَّا يَشْرَاهُ ۝

Ya°ni her nesnenüñ kalbi var ya°ni (3) güzîdesi var. Qur°ânüñ kalbi Yâsindür. Her kim bu sûre°i okısa (4) Allâh sübhânehü ve Ta°âlâ aña on nevbet hazret-i Qur°ân hatm (4) eylemişçe sevâb virür **إِنَّ اللَّهَ قَرَّاطُهُ وَيَسْرِقَانِ بِنِجْلٍ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ بِالْعَمْرِ فَمَا الْمَلَائِكَةُ قَالَتْ طُوبَى لِمَنْ تَتَزَلُّ عَلَيْهَا وَطُوبَى لِمَنْ تَحْمِلُ هَذَا وَطُوبَى لِمَنْ تَكَلَّمَ بِهَذَا**
Ya°ni Tañrı Ta°âlâ Tâhâ ve Yâsin sûresini yiri (9) gögi yaratmazdan öñdin biñ yıl illerü okıdı. Çün kim (10) ferîsteler işitdiler “ne bahtlı ol ümmete ki bu sûre anlara (11) nâzil ola ve ne bahtlı şunlara ki bu sûre°i bile getüreler (12) ve ne bahtlı şol dillere ki bu sûre°i okıyalar dağı peygamber (13) (s.a.v) buyurur **بِهِ أَنْ أَهْلَ الْجَنَّةِ لَا يَقْرَأُونَ إِلَّا طَهُرًا وَيَسْرًا**

Ya°ni cennet ehli Tâhâ ve Yâsin sûresini (15) okıyalar cennet içre **قَالَ السُّبْحِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنْ أَرَادَ مَا مَسَّهُ قَرَأَ فِي عِنْدِهِ يَسْرًا وَهُوَ فِي سَكَرَاتٍ مُنْقَرِئَةٍ نَزَلَ عَلَيْهِ بِعَدَدِ كُلِّ حَرْفٍ فِي عَشْرَةِ أَمْثَالِكِ يَعْرِمُونَ بَيْنَ يَدَيْهِ صُورًا وَيَسْتَفْزِفُونَ وَشَهَدُونَ إِذَا غُضِلَ وَتَتَّبَعُونَ جَنَازَةً**

(19) Ya°ni kangı mü°minüñ ki Sekerâtu°l-Mevde iken

2-B

(1) bu sûre°i kıatında okısalar bu sûrenüñ harf şağısınca (2) melâ°îke şaf bağlayıp turalar şalavât getirüp tesbîh (3) okıyalar, istıgfâr eyleyeler tâ cân teslim idince; çün (4) teslim-i rûh ide gasline hâzır olalar cenâzeşi ardınca (5) bile varalar. Dağı buyurdı ki **يَا عَلِيُّ كَثِّرْ مِنْ قِرَاءَةِ يَسْرٍ فَإِنَّ فِيهَا خِصَالَ**
Ya°ni Yâ°Alî çok okıyasın ki anı okımağda (7) hışaller vardır. Aç kışi okısa Tañrı Ta°âlâ anı tıyura, (8) kıorkılu kışi okısa kıorkıudan emîn ola misâfir okısa (9) vañanına irişe, maħbûs okısa hâlâş bula fakîr okısa ganî (10) ola, borçlu okısa borcu ödene, hâcetlü okısa hâceti (11) revâ ola .Şabağ okıyan giceye degin Allâh

emânında ola, (12) gice okısa irteye degin Allâh emânında ola, meyyit üzerine (13) okınsa ğazâb hafif ola (sadaka resûllullah) Emîrû'l-Mü'minîn (14) ^Alî (kerremûllahû vechehû) çün bu fażâ'ili işitdi hergün okımağnı (15) kendüye revâ idindi. Ve dahı Maĥdûm u Mu'azzam Şâhibü's-Seyf (16) ve'l Kalem el Hâcî Hızır Beg Çelebî bu du'acı-yı za'ifden (17) iltimas kıldı ki bunı Türkîye terceme idem ki fâ'idesi 'âmâ ola, (18) işidenler bu sûre'i okımağa raġbet ideler bu za'if du'acı (19) dahı ol maĥdûmuñ emrine muvâfaka kıluğ Hâk Celle ve ^alâ (19)

3-A

(1) Hâzretlerinden isti'ânet dileyüp bu sûrenüñ tefsîrinüñ (2) taĥrîrine sebep olana ve te'lîf idene ve okıyanlara ve işidenlere (3) raĥmet eyleye (bi- minnetihi ve fażlihi ve keremihi) Ammâ bu sûre Mekkede (4) nâzil olan sûrelerdendir, yüz seksen üç âyetdür, yüz (5) yigirmi beş kelimedür, iki biñ yidi yüz toğsan altı ĥarfdür. (6) Ammâ sebab-i nüzûl budur ki kâfirler eydürlerdi; "Muĥammed peyĖamber degüldür (7) Ebû Tâlib yetîmidür. Mektebe varmadı. Mu'allimden nesne okımadı, (8) edeb öğrenmedi ol ĥandan peyĖamberlik ĥanda" didiler. Hâk (9) sübhânehu ve Ta'âlâ anlaruñ sözün reddeyledi. Bu sûre'i viribidi. (10) PeyĖamberüñ risâletüni bu sûre'isbât kıldı. Zihî zât-ı (11) şerîf ki ĥanukdur anuñ risâletüne Habîr ü Latîf (keennehu) (12) eydür; "Yâ Muĥammed eger ĥamu 'âlem senüñ risâletine münkîr olursa (13) çün ben ĥanukluk virdüm pes çün sen benümle olasın, (14) ben senüñle olam. Cümle 'âlem saña düşmen olursa zerre (15) miğdârı saña zarar irişdürmeyeler. Niteki ceddüñ İbrâhîm(a.s)'ı (16) mancılığa urub oda atdılar ve gök anuñ-içün (17) inledi, Yil-ile yağmura mütevekkil olan ferişter dilediler (18) aña meded eyleyeler, İbrâhîm anlara iltifât kılmadı." Ol ĥâlde (19) Cebrâyîl irişdi. Eyitdi: "Yâ İbrâhîm

3-B

(1)“Ya’ni hiç baña hâcetüñ var mı?” Eyitdi; **أَمَّا لَيْكَ فَلَا**, “Saña (2) hâcetüm yokdur.” Eyitdi: “Yâ eger baña hâcetüñ yoğusa Tañrıdan (3) hâcet dile. Eyitdi: “Ne dileyim?” Eyitdi: “Rûhuñı dile” Eyitdi: (4) “Rûh ‘âriyetdür, benüm nemdür?” Eyitdi : “Kâlbüñi dile.” Eyitdi: “Kâlb anuñ (5) hâzînesidür ol bilür.” Eyitdi: “Nefsüñi dile.” Eyitdi: “Nefs ma’yûbdur.(6) Bî-‘ayb hâzretten nice dileyim ?” Eyitdi: “Pes nesne dilemezsin (7) yâ murâduñ nedür?” didi. **حَسْبِي شَوَالِي عَلَيْهِ سَلَامٌ** “Hâlüm bildüğü (8) baña yiter.” didi. Hâk Ta’âlâ eyitdi: Çün aradan kamu vâsi’a’i götürdi.(9) Bizden ayruğa iltifât kılmadı. Biz dağı odı aña gülistân kılduğ (10)Beyt;

بیچاره کنی که در غمت مدون گفتم . اسرار تو با بزرگ و با خرد نگفتم
سردرگفتن وفات پیچیدر بر رفت . غمهای ترا برابر ز جفا بردون گفتم

Yâ Muhammed sen ol şecere’-i (13) mübârek nüzûlündensin ve ol şerif hânedândansın. Ceddüñ (14) sünneti teslîm ve rızâdur. Anuñ sünnetini ihyâ kılup şabr eylegil ki (15) **خَيْرَ الْوَالِدِينَ مِنْ اخْتِيارِ سُنَّةِ اَبِيهِ** ⁹ İy Hâbîbüm münkirler senüñ (16) risâletüñe inkâr kıldılarsa mübârek hâtıruñ melûl olmasuñ (17) uş ben tanuqlıq virdüm ki sen haq peygâmersin (18)

يَسُّ وَالْقُرْآنَ الْحَكِيمَ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

¹⁰ Bundan müfessirlerüñ beş kavîf vardır. Yâsin, (19)

⁸ Çaresiz kişi derdini söyleyemez,

Sırlarını akıllılar ve ululara söylemez,

Ölü, kefenin içine sarılmış gider,

Derdlerin ise kefenin üzerinde âhirete gider.

⁹ En iyi oğul, babasının sünnetini yaşatandır.

¹⁰ Yâsin Sûresi 1,2,3,4. Ayetler.

4-A

(1) Yâ insân dimekdür. °Arabuñ °âdetidür ki her harf alurlar anuñla (2) telaffuz kılurlar. Yâsin, Yâ'dan Yâ'yı aldı. İnsândan sîn'i aldı (3) Murâd, Muhammed Muştafâ (s.a.v) (keennehu) eydür. Yâ Muhammed, (4) Kıur'ân-ı hakîm hakkı-çün sen mürsellerdensin dimekdür. Bir kavilde (5) Yâsin, Kıur'ân adıdur. Peyğamberüñ nübüvvetine Kıur'ân birle kıasem-yâd eyledi, (6) ya°nî and içdi bir kavilde **الْأَسْمَاءُ** .
 الْوَيْثَاءُ ¹¹ anuñ adlarından bir adıdur. Tefsîr-i Surâbâdide eydür; Tañın Ta°âlânuñ dört (8) biñ adı vardur, biñi kendüden artuğ kimesne bilmez, biñ adın (9)feriştelerden artuğ kimse bilmez. Biñ adı Levhü'l - Mañfûzadadır. (10) Üç yüz adı Tevrîtdedür, üçyüz adı Zebûrdadadır, (11) üç yüz adı İncîldeedür, yüz adı Kıur'ândadadır, toğksan toğkuz adı (12) âşikâredür, bir adı gizlüdür. Ol ism-i a°zamdur. Hâberde (13) gelmişdür ki Hâk Ta°âlâ biñ dürlü lüğat yaratdı. Her lüğatde biñ (14) dürlü adı vardur. Allâh Ta°âlânuñ biñ kez biñ adı. (15) Su°al kıılsalar ki pes bunca adlarla anı kim zıkr idebilür? (16) Hâlbuki emr eyledi ki **وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا** ¹²cevâb budur ki üç nesne kıullarına müşkil idi. Allâh (18) Ta°âla âsân eyledi. Evvel oldur kim Allâh Ta°âlânuñ ni°metleri (19) içün şükr eylemek düşvâr idi. Zîrâ kim ni°metlerinüñ nihâyeti

¹¹ O'nun adlarından bir adıdır.

¹² Ara'f Sûresi 180. Ayet; Güzel adlar O'nundur ;O'nu onlarla çağırın.

4-B

(1) yokdur. Bende'-i 'âciz kaçığı birisi için şükr kılaydı (2) Allâh Ta'âlâ âsân kıldı. "Elhamdülillah" demek birle temâm olur. İkinci (3) cemî' hâcetleri 'arz eylemek düşvâr idi. Allâh Ta'âla âsân kıldı.(4)

رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

¹³ âyeti birle tamam olur. Her kim hâcet dilemekde bu âyeti okısa (5) kamu hâcet dilemiş olur. Üçüncü Allâh Ta'âlâ'yı cemî' (7) adlarla yâd kılmak müşkil idi. Allâh Ta'âlâ âsân kıldı. Allâh demek (8) birle tamam olur. Her kim Allâh diye Allâh Ta'âlânuñ cemî' adların (9) zikr etmiş olur. Bir kavle **يَسِّرْ لِي مِنْ أَسْمَاءِ النَّبِيِّ** Ya'nî peygamberüñ adlarından bir adıdır. Dağı Allâh Ta'âlâ peygamberi (11) biñ bir yerde yâd kıldı. Kimin tasrîh birle kimin kinâyet birle (12) dağı peygamberüñ her mevzû'da bir dürlü adı var, meselâ (13) yerde Muhammeddür, evvel gökde Aḥmeddür, ikinci gökde Ḥâmiddür.(14) üçüncü gökde Maḥmûddür, dördüncü gökde Mustafâdur. (15) bişinci gökde Şafâdur, altıncı gökde Faḥrdur, yidinci gökde (16) Şefî'dür. Sidretü'l-Müntehâda Ḥabîbdür. 'Arşda (17) Seyyîdü'l-Enâmdür. Kürsîde Ḥayrû'l- Beriyyedür. Cennetde Kâsımdür.(18) Tamuda Şefî'ü'l-Müznibîndür. Tevrîtde Mevmevdür. Zebûrda (19) Farḳılaytadır. İncilde Ṭâbe Ṭâbedür. Kur'ânda Müddeşşirdür.

¹³ Bakara Sûresi 201. Ayet: Ey rabbimiz, bize dünyada iyilik ver, ahiretde iyilik ver, ve bizi cehennem 'azâbından koru.

5-A

(1) Yeşâhide Dâ'î Serâc Tâhâ Yâsindür. Peyğamber (s.a.v) (2) eydür: Benüm adlarum çokdur ammâ kamu nesneden biri (3) baña sevgilüdür. Ol ad berekâtında A'la'-i 'İlliyyîne irişdüm. Ol (4) ad oldur ki baña kulum didi. **سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ**¹⁴ Pes demek evvelâ Allâh adı haqqı-çün yâhûd Muhammed adı haqqı-çün (6) yâhûd Qur'an adı haqqı-çün ki dîn erkânîñ muhkem kıtur. (7) Be-dürüstî Yâsin Şırâf-ı Müstâkîm üzre virinilmiş mürsellerdensin, dîn-i İslâmdur. Su âl şorsalar ki (9) Allâh Ta'âlâ kâsem-yâd eyledüğü kâfirler inanmağı-çün yâhûd mü'mînler inanmağı-çün mi dür ? Eger mü'mînler inanmağı-çün ise mü'mînler (10) hûd kâsem-siz dağı inanurlar. Eger kâfirler inanmağı-çün ise (11) anlar hûd inânmazlar. Pes kâsem-den fâyide ne oldı ? Cevâb (13) budur ki çün Haq Ta'âlâ diledi ki kelâmını te' kîd kıla. Kâsem dağı (14) te'kîdün bir nev° idür. Lâ-cerem yâd eyledüğü te'kîd hücceti içündür. (15) **تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ** Eger "tenzîl" mansûb oğınsa (18) bu taqdirde olur ki ya° nî oğıgil (17) yâ Muhammed ol °Azîzü'r- Raḥîmden "Ezen Qur'an" eger merfû° oğınsa (18) bu taqdirde olur ki "Hazâ Tenzîlün" ya° nî bu Qur'an (19) münzeldür. Ol tañırdan ki °Azîzdür, Raḥîmdür. Ya°nî gâlibdür.

¹⁴ İsrâ

Sûresi 1.Ayet : Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye,(Muhammed kulunu Mescid-i Haram'dan, çevresini mübârek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allâh noksan sıfatlardan münezzehtir.

5-B

(1) Yâhûd müntakîmdür, °âsîlerden intikâm alır. Raḥîmdür, mutî'elere (2) raḥmet kıur.

Pes okı yâ Muḥammed bu gâlib kelâmı ol münkirler (3) işitsünler. Ola ki gönülleri

korķa inşâfa geleler. (4) ¹⁵ “Yâ ^{لُنُنْدِرَقَوْمًا} مَا أُنْذِرَ آبَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ

Muḥammed, (5) viribidük seni tâ korķudasın bu Qur'ânla ol kavmi ki (6) ol kavmi

korķutmadılar anlaruñ ataları ya°nî °Arâb kavmine (7) İsmâ'il peygamber (a.s)

vaktinde tâ Muḥammed zamânına degin hiç peygamber (8) gelmedi. Kimesne añları

korķutmadı. Sen korķut ki anlar gâfillerdür, (9) ne dîn bilürler ne şeri°ât. ^{لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَىٰ}

^{أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ} ¹⁶ Be-dürüsti lâyıķ oldu, kelime i °azâb anlaruñ (11) ekşerine pes olar

imâna gelmezler. Ol kavm ki Tañrı Ta°âlanuñ (12) sâbıķ °ilminde ehl-i vâ'id

olmuşdur. Meşelâ Ebû Cehl ve °İķbe (13) ve Şeybe ve Muğire ve ğayriḥim anuñ-ıçun

imâna gelmediler. Pes ḥitâb (14) anlaruñ ḥaķķında te'kid ḥücceti-çündür. Taleb-i imân-

içün degüldür. (15) Zîrâ ki anlaruñ imâna gelmekliĝi mümkün degüldi. ^{كَلِمَةً}

¹⁷ ^{كَيْ رَأَىٰ كَيْفَ بَدَأَ تَشِيَاهُ سِيرَ كَرِيمٍ} ^{أَنْزَلْنَا فِي آغْنَاهُمْ}

¹⁸ ^{أَنْزَلْنَا فِي آغْنَاهُمْ} ^{أَنْزَلْنَا فِي آغْنَاهُمْ}

Be- dürüsti ol kâfirler boynına baĝladuk bendleri (19) eñeklerine °ucĝin elleriyle baĝludur.

Pes ol kâfirler başlarını

¹⁵ Yâsin Sûresi 6. Ayet ; O kitap sana, ataları uyarılmamış, bu yüzden kendileri de gaflet içinde kalmış bir toplumu uyarman için indirilmiştir.

¹⁶ Yâsin Sûresi 7. Ayet ; And olsun ki onların çoĝu hakkında azâb ile hükmetmek hak oldu.Çünkü onların imân etmeyip kâfir olarak ölecekleri belli oldu.

¹⁷ Baht kelimesi ki bir kimseyi bulur,

Dönek feleĝin karası, onun çeşidinden yersiz, yurtsuz olur.

¹⁸ Yâsin Sûresi 8. Ayet ; Biz onların boynuna bir takım kelepçeler geçirdik. O halkalar çenelerine kadar dayanmıştır. Onun için kafaları yukarı kalkıktır.

6-A

(1) yukarı götürüp gözlerini örtmüştür. Bu âyet bir sebîl-i (2) temsîldür. Hakkâ münkâd olmayup tekebbürlük eyledükleri “keenehu” (3) boynlarına bağlu, başları yukarı gözleri örtülü gibidür.(4) Yâhûd kâfirlerün tamudağı hâlleridür. Elleri boynlarına bağlu (5) gözleri yumulu, yüzleri kara bu sıfat birle tamuya (6) gideler.

وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ

¹⁹ Dağı kılduk öñlerinde (8) sed ardlarında sed dağı gözlerin örtük. Hiç nesne (9) görmezler. Bu âyet dağı bir sebîl-i temsîldür. Ba°zılar eydür: Bu âyet (10) Ebû Cehl hakkındağur. Bir gün Ebû Cehl (a.l) peygamberi gördi. (11) Bir halvet yerde namâz kııurdı. Bir büyük taşı götürdi geldi ki (12) peygamberün mübârek başına bırağaydı. Peyğamber (s.a.v) (13) secdede idi. Hakk (c.c) Ebû Cehlün gözörtti. (13) peygamberi görmedi. Andan soñra nice ki peygamber (s.a.v) (15) Ka° bede namâz kııurdı Ebû Cehl anı görmezdi. Ba°zılar (16) eydür: Bu âyet Kureyş kavmi hakkındağur Birgün peygamber (s.a.v) (17) hağretleri Ka°bede namâz kııurdı. Kureyş kavmi Ka°be (18) kağusında oturmuşlardı. Eyitdiler: Varalum, Muhammedi (19) ve aşhâbımı tutalum, Ebû Kubeys tağına iledelüm, öldürelüm.

¹⁹ Yâsin Sûresi 9.Ayet ; Öñlerinden bir sed ve arkalarından bir sed çekdik de onları kapattık, artık görmezler.

6-B

(1) İttifâkı böyle kıldılar ve aşhâbından kimüñ ki kavmî diyet (2) virürse koyalum, virmesler öldürelüm. Pes Hâk Ta°âlâ (3) önlerinde sedd ardlarında sedd eyledi peygamberi görmediler. Ba°zılar (4) eydür: Bu âyet müşrikler hakkında ki birgün oturmuşlardı. (5) Herbiri peygamber hakkında bir dürlü herze hedyân söz söylerdi (6) Peygamber (a.s) geldi.

Katlarında turdı. **فَاعْتَبَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ** ²⁰Bir avuç toprak aldı. Yüzlerine saçdı. Kamusunuñ dili (8) bağlandı ve gözleri görmez oldu. Peygamber hazreti geçdi gitdi. (9) Başlarından sakallarından toprağı silkerlerdi. “ Vallâhi görmedük (10) vallâhi işitmedük dirlerdi: **وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذِرْتُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْتُمْ لَا يُؤْمِنُونَ**

²¹ Beraberdür anları korkutduğıñ (12) yâ korkutmaduğıñ zîrâ ki °alimallâh sâbitdür, anlarıñ küfürle (13) hatm olmakluğı pes inzâr anda te’kîde hüccet içündür. (14)

إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَنَ الْعَلِيمَ فَتُخَذَفُ لَهُمْ فَهُمْ يَرْجِعُونَ

²⁰Yâsin Sûresi 9.Ayet ; Önlerinden bir sed ve arkalarından bir sed çekdik de onları kapattık, artık görmezler.

²¹ Yâsin Sûresi 10.Ayet ; Onları uyarasan da uyarman da onlar için birdir, inanmazlar.

²² Yâsin Sûresi 11.Ayet ; Sen ancak zikre (Kur’âna) uyan ve görmeden Rahmândan korkan kimseyi uyarabilirsin. İşte böylesini bir mağfîret ve güzel bir mükâfatla müjdele.

Be-dürüsti ; senüñ intizâruñ (16) ol kişiye fâ'yide ider ki zikre ittibâ° kıla ya°nî Qur'âna tâbi° (17) ola nasfîhât kabûl kıla dahı Raḥmândan korka. Ya°nî Raḥmândan korka gönül birle yâḥûd

7-A

(1) Halkdan gâ'yib olduğı hâlde yâḥûd Tañrınuñ ğayb °azâbından (2) korka; anlardur senüñ pendüñi kabûl kılan Pes beşâret (3) kılanlara mağfiretlikların dahı sevâb-ı °azimleri mağfiret (4) günâhu yarlıgamağdur. "Ecr-i Kerîm "cennete girmekdür.

23

أَنَاخُنْ نَحْيِي الْمَوْتِ وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ

Be-dürüsti; biz diri kıluruz (6) ölüleri kıyâmet günü yâḥûd diri kıluruz senüñ inzâruñ (7) birle ölmüş gönülleri dahı yazaruz emr eylerüz, Kirâmen Kâtibiñe (8) yazarlar. Anlar ki ilerü viribidükleri °amellerin dahı anlar koyıp (9) gitdükleri hayrdan ve şerrinden. Ba°zılar eydür:

وَآثَارَهُمْ خَطَاءَهُمْ 24 Dimekdür. Adımı dahı yazarlar İbn-i °Abbâs (r.a)

eydür: (11) Bu âyetüñ sebep-i nüzûli oldur ki Kıbîle-i Enşâruñ menzilleri (12) mescidden ırağ-idi.Dilediler ki mescid yanında ev yapalar (13) bu âyet nâzil oldu

وَكَتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ 25 Ya°nî (14) yazaruz adımların ki idürler, mescide

varurlar pes mâlûm oldu (15) ırağ yirden mescide varmağdan sevâb °azîmdür. Peyğamber

(16) (s.av) buyurur kim إِلَّا أَخْبَرَكُمْ بِمَا نَحْوُ اللَّهِ بِهِ التَّحْيِيَا وَيَرْفَعُ بِهِ الدَّرَجَاتِ سَبَاعِ
الْوُضُوءِ عَلَى مَكَارِهِ وَكَثُرَتْ لِحَفُوتِ إِلَى السَّاجِدِ وَانْتِظَارِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ

23 Yâsin Sûresi 12.Ayet: Şüphesiz, ölüleri ancak biz diriltiriz. Önden gönderdikleri işleri ve bıraktıkları eserleri yazarız. Zaten biz, herşeyi apaçık bir kitap olan Levh-i Mahfuz'da sayıp yazmışızdır.

24 Onların izleri adımlarıdır.

25 Yâsin Sûresi 12.Ayet;

(19) Ya'nî âgâh oluñuz ki size haber virem ol

7-B

(1) nesneden ki anuñla günâhlaruñuz mahv ola . Maķâmuñuz yüce (2) ola ve ol oldur kim şo'uķda ıssıda abdesti tamâm alasız (3) daķı iraq yirden çok adım birle mescide mülâzemet kılasız (4) Daķı bir namâz kılduğunuzdan şoñra bir namâza daķı muntâzır olasız. (5) Andan peyğamber (s.a.v) ol kavme eyitdi:

Ya'nî yiriñüzde tıruñ kim ne iraq (8) olursañuz kademüñüz yazılır.

Ya'nî her nesne hayırdan ve şerden beyân eyledük ve yazduķ (10) Levhü'-l Maħfûzda bizden gizlü degüldür, ma'lûmdur.

26 Beyân kııl yâ Muhammed

(11) Mekke halkına Antâķiyye halkınuñ meşelini ol vaķt ki anlara mürseller (12) viribidük anları tekzîb eylerler. Hikâyet; Çün 'İsâ peyğamber (a.s) (13) halkı dîne da'vet eylemege başladı. Aşhâbı şehirlere (14) perâkende kıldı. İki kiş'i Antâķiyye'ye viribidi. Biri Yaħyâ ve biri (15) Şübân idi. Ol iki resûlcün şehre yaķın geldiler, bir pîre (16) uğradılar. Koyun güderdi. Selâm virdiler. Pîr eyitdi: " Ne (17) kişilersiz ne maşlahata gidersiz?" Eyitdiler; 'İsâ peyğamber aşhâbındanuz (18) geldük ki şehr halkını dîne da'vet kılavuz ,Tañrı Ta'âlânuñ (19) vaħdâniyyetini ve 'İsânuñ nübüvvetini bunlara bildürevüz ol

²⁶ Yâsin Sûresi 13. Ayet; Onlara, şu şehir halkını (Antakya'yı) misal getir; Hani onlara elçiler gelmişti.

8-A

(1) pîr eyitdi ; “Hiç bu söze ‘alâmet var mı?” “Vardur.” Didiler .(2) “Hastalara du‘â .
kıluruz şifâ bulurlar ve körlerün gözini (3) açuruz ve bir şayrıyı ten-dürüst kıluruz .Pîr
eyitdi: (4) “Benüm bir oğlum vardur, çok zamândur ki hastadur gelün aña (5) bir du‘â
kılun, sağalsun” didi. Vardılar, arkasını şıgadılar (6) şifâ buldı. Ba‘zılar eydür : Ol pîrün
gözinde hallî vardı. (7) Du‘â kıldılar. Eyü oldı Ol pîrün Hâbîb Neccâr adı idi.(8) Bunlarun
haberi şehre fâş oldı. Hâcetlü gelürdi .(9) Hâcetleri revâ oldı. Birgün sultân katında
söylediler.(10) Bunları katına çıkıdu. Eyitdi: “Ne kişilersiz ne işe geldünüz?”
.Bunlar eyitdiler : ‘İsâ peygamber aşhâbındanuz, geldük ki (12) sizi dîne da‘vet kılavuz.
Şol görmez işitmez kayalara (13) ‘İbâdet kılmakdan men° idevüz. Sultân işitdi, kaçdı (14)
eyitdi: “Câzûlarsız, geldünüz ki vilâyetümüze fitne birağasız” (15) Buyurdi, dögdiler ve
şakallarını yoldılar, şehirde gezdürdiler.(16) “ Bunlar câzûlardur, zinhâr bunlarun sözine
kimesne (17) uymasun” didiler, İletdiler, zindâna saldılar, andan soñra (17) dahı ‘İsâ (a.s)
bir kişi’ i viribidi, Şem‘ûn adlı idi (19) nitekim Kur’ânda buyurur.

إِذَا رَسَلْنَا إِلَيْهِمُ اشْرِينَ فَكَذَّبُواهُمَا فَعُزَّزْنَا بِنَايِثٍ

²⁷ Yâsin Sûresi 14.Ayet; İşte o zaman biz, onlara iki elçi göndermiştik.Derhal onları yalanladılar.Biz de hemen bir üçüncü elçiyi gönderdik.Onlar hep beraber, “Biz size gönderilmiş Allâh elçileriyiz!” dediler.

8-B

اِي قَوْنَاهُمَا²⁸ Ya'nî kuvvetlendirün ol (2) iki kişi'i üçüncü birle çün Şem'ün geldi. Evvel zindân (3) kapısına vardı, zindânbâne eyitdi. "Baña destûr vir, gireyim (4) maḥbûslara şadağa vireyim" didi. Destûr virdi, içerü (5) girdi. Maḥbûslara etmek üleşdürdi. Ol iki yarânuñ (6) katına vardı. Hâllerin şordı. Eyitdi: "Sehv itmişsiz. (7) Tâ'cîl kılmışsiz. Revnâk ve müdâra gerekdi. Sizüñ meşelüñüz (8) aña beñzer ki bir 'avrât oğlan toğurduğı yoğımış. Âḥir 'ömründe (8) bir oğlan toğurmuş. Dilemiş ki tizcek ola ya'nî büyüye. Etmek (9) yidürmiş, boğazında тұrmış ölmüş. Sizüñ daḥı meşelüñüz aña beñzer

التَّعَجُّلِ مِنَ الشَّيْطَانِ وَالثَّانِي مِنَ الْحَمْرِ.²⁹ Hâliyâ birkaç gün (12) şabıt kıluñ. İnşaallâhü Ta'âlâ sultân katına varalum, sizi (13) kırtaram." Andan Şem'ün puthâneye vardı. Gördi, ḥalâyık (14) puthâneye cem' olmuşlar, kendü daḥı ḥalk arasında oturdi. (15) Tañrya tazarrû' idüp secde kıldı. Ḥalâyık eyle (16) şanurlar ki kendülerindendi. Çünki, puthânededen çıkdı, şehre (16) vardı. Mu'cizeler gösterdi, ḥastalara 'ilâc eyledi. Ammâ da'vî'i risâlet (18) kılmazdı. Ḥalka müdârî-i hüsn-ü mu'âşeret kılurdi. (19) Şehre ma'rûf ve meşhûr oldu. Birgün sultân ile otururken

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM BAKANLIĞI
DOKÜMANTASYON BİRİMİ

²⁸ O ikisini güçlendirdi.

²⁹ Acele iş şeytândan, sakın davranmak Rahmândan gelir.

9-A

(1) Sultân eyitdi: “Senden öñdin iki kişi (2) gelmişdi. Bular dañı mu’cize gösterürlerdi. Ammâ peygamberlik da’vîsin (3) kılurlardı. Buyurdum, zindâna şaldılar.”Şem’ûn eyitdi: (4) “Getürsünler, görelüm, ne hüccet birle risâlet da’vî (5) kılurlar?” Ol iki kişij i getürdiler. Şem’ûn eyitdi : “Sizi bunda (6) kim viribidi ?”Eyitdiler: ³⁰ **الَّذِي خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَلَيْسَ لَهُ شَرِيكٌ** Şem’ûn eyitdi: “ Tañrıñuz ne şıfatdadur? ”Eyitdiler. ³¹ **يَعْلَمُ اللَّهُ مَا تَشَاءُونَ وَحَكَ مَا تُرِيدُونَ** Şem’ûn eyitdi : “Ne hüccet birle (9) risâlet da’vî kılursız.” Eyitdiler: “Ebrâşlara ilâc iderüz. (10) Ten-dürüst olur. Şem’ûn eyitdi : “Anı ben dañı iderem.” Eyitdiler:(11) “ Biz gözsüzlerün gözin açaruz.” Şem’ûn eyitdi: “Görelüm.”Vardılar (12) bir oğlan getürdiler. Anadan gözsüz toğmış, gözinün yiri dañı (13) yoğ-ıdı. Pes Şem’ûn eyitdi: “Siz bunuñ gözini açarsañuz ,(14) size şefâ’at itdürem, sultân sizi âzâd eyleye” didi. (15) Pes ol iki resûl bir pâre balçığı kil ile düzdiler, iki gözi (16) yirine kıldılar. Du’â kıldılar, Hâk Ta’âlâ ol oğlana iki göz virdi (17) kamu halk gözinden yigrek gördi. Şem’ûn eyitdi: “Ben dañı idebilürem ”(18) vardılar, bir ancılayın dañı getürdiler. Şem’ûn du’â kıldı (19) anuñ dañı gözi açıldı.Bunlar eyitdiler: “biz ölüyi

³⁰ O ki herşeyi yaratdı ve ortağı yokdur.

³¹ Allâh, istediğini yapar ve istediği şeye hükm eder.

9-B

(1) diri kılaruz. Şem'ün eyitdi: " Ol benüm elümden gelmez eger siz (2) bunı iderseñüz, sizi taşdıķ kılavuz." Eyitdiler: "Uş (3) bunda bir meyvit vardır. Yidi gündür ölmüş, atası ğâyibdür. Defn (4) itmediler. Getürelüm diri kıluñ ." Vardılar, getürdüler, bir tahta (5) üzerinde. Bunlar daħı du'â kıldılar. Şem'ün daħı ihfâ ile du'â kılurdu.(6) Ol ölü dirildi, şordılar ki "Ne gördüñ ?" eyitdi: Yidi gündür (7) ölmüşem, yidi dere gördüm, hergün herbirinde baña 'azâb itdiler(8) Her'azâb bir dürlü idi. Yidinci derede iken cânım gövdeme (9) getürdiler. Eyitdiler: "Yukaru baķ ", baķdum. Gökler kapusu açılmış, (10) bir yigit gördüm gökçek yüzlü; elini şarşdan aşaga uzatmış.(11) Bu üç kişı beni saçumdan dutdılar. Dere içinden taşra çıkardılar.(12) Çün gözümü açdum,kendüzüm bunda gördüm." Şem'ün eyitdi : (13) "İy sultân pûtlar daħı ölüyi diri kılsunlar tâ kim bunlar mülzim (14) olalar." Sultân eyitdi: " Pûtlaruñ gözi yok kılağı yok.(15) dili yok, ölüyi nice diri kılsunlar?" Şem'ün eyitdi: "Pes (16) taşdıķ kıluğ müselmân olmak gerek. Bunlaruñ işi cüzûlık(17) degüldür. Hele ben şanuķlık virdüm ki bunlaruñ Tañrsı (18) haķdur, birdür." Ol kavm eyitdiler: "Siz hüd ittifâkıñuz bir imiş (19) ittifâķla gelmişsiz ki bizi azdurasız. Peyğamber degülsiz,

10-A

(1) İllâ bizüm gibi âdem oğlanısız

فَقَالُوا إِنَّا لَنَكْمُ مَرْسَلُونَ قَالُوا مَا أَنْزَلَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلِنَا وَمَا أَنْزَلَ إِلَّا الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ
إِنَّ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ

³²Eyitdiler: “ Degülsiz, illâ bizüm gibi beşersiz (4) Tañrı gökden vahy indürmedi, siz yalan söylersiz .”

قَالُوا رَبَّنَا نَعْلَمُ إِنَّا لَنَكْمُ مَرْسَلُونَ وَمَا عَلَّمَنَا إِلَّا الْبَلَاغَ الْمُبِينِ

³³ Eyitdiler: “ Tañrı bilür ki biz size resüllüğe geldük. Bize vâcibdür ki (7) âşikâre fermânuñ irişdirevüz. Size dağı vâcibdür ki bizi (8) taşdıķ kılasız”

قَالُوا إِنَّا نَطِيرُ نَارِيكُمْ ³⁴

Eyitdiler : “ Sizi (9) şüm görürüz, şüm kavmlersiz tâ ki siz bu şehre geldüñüz (10) kaht ve belâ ve hastalık sizüñle bile geldi

لَزَجْمِكُمْ وَلِمَسْكَمٍ مِّنْ أَعْدَابِ الْيَمِّ ³⁵

³²Yâsin Sûresi 14, 15.Ayet; Onlar elçilere dediler ki : Siz bizim gibi, insandan başka bir şey değilsiniz. Rahmân herhangi bir şey indirmedi. O halde siz ancak yalan söylüyorsunuz.

³³Yâsin Sûresi 16, 17.Ayet; (Elçiler de) “ Rabbimiz biliyor, biz gerçekten size gönderilmiş elçileriz. Bizim vazifemiz, açık bir şekilde Allâhın buyruklarını size tebliğ etmekten başka bir şey değildir” dediler.

³⁴Yâsin Sûresi 18.Ayet; (Bunun üzerine onlar daha da sertleşerek)”Doğrusu biz sizin yüzünüzden uğursuzluğa düçar olduk.eğer bu işten vazgeçmezseniz, andolsun sizi taşlarız.Ve bizden size mutlaka acıklı bir işkence ve kötülük dokunur.” dediler.

Eger tek tırmazsañuz (12) sizi taşla depelerüz dañ size ıatı ‘azâb iderüz.”

قالوا طائرکم معکم³⁶ Eyitdiler: “Şûmlık sizûñledür, sizûñ (14) küfrûñüz şûmlıgıdır ki size lâzımdur.

این ذکر تم بیل انتم قوم مسرفون

37 "Ya'ni size nasihat kılıp Tañrınñ birligini bildürdügümüz (17) için mi bizi şûm görürsüz dañı recm eylersüz. Bizde şûmlık (18)yoğdur. Bil ki ma'şıyyetde ĥadden geçmiş kıvmsüz.

وجاء من أقصى المدينة رجل يسعى وآل يا قوم اتبعوا المرسلين

38

35 Yâsin Sûresi 18.Ayet; (Bunun üzerine onlar daha da sertleşerek)”Doğrusu biz sizin yüzünüzden uğursuzluğā dūçar olduk.Eğer bu işten vazgeçmezseniz, andolsun sizi taşlarız.Ve bizden size mutlaka acıklı bir işkence ve kötülük dokunur.” dediler.

36 Yâsin Sûresi 19.Ayet

37 Yâsin Sûresi 19.Ayet ; Elçilere şöyle cevap verdiler: Sizin uğursuzluğunuz sizinle beraberdir.O bizden değil sizdendir.(Demek size nasihat edilir, doğru yol gösterilirse bunu uğursuzluk sayacak ve küfrünüzde devam edeceksiniz, öyle mi?) Hayır! Siz aşırı giden ve haddi aşan bir milletsiniz.

38 Yâsin Sûresi 20.Ayet; Bu esnada o şehrin öbür ucundan koşarak bir adam geldi “Ey kavmim bu elçilere uyunuz.”

10-B

اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ يَهْتَدُونَ

39 Geldi şehir (2) kenarından bir kişi yügürü yügürü .Ol kişünün adı Habîb Neccârdı (3) Eyitdi: “ İy kavm mutâba°at kılun bu resûllere ki sizden (4) ücret dilemezler. Zirâ ki kendüler hidâyet bulmuşlardır. Sizi dağı toğruyola da°vet kılurlar.

وَمَا لِي لَا أَعْبُدُ الذِّكْرَ نَفَرَيْنِ وَاللَّيْلَةُ تَرْجِعُونِ

40 Ne oldı baña ki °ibâdet kıl mazam ol (7)Tañrıya ki yaratdı beni dağı sizün ve benüm rücû°muz andan yañadur(8) Bu sözi anlara ta°rîz idüp söyledi. Kendü hûd mü°min (9) °âbid idi.

أَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِتْرَافًا إِن يَرِدْ فِي الرِّحْمِ أُنْزِلُ بِهِ سُلْطَانٌ لَّا يَنْفَعُنِي فِي اللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّنِي

41 °ibâdet (11) kıl ayım eger baña bir belâ ve miñnet irüşdürmek dilese fâ°yide kılmaya (12) baña anlarun şefâ° atı dağı anlar beni ol belâdan kurtarmayalar. Andan (13) ol kavm eyitdiler:

39 Yâsin Sûresi 21. Ayet; Sizden herhangi bir ücret istemeyen bu kimselere tabi olun, onların sözlerine kulak verin, çünkü onlar hidâyete (doğru yola) ermiş kimselerdir.

40 Yâsin Sûresi 22. Ayet : (Bu tavsiye üzerine bu sefer adama dönerek “Vay sen de mi onların dinindensin” dediler. Bunun üzerine adam şöyle dedi): “ Bana ne olmuş ki, beni yaratana ibadet etmeyecekmişim! Şunu iyi biliniz ki, hepimiz O’na döndürülecek, O’na götürüleceksiniz.

“Bunlar sizi azdurmışlar, dînlerine döndürmüşler (14) Gel girü dînüñe dön. Yoğsa sini depelerüz ” didiler. Eyitdi: ⁴¹ اِنِّ اِذَا الْغَوْصَلَا اِمْبِيْرِنِ (15) “Ben sizün dîniñüze girersem âşikâre (16) azğunlıqda oluram” Andan soñra anları qodı (17) hıtâb kıldı ki

اِنِّ اِمْنْتَبِرْتِكُمْ فَاَسْمَعُوْنَ

⁴² Ya°nî İy resûller (18) ben imâna geldüm, sizün Tañrıñuza imân getürdüm

هَ فَاَسْمَعُوْكَ اَيَّ فَاَسْهَدُوْكَ

Ya°nî şanuk oluñ ki ben Tañrı'ı bilürem. Bu

⁴¹ Yâsin Sûresi 23.ayet ; Ben, O'ndan başka Tanrılar edinirmiyim hiç?Çünkü O çok esirgeyici Allâh, eğer bana bir zarar dilerse o sizin putlarınızın şefaati bana hiçbir fayide vermez.Onlar beni asla kurtaramazlar.

⁴² Yâsin Sûresi 24.Ayet; İşte o zaman ben (maâzAllâh) apaçık bir dalâlet ve sapıklığın tâ içine gömülmüş olurum

⁴³ Yâsin Sûresi 25.ayet; Halbuki ben, sizin de Rabbiniz olan Allâh'a inandım.O halde beni dinleyin, bu elçilere uyun.

11-A

(1) Hâbîb Neccâr ol kişidür ki oğlu hasta idi, duâ kıldılar, şifâ buldı.(2) Ol vakt îmân getürüp bir mağaraya girüp ibâdet (3) iderdi.Çün resûlları öldürmege kaçd eylediler, geldi ki (4) halkı men° ide, resûllere yardım ide. Bu sözleri söyledi, andan (5) ol kavm Hâbîb Neccârı tutdılar. Zencîre daqdılar, iletdiler, şehri (6)kâpusında aşdılar. Ba°zılar eydür:”Ayak altında aldılar, ol kadar (7) depdiler ki bağırsaqları taşra çıkdı. Ba°zılar eydür: “Bıçaqlarla (8) dîvâra kaçdılar, resûlları taşla depelediler. Hâk Ta°âlâ ol hâlde (9) Hâbîb Neccâra cenneti gösterdi. Hitâb geldi ki “ Gir uçmağa (10) iy nefsi mutmâ’inne kurtulduñ dünyâ belâlarından

قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ
فَلْيَايْتِ قَوْمِي يَعْلَمُونَ
بِمَا عَفَفَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ
مُتَكْرِمِينَ

44 Hâbîb Neccârî eyitdi: “ İy ne olaydı ki benüm kavmüm (13) bileydi .Beni pâdişâhum yarlığadı dağı beni ikrâm olanlarından (14) kılduğunu tâ anlar dağı îmân getürelerdi. Raḥmet bulup cennete (15) girelerdi. Çün bu sözi işitdiler, bir yirden taş üşürdiler (16) dîvârdan aşğa aldılar, depelediler. Ol eydürdi: " İlâhî kavmüme dağı îmân rûzî kııl ,hidâyet vir." Tâ cân çıkınca bu sözi söyledi.(18) Hâl-i hayâtda dağı hâl-i memâtda da°vî ve naşihât terk itmedi (19) Ol kavm cefâ kılırdı zirâ ki evliya'ullâhdâ kîne

44 Yâsin Sûresi 26, 27.Ayet;(Azgınlık bu sözleri dinlemeyip o zâtı taş yağmuruna tuttular.Tam öleceği esnada ona)”Gir cennete” denildi.Bu ilâhi müjdeyi duyan zât, “keşke dedi, kavmim bunu bilseydi!” Rabbimin benim iyiliğime bağışladığını ve beni ikrâma mazhar olanlardan kıldığını anlasalardı!”

11-B

(1) olmaz dimişlerdür ki zîrâ kîndâr kişi dîndâr olmaz. Niteki peygamber (2) hâzretlerinüñ Uhûd Gâzâsında mübârek başını yardılar ve mübârek (3) dişini çıkardılar. Çok cefâlar kıldılar. Ol eydürdi: **اللَّهُمَّ اهْدِنَا صِرَاطَكَ** Ya'ni " İlâhî hidâyet vir kavmüme (5) ki bu cefâları baña kılurlar bilmedükleri-çündür. Eger bilselerdi bu cefâları (6) kılmazdı.Girü söz başına gelem .Çün Hâbîb Neccârî (7) öldürdiler, Hâk Ta'âlâ (c.c) Cebrâ'yile emr eyledi. Ol (8) şehrûñ iki kenârından tıttı, çalkadı. Bir şayhâ kıldı. Kâmusı (9) helâk oldılar. Nitekim haber virdi.

وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ

⁴⁵ Ya'ni (11) indürmedük Hâbîb Neccâr kavmüne kendüden şöñra leşker biz gökden(12) indürmedük zîrâ ki biz gökden leşker indürdügümüz yokdur ve leşkere (13) ihtiyâcımız yokdur. Bir sivrisiñek birle ol düşmânımız helâk (14) kılmağa kâdirüz ki Antâkiyye kavmini bir şayhâ ile helâk kılduk.(15)

إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ

⁴⁶ Degüldi (16) ol "ukûbet ki ol kavme irişdi, illâ bir şayhâ idi ki Cebrâ'yil (a.s) (17) kıldı. Nâgâh ol kavm işitdiler, helâk oldılar

يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ

⁴⁷ (19)İy "hasreten" "âsi kullara kıyâmet resûlleri yalân kıldukları için

⁴⁵ Yâsin Sûresi 28.Ayet; Biz ondan,(yani azgınlar tarafından öldürülen sevgili kulumuzdan) sonra, onun milletini helâk etmek için üzerlerine gökden herhangi bir asker indirmedik ve indirecek de değildik.

⁴⁶ Yâsin Sûresi 29.Ayet; Çünkü onların helâkı, sadece bir tek sayhadan başka birşey değildi.İşte o azgınlar (bu sayha ile) bir anda sönüverdiler.

12-A

(1) ki hiç resûl gelmedi. İllâ anları istihzâ kıldılar. Kıyâmetde (2) çoğı peşimân ola fâ'yide kılmaya

أَلَمْ يَرَوْا كَمَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ٤٨

Görmediler (4) mi niçe kavmi helâk kılduk Bunlardan öñdin kamusu gitdiler (5) Ayruk bunlardan yaña dönmezler

وَأَن كُلاًّ جَمِيعًا لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ

48 "ve mâ küllün cemî'un" Degüldür küllisi illâ cemî'si bizüm katumuza (6) hâzır olalar. Eger "lemmâ" tahfifle okınsa "kad" ma'nâsına olur (7) "mâ(ما)"zâ'yide" olur ya'ni

وَقَدْ كَلَّمْنَا كُلاًّ جَمِيعًا لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ Külli mahlûk cem° olup bizüm katumuza hâzır olalar. Hayrdan ve şer'den (10) ne kı kıldırsa cezâsını göreler. Nitekim peygamber (s.a.v) (11) buyurur.

مَا مَنَعَكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا سَيَكْتُمُهُ رَبُّهُ لَيْسَ مِنْ عَمَلِهِ وَيَنْظُرُ تَأْفَادَ وَجْهِهِ فَلَا يَرِي إِلَّا مَاقَدَهُ

Hadîs (14) ma'nâsı budur ki sizlerden hiç kimesne çalmaya illâ (15) Tañrı Ta'âlâ aña söyleye. Ol hâlde anuñla Tañrı arasında ne tercümân (16) ola ve ne hicâb ola. Sağ yanına bağa kendü °amelin göre (17) şol yanına bağa kendü °amelin göre , karşıısına bağa tamu odin

47 Yâsin Sûresi 30.Ayet; Ne kadar acınacak durumdadır kullar! Çünkü onlara bir peygamber gelmeye dursun, onlar ille de onunla alay etmeye kalkışırlar.(Ve bu yüzden gerçekten acıklı duruma düşerler.)

48 Yâsin Sûresi 31.Ayet; Görmüyorlar mı (müşrikler), kendilerinden önce nice kavmler helâk ettik!Çünkü onlar, peygamberlere dönüp de onları dinlemediler.

49 Yâsin Sûresi 32. Ayet; Elbette onların hepsi,(hesap vermeleri için kıyâmet gününde) karşımıza dikilecekler.

(18) göre. Ol vakt Tañrı Ta°âlâ kullarına beş nesne su°âl kıla (19) evvel bunı su°âl kıla ki
“Ömrüni ne yirde fânî kılduñ?”

12-B

(1) İkinci “Yigitligini ne yirde çürütdüñ ?” Üçüncü “Maluñ neye harc itdüñ? (2) Bişinci
“Ne °amel itdüñ ? Bir yirden dañı buyurur ki

أَوَّلَ مَا سَأَلَ الْعَبْدَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ سِنَّ النَّعِيمِ أَنْ يَقَالَ لَمْ نَضْرِبْ جَسْمَكَ الْمَرْوَةَ .

⁵⁰Ya°nî ol nesne ki şoralar kıyâmetde bu ola ki “Tenüñe ten-dürüst (5) kılmadum mı? Dañı ıssı günde şo°uk şu-y-ıla kâdurmadum mı? Şeyh (6) Ebu’l Hâsan Nûrî birgün va°z iderdi. Hağ Ta°âlâ kullarından kıyâmetde (7) niçe dürlü su°âl kılisar beyân iderdi. Şeyh Şıblî mescid (8) kapusından geçirdi. Tırdı , diñledi, eyitdi: “İy Şeyh halâyık (9) öñinde kôrķutma ki Hağ Ta°âlâ çok su°âl kılmayısar. Hemân iki (10) söz söyleyiser. “İy kulum ben senüñle idüm sen kimüñle idüñ?” (11) Şeyh Ebu’l Hâsan bu sözi işitdi, düşdi, uşşı gitdi (12) Çün girü aklı başına geldi. Eyitdi: Bundan dañı muhtaşar (13) su°âl olısar ki

Ya°nî “Ne nesne (14) seni mağrûr eyledi ki ol kerîm pâdişâhuña tã°at kılmaduñ?” (15)Çün Emîrû’l mü’miniñ °Alî (kerremullâhû vechehu) bu âyeti oğıdı. (16) Eydürdi: ⁵¹أَلَمْ يَغْرِبْ بَاكُ .

⁵¹جهل بفتح المعصية Dirdi (17)Ya°nî “Beni saña mağrûr eyleyen ma°şıyyet yaramazlığı bilmedüğümdür (18) Ebû Bekr-i Varrâğ “Eger Allâhu Ta°âlâ baña kıyâmetde şorarsa (19) “Mâ Garrâke Bi-Rabbüke” ben eyidem: “ Garrani bi keremüke” senüñ keremüñ mağrûr

⁵⁰Kula kıyâmet gününde ilk sorulan soru şudur. “Senin vücuduna sağlık vermedik mi?(Seni sulamadık mı?)

⁵¹Beni sana mağrur eyleyen ma°şıyyetin çirkinliğini bilmediğimdir.

13-A

(1) itdü. Girü söz başına geledüm. Çün Hâk Ta°âlâ Aşhâbü'l-Ûarye (2) kışşasını beyân eyledi. Tâ ki şofıra gelenler °ibret (3) alalar. Tañrınuñ vañdâniyyetine ikrâr eyleyeler bu âyeti viribidi

وَآيَةٌ لَهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ

⁵²Tañrınuñ birliğine delîldür anlara ki ölüyi (6) diri kılduñ dañı andan dâneler çıkarduñ ya°nî bitürdüñ ol dânelerden yiyeler

وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِنْ نَجِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجْرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِمْ

Dañı yaratduñ bostânlar yirde ve ÷ormalardan (10) ve üzümlerden dañı yirden çeşmeler tâ ki içeler. Ol (11) mezkûr bostânlardan yiyeler ⁵³ وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ أَفَلَا يَشْكُرُونَ

(12) Dañı ol ta°âmlardan ki elleriyle düzerler bekmez gibi câyizdür. (13) Mânâfiye ola ya°nî mezkûr ni°metleri kendüler mi düzdi? (14) biz yaratduñ, kendüler düzmedi, anlaruñ için bes şükr (15) eylemez mi bizüm ni°metlerümüze?" Bu âyet delîldür iki nesne ile Tañrınuñ (16) birliğine dañı kıyâmet günine zîrâ ki bu kurumuñyiri (17) bahâr yağmurı-la hayât bağışlayup temtâze olur. Girü güz (18) faşlında kuruyup ölü meşâbesinden olur. Delîldür aña kimesne (19) mâ°nî ve mu°ârız olmaz.

يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُحْكَمُ مَا يَرِيدُ

54

⁵² Yâsin Sûresi 33. Ayet; Kendisine hayat verdiğimiz ölü toprak hakikatde (onlar için oldukça mühim) bir ibret âyetidir. Çünkü biz onu yağmurla dirilttik de ondan pek çok tarım ürünleri çıkardık. İşte onlar bunlardan yerler.

⁵³ Yâsin Sûresi 34,35. Ayet; Biz, yeryüzünde nice nice hurma bahçeleri, üzüm bağları yaratdık ve oralarda bir çok pınarlar kaynattık. Onların meyvelerinden ve elleriyle bunlardan imâl ettiklerinden yemeleri için (bu nimetleri verdik) Hal böyle iken onlar şükr etmezler mi?

⁵⁴ Allâh istediğini yapar ve istediği şeye hüküm eder.

13-B

(1) Ne dilerse işler nice gerekse hüküm eylerüz. Yiri yok, şerîkî yok (2)

وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَيُّومُ 55

بَيْتٌ فِي كِتَابِي لَهُ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى اللَّهِ وَآخِرُهُ

56

Dağı yir, zemherî zaḥmından kararaya yatmışken bahâr faşında (5) cânına tiryâk irişdürüp dîrî kılduğı delîldür kıyâmetde (6) ölüleri dîrî kılduğına, nitekim peygamber (s.a.v) (7) buyurdi.

57 إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّبِيعَ فَادْكُرُوا النُّشُورَ مَا سَبَّهَ الرَّبِيعَ بِالنُّشُورِ

Ya'ni kaçan bahâr faşını görseñüz kıyâmet (8) gününü yâd eyleñ, ne hoş beñzer kıyâmet gününe bahâr faşlı kıyâmet (19) gününe beñzeduğı birkaç vechdür. Bir vech budur ki yir altındağı (10) nebâtlar bahâr faşında zuhûra gelür. Kıyâmet gününde dağı yir altındağı (11) ölüler ve hazîneler yir yüzine gelür.

وَأَخْرَجْنَا الْأَرْضَ أَنْفَاقًا

²⁸(12) Bir vechi dağı budur ki bahâr faşında bâ'zilar râhatda ve bâ'zilar (13) zaḥmetde olur. Kıyâmetde dağı bâ'zilar cennete girüp râhatda (14) olur, bâ'zilar tamuya girüp 'azâbda ve zaḥmetde olur. Bir vechi (15) dağı budur ki kış gününde yâ bis ta'âmlar yise, bahâr (16) faşında anuñ bedelinde çerb ü küçek ü ter ta'âmlar olur. Her ki (17) dünyâda şehvete uyup ḥarâm ve şübhelü ta'âmlar yise, kıyâmet (18) gününde 'azâb ve ḥesâb ve ḥorlık ḥâsıl olur. Bir vechi (19) dağı budur ki niçeler tohum saçar, ekin eker, zaḥmet çeker bahâr faşında

55 O takdir ve kahr edendir.

56 Beyt: Herşeyde O'nun tek olduğunu isbât eden bir âyet (delil) vardır.

57 Ez-Zilzâl Sûresi 2.Ayet; Yerküre kendine has sarsıntısıyla sallandığı, toprak ağırlıklarını dışarı çıkardığı, insan "Ne oluyor buna!" dediği vakit (durum nice olur bir bilsen!). İşte o gün yer, bütün haberlerini anlatır, çünkü Rabbin ona vahiy ile herşeyi bildirmiştir.

14-A

(1) âfet irişür harâb olur. Yâ çekirge yir yâ tolu urur (2) Dünyâda dağı niçe kişiler tâat tohmın eker zaħmet çeker, gündüz (3) oruc tutar gece irteye degin namâz kıılır, tâat ider (4) kıyâmetde katîat yili eser tâat ekinin maşiyet çekirgesi (5) yâhûd küfr tolusı hebâ'i menşûr ider. Bir vechi dağı budur ki (6) bahâr faşında dost dostı-la şular kenârında, ağaçlar dibinde (7) soħbet iderler. Kıyâmet güninde dağı şâlihler şâlihlerle, tâlihler (8) tâlihlerle kıpar. Bir vechi dağı budur ki bahârda şimâl yılleri eser (9) ve şabâ yılleri eser. Kimine fâ'yide kimine ziyân ıder. Kıyâmet güninde (10) dağı saâdet yılleri ve şekâvet yılleri eser. Kimi saâdete ulaşır, (11) kimi dağı şekâvete. Bir vechi dağı budur ki kangı ağaç ki kış (12)güninde kırisa bahârda ağaçlar yaşardığı vaqt ol üryân (13) kıalur. Kıyâmetde dağı âbidler, ibâdet hil'atın geyüp ibâdet (14) tâcın urıldığı vaqt şunlaruñ ki tâat ağacı maşiyet kışında (15) kıurumuşdur. İbâdet yemişinden maħrûm kıalur. Sevâb. Üryân ve rüsvâ (16) olalar. Beyt,

بروی شود هر که دروغش باشد 58
بجوش بود کرمجان بجز به آید بمیان هتاسیه

Bir vechi dağı budur ki (18) bahârın ekinler hâşıl olduğu vaqt ekin ekmeyenler peşimân (19) olur. Kıyâmet güninde âbidler ibâdet harmanın götürdüğü

58 Mihek taşında ortaya tecrübenin gelmesi hoştur,

Yalancı kişi yüzü karalı olarak çıkar.

14-B

(1)vaqt °ibâdet tohmunı ekmeyenler peşimân olalar. Bir vechi dağı budur ki (2) her ki ne ekti-se anı götürür. Kıyâmetde dağı ĥayr eken ĥayr götürür, şer (3) eken şer götürür. **الدنيا** Bir vechi dağı budur ki (4) bahârda yir yüzinde kızıl, yeşil, şaru, aq, gök çiçekler zâhir (5) olur. Kıyâmetde dağı ĥalâs ve yakîn ve rızâ ve tevekkül ve ĥavf ve recâ (6) ve şevk ve küfr ve nifâk zâhir olur. Pes bu vechler birle bahârı (7) kıyâmet günine beñzetdüđi Hağ Ta°alâ **سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا** didüği sözün işâretdür.

لَا يَعْلَمُونَ نُبِئْتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا

Münezzeh Tañrı ki yaratdı dürlü dürlü çüftleri ol nesnelerden ki yir (11) bitürür. Dağı anlardan ki Âdem ođlanlarınıñ nefslerindendür. Dağı (12) anlardan ki hiç kimesne bilmez ki neler yaratmışdur yirde ve gökde ve tağlarda (13) ve deñizlerde. İmâm Vâhidî tefsîrinde eydür; Tañrı Tâ°alâ biñ dürlü (14) cânvâr yaratmışdur. Altı yüzi deñizdedür. Dört yüzi kıradadır. (15) Her birinün şüreti birbirine beñzemez, âvâzları dağı beñzemez, lügatları (16) lügatlarına beñzemez. Nitekim buyurdu Hağ celle ve °alâ. **وَأَخْتَلَفَ**

Dağı kıamusını birbiri-le çüft yaratdı.(18) Nitekim yiri gökle çüft eyledi, tamuyı uçmağla, güneşi ayla (19) dünyâyı âĥiretle, cânı tenle, küfri imânla, şıĥhati marağla, °aklı

⁵⁷ Dünya ahiretin çiftliğidir.

⁶⁰Yasin Sûresi 33.Ayet; Kendisine hayat verdiğimiz ölü toprak hakikatte (onlar için oldukça mühim) bir ibret âyetidir.

⁶¹ Yasin Sûresi 36.Ayet; Yerin bitirdiklerinden, insan oğlunun kendi varlığından ve henüz mahiyetini bilmedikleri şeylerden bütün çüftleri (bileşikleri, karışımları, elementleri) yaratan Allâh'ı tesbih ve takdis ederim.

⁶²El Rûm Sûresi 22.Ayet; O'nun delillerinden biri de gökleri ve yeri yaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin değişik olmasıdır. Şüphesiz bunda bilenler için (alınacak) dersler vardır.

15-A

(1) nefse, 'ilmi cehd ile, gice'i gündüz ile çift yarattı. Bu kamu (2) çiftleri yaradan ferddür. Zevcden ve veleden ve yaradılmışdan (3) ve şerikden berîdür. وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ .
Dağı nesnelere yarattı ki (4) kendüden artuğ kimesne bilmez. Aşbârda gelmişdür ki Kâf (5)tağından añaru yitmiş Kâf tağı gibi tağı vardır. Ol tağlarda (6)añaru yırağ yir vardır. Ol yirde bir dürlü maḥlûkât var ki ne (7) anlar âdemi bilürler ne âdem anları bilür. Peyğamber (s.a.v) (8) eyitdi: " Mi° râca çıkdüğüm gice Kâf tağı ardında bir şehir gördüm. (9) İçi tolu âdemî. Çün beni gördiler. Eyitdiler: "Şükr ol tañrya ki sini (10) bize gösterdi "didiler. Andan baña imân getürdiler. Ben anlara (11) şeriat öğretdüm. Andan eyitdüm: "Ne kavmsiz ?" Eyitdiler: "Benî İsrâ'yil (12) kavmindenüz çün Musâ (a.s) vefât eyledi. Benî İsrâ'yil (13) arasında ihtilâf vâki° oldu. Fışk u fesâd zâhir oldu. (14) Peyğamberleri öldürdiler. Sa°atde kırk üç peyğamberi öldürdiler. (15) Şoñra yüz oniki °âbid tûrdılar. Emr-i ma°rûf kıldılar. Ol gün (16) içinde anları dağı kırdılar. Çün fesâd arttı. Biz anlarıñ (17) arasından çıkdık. Deñiz kenârına vardık, du°â kıldık, ḥâcet diledük .(18) Ḥâcetümüz kabûl oldu. Yir yirildi, aşağa geçdük (19) bir buçuk yıl yir altında kaldık. Allâh Ta°âlâ bize rızkı eksük itmedi (19)

15-B

(1) Andan sonra uş bunda Musâ (a.s) bize vaşyyet (2) kılmışdı kim “Sizlerden her kağıñuz ki âhîr zamân peygamberi (3) Muhammed Muştafa (s.av)’e irişesiz, benüm selâmumı (4) aña irişdüresiz ”didi. Şükr Tañrıya ki bizi saña irişdürdi. (5)Andan sonra anlara şavm ü şalât ve zekât ve cum’a namâzın kılmak (6) ta’lîm kıldum. Gördüm ki evlerinüñ kapusı yok. Eytdüm:“ Bu niçün (7) böyledür?” .Eytdiler: “Anuñ -içün bizüm dükelümüz gönli birbirümüze ziyânımız (8) yokdur.” Gördüm, mescidleri evlerinden irak eytdüm: “ Böyle niçündür?” (9) Eytdiler: “Irakdan mescide varmağda sevâb-ı azîm vardır”. Gördüm (10) gûristânları kapuları öñinde. Eytdüm : “ Bu niçün böyledür?” Eytdiler: (11) “Anuñ içün kim görüp ibret alavuz, ölümü añaşururuz” (12) Gördüm hergiz gülmezler. Eytdüm : “Hiç gülmezsiz?”Eytdiler: “Anuñ içün kim gülmek (13) gönli karardur. Eytdüm: “Hiç hasta olur mısız?” Eytdiler: “Hastalık (14) günâh kefareti içündür. Biz günâhı az iderüz. ” Eytdüm : “ Ekin eker misiz? ” (15) Eytdiler: " Ekerüz, Tañrıya işmarlaruz, tâ irişince. İrişdükdün sonra ittifâkla varuruz. (16) Divşürürüz, gerek olduğça getürürüz.” Eytdüm: “ Sizüñ (17) tavârûñuz olur mı?” Eytdiler; “ Olur. Yabanda yürür, gerek (18) olduğça getürürüz, girü yabana şalaruz.” Gördüm beglerinüñ (19) beñzi şaru. Eytdiler: “Ölüm korçusından.” Eytdüm:“Siz de ölüm çok

(1) olur mı?" Eyitdiler: "Biñde birimiz ölür." Haq Ta'âlânun ğayb 'âleminde (2) dürlü dürlü kulları olur, kendüden ğayrı kimesne bilmez.(3) Tefsîr-i Kebîrde eydür: "'Âlem -i ğaybda dağı yirler ve gökler ve tağlar (4) ve deñizler ve 'arşlar ve kürsiler ve güneşler vardır ki katında bu 'âlem katre (5) miqdândur, deñiz katında.Şi'r:

شعر آسمانهاست دروایت
جان و کار فرمان آسمان جهئا دره روح بست و بالا هست
که بهای بلند و دریا هست

⁶³ Hikâvet: Peyğamber aşhâbından (8) biri vefât kıldı. Peyğamber (s.a.v) namâzın kıldı. (9) Cenâzesiyle kabrine bile vardı. Defn eylediler. Peyğamber (a.s) evine (10) geldi. 'Ayşe (r.a) tûrdı. Elini peyğamberün mübârek (11) 'imâmesine ve libâsına sürdi. Eyitdi: "Yâ resûllallâh, 'aceb ki (12) yağmurda libâsınuz nem olmuş. Ol gün hod yağmur yoğ-ıdı. (13) Peyğamber (a.s) derhâl bildi ki 'Ayşe ğayb yağmurın görmüş. Eyitdi:(14) "Yâ 'Ayşe, başunuza ne örtdüñ?" Eyitdi: "Yâ resûllallâh senün mübârek (15) 'imâmeñüzi." Eyitdi: "Ol sebebden gözün den perde götürülmüş,(16) Ğayb yağmurın görmüşsin. Ğayb 'âleminde dağı yağmurlar ve bulutlar (17) vardır ki hâşlar bilür. Bevit⁶⁴

غیر آبري و آب دیگرست
آسمانی و آفتاب دیگرست . نایه الا که بر خاصان بدید
آفیا فی فی اللبس من خلق جدید . وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ

⁶³Cân vilayetinde gökler vardır,

Dünya göklerinin fermanıdır,

Çok derin denizler ve uçsuz göklerde ruhlar vardır.

⁶⁴Orada Allâh yeni elbiseler içinde yeni yaratıklar yaratmıştır

Gaybın bulutu ve suyu başkadır,

Göğü ve güneşi başkadır, sesini ise ancak hâşlar duyabilir.

(1) bu söze işâretdür.

وَأَيُّ لَهْمِ اللَّيْلِ نَسَمٌ مِنْهُ النَّهَارُ فَإِذَا هُمُ مُظْلَمُونَ

⁶⁵ dañı defildür Tañrınıñ birligine bu nesne (3) anlara ki giceden gündüzi çıkarıruz nâ-gâh karamuda kalurlar (4) ya'ni nûrî zâ'yl kıluruz. Ma'lûm oldı ki gece aşıldur. Gündüz (5) fer'dür. Su âl: Eger şorsalar "Gice mi yigdür yâ gündüz mi?" Cevâb (6) budur ki gece yigdür. Zirâ ki gece uçmağdandır, gündüz tamudandır. (7) Haberde gelmişdür ki uçmağda hem zulmet var-ıdı hem nûr pes (8) anda olan zulmeti cem' eyledi. Gice'i andan yaratdı. Uçmağda (9) zulmet kalmadı. Tamuda zulmet vardı. hem nûr. Nûrî cem' (10) eyledi. Gündüzi andan yaratdı. Tamuda nûr kalmadı. Pes (11) gece uçmağdandır. Gündüz tamudandır. Bir delil dañı budur ki (12) gece istiğfâr mahâllidür. 'Ayblar örtücidür. Gündüz, ma'siyet mahâllidür. (13) nerdelere vırtıcıdır.

وَجَمَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا .
⁶⁶ Beyt: بَيْتِ اللَّيْلِ الْعَائِقِينَ سِرِّيَّ الْبَيْتِ أَوْ قَاتِلَهَا دَوْمُ .
⁶⁷ Dañı bir delil budur ki gece (15) 'arifler bâzârgâhidür. Gündüz sûfiler bâzârgâhidür. Bir delil (16) dañı budur ki İbrâhim peygâmbir (a.s) hüllet sarâyında nübüvvet (17) hil'âtini gece geydi.

فَلَمَّا جَزَعْنَا عَلَيْهِ الْبَيْتَ رَأَى كَوْكَبًا .
⁶⁸ Bu nesnenüñ tesbihi, zemzemesi göge ağıduğı ferişterleri (19) harekete getürdüğü gece idi.
⁶⁹ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ .

⁶⁵ Yâsin Sûresi 37. Ayet: Gece de onlar için bir ibret âyetidir. Biz ondan gündüzü sıyrıp çekeriz de onlar karanlıklara gömülürler.

⁶⁶ Nebe Sûresi 10. Ayet: Geceyi bir örtü eyledik.

⁶⁷ Beyt: 'Aşıklar için gece bir sırdır

Keşke onun zamânı uzasa.

⁶⁸ En'am Sûresi 76. Ayet: Gece, karanlığın üstüne örtünce bir yıldız gördü "Rabbim budur" dedi. yıldız batınca da " batanları sevmem " dedi.

⁶⁹ Karanlıklarda seslendi.

(1) Mûsâ (a.s) Tûr Tağında mest olup tağı rakısa getürdüğü (2) gece idi. **وَوَاعَدْنَا مُوسَىٰ**
 70° Alem fahri (3) Muḥammed Muṣṭafâ (s.a.v) "Kâ'be Kavseyñ" maḳâmına (4)
 irişdüğü gece idi. **سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِ لَيْلًا** 71 Beyt:

72 **اَيُّ سَبِّ جُؤْمَرٍ اَزْ نَزْوِ رِزْوَانِ** بافته am taroz qiyamet **بِئْسَ مَا يَشَاءُ**
 Peyğamber (s.av) buyurdu **اِنَّ فِي اللَّيْلِ سَاعَةً يُورَا فِيهَا رَجُلٌ مِّنْكُمْ لَيَسْئَلُ اللّٰهَ تَعَالَىٰ خَيْرًا مِّنْ اَمْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ الْاَعْطَاهُ**
 آيَاهُ وَكَانَ ذَلِكَ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ
 Be-dürüstü (9) gecede bir sa'at vardır. Kağı mü'min ki ol sa'atde muvâfiḳ (10) gelse Tañri
 Ta'âlâdan her ne hâcet dilese maḳbûl ola Ol (11) sa'at her gecede vardır. Dağı buyurdu ki
 gicenüñ iki bahşı (12) geçe bir bahşı kalsa bir ferişte dünyâ gögine iner. nidâ kılur ki
 (13) "Hiç diler kişi var mıdır? Hâcetler revâ olduğı vaḳtlerdür." Dağı buyurdu ki (14) sizüñ
 üzerüñze olsun gece tırmaḳ ki ol sizden ilerü (15) gelen řâliḳler diyetidür. dağı sizi Tañriya
 yaḳın kılırdur. günâhlarıñuza (16) kefâretdür. Dağı buyurdu ki gecelerde tâ'at kılur (17)
 peyğamber (s.a.v) gecelerde o kadar tâ'at kılurdu ki (18) namâza tırmaḳdan mübârek ayakları
 şişerdi. şahâbe eydürdi : (19) "Yâ resüllallah senüñ geçmiş ve gelesi günâhlarıñ küllisi
 yarlığanmışdır.

70 Musa`ya otuz gece va`ad ettik.

71 İsrâ Sûresi 1. Ayet; Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye, (Muhammed) kulunu Mescid-i Haram'dan, çevresini mübârek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allâh, noksan sıfatlardan münezzehtir. O, gerçekten işitendir, görendir.

72 Ey gece, ben nûrdan ve özden örülmüş olarak yaratıldım,

Oysa kıyâmet gününe kadar kötü bir şarâb olacağız.

17-B

(1) "Niçün bu kadar zahmet çekersin?" dilerdi. Peyğamber (a.s) (2) eydürdi: "Tutalum günâhum yarlığandı. Ahir şükrüm kanı ?" dirdi. Ol (3) ki peyğamberdür. eyle diycecek yâ bizüm hâlimüz nice olur. İy gece'i (4) ğafletde geçürenler ve iy gündüzi ma'şiyetle Zâvi' kılanlar biliñüz ki (5) iki dürlü jâ'ife oda yanmazlar. Biri gecelerde Tañrı Ta'âlâ (6) korusından gözyaşın dökenler. biri ğazâ yolında gözçilik (7) idenler. İy 'Azizler eger ğazâ yolında gözçilik elüñüzden gelmezse (8) bârî gecelerde nefsiñle ğazâ kıl. ğazâ'yı-ekberdür. Nitekim (9) muhakkikler dimişlerdür. Beyt

اب حيشتمه جامه شويد اب حيشتمه زامه كه شاه شويد. ازان اب كه جامه شويد
شكى بايد ازان اب كه نامه شويد اشكر بايد والشمس تجرى مستقرها ذلك
تقدير العزيز العليم 74

Güneş. yürür tâ qarârgâhına degin (13) bilgil ki güneşün üç yüz altmış menzili vardır. Yüz seksen (14) menzili kışdadur. Yüz seksen menzili yazdadur. Güneş. (15) hergün birinden toğar. Kıyâmete degin ki menâzil temâm olur. Nitekim (16) buyurdi.

75 رَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ
Üç yüz altmış (17) maşriğ vel mağribdür. Her gün birinden toğar. birinden tulunur (18) bir yılda tamâm olur. Girü evvelinden başlar kıyâmete degin (19)

ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ 76 bu böyle olduğı ol gâ'yibe dâna

73 Çeşmenin suyu elbise oldu.

Çeşmenin suyu günâh mektubu oldu.

Su ondan dolayı müşğden bir elbise oldu.

Su ondan dolayı bir gözyaşı mektubu oldu.

74 Yâsin Sûresi 38. Ayet; Güneş. kendine mahsus yörüngesinde akıp gitmektedir. İşte bu. 'aziz ve 'alim olan Allâhın takdîridir.

75 Müzzemmil Sûresi 9. Ayet; O, doğunun da batının da Rabbidir. O'ndan başka ilah yoktur. öyleyse yalnız onun himayesine sığınır.

76 Yâsin Sûresi 38. Ayet;

18-A

(1) Tañrının taķdiridir. Kullarının maşlahatı temâm olmağ- için. Ba'zılar eydür : (2) Müstaķarrü'ş-Şems kıyâmetdedür. Çün kıyâmet kopa, güneş (3) bir arada karar kıla, ayruķ yürümeye nûn kapķara ola. Nitekim (4) Haķ Ta'âlâ buyurdi. **إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ** Ba'zılar eydür: Müstaķarrü'ş-Şems (5) 'arş altındadır. Nitekim rivâyetdür Ebû Zerden (r.a) eyitdi: (6) "Birgün, resûl hażreti (a.s) katında oturmuşdı. Güneş (7) tulinđi. Peyğamber (s.av) eyitdi: " Yâ Ebâ Zer, bilür misin (8) güneş ķanda vardı? " Eyitdüm: " Tañrı bilür daķı anuñ resûli bilür." (9) Resûl (a.s) eyitdi: " Kaķan güneş tulinur, 'arş altına varur (10) anda secde ider, destür olunca, Müstaķarrü'ş-Şems ol mevzi'dür. (11) Çün destür olur, girü varur maşrıķdan toğar. Çün (12) yir yüzinde ma'siyet çok ola, fisk u fesâd zâhir ola, emr-i ma'rûf (13) nehy-i münker götürüle, daķı güneş 'arş altında secde (14) kılrken bir gece miķdârı destür gelmeve. Üçgün miķdârı (15) ol gicenüñ uzunlığı ola. Müctehidler bilürler, ğâfiller andan bi-ħaberdür. (16) Ol müctehidler uyanalar, abdest alalar, hemişe vazifelerin (17) edâ kılalar, şabâķ olmaya. Çıķalar göge baķalar, yirli yirinde göreler (18) eyideler: "İr uyanmışuz." Girü ħalvete gireler, namâz ve 'ibâdete (19) meşğûl olalar, şabâķ olmaya. Girü ħaşra çıķalar, göge baķalar.

✱ Tekvîr Sûresi 1. Ayet: Güneş, katlanıp dürüldüğünde." yıldızlar kararıp döküldüğünde, dağlar sallanıp yürütüldüğünde, gebe develer başıboş salıverildiğinde, vahşi hayvanlar toplanıp birarada kaldıklarında, denizler kaynatıldığında, ruhlar (bedenlerle) birleştirildiğinde, diri diri toprağā gömülen kızlara "Suçunuz neydi, hangi günah sebebiyle öldürüldünüz?" diye sorulduğunda, (amel yazılı) defterler getirilip açıldığında, gökyüzü kaynatılıp yerinden oynatıldığında, cehennem tutuşturulduğunda ve cennet hazırlanıp yaklaştırıldığında her kişi hayırdan ve şerden) neler yapıp getirdiğini anlar."

18-B

(1) Göreler. yıldızlar yirli yirinde. Eyideler: " Namâzi eksük mi kıldı? (2)Yâ Kur'âm tiz mi okıdu? Yâhûd ir mi uyandı?" Diyeler. Dürlü dürlü (3) gümânlar ideler. Girü hılvete girerler. Bir zamân dahı vazîfelerine (4) meşğûl olalar. Girü göge bakalar. yirli yirinde dururlar. Ol (5) vaqt bileler ki kôrktuqları gün gelmiş. Andan birbirine haber (6) eyleyeler. Mescidlere cem^c olalar. Zârî kılalar. Ağlaşalar. Tañrıya (7) yalvaralar . Çün üç gice miqdârı ola. Allâh Ta'âlâ (c.c) (8) güneşe ve aya emr eyleye. "Girü mağrıbe varuñ, mağrıbden toguñ" diyü. (9) Emr oluna ay ve güneş ağlaşalar bileler ki kıyâmet yakın gelmiş. (10) Anlaruñ zârîhğundan

semâvât ehli ve 'arş getüren ferîşeler ağlaşalar (11) Ay ve güneş mağrıbden toğar. Münâdiler nidâ kılalar ki **إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ قَدْ طَلَعَا مِنَ الْمَغْرِبِ** 78 Andan halâ'ıyık göge bakup (13) göreler ki ay ve güneş kapkara olmuşlar. nûrları gitmiş ikisi (14) bir araya gelmiş. Nitekim Hâk Ta'âlâ buyurdu: **وَجَمَعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرَ** 79 Pes dünyâ ehli ağlaşalar. Zârî kılalar. Şaliğler ağlaşduğı (16) fâ'ide kıla. 'Aşiler ağlaşduğı fâ'ide kılmaya. Belki hasretler (17) ziyâde ola. Çün ayla güneş gök ortasına irişeler (18) Cebrâ'yil (a.s) gele. kanadıyla girü döndüre. mağrıbe ilede. Mağrıbden (19) bir kapu vardur. Tövbe kapusu dirler. Ol kapunuñ ini yitmiş yıllık yoldur.

78 Güneş ve ay batıdan doğdu.

79 Kıyâme Sûresi 9. Ayet: Gelgelim. göz kamaştığı, ay tutulduğu güneşle ay biraraya getirildiği zaman.

19-A

(1) Ayla güneş ol kapudan tulinur. Andan ol kapuyı (2) bağlayalar. Ayruķ tövbe kabul olmaya. Andan ay ve güneş hemişe (3) maşrıkdan toĝar, maĝribe tulina. Andan sonra az zamân giçe (4) kıyâmet kupa

وَالْمَكْرَقَدْرَنَا مِنْ أَرْزَلِ حَتَّىٰ عَادَا لَعْرَجُونَ الْقَدِيرِ 80

Aya menziller taķdır eyledük. Ayuñ yigirmi sekiz (6) menzili vardur. Ol menzilleri giçe muhâķ düşer. Helâk olur. (7) Şol eski 'urcûn gibi olur. 'Urcûn, şol hurmâ (8) salkımınuñ dibine dirler. Zîrâ: hurmâ salkımını kesicek tamâm kesmezler. (9) Bir pâre korlar, yıl girüp ağacı kurutmasun diyü. Ol bâķi (10) kalana 'urcûn dirler. Rüzgâr-la kurur, egilür, yay gibi olur. (11) Haķ Celle ve 'alâ hilâli aña teşbih eyledi.

لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ . الْفَرُّ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ 81

Ne güneş vardur ki aya irişe. ne giçe vardur ki (14) gündüze ire. Öñerdi birbiri ardınca toĝarlar. tulinurlar (15) kıyâmete degin. Çün kıyâmet yakın gele ikisi bir araya cem^c olalar. (16) Niteki Ķur'ânda beyân eyledi. Ma'na'yı âyet böyle ola ki (17) güneş yoķdur ki nûr ay üzre ĝâlib ola. Gice gide ve cem^c evķât (18) gündüz hiç bulunmaya. Bil ki ay gice âyetidür. güneş (19) gündüz âyetidür. Daĝı gice yoķdur ki gündüz bulunmaya. Bil ki ay

80 Yâsin Sûresi 39. Ayet; Ay için de birtakım menziller (yörüngeler) tayin ettik. Nihâyet o. eğri hurma dalı gibi (hilâl) olur da geri döner.

81 Yâsin Sûresi 40. Ayet; Ne güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzü geçebilir. Bunlardan herbiri belli bir yörüngede yüzmeĝe (akıp ĝitmeĝe) devam ederler.

وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ

(1) ve güneş, gece gündüz yirli yirinde turalar, tâ kıyâmet

⁸² بِسَبْحُونَ Her birisi aydan ve güneşden ve yıldızdan (3) feleklerde yüzerler.

Şöyle ki balık şuda yüzer. Güneşün (4) cirmi yüz altmış dünyâ miqdârındur. Ayuñ dañı altmış dünyâ miqdârındur. (5) Eger güneşün nûrî ayla beraber olaydı gece (6) gündüzden fark olmazdı. Tañrı Ta'âlâ Cebrâyile emr eyledi, ayuñ (7) yüzünü kanadı-la sildi, nûrî eksük oldu. Ol 'âlâmet (8) ki ayuñ yüzünde vardur, oldur. Nitekim Kur'ânda buyurdu:

⁸³ فَخَمَزَا آيَةَ اللَّيْلِ Hağ Celle ve 'alâ, ayı dünyâ göğinde yaratdı. Güneşi dördüncü (10) gökde yaratdı. Herbiri maqâmlu maqâmında seyr iderler. Ne bu anuñ (11) felegine varur, ne ol birinüñ felegine iner. Çün kıyâmet kopa (12) andan biraraya cem' olalar.

وَآيَةٌ لَهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلِكِ الْمَشْحُونِ ⁸⁴

Dañı delıldür. Allâh Ta'âlânun kemâl-i kudretine (14) anlarun zürriyyetini gemide sakladuğı ya'nî Nûh peygâmbere (a.s) gemisine ki (15) dolu idi. kamunun zürriyyeti ve evlâdı ⁸⁴ ذُرِّيَّةَ أَصْلِهِمْ آدَمُ Ma' nâ budur ki Âdemün zürriyyetini Nûh gemisinde altı ay sakladuğ. (17) andan sağ ve selâmet girü çıkarduğ, bu âyet delıldür bizüm kemâl-i (18) kudretimüze. Zürriyyet bunda eslâf ma'nâsına dañı yarar. Ba'zilar eydür: (19) Murâd Nûh gemisi degüldür dañı belki bu zamân gemileridür. Hağ Ta'âlâ

⁸² Yâsin Sûresi 40. Ayet:...

⁸³ İsrâ Sûresi 12. Ayet: Biz geceyi ve gündüzü birer ayet (delil) olarak yarattık. Nitekim, Rabbinizin nimetlerini araştırmamız, ayrıca yılların sayı ve hesabını bilmeniz için gecenin karanlığını silip, (yerine eşyayı) aydınlatan gündüzün aydınlığını getirdik. İşte biz herşeyi açık açık anlattık.

⁸⁴ Yâsin Sûresi 41. Ayet: Onların zürriyyetini dopdolu bir gemide taşımamız da onlar için büyük bir 'ibret âyetidir.

20-A

(1) (c.c) eydür: Bizüm kudretimüze delildür. Ger bu zamân halkımuñ (2) zürriyyetini gemide saklaruz. Ol gemi. elsüz ayakşuz su içinde (3) yürür, on günlük yolu bir günde alır.

وَخَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ مِثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ 85

Dağı yaratduğ anlaruñ için Nuh gemisi gibi gemiler (5) her zamân bizler kanda dilerlerse varurlar. Yâhûd ma'na böyle (6) ola ki biz yaratduğ anlaruñ-çün gemi gibi merkebler ya'ni at deve (7) fil gibi kunda tavâra bineler

وَإِنْ نَشَاءُ نُفِثْهُمْ فَلَا صَرِيحَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنْقَذُونَ

إِلَّا رَحْمَةً مِنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ

86 Eger dilesevüz ki anları ğark eyleyevüz kimesne mededlerine irişmeye (10) meger bizden rahmet ola ki anlaruñ 'azâbını te'hîr kılavuz. Bu fânî (11) vaqıtde biraz fâ'yide göreler. tâ ecel vaktine degin

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

87 Kaçan ol kâfirlere evitseler : " Korkuñuz önüñüzden, soñuñuzdan (14) ola ki rahmet bulasız " diyeler. Naşihat kabul kılmazlar ba'zilar (15) dimişler ki "Mâ Beyne Eydiküm" 88

85 Yâsin Sûresi 42.Ayet: Gemilerin benzerlerinden binmekte oldukları ve ileride binecekleri şeyleri onlar için biz yarattık.

86 Yâsin Sûresi 43-44.Ayet: Eğer biz âzîmü'ş- şân dileseydik onları suda boğardık. O zaman ne onların imdadına koşan olurdu. ne de kurtarılırlardı. Ancak bizim tarafımızdan bir rahmet onları kurtarırdı. Ve belli bir zamana kadar. dünyadan faydalanmaları uygun görüldü.

87 Yâsin Sûresi 45.Ayet: Onlara " Yapmakta olduğunuz ve yapıp arkada bıraktığımız işlerde Allâha iltica edin. sadece O'ndan korkun. böyle yaparsanız esirgenmeniz umulur." denildi. (fakat yüz çevirdiler.)

küllisi günâhdur. "Ve Mâ Halfeküm"⁸⁸ (16) geçmiş günâhlardur. Ba'zilar eydür: "Mâ Beyne Eydiküm" 'azâb-ı kıyâmetdür. (17) "Ve Ma Halfeküm" yirden çıkan 'azâbdur.

وَمَا نَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ

⁹⁰ Hiçbir âyet gelmeye (19) Tañrının âyetlerinden illâ anlar andan yüz döndürürler.

⁸⁸ Ellerinizin altında bulunanlar.

⁸⁹ Arkanızda bulunanlar.

⁹⁰ Yâsin Sûresi 46.âyet; Rablerinin âyetlerinden bir âyet, gelmedikçe, mütemadiyen ondan uzaklaşıyorlardı.

وَإِذْ قِيلَ لَهُمْ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالُوا الَّذِي نَكْفُرُ بِالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ نَطْعِمَهُمْ مِنْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ أَطْعَمَهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

91

(4) Kaçan kâfirlere eyitdiler : "Şadağa virüñ. size Allâh rûzî (5) kılduğundan", anlar eyitdiler: "Ta'âm mı virelüm ol kimseye ki Allâh virmedi (6) dileyeydi aña ta'âm viribidi. Ya'ni bilesiz ki bize Ta'nı virdi (7) varuñuz size dahı virsün. Çün Ta'nı size virmedi (8) biz niye virelüm.?" Degülsiz meger âşkâre dalâletde ki Hâlikdan (9) dilemezsiz. ma'hlûkdan dilersiz. Bu sözi telbis vechi birle dirlerdi. (10) Nafağa virmeyelüm diyü ammâ eşâh budur ki **إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ** 92. Hitâbdur Allâhdan kâfirlere eydür : "İy kâfirler. siz âşkâre (12) dalâletdesiz. Azgün söylersiz şadağa virmeyelüm diyü hüccet (13) eylersiz. sizden diledikleri benden dilemekdür. Zirâ size dahı (14) ben virdüm. Sizüñ malñuz ha'kiqatde benümdür ki **الْعَبْدُ وَمَا كَانَ لَهُ لِمَوْلَاهُ** 93. Çün mü'minler kâfirlere eyitdiler:" İmân (16) getirmezsiniz. şadağa virmezsiniz. kıyâmetde ne cevâb viresiz ? " (17) Kâfirler eyitdiler: "Va'de ki kılursız kaçan ola. eger gerçek iseñüz " (18) andan Haq Ta'âlâ mü'minlere tarafından cevâb vire ki (19) **مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّعُونَ**

91Yâsin Sûresi 47- 48.Ayet: "Allâhın size rızık olarak verdiklerinden hayra sarf ediniz" denildiğinde. kâfirler mü'minlere dediler ki: Allâh'ın dileseydi doyuracağı kimseleri biz mi doyuralım? Siz gerçekten sapıtmış kimselersiniz. Onlar. "Eğer siz gerçekten doğru iseniz, söyleyin bakalım! O sözüne etiğiniz tehdit ve felâket ne zaman gelecek?" derler.

92Yâsin Sûresi 48.Ayet:...

93 Köle ve sahip olduğu şeyler efendisininindir.

21-A

(1) kâfirler meger İsrâfil şayhasına. Ol şayha'î işideler, inanalar (2) Ol şayha nâ-gâh irişe.

Anlar huşûmetde iken ya'nî bâzâr (3) iderken bir âyetde dağı buyurdi. **ثَانِي السَّاعَةِ ۹۴**

Alâmet-i (4) kıyâmet size illâ eñsenüzden gele. Peyğamber (s.a.v) (5) buyurdi.

Alâmet-i (4) kıyâmet size illâ eñsenüzden gele. Ya'nî kıyâmet (6) eñsenüzden gele. Bir kişi tavârın suvarurken kıyâmet kopa. Dağı (7) buyurdi ki **وَالرَّحُلُ نَقُودُ سُلَيْمَانَ**

dağı bir kişi kumâşi kıymetde (8) tutarken kıyâmet kopa **وَالْحَيَاءُ نِعْمٌ مِّمَّا نَدُو وَحِفْظٌ**

Ya'nî (9) bir kişi terâzû elinde kaldurup nesne tartarken kıyâmet kopa (10) dağı bir kişi elindeki loğma'î ağızına atmadın kıyâmet kopa. (11) **فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ**

Ne güçleri yite vaşiyvet eylemege ne mecâllen ola. evlerne dönüp ehli-le (13) vedâ' eylemege. "Ulemâ ihtilâf kılmuşlardur ki Sûr üç kerre mi urula (14) yâhûd iki kerre mi urula ? Ba'Zîlar eyitdi: " İki kez urula." (15) Bu hadîş delıldür. Ebû Hureyre

(r.a) rivâyet kıldı (16) Peyğamber (s.av) buyurdi. **سَابِئُ النَّفْحَتَيْنِ أَرْبَعُونَ**

İki nefhâ arasında kırk gün mi yâhûd kırk yıl mı ? (18) Fezâ'- Nefhâ-i sa'k delil bu ki Kûr'ânda üçü dağı mezkûrdur. (19) **وَيَوْمَ نَنفَخُ فِي الصُّورِ فَتُفْرِعُ نَفْحًا فِي الْآخِرِي ۹۶**

Ammâ esah evvel ki

۹۴ A'raf Sûresi 187. Ayet: Sana kıyâmet saatinden onun ne zamân gelip çatacağından soruyorlar. De ki: Onun ilmi ancak Rabbimin katındadır. Onun vaktini ondan başkası açıklayamaz. O göklere de yere de ağır gelmiştir. O size ansızın gelecektir. Sanki sen onu biliyormuşsun gibi sana soruyorlar. De ki: Onun bilgisi ancak Allahın katındadır, ama insanların çoğu bunu bilmezler.

۹۵ Yâsin Sûresi 50. Ayet: İşte o anda onlar ne bir tavsiyede bulunabilirler, ne de ailelerine dönebilirler.

۹۶ İki nefha arasında kırk.

۹۷ Sûr çaldığı zamân üfledikleri zamân korktu ve Sûr bir daha üflendi.

21-B

(1) kavldür. Nefhâ-i Sa'k ve Nefhâ-i Fez' ikisi birdür. Ebû Sa'îd (2) Hûzrî (r.a) rivâyet kıldı. Peygâmbir (a.s) eyitdi. **كَيْفَ أَنْعَدُ وَمَا حَالُ الصَّوْبِ وَالنَّفْثَةِ وَأَصْفَى سَمْعَهُ وَحَاجِبِيَّتَهُ**
يَنْتَظِرُ مَتَى يُؤْمَرُ بِالتَّقِيْمِ.

⁹⁸ Ya'ni niçe tena'um kılalım ve niçe (5) hayâtdan lezzet bulayım ki Şûr ıssı, şûrın ağzına almışdur. (6) Kulağımı dîñiye dutmuşdur. Elini aşğa egmişdür ki muntazırdur ki (7) kaçan emr ola şûr ırmağa. Eyitdiler : "Yâ Resûlallâh, bize ne (8) buyurursın?" Eyitdi: "Eyidünüz ki

كَسَبْنَا لِلَّهِ وَنَفِثْنَا لِلرَّكِيْلِ - ⁹⁹ (9) Ol vaqt ki İsrâfil şûrın ura, heybetinden yir yirile harekete gele. (10) tağlar yün gibi atıla. hevâya perrân ola. Göklerden yıldızlar (11) dökile. Ay ve güneş tutıla. Deñizler kaynaya kamusı bir deñiz ola. (12) Andan yir yüzinde bir katre şu kalmaya. Emzükülür, emzüğün elinden (13) birağalar. Hâmileler, hamlin düşüreler. Halâyık esrük gibi olalar. (14) Oğlancuklar pir olup helâk olalar. Meger 'arşı getüren feriştelere (15) dahı Cebrâ'yl ve Mikâ'yl ve İsrâfil ve 'Azrâ'yl kalalar. Andan (16) hitâb gele.

فَلَيْمَتْ حَمَلَةَ الْعَرْشِ ¹⁰⁰ Ya'ni " 'arşı getüren feriştelere ölsünler!" (17). Anlar dahı öleler. Andan hitâb-i 'izzet gele. **فَلَمَّتْ جِبْرَائِيلُ وَمِيكَائِيلُ وَإِسْرَافِيلُ وَعِزْرَائِيلُ** ¹⁰¹

Anlar dahı öleler

وَيَتَقَى ¹⁰² **وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْحَمْدِ لِرَبِّهِ الْكَرِيمِ**

(19) Andan Hâk Ta'âlâ Celle ve 'Alâ yiri

⁹⁸ Nasıl nimette yaşayayım. Sûrun sahibi Sûrunu ağzına almış, kulağımı asmıştur ve çalmak emrini bekliyordur.

⁹⁹ Bizim güvencemiz Allâhtır en iyi vekil O'dur.

¹⁰⁰ Arşı taşıyanlar da ölsünler.

¹⁰¹ Cebrâ'yl, Mikâ'yl ve İsrâfil ve 'Azrayil de ölsünler.

¹⁰² Rahmân Sûresi 27. Ayet; Ancak ve 'azamet ve ikrâm sahibi Rabbinin zâtı bâkî kalacak.

(1) ve göği tomâr gibi düre, kudret kabzına ala, eyde: **أَنَا الْمَلِكُ** "Padişâh benim"
إِنَّ الْجَبَّارُونَ أَكْبَرُونَ, "Kam ol (3) cabbârlar mütekebbirler? Kani anlar ki
 rızqumu yirlerdi, ayruğa taparlardı ?(4) **لَمَنْ الْمَلِكُ الْيَوْمَ** Bugün mülk kimündür?"
 diye kendü 'azameti-le (5) cevâb vire ki **بِإِذْنِ الْوَلِيِّ الْقَهَّارِ** ¹⁰³ Andan bu fânî ve
 ğaddâr (6) ve mekkâr dünyâ kırk yıl miqdârı şöyle harâb kıla. Ne cinn (7) ne ins ne hayvân
 kıla, ne gülistânlarda bülbüller terennüm, ne güller tebessüm (8) eyleye, ne budaklarda kuşlar
 öte. Beyt:

بیت: چونکہ کل زشت و
 کھستان در کمرست، نشتوی زان پس زیلیا سرکشت

¹⁰⁴(10) Pes bu cemî' 'âlem fânî ola, bi-zevâl kıla ki evvel ol, âhir ol (10) zâhir ol, bâtın
 ol.

¹⁰⁵ Andan sonra Allâh Ta'âlâ Celle ve 'Alâ kırk gün (13) miqdârı yağmur yağdura. Ol toprak
 olup ölenler bahârda ot (14) gibi biteler. Peyğamber (s.a.v) eydür: " Halâvîkuñ a'Zâsından
 (15) hiç nesne kılmaya, meger İsrâfil a'Zâsı tamâm ola (16) şûr urmağa. Şûruñ âvâzı gele.

يَأْتِيهَا الْعِظَامُ النَّخْرَةُ وَالْحُنُودُ الْبَالِيَةَ

Ya'ni " İy çürümüş süñükler ve iy yaratılmış (18) diriler, iy tağılmış saçlar sakallar, iy deñiz
 dibinde ğark olanlar (19) ve iy hayvân kırsağında iriyenler, tûruñ ! Hesâb vaqti geldi.

¹⁰³ Allâh birdir ve kahr edendir.

¹⁰⁴ Gül gidince gülistân sağır oldu.

Onun neş'esinden sonra orada gezmek 'azâb oldu.

¹⁰⁵ Hadid Sûresi 3. Ayet. O ilktir, sondur, zâhirdir, bâtıdır. O herşeyi bilendir. (Allâh ilktir,
 herşeyden öncedir, başlangıcı yoktur, varlıkları O yaratmıştır. Sondur, varlıkların yok
 oluşundan sonra da O bâkidir. Zâhirdir, varlığı bir çok delillerle gün gibi açıktır. Bâtıdır,
 zâtının hakikati duyularla ve akılla idrâk edilemez.)

22-B

(1) Andan cümlesi uyku'dan uyanur gibi baş kalduralar. Niteki Hağ (2) Ta'âlâ buyurdu.

وَفِيهِ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُم مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ

¹⁰⁶ Şûr urlicak turalar, 'Arâşat Meydânına (4) segirdeler ¹⁰⁷ إِلَىٰ رَبِّهِمْ أَيُّ إِلَىٰ أَمْرٍ رَبِّهِمْ » ve segirtmekdür "vensilun " segirdeler ¹⁰⁸ وَالنَّسْلِ وَالْهَد

قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا ۚ هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ

¹⁰⁸ (7) Eyideler "İy vay bize kim, kopurdu, yatduğumuz yirden. Zirâ ki kırk yıl (8) içinde gûristânlardan 'azâb götürüle. Çün dirileler uyanmuş gibi olalar (9) çün bileler ki kıyâmet kopmuş. Eyideler: "هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ" Bu va'ededür ki Tañrı Ta'âlâ va'ede kılmışdı (11) dahı râst söylediler, peygamberler. Bâ'Zilar eydür: Bu sözi (12) mü'minler diyeler, kıyâmetde münkir olanlara şora şora neşr kılmag-içün

إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ

¹⁰⁹ (14) Degüldür ol kopmak illâ İsrâfilüñ şayhasındandır. Bir şayha birle (15) helâk ola ve diri olalar. Dahısı bizüm katumuza hâzır olalar. (16) Eger şorsalar ki kâfirlere "Allâh Ta'âlâ katında ne kurb vardur ki (17) katumuza hâzır olalar?" dir. Cevâb budur ki kurbdan kurb (18) hesâbdur. Kurb kerâmet degüldür. Ya'ni arada hiç vâsita (19) kılmaya. Hağ Celle ve 'Alâ kendü 'azâmeti birle kıla.

¹⁰⁶ Yâsin Sûresi 51.Ayet: Nihayet Sûr'un üfürülmesi yaklaştı. Bir de ne göresin! Onlar kabirlerinden kalkıp koşarak Rablerine giderler.

¹⁰⁷ Rablerine dönecekler, yani Allâhın emrine döneceklerdir.

¹⁰⁸ Yâsin Sûresi 52.Ayet: İşte o zamân "Eyvâh, eyvâh ! Bizi kabrimizden kim çıkarıp diriltti? Bu, Rahmân'ın va'adidir. Peygamberler gerçekten doğru söylemişler!" derler.

¹⁰⁹ Yâsin Sûresi 53.Ayet: Bu olay bir tek sayhadan başka birşey değildir. İşte ondan sonra hepsi toplanıp huzurumuza dizilirler.

23-A

فَالْيَوْمَ لَا تُظَلَّمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

¹⁴⁰ Bugün kıyâmet günüdür (1) hiç kimesneye zulm yoktur. cezâ görmezsiniz. İllâ kendü (3) ‘amelüñüz birle Hâk Ta‘âlâ Âdem oğlanlarını yaratdı. ‘Akl virdi. (4) Hıyır şerri bildürdi dağ hayr ‘amelüñüz cezâsı nedür. şerr ‘amelüñ (5) cezâsı nedür bildürdi. Andan Âdem oğlanlarına ihtiyâr virdi .(6) Ol ki hayr ihtiyâr kıldı. hayr cezâsın bulısar. şer ihtiyâr (7) eyleyen şer cezâsını bulısar. Her şaşş kendü ‘ameli birle bulısar.(8) Hâk Ta‘âlâ kimesneye zulm kılmayısar. Hikâyet :Behlül -i Divâneden (9) şordılar ki “Kanda idüñ? ” Eyitdi: “Tamuya vardum. eyitdi ki od (10) alaydum. Od bulmadum.” Eyitdiler : “Acab söyledüñ tamuda od (11) eksilür mi? ” Behlül eyitdi: “ Odı her kişi dünyâdan bile (12) iledürmiş. eli-le kendüzin yandurmuş. Nite ki şâ‘ir eydür: (13) Beyt:

أَخْرَجْتُ نَارًا بِيَدِي ۖ وَضَعْتُهَا فِي كَيْدِي ۖ إِلَىٰ مَرِّ أَشْكَوُ بِيَدِي ۖ أَخْرَجْتُ قَلْبِي بِيَدِي ۖ

Odı elümle aldum (15). Cigerüme kodum kime şikâyet idevin ben beni köyündürdüm. (16)

وَأَلَّا ۖ وَكَأَنَّكُمْ تَخْرُونَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

Girü söz başına gelem. Çün (17) kabrden fıralar, sinlerinüñ üstinde baş açuğ, yalın ayak (18) aç susuz, ‘ürvân biñ yıl miqdân anda kalalar. Kabrden (19) imân-ile çıkanlara ol biñ yıl bir sâ‘at miqdânı ola.

¹⁴⁰ Yâsin Sûresi 54.Ayet; Artık bugün hiç kimse, en ufak bir haksızlığa uğramaz.Siz orada ancak dünyada yaptıklarınıza karşılık alırsınız.

¹⁴¹ Saffat Sûresi 39.Ayet; Başka bir şeyle değil, sadece yaptığımız işlerle cezalanacaksınız.

‘Ayişe (r.a) eyitdi: “Yâ resûlallâh , ‘avratlar dağı ‘üryân mı kopalır? ”(2) Eyitdi: "Belî". ‘Ayişe ağladı, eyitdi **وَافْضَيْنَا وَأَحْسَرْنَا**. ¹⁸² “Ağlama Yâ ‘Ayişe kimse kimsenüñ hâlîne nazâr itmege mecâli (4) olmaya. Her kişi kendü hâlîne meşğûl ola. Andan ferîşter (5) hâlâyıkı süreler, maşşere iledele. Anlar ki ‘amel-i şâlih kılmuşlar idi (6) ‘amelleri merkeb ola bineler, yürüyer. Anlaruñ kim eyü ‘amelleri (7) olmaya , kimi yayan kimi dizleri üstine sürüni gideler.(8) Maşşere cem‘ olalar. Güneş harâreti başları üstinden aşığadan (9) dağı od harâreti arķalarında günâh ağırlığı. Hâlâyıkun çoğı derleye. (10) Kimi biline degin derleye ve kimi gögsine degin kimi boğazına (11) degin , kimi ter içinde ğark ola, kimi yitmiş arşun yirden aşığa giçe. (12) Ol hâlde hiç gölge bulunmaya,. illâ ‘Arş gölgesi, yidi dürlü (13) tâ’yife anda gölgelene. Evvel, ‘âdil begler, ikinci, yiğitlikda ‘ibâdet kılanlar, (14) üçüncü mescide mülâzemet kılanlar, dördüncü Tañrı için (15) birbiri-le dostlık idenler, bişinci ihfâyla şadaķa (16) virenler, altıncı bir şâhib-i cemâl kıtına okıyup varanlar, (17) yidinci Tañrı korkusından ağlayanlar. Bâķî hâlâyık ıssıda biñ (18) yıl miqdârı kalalar. Andan şoñra hâlâyıkı süreler. Bir karañu (19) dereye iledele. Anlar ki mü’mindür bir sâ‘at miqdârı olinca

¹⁸² Ne ayıbtır! Yazıklar olsun!

24-A

(1) çıkalar yüzleri aq. Anlar ki kâfirlerdür, biñ yıl anda qalalar. (2) Andan soñra çıkalar yüzleri qara. Andan halâyıqı hesâb yirine (3) süreler. Ol on mevqıfdu. Her birinde biñ yıl miqdârı qalalar. (4) Hesâb soralar. Evvel mevqıfda harâmdan sora, ikinci mevqıfda (5) hevâdan soralar, üçüncü mevqıfda ata ana haqqından soralar; dördüncü (6) mevqıfda ehl ü ıyâl haqqında soralar, altıncı mevqıfda kavm ü (7) qarâ'yib haqqında soralar, yidinci mevqıfda silâ'i rahmdan soralar, (8) sekizinci mevqıfda haqdan ve hasedden soralar, toqzuncı mevqıfda (9) mükirden soralar, onıncı mevqıfda gıybetden soralar, her kim (10) bu nesnelerde taqsîrlık kılmış olsa her mevqıfda biñ yıl (11) miqdârı qala. Andan beytler oqınan yire iledele, biñ dahı (12) anda qalalar. Ba'zıların sağı eline aq beyti vireler, ba'zıların (13) sol eline qara beyti vireler. Hıtâb gele ki **أَقْرَأْ كِتَابَكَ نَعْنَى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ حَسِيبًا**
¹⁴³ Ya'ni oqı ki bugün nefsün (15) sorucusı yiter. Qaçan ki bu hıtâb-ı "hasıben" gele, beytler açalar (16) dünyâda her ne ki işlemiş ise beytde yazılmış bulalar. Andan (17) halâyıqı süreler, mîzâna iledele. Mîzân ıarş öñinde qurılmış (18) ola. Sağ kefesinde Rıdvân tırmış ola. Ferişteler, hülleler (19) ve burâklar hâzır eylemiş olalar. Sol kefesinde zebâniler tırmış,

¹⁴³ İsrâ Sûresi 14. Ayet; Kitâbını oku! Bugün, sana hesap sorucu olarak kendi nefsin yeter.

24-B

(1) olalar. Elllerinde oddan zencirler ve bukağular (2) tutmuş olalar. Her kişi ʿamelini arkasına almış, terâzû katında (3) turmuş olalar. Münâdîler, nidâ kıllalar. **انظروا الى البيران وانته**
يؤذن عمل فلان ابن فلان “Yaʿnî, nazâr idüñ iy mahşer kavmi (5) terâzûya ki fulân oğlı falânuñ ʿameli tartılır. Anda dağı biñ miqdârı (6) kıllalar. Peyğamber (s.av) buyurđı. Tañrı celle ve ʿalâ benüm (7) ümmetümden her birinüñ üstine toğsan toğkuz nâme çıkara. Her (8) birinüñ uzunı bir göz irümi ola. Allâh Taʿâlâ eyide ki “ İy kıulum (9) bu nâmeye inkâr mı kılursın yoğsa kâtibler yañlış mı yazmışlar ?” (10) Kıul eyide : “ Yok yâ Rabbe'l-ʿAlemin “ Allâh Taʿâlâ eyide: “ İy kıulum hiç ʿözüñ (11) kıaldı mı? ” Kıul eyide : “Yok yârab “ Allâh Taʿâlâ eyide: “ İy kıulum, benüm kıatumda (12) senüñ ğasenâtuñ dağı vardır. Ben saña zılm eylemezem ” diye. (13) Andan bir barmak miqdârı bir nâme çıkara o nâmede yazılmışdır, (14) “Lâ İlâhe İllallâh Muğammedün Resûlullâh ” Andan eyide “ İy kıulum, dünyâda (15) iken ğür kıapusına değin bu kelimededen ayru olmaduñ bugün bu kelimededen (16) ayırmazam. Gel imdi, mîzâna ! Ğâzır ol. Bugün kimseye zılm yoğdur.”(17) diye. Andan ol bir nâme’i kefeye kıoyalar. Ol bir nâme ol (18) toğsan toğkuz nâmeden ağır gele. Zîrâ ki anda Allâh adı vardır, (19) Allâh adı-la hiç nesne berâber olmaz. ʿAyşe (r.a)

25-A

(1) eyitdi; Yâ resûlallâh, hiç ehliñüz añar mısız?" Eyitdi; "Üç yirde kimse kimse'i añmaya. Evvel nâme okınurken, ikinci terâzû kıatında (3), üçinci, Şırât üstinde. Andan halâyık Şırâta süreler. (4)Şırât, kıldan ince, kıldan keskin ola, cehennem yalıñı altında (5) ola, zebâniler her yanında. Şırât yidi cısr ola, her cısr (6) üç biñ yıllık yol ola. Biñ yılığı yoğuş, biñ yıllığı iniş (7)ola, biñ yıllığı düz ola. Her cısrde bir nesneden (8) su'al ola. Evvel cısrde, imândan şoralar. İkinci (9) cısrde, namâzdan şoralar, üçinci cısrde zekâtdan (10) şoralar, dördünci cısrde orucdan şoralar, bişinci cısrde (11), haccdan şoralar, altıncı cısrde, vuzûdan şoralar, (12) yidinci cısrde, zulmden şoralar. Eger bunlarda taqşırılığ (13) kılmış ise her cısrde biñ yıl miqdârı kalalar. Kıyâmet (14) güninüñ miqdârı olduğı bu mevkıflar itibariyledür. Elli (15) mevkıfdur. Her mevkıfda biñ yıl miqdârı turalar. Elli biñ yıl (16) ola. Ammâ ba'zilar eydür: "Bir sâ'at miqdârı ola." Şırâtı evvel geçen (17) Muḥammed Muştafâ (s.a.v) ola. Şırât kenarında tura "Müsellem Sellem" (18) diye. Çün Şırâtı geçeler, ferışteler 'alem getüreler. Evvel, Muḥammed (19) Muştafâ (a.s) 'alemini getüreler. Uzunlığı biñ yıllık yol ola. 'âmûdı

25-B

(1) yeşil zebercedden, sinânı kıızıl yâkûtdan, kabzası ak gümüşden (2) ola. Bir gîsûsı maşriqda
ola, bir gîsûsı mağribde ola. Ol (3)  alemde üç satır yazılı ola evvel satır " **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ**
ikinci satır " **الحمد لله** "üçüncü satır " **لا اله الا الله محمد رسول الله** " ola. M hammed
Muştafâ (s.a.v)  alem dıbinde cemî   peyg mberler. (6) şiddıklar ve şehidler ile turmuş
olalar. Nitekim kendüsi buyurdu (7) **اَدْرُوْ مِنْ دُوْنِهٖ تَحْتِ لَوَايِهٖ** Andan bir ak
hülle ve bir tâc getüreler. (8) feriştelere ol  alemi götüreler. cennet-i câvidâna iledeler. Andan bir
 alem (9) dahı getüreler minâdiler nidâ kılalara **اِنَّ السَّابِقُوْنَ الْاِيْمَانِ** "Kıanı islâm
yolunda evvel kadem basanlar?" Ebû Bekr Şiddik (r.a) (11) cevâb vire ki "Lebbeyk". Şâbıklar
ve muhâcirler Ebû Bekr  alemi (12) dibinde cemf olalar uçmağa gideler. Andan bir  alem dahı
getüreler (13) minâdiler nidâ kılalara ki **اِنَّ الَّذِيْنَ يَنْصُرُوْنَ الْاِسْلَامَ** "Kıanı
(14) İslâm dînine nusret kılanlar?"  mer (r.a) cevap vire ki (15) "Lebbeyk". Kıamu  âdil
begler  mer  alemi dibine cemf olup uçmağa gideler. (16) Andan bir  alem dahı getüreler
minâdiler nidâ kılalara **اِنَّ الَّذِيْنَ يَنْفُقُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ** "Kıanı anlar ki malların
dîn yolına nafaqa kıldılar?" (18)  smân (r.a) cevâb vire ki "Lebbeyk". Pes dîn yolına (19)
malların nafaqa kılanlar  smân  alemi dibine cemf olup uçmağa gideler.

26-A

(1) Andan bir  alem dağı get reler, m n diler nid  kılalar ki الذِينَ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ
 وَأَلَهُمْ جَنَّاتٌ مِنْ جَنَّاتٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ أَنْهَارٍ وَآسَانُ الْمُنَافِرِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِيهَا جَذَابٌ مُبِينٌ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ مُبِينٌ 'Kanı Tañrı (4) dostları ki anlara ne k rku vardır, ne
 ğussa.  Al  (r.a) cev b vire ki "Lebbeyk", andan evliy  ull h  Al   alemi dibinde (5) cenf olup
 u maĝa gideler. Andan bir  alem dağı get reler m n diler (6) nid  kılalar ki إِنَّا إِنَّا
 قَتَلُوا ظُلْمًا "Kanı anlar ki (7)  ldiler?"  Hasan  H seyin cev b vire ki "Lebbeyk". Anaları
 F t ma (8)  nlerince bir elinde  Hasanuñ aĝulu g nlegi bir elinde  H seyin n (9) k nlu g nlegi
 eyide: "  l h  , ben m d dımı z limlerden al yoĝsa (10) bir  h ider m, cennet ve  arşı ve
 k rsiyi oda yaĝarum. Andan peyĝamber (s.a.v) (11) k rşu gele, eyide : "  y ciger g şem
 F t ma, biz m (12)  aned nda intik m yoĝdur. Bizde k ne olmaz, bizde Őef at v   afv
 (13) olur. Bug n Őef at g nid r. Ben ve sen Őef at k lalum (14)  sileri  az bdan
 k rtaralum.  y ciger g şem, baña  ok cef lar (15) k ldilar, diŐumi  ıĝardilar, başumı yardilar,
 zehr yid rdiler (16) dağı s h r   kezz b didiler, vaţanumdan  ıĝardilar. Hi  bundan (17)
 intik m almadum, k amusından ge  b  afv eyled m.  y ciger g şem F t ma, (18) sen dağı  afv
 eyle, mazl mları,  Hasan ve  H seyin baĝıŐlayalar, u maĝa (19) gide. Andan bir  alem dağı
 get reler. M n diler nid  kılalar ki

26-B

(1) “Kanı ol tövbe kılanlar? ” Vaşî, cevâb vire ki “Lebbeyk”.(2) Diyeler. Tâyibler anuñ ‘alemi dibinde cem° olup uçmağa gide. Andan (3) bir ‘alem dağı getürüle, nidâ kılarlar ki

آيِنَ الذَّاكِرُونَ الْخَائِفُونَ. “Kanı zâkirler ve hâ’yifler?”

Üç yüz yigirmi ‘alem getürile zirâ ki (5) İslâm, üç yüz yigirmi şerî’atdür. Nitekim Hâk Ta‘âlâ buyurdi.(6) وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا. Andan nidâ gele ki (7)

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْغَنۡمَ لِيۡنۡ يۡسۡئَلُوۡا لَهَاۤ اٰتَآءَ رَبِّهِمْ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْغَنۡمَ لِيۡنۡ يۡسۡئَلُوۡا لَهَاۤ اٰتَآءَ رَبِّهِمْ. “Kanı cabbârlar mütekebbîrler?” Fir°avni getüreler. (8)

Başına oddan bir tâc urmuşlar, katrândan bir gönlek giydürmişler, (9) bir hıncıra bindürmişler.

Cabbârlar ve mütekebbirler katında cem° olup (10) şamuya süreler. Andan bir nidâ gele ki

اَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْغَنۡمَ لِيۡنۡ يۡسۡئَلُوۡا لَهَاۤ اٰتَآءَ رَبِّهِمْ. “Kanı hasûdlar?” Kâbili getüreler. Boynına oddan zencîr takmışlar,

(12) kamu hasûdları katına getüreler, şamuya süreler. Andan Ka°b (13) İbn-i Eşref Yehûdî’yi

getüreler, yüzi kara, eli bağılu, haqqı örtenler (14) katına getüreler, şamuya süreler. Andan

Ebü Cehl la°ini getüreler. (15) Peyğambere inanmayanlar katına getüreler, şamuya süreler.

Andan Velîd bin (16) Mûgîre’i getüreler. Fuçarâ’i hıor görenleri katına getüreler, şamuya

¹⁴⁴Zümer Sûresi 73.Ayet; Rablerine karşı gelmekten sakınanlar ise bölük bölük cennete sevk edilir oraya varıp da kapıları açıldığında bekçileri onlara “Selâm size! Tertemiz geldiniz , artık ebedi kalmak üzere girin buraya" derler.

(17) süreler. Andan İmrü'l-Kays yüzi kara, dili ağzından taşra (18) sürinür, şâ'irleri katına getüreler, tamuya süreler. Hâk Ta'âlâ (19) buyurdu: **يَوْمَ تَدْعُوا كُلُّ أُنَاسٍ بِإِسمِهِمْ** ¹⁴⁵

27-A

(1) Çün cennet ehli cennete yakın varalar, bir düz yazı göreler. Ol yazıda ağaçlar (2) bitmiş ola, çiçekler açılmış ola, çeşmeler akar ola. Ol ağaçlar (3) dibinde konalar, ol sulardan içeler, gısl eyleyeler, içlerinden (4) gıll-gış çıka, pâk olalar, zâhirleri bâtınları pâk ola. (5) Burâklara bineler, cennet kapusına varalar. Cennet hazînedârları (6) karşı egileler, başlarına saç u saçalar, eyideler ki;

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طَبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ

¹⁴⁶ Çün uçmağa gireler, menzillerinde nüzül ideler, hûriler la'l kadehler ile şerbet getüreler (9) içeler, Tañrıya şükr eyleyeler. Tana[°]uma meşgûl olalar

إِذَا ضَعِفَتِ الْجَنَّةُ الْيَوْمَ فِي

شُغْلٍ فَاكْمُونٌ

¹⁴⁷

Be-dürüstî, cennet ehli bugün (11) şugûldeür ya'ni yimekte içmekte. Şoşbet ideler, hoş âvâz işitmekte (12) hûb şüretlere bakmağda dostları ziyâret

kılmağda, (13) Şarâben Tahûr içmekte, Tañrı Ta'âlâ didârın görmekdedür. Ba'zılar (14)

eydür: "fi şugûlin" demek **فِي ظِلَالٍ** bîkr kızlarıñ bekâretin almağda (15)

فِي حِوَارِ جِنَارِ جَارٍ ağaçlar gölgesinde **عَلَى تَطَوُّطِ الْأَنْهَارِ** ırmağlar kenârında

فِي شُغْلٍ عَنِ ذِكْرِ أَهْلِ النَّارِ âlem konşılığında şugûlleri bu ola dimekdür. Ba'zılar eyitdi: (18)

Ya'ni meşgûl olalar, tamu (19) ehlinüñ zikrinden eger tamuda oğlanları ve kardaşları

¹⁴⁵ İsrâ Sûresi 71. Ayet; Her insan topluluğunu önderleri ile birlikte çağırduğumuz günde kimlerin °amel defterleri sağından verilirse, onlar, en küçük bir haksızlığa uğramamış olarak °amel defterlerini okurlar.

¹⁴⁶ Allâhın selâmı üzerinize olsun, kurtuldunuz .O'na sonsuza kadar girin!

¹⁴⁷ Yâsin Sûresi 55. Ayet; Bugün (ahiretde) cennetlikler, ni'metler içinde safâ sürerler.

27-B

(1) var-ısa inürmeye tâ 'ayşları münğazz' olmasun zîrâ ki cennet (2) ğussa yiri degüldür. şâzılık evidür (3) **فَاكْهُونَ نَاعِمُهُ رَبِّ** Ya'ni ni'metde ve şâzılığda olalar

هُمُ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ Anlar ya'ni ehilleri dahı ağaçlar gölgesinde olalar. (5)
عَلَى الْأَرْبَابِ مُتَكُونَ ¹¹⁸ Tahtlar üzerinde tekye idüp

oturalar.(6) Su'âl: "Cennetde ay ve güneş olmaz gölge kıandan olup?" Cevâb budur ki: (7) säyebânlar içinde oturalar.

لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ مَا يَدْعُونَ ¹¹⁹

Vardur cennetde dürlü dürlü yimişler (9) dahı vardur anlar her ne dilerse. İbn-i 'Abbâs (r.a) eydür: (10) Cennet ehlinüñ bir nesne göñlinden henüz diline gelmedin öninde (11) hâzır ola. Allâh Ta'âlâ (c.c) eyde: "İy mü'minler, dileñ (12) benden ne dilersiz? "Mü'minlerüñ göñlinde ne var-ısa dileveler (13) Allâh Ta'âlâ eyide: "İy mü'minler, dileduğñuzu virdüm râzı olduñuz mu?" (14) Evideler: "Yâ rabbî, ol 'atâlaruñ bize virdüñ, hiç kimseye virmedün (15) niçün râzı olmayalım?" diyeler. Allâh Ta'âlâ eyide: "Bundan ziyâde oldur ki (16) râzı olam sizden, hergiz hışm eylemeyem. Dahı ziyâde gerekse (17) uş benden size selâm olsun.

سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَحِيمٍ ¹²⁰ (18) Size ol rahîm Tañndan selâm olsun ki sizi (19) uçmağ'a givürdi. İbn-i 'Abbâs (r.a) eyitdi: Uçmağüñ

¹¹⁸ Yâsin Sûresi 56. Ayet; Onlar ve eşleri, gölgeler altında tahtlara kurulurlar.

¹¹⁹ Yâsin Sûresi 57. Ayet; Orada herçeşit meyve onlar içindir. Bütün arzuları yerine getirilir.

¹²⁰ Yâsin Sûresi 58. Ayet; Bağışlayıcı bir Rab olan Allâhdan onlara söz olarak selâm getir.

28-A

(1) her kapusunda yitmiş şâhib ola dağı ferîsteler ziyâret kılmaga (2) geleler. Ol şâhibler eyideler: "Mü'minler hûrilerle şöhetdedür, bir zamân (3) dağı gelesiz " diyeler. Ferîsteler girü döndiler bir zamân geçdükdän (4) sonra geleler. destür ola. içerü gireler. Allâh Ta'âlâ eyide : "İy dostlarum. (5) sizden râzı oldum. Siz dağı benden râzı olduñuz mı? " Çün (6) Tañrınuñ hediyyesin dostlarına irişdüreler. Girü döne (7) gideler. Andan münâdiler nidâ kılalalar ki "İy cennet ehli. şimden girü size (8) sağılık var. sayruluk yok. dirlik var. ölüm yok. şâzılık var (9) kayğı yok. Sâ'atden sâ'at mübârek ola. Bevl ve ğâyit (10) ve sümük ve balğam ve bit ve püre yok ve ton eskimek yok. Nefs (11) yirine tesbih ola. Dabicek müşg tereşşüh ide. Girçek müşg (12) râvilhası gibi ola. Anuñla ta'âm hażm ola. Cennet ehlinüñ (13) kılı olmaya. meger saçı ve kaşı ve kirpigü ola. gözleri sürmelü (14) ola. kamusı 'Adem (a.s) boylu ola. otuz yaşlu ola. Yusûf şüretlü. (15) Dâvûd âvâzlu. Muhammed hulklı ola. Ebû Seyyid Hüdri (r.a) (16) rivâyet kıldı peygamber (s.a.v)'den. Cennetde (17) en ednâ kişinüñ yitmiş iki kapusı ola. herbiri bir dâne incüden. (18) herbirinde bir kürsi ola yâkıtdan. her kürside yitmiş kat (19) döşek ola dibâdan ve sündüsden. çevresinde yaşduklar ola.

28-B

(1) Herbirinde bir hürî oturmuş, her hürinüñ egninde yitmiş hülle (2) ola. Ol hülleler içinde teni görine. Teni içinde süñügi (3) görine. Ol hürîlerüñ biri bu dünyâya nazâr kılaydı anuñ (4) şavkıdan ay ve güneş nûrı mahv olaydı. Eger ağızlarındın (5) bir katre şu yir yüzine tamlayaydı. kamu acı deñizler tatlu (6) olurdu. Bir rivâyetde eydür : "Herbir mü'minüñ bir haymesi ola (7) bir dâne incüden, herbirinüñ içi yitmiş mil ola, her köşesinde (8) bir kürsi ola, her kürside bir hürî oturmuş ola, birbirini (9) görmeye. Datı cennet içinde dört ırmağ vardır. Dört nesne (10) tabi'atın tutar, hayât virmekde baldur, ferâh virmekde hamrdur. (11) Bâkî ırmağlar ve şâdurvânlar ki bostânlarda ve sarâylarda akar. (12) ol dört ırmağdandır. Ammâ Zencebil ve Selsebil va Rahîk (13) bînarlar adıdır. Çün mü'minler uçmağa gireler evvel süd ırmağından (14) içeler zîrâ ki dünyâda evvel idi, andan bal ırmağından içeler (15) zîrâ sebab-i şifâdur. andan şu ırmağından içeler zîrâ ki sebab-i (16) hayâtdur, andan hamr ırmağından içeler zîrâ ki sebab-i ferahdur.(17) Ayruğ gussa ve kaygu görmeyeler. Şafid İbn-i Müseyyib eydür: Ebû Hureyre (18) (r.a) eyitdi.

اسئَلُ اللّٰهَ اَنْ يَجْعَلَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ فِي سَوْفِ الْجَنَّةِ 121

Ya'ni Tañrıdan dilerüm ki señünle beni cennet bâzârında cem^c

¹²¹ Cennet bâzârında Allâh'tan dilerim ki senle benim aramda.....kılın.

29-A

(1) olalar. hüsñ bâzârın kılalar. ‘Arş altından bir yıl kopa. mü`minler (2) üstine müşğ ve ‘anber saçıla , hülleler yağa. giyeler. Burâklara (3) bineler. Girü evlerine gideler. ‘Avratları eyide: “Vallâhi hüsñünüz ziyâde (4) olmuş ”diyeler. Rivâyetdür. kaçan cum‘a günü olsa ferîsteler burâklar (5) getüreler. ol burâkların kanadı ola. Yolda şükr tağlarına (6) uğrayalar. altında ırmaqlar akar ola. kenârında envâ‘ dürlü çiçekler (7) tensim kılur ola. ağaçlar budağında kuşlar terennüm kılur ola. (8) burâklardan ineler . ol şulardan içeler. Ol kuşlar büryân olup (9) önlerine düşeler. yiyeler. girü burâklara bineler ve ol kuşlar pervâz urup (10) gideler. Karşularında tağlar görine müşğden. Zencebîl ve (11) Selsebîl ve Rahîk çeşmeleri anda akar ola.ve ol depelerinde (12) kıızıl yâkûtdan kürsiler ola. peygamberler ve şehîdler oturmuş (13) ola. Çün mü`minleri görüp ‘izzet kılalar. la‘l kadehlerinden (14) şerbet sunalar. mü`minler dahı içeler. Andan bir yıl çıka ol müşği (15) depelerinden bunların üstine şavura. Andan yıldırım gibi berk (16) ura. Nûr içinde kadehler gele. içinde Şarâben Tahûr ola ammâ (17) kadeh sunan görünmeye. Nidâ gele ki “ İy dünyâ lezzetlerinden perhîz kılanlar. (18) oruç dutanlar. dili dudağı depserenler, cigeri büryân kalanlar. (19) gerekdür ki şimden girü Şarâb-ı Tahûr içesiz. ” Mü`minler eydeler:

29-B

(1) " İlahî, dünyâda bize va'de kılmış idüñ ki cennetde bize didâr (2) göstereydüñ senüñ va'deñe hilâf yokdur. Biz Şarâben Tahûrî (3) içmezüz tâ didâr görmeyince " diyeler. .Beyt:

جنت میرالی روی اوهم دوزح است . کوسم عدومن سو حتم زین رنک و نو کفر و انواری بقا ۱۲۱

Nâgâh bir bulut gibi peydâ ola. İyb (6) yağa, nûrlar pey-â-pey berk ura. Bulut açıla. hicâb götürüle. (7) Hâk Ta'âlâ nûrını tecelli kıla. ayuñ ondördi gicesi gibi (8) tecelli zâhir ola. Halâyık gurî kılalalar. na' ralar 'arşa çıka (9) kendülerden bi-haber olalar. Şarâben Tahûrî içeler. 'aşkılları (10) gele. 'aşkıları. zevkleri, şafâları ziyâde ola. İlahî (11) luftuñ. keremüñ haqqı-çün bu sözleri yazanlara ve okuyanlara (12) ve işidenlere bi- çün ve bi- çün cemâlüñ erzânî kı .

۱۲۲ يَا اَكْرَمَ الْاَكْرَمِينَ . Çün kıyâmetde su'âl ve hesâb ola. Uçmağ ehli (14) uçmağa. tamu ehli tamuya yazıla. Ferişteler halâyığı (15) süreler. iki yol ayrıldığı yire geleler. Andan hitâb gele ki (16) وَأَمْتَارُوا ۱۲۳ Ya'ni "ayrılıñ bugün (17) iy bedkârlar. dünyâda mü'minlerle idüñüz. maqbûllıkda bile (18) idüñüz. Kıymetde bilesiz. şimden girü ayruğ olursız. Ayruğ (19) birbirinüzi görmeyisersiz.

۱۲۱ O'nun yüzü bize cennet, düşmanın gözüne cehennemdir.

Ben onun renginden ve kokusundan yanarım. bu dünyada ise küfr bâki kalır.

۱۲۲ Yâsîn Sûresi 59. Ayet: Ayrılın bir tarafa bugün ey günâhkârlar!

۱۲۳ Ey mücrimler, siz deolun. mü'minler kazandılar.

30-A

(1) Çün bunda geleler halâyık hayrân (2) kâlar. ‘Azâb ferîşterleri geleler. Tâmu halkın cennet ehlinden (3) ayırılar. Dostı dostdan, atayı oğuldan, kardaşı kardaşdan (4) seçeler. Çün bu hâli göreler **وَإِذَا مَا أَحْسَرْنَاَهُ** ¹²⁴ diyeler: “ Bâri bir zaman mühlet virün. birbirümüzle veda^f kılalum. ” diyeler. Nidâ gele (6) “Vedâ^f kılun. destûrdur ki birbirünüzi ayruk görmeyisersiz.” (7) Pes kuçuşalar yüz yüze uralar. Kırk yıl miqdârı ağlaşalar.(8) Andan nidâ gele ki **وَأَمَّا زَوْا** “Ayrıluñ imdi iy mücrimler pes (9) tamu ehlinün boynu koñırlu ya‘nî şola gide. Raħmet ferîşterleri (10) i‘zâz ikrâm birle uçmağâ iledeler. Tâmu ehli üç bölük ola. pırlar. (11) ve yigitler ve ‘avratlar. Pırları sakalından yideler. Yigitleri yüzi üstine (12) süreler. ‘Avratları saçından yideler. Tâmu kapusına iledeler. Girü (13) mühlet dileyeler. destûr gele. Pes ol kadar ağlaşalar ki göz yaşından (14) ırmaqlar revân ola. Hitâb gele **أَلَمْ أَعْهَدَ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ۖ وَإِنِّي عَبْدُؤنِي** ¹²⁵ **هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ**

“ Dimedüm mi size iy Âdem oğlanları şeytâna (17) tapmañ ki sizün düşmenünüzdür. Aşikâre tapuñ ki budur doğru (18) yol. ¹²⁶ **أَفَلَا تَكُونُوا تَقْلُونَ** **وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا** (19) Be-dürtüsti; azdurdı şeytân sizden çok halkı ‘aklıñuz yok mı?”

¹²⁴ Eyvâh! Yazıklar olsun.

¹²⁵ Yâsin Sûresi 60. 61. Ayet: Ey insan oğlu! “Şeytana tapmayın çünkü o sizin apaçık bir düşmanınızdır.” demedim mi? Bunu size peygamberlerim vasıtasıyla açık seçik bildirmedim mi? Ve demedim mi? Sadece bana ‘ibâdet ve kulluk ediniz. Çünkü dosdoğru yol budur.

¹²⁶ Yâsin Sûresi 62. Ayet: Şeytân sizden pek çok milleti kandırıp saptırdı. Siz, bunu düşünecek, doğruyu anlayacak akla sahip değil misiniz?

(1) "Düşmen sözine uyduñuz.

هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ۖ اصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ۚ

Be-dürüstü : " Ol şamu ki size (3) va'de kılınmuşdı. girün imdi. küfrünüz sebebi birle." Kâfirler eyideler: (4) " Biz şeytâna tapmaduk vallâhi " رَبَّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ki (5) müşrik degül idük" diyeler. Pes Hâk Ta'âlâ (c.a) ağızlarına (6) mühr ura. a'zâ'i söylede

الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ۚ

(Ol gün ağızlarına mühr uravuz. söylemeyeler. ayakları tanıklık (9) vire. Kesb itdikleri günâhları ikrâr eyleyeler. El eyide: "Benümle puta secde (10) itdi." Ayak eyide: "Benümle put önünde turduñ " Baş eyide: " Benümle (11) secde kıldı. Biçâre âdemî. dünyâda kimünle dostlık kıldı-sa (12) şamusı aña düşmen olalar ve yüz döndereler. Beyt:

يَا رُوكَمَيْشَه ۖ دُرُوفَايِ مَا بُوَد ۖ هَمَّ جَسْتَنِ رِضَايِ مَا بُوَد ۖ بِبِكَانَه چَنَان ۚ

Çün hüccet (15) tamâm ola. Ayrıık 'özü kalmaya. Zebânilere emr ola. "Sürün şamuya (16) girsünler "diye. Her zebâni bu def'ada yitmiş biñ 'âsi'i şamuya (17) düşüre. Bir niçeleri od topuğına degin duta. bir niçeleri (18) boğazına degin tuta. bir niçeleri dizine degin duta. bir niçeleri (19) beline degin tuta. bir niçeleri od içinde ğark ola. Od üstlerini

¹²⁷ Yâsin Sûresi 63-64...Ayet: İşte bu. size va'ad edilen cehennemdir. Küfr ve inkârınız sebebi ile yaptığınız kötülöklere karşılık bugün dağların ateşle!

¹²⁸ Yâsin Sûresi 65. Ayet: O gün ağızlarını mühürleriz. Kazandıklarını (yaptıkları iyi yada kötü 'amelleri) bize elleri anlatır. Ayakları da şehâdet eder.

¹²⁹ Daima vefalı bir sevgiliydi.

Aradığımız bütün herşey Onda vardı.

31-A

(1) kabir gibi kaplaya çıkmaya. Peyğamber (s.a.v) buyurdu: "Eger (2) getürelerdi dünyâ ehlinen bir kişi ki çok tena^cum kılmuş ola, (3) hoşlık görmüş ola, birgün oda yaturalar girü çıkaralar (4) dünyâda hiç hoşlık gördün mi?" Eyide: "Vallâhi, hiç nesne görmedüm." (5) diye. Bir kişi bir kez tamuya girmekle kamu hoşluğu unuda (6) ötesin kıyâs eyle. İy ^cAzizler, tamuyı serh eylemek katıdur. (7) görenlerün hâli nice ola. Eger zebânilerden biri dünyâya (8) nazar kılardı, dünyâ halkı anuñ heybetinden helâk olaydı. Eger tamu (9) yillerinden birisi nefes uraydı, yiryüzinde hergiz ot bitmeyeydi. (10) Eger tamu ehlinün libâslarından birisini dünyâda asa koyalardı (11) dünyâ halkı korkusından helâk ola idi. Eger tamu zencirlerinden (12) birini dünyâ tağlarına koyalardı, eriyüp su gibi olaydı. (13) Eger zakkûmından bir katre dünyâya tamlayaydı dünyâ ehlinün dirligi (14) acı olaydı anlaruñ ta^câmları ve şarâbları. Ol kıyâs (15) eyle hâlleri nice ola. **اللَّهُمَّ عَافِنَا مِنْ عَذَابِ النَّارِ . وَمِنْ عَذَابِ الْآخِرَةِ .** ¹³⁰ Ebû Derdâr (r.a) rivâyet kılur (17) peyğamber (s.a.v) den; "Tamu ehline açlık ^cazâbı gâlib ola. (18) Kamu ^cazâblardan açlık ^cazâbı katı ola, ağlaşalar ta^câm dileyeler (19) zebânilerden. Zari^c dirler bir ot vardur, yazıda biter . kaçan deve

(1) yise boğazında durur, öldürür. Çün ol zârî' den yiyeler, boğazlarına (2) tura. Şu dileyeler, zebâniler odun maşrabalarıyla şu vireler. (3) Kaçan maşraba' i ağızlarına götüreler, yüzleri maşraba içine düşe. (4) Kaçan ki içeler, bağırsaqları doğrana, dökile. Pes döneler (5) zebânilere yalvaralar, zebâniler eyideler: **الْقُرْآنُ كَمَا نَذِيرٌ** "Size(6)peygamber gelmedi mi ?" Eyideler: "Geldi, haber virdi biz tıpmadık " Eyideler: "Niçe zârî (7) kılursañuz, çâre yoğdur. Andan Mâlik'e yalvaralar, Mâlik dahı (8) biñ yıl cevâb virmeye. Biñ yıldan şonra cevâb vire ki (9) , **أَنْتُمْ مَّا كُنْتُمْ** "Ya'ni siz inleyicilersiz." Andan " Tañrıya yalvaralum (10) diyeler andan yig yalvarası yoğdur." Eyideler:

رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ

¹³¹ "İlâhi, bizüm şekâvetümüz gâlib oldı (12) azğunlardan olmuşuz, bildük "diyeler." İlâhi bizi bundan çıkar eger girü (13) ma'siyet kılursavuz zâlimlerden olavuz. " Cevâb gele ki **قَالَ**

اٰخَسِنُوْا فِيْهَا وَلَا تَكَلِمُوْنَ

¹³² "Haşer eyleñ, irak oluñ, ayruğ (15) baña söylemeñ."

Ayruğ söylemeyeler. Ünlere kelb üni gibi ola. (16) Hayırdan nevmiz olalar. İy arkadaşlar, tamu 'ažâbını şerh eylemek (17) miqdâr-ı beşer degüldür. Velikin muhtaşar-ı kelâm budur. Peygamber (s.av) (18) buyurdi.

اِنَّ نَارَ كَهٰذِهِ جَزْءٌ مِّنْ سَبْعِيْنَ جُزْءًا مِّنْ نَّارِ جَهَنَّمَ

¹³³ "Be-dürüsti ki sizün oduñuz ki dünyâdadur .

¹³¹ Mü'minûn Sûresi 106. Ayet; Derler ki : Rabbimiz! Azgınlığımız bizi altetti; biz bir sapıklar topluluğu idik.

¹³² Mü'minûn Sûresi 108. Ayet; Buyurur ki: Alçaldıkça alçalın orada! Bana konuşmayın artık!

¹³³ Sizin ateşiniz cehennem ateşinin yetmişde biri kadardır.

32-A

(1) yitmiş kez rahmet suyuyla yudular. Andan bu dünyaya viribidiler.(2) Hâberde gelmişdür ki eger bir kişi'i tamudan çıkaralardı. dünyâ (3) odına birağalardı. yitmiş yıl uyuyaydı. Bir yanından bir yanına (4) dönmeyeydi. Bundan kıyâs eylemek gerek tamu 'azâbı ne miqdârdur (5) İlâhi rahmetüñ birle bu za'ifleri o l'azâblardan saklağıl. (6) "Yâ Erhame'r-Râhimin."

وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلَىٰ أَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَأَنَّىٰ يُصِرُّونَ ۝۱۳۵

Eger dileseydük mahv kılayduk kâfirleri

وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلَىٰ مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ ۝۱۳۶

Eger dileseydük ki şüretlerini mesh kılayduk ya'nî (10) tağvir kılayduk. Turdukları yerde. cemâd olalardı yâ hayvân.(11) Nitekim bunlardan ilerü kılduk hıalķı mesh eyledük. Ne illerü gitmege (12) tâkatları ola. ne girü dönmeye. Çün bu işleri bunlara kılmaduk (13) niçün şükr eylemezler.?

وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ ۝۱۳۶

Kime ki uzun 'ömr virürsevüz ol pır olduğı (15) vaķt döndürürüz. 'Aķlı ve fehmi gidet. oğlancuk gibi olur. (16) Ol kâfirlerüñ 'aķlı ve fehmi yolı mu ki bileler. Ol kâdir ki Âdem (17) oğlanlarını pırlıktan şoñra tıflıyyet hâline döndürür. (18) Kâdir degül midür ki ölümden şoñra diri kıla. Ba'zılar eydür: "Tañrıdan (19) gitmekdür. Ya'nî çün mü'min pır olsa andan kalem mürtefi"

۱۳۴ Yâsin Sûresi 66. Ayet: Dilersek gözlerini büsbütün kör ederiz. Bu sefer de yolda itişip kakışırlar. Çünkü yolu görmezler.

۱۳۵ Yâsin Sûresi 67. Ayet: Eğer biz dileseydik, oldukları yerde onların bünyelerini, şekillerini değiştireirdik ne ileri gitmeğe güçleri yeterdi ne de geri gelmeye.

۱۳۶ Yâsin Sûresi 68. Ayet: Kime uzun ömür verirsek biz onun yaratılışını (gençliğini, güzelliğini) bozar, belki bükük hale getiririz. Onlar bunu hiç düşünmezler mi?

32-B

(1) olur, günâhları yazılmaz. Nitekim oğlanuqlara günâh yazılmaz. (2) Peyğamber (s.a.v) eydür: Hağ Ta'âlâ (c.c) eydür; الشَّيْبُ نُورِي وَأَنَا اسْتَجِيْبُ أَنْ أَخْرُقَ نُورِي بِنَارِي

Ya'ni pirüñi ağ kıltı. benüm nürümdür. Utanuram ki nürümü (5)

nârumla yanduram. Hikâye: Bir gün Hażret-i 'Alî (k.v) bir pîri (6) gördi, bir köşede düşmiş. gözleri görmez olmuş, el ayak işden (7) kalmış. zâri zâri ağlar. 'Alî eyitdi: "İy pîr, senüñ vaqtüñ (8) tamâm olmuş. Şimden girü ölüm arzû kı ki saña ölüm yigdür (9) dirlikden." Ol pîr eyitdi: " İy yigit sen kimsen ? " Eyitdi; "'Alî İbn -i Ebû (10) Tâlib " didi. Pîr eyitdi: " İy 'Alî, ben sini nesne bilür şanurdum (11) sen hıd nesne bilmezmişsin." 'Alî eyitdi : "İy pîr benden nice (12) bilmezlik gördüñ ? " Pîr eyitdi: " Bilmezlik degül mi ki baña ölüm (13) arzû kı lursın. Ben nice ölüm arzû kılam ki kamu ölenler (14) benüm hâlüm arzû kı lurlar zîrâ ki kamu fazıllık başumdan gitdi. (15) günâhlarum için ağlarum. kalem benden mürtefi' oldı. Erraħmanu'r-Raħîm (16) baña nazâr kı lır eydür ki: " Utanuram senüñ ağ kı luñdan ki oda (17) yanduram." Bundan yigrek ne hâl ola?" 'Alî eyitdi: " İy pîr ma'zûr tutğil ki ben hağâ kı ldum. söz oldur ki (19) sen dirsın.

وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ ¹³⁶

(1) Peyğambere kâfirler şâ'ir dirlerdi. (2) Hağ Ta'âlâ eyitdi: " Biz Muhammede şî'ir öğretmedük. Dahı aña şî'ir gerekmez degüldür. (3) Bu Kur'an illâ zıkrdür ya'ni öğüt ve nasihatdur. (4) Tañrı vahıydür.

لَنْ يُنذِرَ مَنْ كَانَ كَافِرِينَ

¹³⁷

Viribidük. Muhammedi tâ ki korkuda bu kur'ana anı (6) tâ

gönülleri dirile zirâ ki Kur'ândan menfa'at anlar dutalar. ¹³⁷ وَيَحِقُّ

الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ

Dahı 'azâba yakın olalar. Pes Muhammed' i (8) bu nesnelere için viribidük. şî'ir itmege viribimedük. Şî'ir. mütekiler (9) sözi degüldür. Nitekim peygamber (s.a.v) buyurdi. (10)

لَا يَمْتَلِي أَحَدٌ كُمْ فِيمَا خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَمْتَلِي شِفْرًا

Ya'ni (11) sizden biriñüzün karnı irin ile tolmak yegdür. andan ki şî'ir ile tola. Dahı buyurdi ki ¹³⁸ الْحَيَاءُ وَالسُّكُوتُ شُعْبَتَانِ مِنَ الْإِيمَانِ

وَالسُّدَاءُ وَالْبَيَانُ شُعْبَتَانِ مِنَ الْإِيمَانِ

Hayâ ve sükût iki (13) budakdur imândan. dahı hayâsirelik ve şâ'irlik iki budakdur (14) nifâkdan. Peyğamber (s.a.v) eydür: "Mî'râca çıkdığım gice (16) bir kavm gördüm. Tudaklarını şindu-y-ıla keserlerdi. eyitdüm: "Yâ kardaşum Cebra'vil bunlar kimlerdür ?" Eyitdi: "Şâ'irlerdür."

أَوْ لَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مَا عَمِلُوا أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ ¹³⁸

(19) İy 'aceb

görmediler ki biz yaratduk anlar için ol nesnelere ki.

¹³⁶

Yâsin Süresi 69. Ayet; Biz ona (Peyğambere) şîir öğretmedik. Hem bu ona gerekli de değildir. Onun söyledikleri ancak Allâh'tan gelmiş bir hatırlatma. açık bir okumadır.

¹³⁷

Yâsin Süresi 70. Ayet; Bununla onun. diri olanları uyarmasını ve kâfirlere cezanın hak olduğunu söylemesini istedik.

¹³⁸

Yâsin Süresi 71. Ayet; Onlar bakıp görmediler mi ki, biz âzîmüş-şan kudretimizin eseri olmak üzere pek çok faydalı hayvanlar yaratdık. Ve onlar da bunlara mâlik ve sahip oldular.

33-B

(1) kudretimiz işledi. Ya'ni ol tavârlardan ki aña mâlik dururlar. deve (2) gibi fil gibi ve ğayrlar gibi

وَدَلَّلْنَا هَاكُمُ فَنَهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ 139

Ve musahhar kılduğ ol kuvvetlü cânvârları ba'zısına (4) binerler ve yük ururlar ve ba'zısından yirler dağı nice dürlü menfa'at (5) görürler.

140 Dağı hâşıl olur ol tavârlardan anlara menfa'at dürlü dürlü (7) yününden ve südinden ve etinden. Pes şükr eylemezler mi ol Tañrıya ol (8) ni'metler için.?

وَآتَخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ إِلَهَةً لَعَلَّهُمْ يُضْرُونَ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُحْضَرُونَ 141

Müşrikler. Allâhdan ğayrı ma'bûd dutarlar. (11) Şâyed ki ol pûtlar kendülere yardım vire diyü. Ol pûtlar hîd (12) anlara yardım virmege güçleri yitmez.

وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُحْضَرُونَ

Ol müşrikler. pûtlaruñ leşkeridür hâzır olmış. Ya'ni öninde (14) secde kııurlar. Pûtlaruñ anlara fa'yidesi yoğ. Veyâhüd ma'nâsı (15) budur ki kıyâmetde her kıavm kendü mabûdıla kıopısar. Pûtlara tapanlar. (16) pûtlarla kıopısar.. dağı tamuva gidiser. Niteki Hağ Ta'âlâ buyurdı:

وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حُطْبَ جَبَلٍ لَمَّا فَلَاحَ بَخْرُكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْبُدُ مَا يُسْرُونَ وَمَا يَعْلَمُونَ 142

"Yâ Muhammed kıayğulandurmasun (19) sini ol müşrikler sözi ya'ni saña şâ'ir didükleri ve tekzib

139 Yâsin Süresi 72. Ayet: Biz bu hayvanları onların emrine âmâde kııldık. Onların bazısını binek olarak kullanılır, bazısını besin olarak yerler

140 Yâsin Süresi 73. Ayet: Bu hayvanlarda onlar için içilecek sütler ve daha nice faydalar vardır. Hâlâ şükretmezler mi?

141 Yâsin Süresi 74.75. Ayet: Kendilerine bu kadar ni'met verildiği halde yine onlar yardımlarını umarak, Allâh'tan başka ilâh edinirler. Halbuki o mabûd edindikleri pûtların onlara yardım etmeğe asla güçleri yetmez. Bilakis onlar, bu mabûdlar için yardıma hazır

142 Yâsin Süresi 76. Ayet: Yâ Muhammed! o halde onların sözleri sakın seni üzmesin. Çünkü biz onların gizlemekte olduklarını da açığa vurduklarını da biliyoruz.

34-A

(1) itdüklerini biz bilirüz. Anların gizlü sözlerini dağı aşikâre (2) sözlerini. Elemde olma biz bildüğümüz yiter.

أَوَلَمْ يَرِ الْإِنْسَانَ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ¹⁴³

Bu âyetüñ nüzûli oldur ki (4) Ubeyyî bin Hâlef la'ânetullâh birgün peygamber (s.a.v) (5) katına vardı. Elinde bir çürük süñük idi ve eyitdi : "Yâ Muhammed (6) ölenler girü dirilür dirsin. böyle olan süñük dirilür mi? " didi. Andan ol süñügi urdı, oda yağıdı, yile virdi. "Bunu kim (8) diri kılar?" didi. Peygamber (s.a.v)'e Allâh eyitdi. (9)

اللَّهُ يُحْيِيكَ ثُمَّ يُعِيدُكَ إِلَى النَّارِ¹⁴⁴ Ya'ni Tañrı seni dirilde şoñra (10) tamuya kıoya. ol melf'un kıakıdı. eyitdi: وَاللَّاتِ لَأَقْتُلَنَّكَ و Lât hâkı-çün sini öldürürem." Peygamber eyitdi: (12)

بَلْ أَقْتُلَنَّكَ وَإِنَّكَ إِلَى النَّارِ "Bil ki ben seni öldürem dağı tamuya virem. Andan

(13) şoñra peygamber (a.s) birgün gecerci. gördi. ol melf'un bir at (14) beslerdi. Peygamber (a.s) eyitdi: " Nidersin bu atı besleyüp? " (15) Ol melf'un eyitdi: " Beslerem ki ben varam seni öldürem " didiydi. (16) Peygamber (a.s) eyitdi: " Bil ki ben seni " Bu sözi didi ve gitdi. (17) Bir zamân geçdi. Uhud Ğazası oldı. Ubeyyî İbn-i Hâlef Mekke (18) leşkeri-le anda bile geldi. Çün harb oldı iki leşker kıışdı. (19) Peygamber (s.av) leşker içinde Ubeyyî İbn-i Hâlefe ugradı

¹⁴³ Yâsin Sûresi 77.Âyet; İnsan görmüyor mu ki. biz onu nutfeden (sudan) yarattık.Bir de bakıyorsun ki açıkça isyan ediyor.

¹⁴⁴ Câsiye Sûresi 26.Âyet: De ki: Allâh sizi diriltir, sonra öldürür. Sonra şüphe götürmeyen kıyâmet gününde sizi biraraya toplar. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

(1) harbî -le boynuna urdu . kanı revân oldu ağıdı. Ol. feryâd (2) kılurdu dabı katlini Muḥammed dirdi. Ebû Süfyan ki emîr-i leşker idi.(3) Eyitdi: " Ubeyyi bin Hâlef-i bi-ḥamiyyet bu kadar yirden ne feryâd (4) kılursın ? Lât ve Menât ḥaḥkı-çün ki bir oğlancuk oynarken (5) bu kadar yaralanur. ağlamaz." Ubeyyi bin Hâlef eyitdi: "Anuñ için ağlaram ki (6) Muḥammed baña didi "Vallâhi. seni bu at üstinde öldürürem." Bilürem ki (7) ol yalan söylemez. bugün baña bir zaḥm urdu ki ağrısı yüregime (8) şaṇçar." **أَوَايَا قَتَلَنِي مُحَمَّدٌ** 145 dirdi. Ol

zaḥmdan ilâ nârallâh (9) cân virdi. Bu âyet anuñ cevâbında nâzil oldu. **أَوَلَمْ نَعْلَمْ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى** Bilmedi mi buni biz yaratduḡ (11) anı bir katre nuḡfeden el ayak virdük. söyler dil virdük. (12) aḡl ve fehm virdük ki şükr eyleye seyvidine. Nâ-gâh ḥaşm (13) oldu. Aşîkâre cidâl kılur. hüccet eyler. kıyâmete inkâr kılur. **وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ**

قَالَ مِمَّنْ فِي الْعِظَامِ وَهِيَ ذَمِيمَةٌ 146 Bize (15) meşel getürdi süñügi. Kendü neden yaratılduḡını bilmedügendür. Eyitdi: " Kim (16) dirilde bu süñügi remim olmuşdur?" **أَلَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لِلَّذِينَ أَنْشَأَهَا**

أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ 147 Eyit yâ Muḥammed. dirildüre şunları ol (18) Hâlik ki evvel yaratmışdı. Ol Hâlik. her nesne'i bilür. kâdir ki bir katre (19) şudan şüret düzdi. Kâdirdür ki topraḡdan şüret düze.

145 Eyvâh Muhammed beni öldürdü.

146 Yâsin Sûresi 78. Ayet; Kendi yaratılışını unutarak, bize karşı misal iradına kalkışıyor ve "şu çürümüş, un olmuş kemikleri kim diriltecek" diyor.

147 Yâsin Sûresi 79. Ayet; De ki, onları ilk defa yaratmış olan diriltir. Çünkü O', her türlü yaratmayı gayet iyi bilir.

35-A

(1) Hiç muşavver şudan şûret düzemez. Ammâ toprakdan (2) düzmiş kûzeler toprağı şuyla yoğurur, balçık eyler, andan kûze (3) bardak düzer. Bir zamân isti^cmâl kıılır. Kaçan sinsa sıñuklarını (4) cem^c eyler, döker toprak ider ve kûze düzer. Eydür; “ Pes Tañrı (5) kâdir degül midür ki toprak olan süñügi cem^c eyleye girü cân (6) bağışlaya.

¹⁴⁸ **الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِّنْهُ تُوقِدُونَ** Ol Tañrıdur ki sizün -içün yaş ağaçdan (8) odı çıkardı ki siz ol ağaçdan yandurasız. İbn -i ^cAbbâs (9) (r.a) eyitdi: “Arab vilâyetinde iki ağaç vardır, birine (10) Merh dirler, birine Gaffâr dirler. Her kime ki od gerek olsa (11) her birinden bir misvâk mîqdârı keserler, şuyı aqarken birbirine (12) sürerler. Od çıkar, “Şecer-i Ahzâr ” didükleri oldur. Ba^czîlar eydür ; (13) “ Kâmu ağaçda vardır.” Eger od olmayaydı, şuyı ol kendüye (14) çekmeyeydi. Od-ıla şu zıdlardur. Ol kâdir ki iki zıddı bir mahalde (15) cem^c eyledi. Kâdir ki ölenleri girü dirilde.

¹⁴⁹ **أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ**
Anı yaratdı ölüyi diri kıılmağa (18) kâdir degül midür?
¹⁵⁰ **إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ** Be-Dürüsti; Tañrı Ta^câlânun emri budur ki kaçan bir

¹⁴⁸ Yâsin Sûresi 80.Ayet; Yeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran O'dur. İşte siz ateşi ondan yakıyorsunuz.

¹⁴⁹ Yâsin Sûresi 81.Ayet; Semâvat ve arzı yaratan, onların benzerlerini yaratmaya kadir değil midir? Evet! Onların benzerini yaratmaya her zaman elbette kâdirdir.O, herşeyi hakkıyla bilen bir yaratıcıdır.

¹⁵⁰ Yâsin Sûresi 82.Ayet; Onun işi, bir şeyi yaratmak istediği vakit sadece “Ol!” demektir.Ve o herşey derhâl var olur.

35-B

(1) nesnenüñ olmaklığını dilese “Ol!” dir olur. Aña hiç nesne (2) düşvâr olmaz. Elbette ihtiyâcı yok, bir kez emr eyler kamu (3) mu°demleri mevcûd eyler. Hikâyet; °Uzeyr peygamber (a.s) birgün (4) merkebine binüp giderdi. Öğle vaktinde bir harâb köye irişdi.(5) Gördi ki divârları yıkılmış, evleri virân olmuş, içindeki âdemiler (6) ve hayvânlar kırılmış, süñükleri güneşe karşı kurumuş, yatur. (7) °Uzeyr peygamber bir divâr dibinde kcondı. Merkebi bağladı. Kendü bir divâr (8) gölgesinde oturdu. Bilesinde biraz yaş üzüm var-ıdı. Etmegi (9) dağı vardı. Üzümi, şîre eyledi, etmegi toğradı, bir çanağa kodı (10) ki işlana, hem kendü dağı arımış idi, diñlene. Ol virân evleri (11) ve ol süñükleri ve ol tağılmış kılları teferrüc kılurdu. (12) Ta°accüb eyledi, Tañırınıñ hikmetini. Andan eyitdi; **الَّذِي يُخَيِّرُ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِنَا**.
٤٥١ “ Kaçan dirilde, Tañrı Ta°âlâ bunları ki süñükleri ağarmış, (14) zihî kudret ki bunları diri kıla.” didi. Çün bu endişe (15) hâtırından geçdi. Tañrı Ta°âlâ, °Uzeyrñ cânını kabz eyledi. Yüz yıl (16) °Uzeyr anda yatdı. Ol yüz yıl içinde Benî İsrâ’yîl arasında çok (17) vâkı°alar oldu. Çün tebdîl ve tağyîr oldu. Hiç kimesne °Uzeyrñ (18) kandalığın bilmedi. Yüzyıldan sonra Haq Ta°âlâ °Uzeyrñ cânın (19) bağışladı. Nidâ geldi ki “ Yâ °Uzeyr ne kadar yatduñ ? ” Eyitdi: “Bir gün.”

36-A

(1) Çün göge bağıdı, gördi ki güneş, ikinci yirine gelmiş eyle (2) şandı ki henüz ol gündür ki yatmış. Eyitdi; “ Bugün yatmadum.” (3) Nidâ geldi ki “Yüz yıldur yatarsın, nazar kııl ta’âmuña ve şarâbuña (4) henüz nice tâzedür.” Gördi ki o şîre, henüz ol doğraduğı (5) etmek dağı ıslanmamışdur. ‘Uzeyr ta’accüb kııldı. Nidâ geldi ki “Eşegüne (6) nazar kııl !” Nazar kııldı, gördi eşek ölmüş, süñükleri çürümiş, (7) kıılları perâkende ölmüş. Nidâ geldi ki eyitdi: “İy hayvân tur!” Allâh (8) emri -le ol çürümiş süñükler yirlü yirinden harekete geldi. Bir yire (9) cem° oldu, terkîb oldu. Yirlü yirinden bitdi. Andan a°zâsı tamâm (10) oldu. Andan cân geldi. Yirinden turdı. Ağırdı. ‘Uzeyr (11) bu kudreti gördi. Eyitdi; “Yağın bildüm ki Tañrı Ta°âlâ her nesneye (12) kâdirdür. “İlme'l yağın” var-ıdı “Ayne'l yağın dağı hâşıl oldu.(13) ‘Uzeyr merkebine bindi, evine vardı, gördi ki oğulları ağı sağıallu (14) kendü kara sağıallu idi. Bu hikâyet ma°lum oldu. (15) Tañrı Ta°âlâ kıyâmetde ölüleri diri kıılmağı kâdirdür. فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ. “Sübân” kelimedede tenzîhdür, yâ kellime’i ta°accübdür. Münezzeħ Tañrı ki kudretindendür. (18) Her nesne melekûti yâğûd ‘aceb pâdşâh ki kudretindendür. (19) Mülkût, mülk ma°nasındandur. Nitekim rağmût, rağmet ma°nasıdır.

36-B

(1) Bunda “Melekût-ı Külli Şey’in” iki ma’nâdur. Bir ma’nâsı budur ki aña (2) lâ’yıkdır her nesnenüñ pâdişâhlığı. İkinci ma’nâdur, andandur ki (3) her pâdişâhuñ pâdişâhlığı girü andan yaña dönisersiz. (4) Hesâb virüp cezâ bulırsız. Temmet tamâm bi’avnillahi’l-Meliki’l Mennân (5)



بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي انزل على عبده الكتاب لكي يؤمنوا بطريقه . وشرفه
 باعطاء الرسالة والفضل العظيم . ولدن في دعوت الرسالة
 بالبرهان القدير . فقال له ليس . انزل ان الحكيم الذي آمن
 كما بلان على صراط مستقيم . عليه افضل الصلوة والسلام
 التسليم . وعلى آله واصحابه الطاهرين الذين اقرؤهم . وشكر
 ونسب اسرارهم مكره قاصدي . ولقد كرمنا بحججهم . انك
 انما تصنف انبياء قاصدي . انبياء الرسل انك تصنف تريف كرام
 لطيف سيد الرسل . وخاتم النبيين محمد المصطفى صلى الله عليه
 وسلم . حضرت تريف كتاب اندر حرم . الحمد لله الذي انزل على
 عبده الكتاب . يعني حمدا واخلاقه . كما عرفوا . كتاب
 اندر حرم او كتابه انك رسالتنا انبات ابدت . انك
 كرم الرسل انك . ديري بس بوسور حرم مصنفنا صلى الله
 عليه وسلم رسالتنا . دليل اواروغي سبب ان قلوب قرآن
 اواروغي تنك . حضرت تريف . بوسور حرم . ان انك شيبه

قال القرآن يس . ومن قرأها كتب الله له بها ثوابا عظيما
 القرآن شريف حرم . يعني مرسله انك قلب واره يعني
 كرمه . واره انك قلب يس . ودر حرم بوسور حرم
 الله سبحانه وتعالى انك انك بوسور حرم قرآن حرم
 المسمى . قلب واره . ان الله قرآن له . ورسول انك
 التورات والارض عالم قائم الملائكة قالت طوبى
 لامة تنزل عليها وطوبى لاجوائ تحملها وطوبى لالسنة
 تكلم بها . يعني تكوي تالي طه ورسول حرم . برب
 كوكي يرمز دن او كديريك بل ابرو اوقودي جوبنك
 فرشته لراشتد يبرنه بختلوا وراعتك بوسور حرم
 نازيل اوله ونه بختلوش ناره . بوسور حرم بيله كورن
 ونه بختلوش دلاره كه . بوسور حرم اوقود اوقود
 صلى الله عليه وسلم بوسور حرم . ان اهل الجنة لا يقرون
 الاطه . ورسول . يعني جنت اهل طه ورسول حرم
 اوقار حنت اجره . قال النبي عليه السلام اراي ما مني
 حرم . عند يس . وهو في سكرات موت تنك عليم
 بعد ذلك حرم في سكرات املايك يعز مون . بين يدي
 صفوها ورسول حرم . وشهد دون اداغيل وبعون
 جنازة . يعني قفي موتك . سكرات موت ايك

بوسوره قائده اوقه اربوسوره نك حرف صا غشخه
 ملائكه صنف بغلوب طور له و صلاوت كتوت ب تسبح
 اه قبل استغفار ايليلر تا جان تسليم ايدخه . چون
 تسليم روح ايد غاسله حاضر ولا رحبانه ايدخه
 بيله وار لر داخي بورد يكي . يا اعلیٰ اكثرین قرآنه
 قرآن فها خصاله . یعنی اعلیٰ حق اوقی بس کیم انی و قنده
 خصلا و در راج کتی اوقه کتی تنقا انی طویورده .
 قورقو کتی اوقه قورقورن امین اوله مسافر اوقه
 وطنه ابرشه مجبورس اوقه خلدس بولاه فقیر اوقه عنی
 اولابورچولو اوقه بورچی اوزنه حاجتو اوقه حاجتی
 روالا صاحب اوقیان کیمیه دکن الله تنقا امانده اوله
 کیمجه اوقه ابرته دکن الله امانده اوله مدیت اوزرین .
 اوقشده عذاب خفیف اوله صدق و رسول الله . امیر القومین
 علم کرم الله وجهه . بنور فضیلتی استدی هر کون اوقشقی
 کندوبه روا ایدندی . و داخی بخند و مسقطه صا حب
 البیت و القلوب الطایفه حضرت جلیلی بود حاجی نعیفدن
 الناس قلدی که بونی ترکیه ترجمه ایدمه فانه بی عامدا ولا
 اشدر نلر بوسوره اقمه رغبت اید لر . بوضعیف دعا ی
 داخی اول بخند و در نك امر نه موافقه قلوب حقیر و عسلا

حضرت نلر دن استغانت دلوب بوسوره نك تفسیر نك
 تحریر نه سبب ولانه و تالیف ایدنه و اوقینله و اشید نلر
 رجعت الیه . بمنه و فضله و کرمه انابوسوره محکمه
 نازک اوله از سوره لودندره . یوز نسکسن اوج ایتدر یوز
 یکمیر بنش کلدره . اکی بیك پد بوسو نطقان الت حمر فدر
 انما سب نزول بورد که کافر ایدر لر دی محمدي غمیر کلدر
 ابوطالب یتیمدر رسکنبه وار مدی معتمد زیننه اوقصدی
 ادب او کرمنا خیا اولقندن بیغمیر لر قنده دید لر . حق
 سبحانه و تنقا انلر کسوزن . رة ایلدی بوسوره ویردی
 بیغمیر و نك رسالتی بوسوره . اثبات قلدی زهی ذات
 شریف که طاقندر . انك رسالتنه خبیر و لعین
 کانه ایدر یا محمدر کرمو عالم سنك رسالتکه سنکر اولور
 چیزین طاقلق ویرم . بس چیزین بنمله اوله اسن
 ن . سنکله اولام جمله عالم سنکاه تمن اولورنه ذر
 مقداری سنکاهضایر شدیه لر نکه . جکرت ابراهیم
 علیه السلامی مخلوعنه اوب اود . ندیلر و کولت الیکمیر
 اکلدی . بیلله یغوره مستو کلا اولان فرشته لر دلدیلر
 انکامداد ایلیر لر ابراهیم . انله التفات قلوب اوله طالده
 جبریل بر شدی ایتدی بار ابراهیم . هلالک ناجه طی .

بوقه بچنگا حاجتک وارمی آیدیک . اما انک قلاہ سکا
 حاجتم بقدر آیدیک یا براهیم اگر چا حاجتک بوغندسه مگر کردن
 حاجت دیله آیدیک نه دلییم آیدیک روحی بچگی بچله . آیدیک
 روح خار تیرد رنم خمد راندیک غلبگی قله اها آیدیک قلب انک
 جزیره سید راولیوں آیدیک نفسکی دله آیدیک نفس معبود
 فی عیب حضرت دن غنه دلییم آیدیک بس نسف دلمن سین
 یامر اناک در دیکزه . حسنی سولی غلبه بخالی . عالم لادوکی
 بکار تیرد بدی حق بکار آیدیک جو ز ارا دن قورسطه کتور بچ
 بزور ابروغه التنا قلدی بزغی او دی . انک کلستان قلدف
 بیت . بچاره کتوی که در وقت مدو رفت . اسرار تو با بزرگ
 فو با خرو نکفت . سردی کفن و فوات بچید بر رفت .
 عهدهای تر ابر خجما برد و نکفت . نسف یا محمد سن اولد بچ
 سباز نشه نوز لادن سین و اولد نسف . ناند نسفین جدر نشه
 نسفی تسلیم و رضادرا نک سنتی اخیان قلوب صبر یا لک که
 شیز اولد حق . اخیان کتایه یا عیبه مکر کور سوز نشه
 رسالتنه انکار قلدر سه مبارک ذله طر نشه ملور . اولد سوز نشه
 او ش بن ملاقلون و بر مک که سن حق بچید سین بس
 و نوز اولد کتایه سن نسف و نسف اولد سوز نشه
 فیه خمس افوراک . بوز نسف نسف اولد کتایه نسف و بوز نسف

یا انسان دیمک در عرناک عاد تیرد که هر حرف الورد انکله
 تلفظ قلو رول . بس یادان یا آدی انسا ندن بسجی لیدی
 مراد محمد و علی علی الله علیه وسلم کانه آید یا محمد
 قرآن حکیم حقیقین سن سن رسول رو نسفین دیمک در بر قولان
 بس قرآن آید بر بچید بر نشه نبوتنه قرآن برله قسم یاد آید
 یعنی انرا بچید بر قولان . انیم . انصار انکوشا . انک
 اولد ندن بر اید بر نسفین سن با اید بر کتایه نسفین آید
 بیک آدی وارد بچی کند و در اذق کسه بلن بیک آدیست
 فرشته لرون اذق کسه بلن بیک آدیست . نسف
 او جین آدی قورینه در او جین آدی زبرد در نسف
 بوز آدی بچید ده در بوز آدی قرآند در و طقتنا نسف
 آدی انکار در . بر آدی کوز لود راول . نسف انفسد و خبر
 کلشنده که حق تعالی بیک در اذق بر تیرد هر نسفین بس
 در بوز آدی وارد . الله تعالی بیک کورین آدی
 قلسه که بس بوخنده آدی لوله آدی که ذکر آید ملور
 حال بوز . هر آدی کی . ذله انستنا . نسفین فاد عو
 بدها جواب بوز که اوج نسف قورینه . مشکل آیدیک
 نسف انسان آیدیک . اولد اولد کیم الله تعالی نسفین
 بچوز نسفین بیک دشوار بچوز نسفین نسفین بچوز

السيرة في الفرج والنجاة من كربها

يوقدر بند عاخر قنق بر سچون شکر قلیدی الله تعالی اسان قادی اختر ایله د بیک برله تمام اوور کبخی
 جمع حاجتو بر من ایلان دنور ایله الله تعالی اسان قادی
 ربنا اتنا فی الدنيا حسنة و فی الآخرة حسنة و فانا عبدک
 الکبار اخی برله تمام اوور هر کیم حاجت دلمکه بولیم
 اوقسه فامو حاجت دلمش اوور او جینی الله تعالی جمع
 اولره یاد قاتو مشکل یکل الله تعالی اسان قادی بته دیمکه
 برله تمام اولو هر کیم الله دیه الله تعالی جمع اولرین
 ذکر اتمش اولو بر فورده . بتر ایسم من اسماء البیت
 یعنی یغیر تک اولردن بر آیدر دخی الله تعالی بخصم بر خند
 بیک برید ه یاد قادی کسن نصیح برله کیم کنا بته برله
 دخی بخصم برک . هر موضعه بر در لور آدی یار . مثلاً
 بیرده محمد در اولو کوه احمد در . کبخی کوه حامد در
 او جینی کوه محمود در . دخی کوه مصطفی در .
 بشخی کوه صفار . البخی کوه فرخ در . بدخی کوه
 شفیع در . سدرت لنتها ده جیب در . عرشه
 سید الانامدر . کر سینه خیر البریه در . جندة قائم
 طامو ده شفیع لذبین در . نور ثله مومنون فرموده
 فاروق طاهر انجیل ده طابه طابه در . قرآن و کتب مقدسه

مقدوره شاهان داعی سراج طایس در . پیغمبر صلی الله
 علیه وسلم ایدر بم اولرم چوقدر امانا قونسندر بری
 بکاسو کلور در اولر ادر بر کاتنه اعلا علیه ایشدم اولر
 اقا اولدر که بکافور و دیکه سبحان الذي اسرى به یزید
 پسر نیک اولر الله آدی بچقور یا خور محمد آدی حقیقون
 یلخوره قرآن آدی حقیقون که دین اسکان محکم قسور
 بلور سرتی بیتس صلط مستقیم اورور و برینیش فرسل
 لور دینسن . صلط مستقیم دین اسلام در سوز صور سوز که
 الله تعالی قسم یاد ایلد و یی کافر لاینا نغیجون با حق نور
 اینا نغیجون نمیدر . اگر مؤمن لاینا نغیجون ایسه مؤمنلر
 خون قسم سوز دخی لاینا نزره اگر کافر لاینا نغیجون ایسه
 انلر خون اینا نزره بس قسمدن فایده نه اولدخی جیب
 بو دیمکه چوز صفی تعالی دلدیکه کلامنی ناکید قلبه قسم
 دخی ناکیدن بر نور عدد لاجرم یاد ایلد و یی ناکید حجت
 ایچندر . بتر ایسم من اسماء البیت منسور بولم
 بو تقدیر ده اولور که . اقا سوز لاینا نزره . یعنی فروق
 یا محمد اولر سوز جمدن آن قرآن اگر فروق اوقسنه
 بو تقدیر ده اولور که . صدان نزیل . یعنی بو قرآن
 سنلر اولر لاینا نزره که عزیز در جمهر بو فی البدن

هذا اسرافيت حيرت و تعاهد

باخو متعقيم در عاصيل دن انعام الور چه در صلح لرو
 رخت قدير پس او في انجمن بود ببال كلام اول من صلح لرو
 ايشت سوسن او لاکه کوی کلاری قورقه انصافه کلار
 اشترار قورقه ها ایزد قورقه قورقه قورقه يا محسنه
 و برید و سنی تا قور قورده سین بوقر آله اول قورمه
 اول قور قور قور قور قور قور قور قور قور قور قور
 اصبع پیغمبر و وقتنه تا محتر زمانه دکن هیچ پیغمبر
 کلاری کسه انوری قور قور قور قور قور قور قور قور
 نهدن بلور زنه شریعت خدا قور قور قور قور قور قور
 قور قور قور قور قور قور قور قور قور قور قور قور
 اکثر نه پس و لا ایمانه کلر زنه اول قور قور قور قور قور
 سابق علان اهل و اعدا و لشکر و مناد ابو جهل و عقبه
 و شینه و غیره انوکچون ایمانه کلید پس خطا
 انز سفته تا کید حجت پیچون طلب ایمان چون کلدر
 زیرا که انزک ایمانه کل کلکی ممکن کلایی بیت کلاه حجت
 کسی را که بافتند سیاه سیر کردن از نوع انز انز
 انز حجت پیچون قور قور قور قور قور قور قور قور
 پیچون بدتریتی اول کل قور برونه بظرف سید لوی
 انگار لورنه دکن اللریاه بغلو در پس اول کل قور با شیره

یور قور و کور و پ کوز لور و اورتشدر بولیت برسبل
 تمیل رحمته منقاد اولیوب تکبر لون ایلد کلری کانه
 بونیلورینه بغلو باشاری یور قور کوز لوری اوز لوی کیدر
 یاخو کلر لور ک ظهور عی حال در لاری بونیلورینه بغلو
 کوز لوری یور لور بوز لوری قور بوضعت برله طلاموبه
 کید لور کوز لور کوز لور کوز لور کوز لور کوز لور
 کوز لور کوز لور کوز لور کوز لور کوز لور کوز لور
 سداد لور کوز لور کوز لور کوز لور کوز لور کوز لور
 کوز لور لورایت دانی بر سبیل تمیل در بعضی لور لورایت
 ابو جهل حفته دن بر کون ابو جهل علیه العنه پیغمبری کوزی
 بر خلو برده نغان قور لوری بر بولک طاشی کوز لوری کلدیله
 پیغمبر و لک مبارک باشنه و تعدی پیغمبر صلی الله علیه و سلم
 سجدده ای دی حرف حلال و علی ابو جهل کوز لور اوز لوری
 پیغمبری هم کوز لور اندر کوز لور که پیغمبر صلی الله علیه
 و سلم کعبه نماز قور لوری ابو جهل ای کوز لوری بعضی
 ایلد لورایت قوریش قور حفته در بر کون پیغمبر صلی الله
 علیه و سلم حضرت لوری کعبه نماز قور لوری قوریش قور کعبه
 قور سنده اوز قور مشلوری ایته لور و لور محنتدی
 و صحابی قور لور ابو قیس طراغنه الله لور اولدور لور لور

اجعلها لك وانه قد سببت

اتفاقى بويله قلديلو واصحابك كوكه قومي ديت
 ويرسه قويلم وورسلا اولد وورلوه و بسحتى تعليل
 اوكلون سدارد لرزه سدا لاري بغيري كوردن لرزه بغير
 ايدر بوليت مشر كلو حخته دركه . بكون اوتوقر مشلر دينا
 هر بري بغير حخته بر دور هر زهديان سوز سولاري
 بغير تام كلاري قتلونده طور دي . سبب اوتوقر
 براوج طبراق الاري بوز لرينه صاحبك قوتك دوت
 بغلندي وكوز لاري كور من اولاري بغير حضرت كچندي
 كندي باشلر دن معال لردن طبراق سكر لردن والته
 كور ملك والته اشهدك دير لوي وسواك ليدنه انلر
 قوتك سدا لرزه لانه سوزون بر ابره لاري قوتو قوتو غل
 يا قوتو قوتاد غل كز كه علم الله ثابتد رنلرك كفسوله

خيه او مقلوبى بس انلر دنه تا كيدن حجتا بچندر
 مع سدا لرزه سبب الازر و غشبي الهمم
 و بغيره . اوتوقر او بغيره بر بد سستی سنك انلر لرزه
 او لكشيه فاينه ايدر كه دكن اتباع قله يعني قل نه تابع
 اولاي نخت قبول قله داخي رحماند قوتو قله . بالقبيل
 ايتي القلب او في حالة الغيب عن الخلق او بالخذائيب
 الذي خبر به . يعني رحماند قوتو قله كو كل بيله يا خذ

خلقتن غايب اولدوغي حاله يا خوزه نكرت غيب غدا
 قوتو قله . انلر رسنك بندي قبوله قلال بس بشادست
 قباللر و مغفر نلر دن داخي نواب عظيمه لري سف مرت
 كتابي بر لغتد اجبر كيم حنته كرمكدر انا نحن نحيي
 اليعقوب و قاتلنا قاتلنا وانا نؤيد سري بزدي قلو لر
 اولولري قيامت كوني يا خوزه دري قلو لر سنك انلر لر
 برله اولمتر كو نلاري . داخي بزاد و زاسا يلر كز كا كا بيب
 بزاد لر انلر كه ايلر و بر بلكري عمل لر دن داخي انلر قوتو
 كتد كلري خبر دن و شردن بعضلر ايدر . وانا انم خطاء هوه
 ديمكدر ادر و جي داي بزلس . ابن عباس صحا الله عنه ايدر
 بوليتك سبب نزولي اولركه قبيله الضال منلر لاري
 بيجد دن ابراهيمي دلدر كه مسجدا يانه او يا بالسر
 بوليت نازله اولدي . و كتبت ما قد نوا و انا انهم يعني
 بزاد زاده مليرن كه ايدر مسجده وار لر لر بس معلولر اولركه

اسواق بزورن مسجده وار ملر دن نواب عظيمدر . بيه
 صلى الله عليه وسلم بيور كيم . الا خبركم عما يخبر الله
 به اني اني ايا ويرفع به الذخا ا سباع الوضوء على الكا
 و كترت الخطوات الى الساجد وانظرا لصوتوه بعد
 الصلوة . يعني آگاه اولركه سبن خبر ويرور اولر

نسته دنگه آنکله کاهلرگز عحو اوله مقامکن بوجه
 اولاه واول اولدر که صوقه استده ابدستی تمام الله است
 داخی اراون یرون چون ادم برله مسجده ملازمت قلاضین
 داخی برغان قالدنگر زنگره برغانه داخی منظر اولاسن
 اندون بیغیر صلی الله علیه و آله اول قومیه ایتدی . ویا کور
 بنگنه اناز کور . یعنی بر کوزده طورت کم نه ایره ارف
 اولور سکن قدیم کوزلور و کوشی اخصیه فی انبار
 مبین یعنی هر نهنه خیر دن و شر دن بیان اولدر و یازده
 لوح محفوظه نرون کین بود کلدرد معلومدر و اینه
 متلا اخصیاب القرینة از جمله کوشی بیان قلاصحتد
 مسکه خلفه انطاکیه خلفه ن مثلنی اوله وقتکه اندون بر لار
 ورید ولک اول قوم ناری کذیب ایلر لرد کایه جوز عیب
 بیغیر علی التلا و خلق دینه دعوت ایلکه بشادری بهجاب تهور
 برکنده قلدیه اکی کوشی انطاکیه و بریک بریکیا و بری
 توان ایدی اول اکی رسول چون تهرین یقین کلدرد بر بری
 اوغز دیلر قوتون کوردی . سالار و رور دیلر بر ایتدی نه
 کشتار سز نه صلحته کدر تر ایتدی لعل عیبی به بر صلح اینه جوز
 کلد که شهر خشنی دینه دعوت قلاوزده تگری تعالی ثلثت
 وحدانیتی و عیبی ناک نبوتی بولر بلد و و قره اول

پهر ایتدی هیچ بوسوزه علامت وار جمی واردر دیدلر
 حستیه لر ده عا قاور ز شفا بولور و کور لرت کوز دینه
 انجار و زره و بر صبری تندست قیلور نیر ایتدی
 بیخ بر اولوم واردر چون زماندر که حسته در صر
 ننه عا قاک صا غسول و دیکه وار دیلر قاسی صفا دیلر
 شفا بولدی . بعضی ایدر اولر بولرت کوز نه خللی وار دی
 دعا قلدیلر اول اولدی اول بر ولت حبیب بخار دی ایدی
 بولرت خبری شهره فاش اولدی حاجتو کوردی
 حاجت لری ر اول اولدی بر کون سلطان قتند سولیدیلر
 بولری قتند او قودی ایتدی نه کشتار سن نه ایشه
 کلد و کزه بولر ایتدی بر عیبی بیغیر اصحاب دنوز کلد کله
 سیری دینه دعوت قلاوز شول کور من اشتمن قیلار
 عبادت قلمقل منع ایدوز سلطان اشتیک قلدی
 ایتدی جاز و لر سن کلد و کزه و لایمزه فتنه براغه سن
 بهر دی و کدی لار و صفا لری بی بولدی شهره کوز دیلر
 بولر بخار و زره زنه بولر نه سوزینه ککمینه
 کویوما سن دیدیلر کتیلر زندانه صلیدیلر اند
 داخی عیبی علیهم السلام بر کوشی و بریک سمعون اولدی
 بنکم قراند بورد راد ایشک ایشک نین فاکر بولر

احمد بن ابي قحطبه يفتح العين اصب

وعمر بن ابي قحطبه اي قويا هما يعني قوت لندرك اول
 ابي كشي او حبي بله چون شمعون كلدي اول زندان
 قوسنه واروي . زندانانه ايتدي بگاد ستور ويري كويم
 بحبوسله صدقه ويري ددي دستور ويري ايجري
 كيري بحبوسله اترك اولش ويري اولايي بارون
 قاپته واروي . حالون سوري ايتدي . سهوا تمش سز
 قعمل قلمش سز رونق و مدارا كر كي . سز و لك مشك
 اكا كر كي . رعوش اولان طوع و نهي بوغوش اخر عز
 براو غل . طغور مش و لكه تيزهك اوله يعني سيويه ايزه
 بدوش بوغوش طوع مش اولش سز و لك و اي مشك اكا
 بزده . التخل من الشيطان والثاني من الخمر . حال ابرج
 كورن صبر قالك اذنا الله تكا سلطان قاته و ابرام سز
 قور و ايزدن شمعون بوغوشيه واروي كوردي خلايق
 بخانيه جمع اوليشلر كند و اي خلق ارا نده او توري
 تكريه تفرغ ايدوب سجده قلدي خلايق ايله
 صانور كر كه كنه و لر نه بويكه بخاندن خفيك بهتسره
 واروي بحمز لو كوروي . حسنه علاج ايلدي ايلدي
 رسالت قلدي خلقه مداري حسن معاشرت قاوروي
 شهنشه معروف و مشهور اولوي . كورن سلطان ايله

اولوز كر . سلطان ايتدي سندن او كورن ابي كشي
 قلدي بويلا و اي محض كورن اولوي . انا بغير لون
 بحبوسين قلوي لروي . بوم م زندانه صلدي بوشمعون
 ايتدي كورن سز اول كورنه حجت بله رسالت دعوي
 قلور اول ابي كشي كورن ديلا شمعون ايتدي سز بونده
 كيم ويري ايتدي . الذي خلق كل شئ وليس له شريك
 شمعون ايتدي تكريمه صفتك ديتدي . يعل الله
 كما يشاء و كما يريد . شمعون ايتدي نه حجت سرله
 رسالت دعوي قلوي سز ايتدي ابر صله علاج ايد و روز
 ندرت اولور شمعون ايتدي . اي بناغي ايدوم ايتدي
 بركور سوز لك كوزي ايز شمعون ايتدي كورن و ايل
 براو غل كور ديلا انا كورن طوع مش كوزيك بويدي
 بوغدي . بس شمعون ايتدي سز بولك كوزي اچار سكر
 سيز شفا عت ادم سلطان سزي ازا ايله بيري .
 بس اولايي سول . بار . بچي كلوله و بولاي كوزي
 بيري قويدله عا قالد بول حوتق ايا اولو غلا نه كي كوز وروي
 قوه ق كوز بون كر كه كوروي . شمعون ايتدي بناغي ايه
 بالون واردي لر ر بخلين و اي كورن ديلا شمعون دعوا
 قلدي ايت و اي كوزي اچار . بول ايتدي بول اولوي

ادوات فروع علم الله

دری قلوب ز شمعون ایتدی اولینم المدن کلنم اکر سیز
 بونی ایدر سکون سزنی قهیدین قلاوزن ایتدیلا اولوش
 بونلار برینتیه وارن دریدی کوزن اولوش ناسی غایبده و من
 ایتدیلا کوزن لهر دردی قلاک وارن بکر تور دین رختنه اولور
 بونلار و اچی دعا قلدیلر شمعون داغی اخفا ایله دعا قلدیلر
 اولور اولور بوزیلدی موی دریلر نه کوزن ایتدی بیدی کوزن
 اولوشم بیدی نه کوزن هر کوزن هر برینده بکام عدالی تیلور
 هر عدالی بر درلور بیدی بیدی رده ایکن جاغ کوزده
 کوزن دیلر ایتدیلا یوز یوز بوق بقدن کوز بوق بی جلدین
 بر بکت کوزن و کوز بکت یوز لور ای عمر شدن انغه اوزن
 بواج کتبی بی صا جهلک دوتدیلا درن اچندن طشه بقدیلر
 چون کوز بی جده کندره بوزن کوزن بجمون ایتدی
 ای سلطان تیلر داغی اولور دردی قلسونلر تا که بونلر سلنم
 اولور سلطان ایتدی تیلر و کوز بوق بوق بوق بوق
 دلی بوق اولور بی بجمون قلسونلر شمعون ایتدی بوس
 تصدیق قلوب مسلمان اولور کوز بونلر ایتدی جار بوق
 دکلدن هله بن طاقانلر و ورد مکه بونلر تکریبی
 حقدن بر اولور قوب ایتدیلا سزین خود اتفاقا کوز بوق
 اتفاقا کلمت سزینکه بزی ایزه سیر بجمون دکت

البر کوی ادمر اولان سزین قما اولان انکم سزین کوزن
 قلوب انما انما الا بشیر متینا و ما انزل الی محمد من شی
 انما انما الا بشیر متینا و ما انزل الی محمد من شی
 تکری کوزن و چی اندیدی سزین لان سول سزین قلوب
 ایتدیلا ایتدیلا کوز سولون و ما کلتنا الا انما الا بشیر
 ایتدیلا کوز بوق بوق بوق بوق بوق بوق بوق بوق بوق
 انکار فرمائین ایزتدویون و سزین داغی واجبه که بزی
 تصدیق قلا سزین قلوب انما انما انما انما ایتدیلا سزین
 شوم کوزن و سزین قلوب سزین تا که سزین بوق بوق بوق
 خط و بلا و حسته بوق سزین کلاه کلاه بوق بوق بوق
 بوق بوق بوق بوق بوق بوق بوق بوق بوق بوق بوق بوق
 سزین طاقانله دیلر و زنی سزین قلوب عداب ایدر و زنی
 قلوب سزین قلوب سزین کوز بوق بوق بوق بوق بوق بوق
 کوز بوق سزین قلوب سزین کوز بوق بوق بوق بوق بوق بوق
 قلوب سزین قلوب سزین قلوب سزین قلوب سزین قلوب سزین
 بالزیم بی سزین نصحت قلوب تکریک برکنی بلدر کوز
 اچون بی سزین کوز بوق بوق بوق بوق بوق بوق بوق بوق
 ایتدیلا کوز بوق بوق بوق بوق بوق بوق بوق بوق بوق
 بوق بوق بوق بوق بوق بوق بوق بوق بوق بوق بوق بوق

دین از این عهد رسد الله فلا نترک فانک فیه سید

اتقوا من لا یساو اجرا و هو مهتدون کلدی شهرس
کنارند برکتی یوکوری اولکینک اوی حبیب
بخاری ایشدی ای قوم مشابت قلک نور سولوه که سزودن
اجرت دینلر زیرا که کند و له دیت بوشلور سوزنی
دای طغری و یوله دعوت خلور ویر لاک اعند الادی
فطرین و الیه جمعوزنه اولدی بگا که عبادت قلمرم اولد
تکریمه که بریدی دای سوزوله و یوز جومعمن اذن بگا لدر
بوسوزی انله تعریض ایروب سولادی کند و خود سوزون
عابدانی عید سوزون زین اللمه ان بزون لرس حبیبتر
لا یغفر لکم شیئا الا ان توبوا و تبتغوا اولاد عبادت
قلام اگر بخا بر بلا و محنت ایر شده ریک و لهسه فایده قلبیه
بگا انلرک شفاعة دای لبرنی اول بلا دون فون ترمیلر اذن
اولد فو و ایشدی بر بونلر سوزی ازم مرکه لکن و دینلرینه د و دینلر
کلک بوردینکه دون یوخسه سینی دیر و زید دیر ایشدی
ایق اذای صغیرا ایبرین سوزوله دینکه کبر سوزم افشار
از غونقلده اولورم اذن مسکر انلری فوری رسول لر
خطاب قلبیه که این امرت بر کفر فتمعون یعنی ای سولالر
بن ایمانه کلدم سزله تکر کوزنه ایمان کتوم م فایتمعون
ای فاشهد فایده یعنی طایق اولاک که بن تکریم بلورم بو

حبیب بخا اولک کشیده که اولی خسته ایدی دعا قلدر لاشنا
بولیدی اول وقت ایمان کتوم م بر مغاریه کیرین عبادت
ایدی چون سولادی اولدره که قصد ایدیلر کلاریکه
خلق صنع اید سولور یازم اید بوسوز لری سولادی اذن
اول قوم حبیب بخاری طوبه لری زنجیم و قدیلر التذکار شهر
قیوسند اصدی لبر بعضلر اید اداون التذکار الیلر اول قدر
دیدیلر که بغصتلری طشره جندی بعضلر اید بخا قلده
دیلر و قدیلر سولادی طاشله دیدیلر حق اول حاله
حبیب بخا حبیب کوسوزی خطاب کلدی که کبر او حمراء
ای نفسی مطهرینه فون تاد و لک دنیا لار لردن قیلر لکن خسته
طشایریت فون لعلکون بما عفر لکون و جمعینی من
بملاکین حبیب بخاری ایشدی ای نه اولدی که بوز قوم
بیلدی بی باد شاهر بر لغدی دای بی کله اولد لر لردن
قلدر غنی تا انلر دای ایمان کتور لری حمت بلوب حفته
کیر لری جمین بوسوزی اشدیلر برین طایق اولد سوزیلر
دیولر اندا شغه الیدیلر اولدی لری ای فوی قومی دای
ایموا بد بوزدی قل صدی و بره تا جان حقیقه بوسوزی
سولادی حال جیلان دای حال صلا ده دعوی و بصیحت ترک
ایمدی اول قوم حقا قلوبری زیرا که اولیا الله ده کینه

الْمَرْتَبَاتِ وَالْمَعَادَاتِ فِي الْقِتَاعَةِ أَرْكَبُ يَا دُودَةَ

اوله وندستار در که در کیند کر کنی دیندار اولسن . ننگه به پهنبر
 حضرت بزرگان احد غزاسند مبارک باشی بر در بار و منادارک
 دین بی چندی یل جوجن خفا لوقا در بار اول ایدر چه . العفم
 اهد قومی قایتقه لایعالمون . یعنی الهی صدرات ورت قومه
 که بو خنالی ری نجا قلو در بار کله بر یخیزد راکو بسد لوری بو خنای
 لری قلمزوی کبر و سوز باشنه کله لم جون حبیب خناری
 اوله و دیار حقیقی ای جل جلاله جبرائله امر بار یی اوله
 شهور ای که کارزند طوری جلدی بر صیحه قادی قومی
 هاهو اوله اولی یار ننگه قرآن خدیو در یی نسیان اوله
 بزین بیوی و برین بیوی ننگه کله کله کله کله کله
 نده مهدک حبیب خنار قومه کند و دن مکنه لشکر کوز کوز
 اندر مه یاد نریز که بزکودن اشکر اندر کوز بقدر و لشکر
 احنیا جمن بقدر بر سو ری سگن برله اوله دشمن مزین هالاد
 قلمناغه قادر زکما انظاکیه قومی بر صیحه ابله هالاد قارک
 اوله کله کله کله کله کله کله کله کله کله کله کله
 اوله عقوبت که اول قومه بار شدی ایر صیحه بر یی کله جبرائیل
 قاری ناکا اوله قوراشند بر هالاد اوله دیار
 علی
 سی هوالون قیامت رسول لری باران قلو قلو ایلچول

که هیچ رسول کلری الاندی استهان قادر یلر قیامتک
 جوی بی نمان اولان قان قلمیا القور و لک اهل کله کله
 قبله من القرون اهنه الیه لایر جمع کوز مه دیار
 می نیجه قومی هالاد قلو در بو یلرون او کدی بر قومی کدی یلر
 ابرو بو یلرون کلا و قور و لوان کله ای جمع لیتنا خنار
 ائی و ما کل جمع . دکلا ز کله سی الاجمعی بر نوم قاتمن
 حاضر اولان کله کله کله هالاد و قانه قده معنی سنه اوله
 ما زان اوله اوله بر یی . و قد کل جمع لیتنا مختصر و کل
 مخلوق جمع اولوب بزور قاتمن حاضر اوله خیر دن سرون
 نکه قادر یلر سه جناسی کور لر نته کور یغیر صلی الله علیه
 و سلم سوزده . مامتم که من احد ای سگله ربه لیس
 یینه و بین الله بی نمان فی نظر ایمنه فلا یری الاما قده
 من عمله و نظر نمان و وجهه فلا یری الاما حید
 معنی بودر که سزرون هیچ کسه قلمیه الانکری
 بقالی تا سوسینه اوله حاله انکله تکری ار اسندنه ترجمان
 اوله و نه حجاب اوله . صاع یانه بقه کند و یلن کور
 صول یانه بقه کند و یلن کور فر شو سنه بقه طمو و یلن
 کور اوله وقت تکری قالی قول لر نه بش زسنه سوال قله
 اوله بونق سوال قایه که هر کف نه برده فانی قادر کله کله کله

وَأَمَّا الْجَمَلُ وَعِلْدُ فَقَدْ عَدِمَ الْفَلَاحُ

کتابت کنی نه برده جو مرتکب او جمنی مالک نه خرج اندو کش
بیشی نعل اندک بر بردن دایمی بوبر که . آواز مایشتا البعد
بیوالتی نه سن النعیم ان یقال لم یفتح جسمات الم تر وک
یعنی اول سننه که صوره لرقامتند بولو که تنوکه ندرت
قلما دمی دایمی نوزده صورتی قاندر باد می . شیخ
ابو الحسن نوزی برکون وعظا ادری حق تعالی قولند قاندر
نجه در لوسولا قلبس بیان ادری شیخ نشیلی مستجد
قیوسند کجوری طوری دکاری ایدری ای شیخ خادونی
اکند قورقنه که . حق تعالی جوی سوال قلبس همان ای
سوف جوی ایس ای قولون سننگه ادرسون بیکنگه ادرک
شیخ ابو الحسن بوسوزین شندی دوشدی اوضی کبری
جون کور وعتلی باشنه کلاری ایدری بوزدن داغی مختصر
سوال اولیسر که . ما شکر بربنا لکرم . یعنی نه نشنه
سبی معروف ایدر که اول کرویو دشا هکله طاعت قلما دند
جون امین ثومنین علی کرم الله وجهه بولایی اوفوق رب
ایدری . الی غری بات جهنم رفیع للعصیة نه دردی
یعنی بی سنگا مغز ایلین سعیت یا من لی بلهر کمدی
کبری و ایدری اکر الله تعالی کجا قیامتند صورنه
قلما دند نوزک . ادره ستا که ادرک کورقنه

ادری کبر و سوز باشنه کله نوره چون تعالی اصحاب
القریبه قضیه سخی بیان ایدری تا که حکم کلندر عبرت
الار کوزک و احد نیشنه اقرال الیلیر بولایی و بریدی
ایران همه الارض لینه اچیننا ها و آخرین منها سعیا
نیشنه تا کلام تکزینک بریکنه دلیله ندر که اولوی
ادری قلدر دایمی اندون داندلر جعفران یعنی تور ک
اول داندلردن یه لر و جده انا ایتنا جنات بر منیا اولدی
ه و ایضا ایس ایسولنا کلوا من ثمرة ما عملنا ایدریم
ایسولنا ایتنا ایسولنا کلوا من ثمرة ما عملنا ایدریم
و اول نملردن دایمی جعفران برون چشمه تا که بخار اولد
من کور بوستا نلردن ییلر . و ما عملت ایدریم فلا یسکرون
دایمی اولطو املر دکره ادریه دوز لر بکتر بی جا ندرده
مانا فیه اوله . یعنی من کور نعمت لری کند و لر می دوزدی
بزیر ایدر کند و لر و زدی انکر کجیون . بس نشکر
ایلمر جی بریم نعمت لر مز بولیت دیلدر اکر نیشنه ایه تکزینک
بر لکه دایمی قیامت کوننه . زیرا که بو فرشت بریک
بها . بفروری به حیات بمتلیوب تم تان اولور کبر و کوز
فصلند فریوب اولومشابه سندن اولور دیلدر کاسنه
ماییز و معارض اولور . صف الله ما دنا آ و یحکم ما یرید

باب فی تائید خبریک
عبدالرحمن بن محمد

نه دیار سه اشتر بنجه کرسه حکو ایلو و زوری یون شریکین
 و هو الکواحد القهار بیت ففی کل شیء له آیت تد علی الله ولعله
 داعی بر زهری زهنتان قراره یا تمسک بهار فضلند
 جاننه ترای ا برتند و رب دری قادری دلیدار قیامتند
 اولو لوری درخی قاد و غنه تنکم بیغیب صلی الله علی و سلم
 بیوردیده اذ ان یاتوا کرسیع فا ذکر و الشکور ما انشبه الربیع
 بالمشکور یعنی فجان بهار فضایی کورسکوز قیامت کوننی
 یا دایک نه حوش کوز قیامت کوننه بهار فضایی قیامت
 کوننه کز دروغی برنج و جمد درجه چهار بود که بر لندنی
 بناتر بهار فضایی طبری کله قیامت کوننه و فی لندنی
 اولو و حزمینه لر بر یوزینه کلور و آخر حجاب الارض انقلاک
 بر حزمی داعی بود که بهار فضلند بعضار راحتند و بعضار
 زهنتند اولو قیامتند داعی بعضار جنبه کورسکوز راحتند
 اولو و بعضار طاموسیه کرب عبدالید و زهنتند اولو و زهنتند
 داعی بود که هر کیم قیامت کوننه باس طعنا من ایسه بهار
 فضلند انک بد لند جرب و کوجک و تر طعنا ملرا اولو و زهنتند
 دنیا ده شهوتیه او یوب ه حرار و تشبه با طعنا میزسه قیامت
 با عداب و حساب و جور یون حاصل اولو و زهنتند
 داعی بود که بنجه ا بر حزمی کورسکوز اگر زهنت چاکر بهار فضلند

۱۹.

اوت ایشور خراب اولو یا چکر که میر یا طلوا و رور
 دنیا ده داعی بنجه کشیدر طاعت محسن اگر زهنت چکر کونند
 اوج طوز کیمه ا بر تیه و کین نماز قادر طاعت ایدر
 قیامتند قطعیت بای اسر طاعت اکتین معصیت چکر کوننی
 یا خود کز طوبوسی هبیه منسور ایدر بر داعی داعی بود که
 چهار فضلند دوست دوستیله صور کز انزاع انجلی بند
 صحبت ایدر قیامت کونند داعی صالحا صالحا له طالحا
 طالحا له قورسکوز داعی بود که بهار هتمال یلاری اسر
 و صبا یلاری اسر کمنه فانه کمنه زیان ایدر قیامت کونند
 داعی سعادت یلاری و شقاوت یلاری اسر کیمی سعادت و لاش
 کیمی داعی شقاوتیه بر داعی بود که قبیغی اغاج که قیامت
 کونند قورسکوز بهار ده انجلی بشر و غی وقت اولو و زهنت
 قالو قیامتند داعی عابد رعبادت خلعت کبیر عبادت
 تاجن اولو داعی شونلر کله طاعت داعی معصیت کونند
 قورسکوز عبادت یمنند محرم قلو زو اب عریان و ربوی
 اولو لوری حوش بود کز محبان تجربه ایدیمیان و ناسیب
 ربوی شود هر که دروغش باشد بر داعی بود که
 بهار ان کملر حاصل اولو و غی وقت اکتین اکتین ایشور
 اولو قیامت کونند عابد رعبادت حرمین کتورده و غی

آئینك في هذا الامر حسود

وقت عبادت بخشي ميند از شما نالاولر رو بيهي و غاي بوزر كه
 هر كه نه اكنيسه اني كو رو ر قيامتد داغي بتر كني خير كنو تر بش
 اكن تشكور و الدنيا مزعنه لاخرته برتر بشد و غني بورد
 بهاره ه يير بوزنده قران شاصرا و نكوت كوچي كل ظاهر
 اولور قيامتد داغي خلاص ويقين و ضار و نوت كل و خوف و خ
 و شوق و كفر و زلف و ظاهر اولور بس يو وجهلر بله بهاري
 قيامت كو نه كنن دوي حق مقالي و نه ظلم الاخرتد ميند
 اكنمنا خاديه كي سوزن ان اتر تره خشانه اني بون اولور
 كارت قيامتد داغي بسويه و نه اولور اولور
 ستمو كنن كي برندي در بودر بوجفيلري اوليشنه لر نكه بوس
 بخور داغي اولور نكه داور غلار نك نفلر نك دره داغي
 اولور كه هيج كسه بلر نكه نلر اتمتدر برده و كوكله و طلا غله
 و ديكر لرده اولور تفسير بوزن دوي خشاينك در لر
 جانور را اتمتدر نلير دن كنده دره در زويزي قور بوزد در
 هر نيك مهره بر بيه بكي نمز اولوي داغي بون نمز قور
 خناره كنن نه كم بوي حق جل و عاده و اخلاص
 استقامت و اولور نكه داغي قاسمي بر بر بله جفت براندي
 نك سوي كوكله جفت ايلاري طاموسي اوجا غله و كو نشي ايله
 ايلار ما ايلار كمال ايلار صافه و ناله ايلار

نفسه علي جهديه كچه كو ندر ايله جفت برندي بوقه
 جفتلر يادن فرزند و زوجي و اولور دن و بران لشدن
 و نيك كردن برنده و معنا آملكونه داغي ندر برانديكه
 كند و اولور اوق حسنه بلر اخباره و طمشد كه قاف
 طباغند اكلار و طمش قاف طباغ كچه طباغ وار اولور طباغند
 اكلار و بر اوق بولور اولور بره در لر و نكلو قات و لر كه نه
 اولور مي بلور كونه اولور نلر بيلور بهمير مي الله عليه و سلم
 ايندي و حجه جفتم كجه قاف طباغ ايله ندر برته كرورم
 ايجي طلوا دمي جوبزني كو بر بيلر يتا بيلر نكلو لكره كرس
 بز كوستر ديديد لر اكلان نكلو اكلان نكلو بيلر
 شريت او كر تدم اكلان ايندم نه قومي بن ايتدي لر سي ايل
 قومنبا نوز چون بوسه عليه السلام و فوات ايلدي جي سايال
 اولور اكلان اخللاف واقع اولدي و فسق و فساد ظاهر اولدي
 بيجر لر ي اولدي بيلر رسا عتن قرون اوج بيجر ي اولور
 صكره بوزان اكي عابد طور بيلر اموش قلدي بيلر اولور
 ايجانه انلوي داغي بقره بيلر جن فضا دارندي بران لر
 اراستده جفتم و ذكر كانه و ندره و عاقلد و حسابست
 و نلر ايلعاجتير و بول اولدي بيلر بيلر اشعه كهد و لك
 بيلر بيلر بيلر قلدر الله تعالي زرزري اكلان نمازينا

سُبْحَانَكَ فِي هَذَا لَأَمِّنْ شُعَا دِه

اِنَّ مَكْرَمَ اَوْشِ بَوْنَه جَعْدَه مَوَّعِي عِلْمَه لِسْتَلَام بِيْنَه وَصِيْتَه
 قَلْبِه سَدَّ كِه سَر لَرُون هَر قَشْتِي كَوْنَه اَخِيْر زِمَان بِيْغِه رِيْب
 بِمُخْتَصِمِطَعِي صَلِي اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَمَه اِيْرِيْته سِيْرَه نِيْم سَلَامِيْجِي
 اَكَا اِيْرِيْته سِيْرَه بِيْدِي * شَكَرِيْ كِه كِه نَبِي سَخَا اِيْرِيْته دِي
 اَنْدَنصَكْرَه اَنْلَر مَوَّو و صَاوِقَه و نَكْوَه وَجْمَعَه نَمَازَن قَلْبُون
 تَعْلَم قَلْبَه * كَوْرَه مَكّه اَوْرِيْته قِيْوِيْ بوْفا اِيْتَم بُوْخِيْوَن
 نُوْبلِه اِيْتَدِيْل اَلْجِيْوَن بَرَم دُوْ كَوْرَه كُوْنِيْ بَر مَوْزَه زِيْ نَمَر
 يَقْدَرَه كَوْرَه مَسْجِد لَرِي اَوْرِيْته اِيْرَه اِيْتَم بُوْ بِيْلَه بِيْخِيْوَن
 اِيْتَدِيْل اِيْرَه اَقْدَر مَسْجِد و مَرْقَدَه ثَوَاب عَقِيْم وَرَه كُوْرَه م
 كُوْرَه سَآلَم لَرِي بُوْلُوْرِيْ وَرَنَه اِيْتَم بُوْخِيْوَن بُوْبلِه اِيْتَدِيْل
 نِيْجُوْه كُوْرَه رِيْب عِبْرَت لَآوْن و لَوِي اَكْطُر و رُوْرَه كُوْرَه م
 هَر كُوْرَه كُوْرَه اِيْتَم بُوْخِيْوَن اِيْتَدِيْل اَلْجِيْوَن كِه كَوْرَه اَك
 كُوْرَه كُوْرَه قَلْبَه هَا اِيْتَم بُوْخِيْوَن حَسْتَه اَوْرُوْ سِيْرَه اِيْتَدِيْل حَسْتَه لَو
 كِنَاه كَه زَوْت اِيْچِيْنده بَر نَكَا هِي اَز اِيْدَه زِيْ اِيْتَم اَكُوْن كُوْرَه مَسِيْرَه
 اِيْتَدِيْل اَكُوْرَه نِيْجُوْه اَصْحَر لَرِي تَا اِيْرَشْنَه و اِيْرَشْدَه كَدَنْصَكْرَه اَقَا قَلْبَه
 وَر زِيْ دِي بُوْشُوْر و رُوْرَه كُوْرَه اَوْرُوْغِيْ كُوْرَه رُوْرَه اِيْتَم سِيْرَه
 طُوْ اَوْرُوْ كُوْرَه لَو لُوْرِيْجِي اِيْتَدِيْل اَوْرُوْ بِيْلَه بُوْرَه وَر اَكُوْرَه
 بُوْرَه زِيْ كُوْرَه سِيْلَه مَهَل اَز و كُوْرَه مَوْرَه مَسْجِد لَرِي اَكُوْرَه
 كُوْرَه صَوَّو دِيْلَه اَوْرُوْه قَه فَوْ سَنَآ اَشْمَه سِيْرَه اَوْرُوْ بُوْرَه

اَوْرُوْرِي اِيْتَدِيْل اِيْرَه كِه بَر مَزَا اَوْرُوْرَه حَقِيقَه اَلْوِيْ اَكُوْرَه غِيْبَه عَالَمْدَه
 دِيْلَه رُوْرَه لَو قَوْل لَرِي اَوْرُوْ كِنْدَه وَرَنَه غُوْرِيْ كَسِيْه بَلَمَسَه *
 تَفْسِيْرَه كِيْ هَد اِيْرَه عَالَم غِيْبَه دَه دَاغِيْ بَر لَرِي وَر كُوْرَه طَاغَلَرْ
 وَر كُوْرَه عَرْمَل و كُوْرَه سِيْلَه وَر كُوْرَه نَشْر وَر اِيْرَه كِه فَاَنْدَه بُوْعَالَمْ
 قَطْرَه مَقْدَار بِيْرَه دَكْنَه قَطْدَه شَعْرَ اَسْحَا هَا هَا هَسْتَه دِرُوْلِيْتَه
 جَاهَه مَكْرَه فَرْمَان اَسْحَا جَهْمَاه دَرَه مَرُوْج بَسْتَه وَبَلَاهَسْتَه
 كِه بَهَا يِي بِلَنْدَه وَر اِيْرَه هَسْتَه * كِيْ اِيْتَه بِيْغِيْرَه اَصْحَاب اِنْدَه
 بَرِي وَفَاْتَه قَلْبِي بِيْغِيْبَه صَلِي اللّٰه عَلَيْهِ وَسَلَمَه نَازِيْ قَلْبِي
 جَنَازَه سِيْلَه قَبْرِ بَه بِلَه وَر دِي دَفْنَه اِيْلَه بِلَه بِيْغِيْرَه اَوِيْه
 كَلْبِيْ عَايِيْشَه رَضِي اللّٰه عَنْهَا طُوْر دِي اَلْبِيْ بِيْغِيْرَه مَسَارِيْ
 هَمَاهِمَسْنَه وَبِلَاسْنَه سُوْرِيْ اِيْتَدِيْجِي بَر سُوْرَه اَللّٰه عَجْبَه كِه
 يِغُوْرَه وَر زِيْ اَكُوْرَه نَم اَوْلَمَش اَوْرُوْ كُوْرَه خُوْفَه يِغُوْرَه بُوْغِيْدَه
 بِيْغِيْرَه مَرُوْرَه اَلْبِيْ عَايِيْشَه غِيْبَه يِغُوْرَه كُوْرَه مَش اِيْتَدِيْ
 اِيْ عَايِيْشَه بَا شَكُوْرَه نَه اَوْرُوْ تَرَك اَوْدِيْ بَار سُوْرَه اَللّٰه سَنَه مَسَارِيْ
 هَمَاهِمَسْنَه اِيْتَدِيْ اَوْرُوْ سَبِيْدَه كُوْرَه كَدَك بَر دَه كُوْرَه مَسُوْرَه
 غِيْبَه يِغُوْرَه كُوْرَه مَش سُوْرَه غِيْبَه عَالَمْدَه دَاغِيْ يِغُوْرَه لَو لَو لَرِي
 وَر دِي كِه حَا صِلَه بُوْرَه * غِيْبَه اَبُوْرِيْ وَاب دِيْ كُوْرَه مَش
 اَسْحَابِيْ وَ اَقْرَاب دِيْ كُوْرَه مَش نَاهه اَلْاَكُه بَر خَا صَان بِيْدِي *
 اِيْ فَايِيْ مَوْعِيْ اَللّٰه مَسْخُوْفَه خَلُوْقَه بِيْدِي * وَ سَمَآ اَلْاَكُه اَلْمَوْرَه

لَا تَعْلَمَهَا وَهِيَ كَالْحَبِّ فَلْيَنْزِلْ عَلَيْهِ قَوْلٌ مِّنْ لَّدُنِّي

بوسوز انشا زنده و آيه تَهَمَةُ الْكُفْرِ مِنْهُ اللَّهُكَ بِهِ
 فَاذْهَبُوا بِسُلُوكِهِمْ وَانْجِدُوا لِيَدْرِي كَيْفَ يَرْكَبُهَا يَوْمَ يَنْسِفُهُ
 اللَّهُ وَكَيْفَ يَجْعَلُ لِكُلِّ أُمَّةٍ سَلَامًا فَذَرِكُنَّ خَطَايَاهُمْ وَمَا ظَنُّوا بِاللَّهِ
 بِعَمَىٰ قَوْلِهِمْ إِنَّا قَوْلُهُمْ وَإِنَّا قَوْلُهُمْ وَإِنَّا قَوْلُهُمْ وَإِنَّا قَوْلُهُمْ
 فَرَعَدْنَا فِيهَا كَمَا قَدْ جَاءَنَا بِنُوحٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَنُوحٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ
 بَوَدَّ كَيْفَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِهِ وَيَقُولُونَ نَحْنُ الْمَسْلُومُونَ وَإِنَّا
 خَبِرْنَا بِهِ وَكَلَّمْتَهُمْ فِيهِمْ فَمِنْهُمْ مَّنْ يَشْكُرُ وَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ
 إِذْنًا وَإِنَّا نَحْنُ مُخْلِصُونَ لَهُم مَّا نَشَاءُ وَنَحْنُ عَلِيمُونَ وَإِنَّا نَحْنُ
 ظَالِمُونَ قَامِدِي . طامود ، ظلمت و ارنج هم بود نوزي جمع
 ايلدي کوز نوزي اذن نوزي طامود نوزي طامود . پس
 کچه او حماقد نوز نوز طامود نوز . بر ايلدي نوزي کچه
 کچه استغفار محله نوز اول نوز نوز کوز نوز معرفت محله
 بر نوز نوز نوز . وَجَعَلْنَا الْقُرْآنَ آيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ
 بس نوزي اوت اوت قانها نوز نوز . داخي بر ايلدي نوزي کچه
 عار فلوز ازار کاهيد ، کوز نوز نوز ازار کاهيد بر ايل
 داخي نوز نوز ، اراي نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز
 خلعتي کچه کيدي . فَاِنَّمَا جَنَّ الْقُرْآنُ كُتُبًا
 بوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز
 حکمة نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز

عليه السلام طوطي طاعنه مست اولوب طاعني رقصه کوز نوزي
 کچه ايددي . وَوَاعِدْنَا مَومَنِي نَحْنُ بَيْنَ يَدَيْكَ . عالم محوري
 محمد مطفي نوزي الله طيد و سلم قات قوسين مقامت
 اير نوزي کچه ايددي . سُبْحَانَ الَّذِي اسْرَىٰ بِعَبْدِكَ لَيْلَةَ
 بَيْتِ اَيْتُبِ جَوْسِنِ اَنْزَلُوهُ فَرُودَهُ ، بافته ام تاروز قيامت
 بويي باشد . يَنْصِبُ عَلَىٰ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ يَرْجِعُ اِنَّا فِي الْاَشْيَاءِ
 سَاجِدَةٌ يَا اَعْزَمَ الرَّجُلِ مَسْأَلَةً لَّيْسَ لَكَ اللهُ تَعَالَىٰ خَيْرٌ مِّنْ اَمْرٍ
 اَلَّذِيْنَ وَالْآخِرَةَ الْاَحْمَدُ اَيَّاهُ وَكَانَ ذَٰلِكَ فِي كُلِّ اَنْبِيٍّ
 کچه بساعت وارده قبي مؤمن که اول ساعت مس
 کله نوزي نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز
 ساعت هر کچه وارده نوز داخي نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز
 کچه بر بخش قلبه نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز
 دل کوزي وارده نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز
 سين و کوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز
 کلن صالحه نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز
 لرو نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز
 بيغ نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز
 نماز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز
 نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز نوز

سَعَادَتِكَ فِي سَمِيكَ اَلَا مَنَا قَوَّجَمَتْ

بچون بوقدر ز رحمت جگر سین در بر روی بیخبرم
 اید روی طوطا نام کام بر بندن خیر شکرم قانی در روی اول
 که بیخبر در رایله دیجک با بزم حالم رخ پهلوی ای کیخسره
 غنایه کجور زلس وای کوزدی معصیتله ضایع قلندر بلو کر که
 کی در لو طایفه او ده یا غم ز بری کجلم و تگری تعالی
 قوی فرسندن کوزی باشین دو کمنلو بری غمز اولنده کوز جیلاد
 اید نلی ای غمز لو کوز اولنده کوز جیلک اکثره کلونه
 باری کجلم ده ده کخله غمز اولنده کوز جیلک اکثره کلونه
 محققان و محققان بر بیت اب جیمه جامه شوید اکثره کلونه
 نامه گاه شوید ازان آب که جامه شوید مشکلی باید ازان
 آن که نامه شوید اشکی باید واسه کجری اکثره کلونه
 امانت اولنده کوز کوش بر هر تا فرار کاهنه و کوز
 بلکه که کوشو کوز او جیوز التمس منزلی وارد فرور بور کوز
 منزلی قید شده در بوز کس منزلی یازده در کوشن
 هر کوز بر بزدن طویز قیامنه ذکر که منازک تمام اولون تکلم
 بیور خیمه ریتلک ساریق و لغاریب او جیوز التمس
 مشرف و المغرب در هر کوز بر بزدن طویز کوز
 بر یاد تمام اولون کوز بر اولندن بشکر قیامنه ذکر
 ذلک تقدیر العزیز العظیم بوسله اولدونی اول غایبه فانانا

کوز کوز تقدیر و زخول زنده معلومی تمام اولون بیخبر
 اید مستقر شمس قیامتله در چون قیامت قوت کوش
 بر اراده قرار قیله ابرو یور صیه نوزی قیفر اوله تکلم
 حق بقا بیور ای اذ الشمس کوزیت به بعضیل بد مستقر شمس
 عرش التند در نه کیم ولید ابروز زرضی الله عنه ایدین
 کوز کوز رسول حضرت علیه السلام قلند اوزون شهیدی کوشن
 طولندی بیخبر صلی الله علیه وسلم ایدین با انا بلو مسیرین
 کوشن قلند ولدی ایدیم تگری بلور ای اذک رسولی باور
 رسول علی السلام ایدین کوشن طولون عرش التند ولدی
 ایدین سجده ایدر دستور اولونجه مستقر التمس اولدور
 چون دستور اولون کوز هر در مشرف قلند طویز و جورت
 بیور بزدن معصیت چون اولافسوق و ضداد ظاهر اولدور
 معروف یعنی منکر کوز ولدی کوشن عرش التند سجده
 قلند کوز بر کیمه مقداری دستور کلمیه اوج کوز مقداری
 اول کجمنک اوز نلنجی اوله معتقد لر باور لر غافل اکثر
 خبره را اوله معتقد لر و انا نلر بدست الالهیمسته وظیفه کوز
 اولدور بصباح اولیه جطر کوز که نلر لر باور بزرگورد لر
 اید لر اوز انا نمشوز کیر و خلوقه کیر لر نماز و عبادته
 مشغول اولدور صباح اولیه کیر و طشر جطر کوز که نلر

اِذَا تَعَمَّتْ عَجَلُ بَكْفِكَ اللّٰهُ تَعَالٰی

كورد لرید لرید یرو بریزد ، اید لر نماز ای کسکی قلند ق
 یا قرآن نیزی او قدق با حوض ابری او ایدن دن دیردن یورده
 کما نرا یید لر کبر و خلوت ته کبر یور بر زمان دنجی و خلیف لرینه
 مشغول اولالور . کبر و کوه بقدر یرو بریزد ، دور لر اولد
 وقت بلا لر که قوی قنوقاری کون کلمش اذن برینه خبر
 ایلمر صبحدر بر جمع اولالور قلازار اخلشا لر تکوینیه
 یاور لر چون اوج کیم ، سقداری اولاد الله تعالی جمل اولد
 کونش سولانه امر ایله کبر و نه ولادت ستر لر لولش دن بر
 امر اولدنه ای و کونش اخلشا لر بلا لر که قیامت یقین کابشو
 اللّٰه زار یخلشا سعادته اعلی و عرض کونور قونش اخلشا
 ای و کونش مغربدن طوع غرض اید لر نذ اولد لر که ازل کلمش
 و ایتمه قد طلع امین القیوم . ائذن خلایق کوه کوه بقرب
 کور لر که ای و کونش خبقر اولمشا لر یور لر که کمنس ایلمی
 بر آرایه کلمش ناکم حق تعالی یور لر . و جمع الشمس والقمر
 پس دنیا اعلی اخلشا زاری قلازلر صاحب اخلشا و غنی
 فایده قلازمی اخلشا و غنی خایان قلمیا بلکی خشمش نلر
 زیاد ه اوله . چون لر کونش کوه اولد اتراسنه ابریشا لر
 تم کله قنادیده کور و فرودور مغرب مالان مغرب
 کور و ابریزد ، یوقه یور لر یوقه اقلی عینش کونور

یولده آیه کونش اول قیوم طوع غرض ائذن اولد قیوم
 بغلی لر یوقه قیوم قیوم اولمیا ما ائذن ای و کونش همیشه
 مشرق دن طوع غرض به طوع غرض ائذن صکره از زمانه
 کجه قیامت قویه و غرض قیامت نه . نایب حق تعالی
 ایله چون بقید یوم آیه منزلت قیامت ایلک ایلک کبری سکن
 منزی و لر مر اولد منزل لر کجه محاف دوشه اولد
 اولور شول اسکی عرجون کبی اولور عرجون شول حرم
 سلفه نلک دینه دیر لر . نزل اخرها سلفه فی کجه تمام کسیر لر
 بر بار قون لر کبر یور ایلی قونش سول دیر اولد . باقی
 قلازمه عرجون دیر لر روز کار ایله قونور لکلون باقی کویور
 حوجله و علا هلا فی غائبیه ایلدی قیامت سول
 ایله اولور ایلک اولد کونش کلدی قیامت
 کونور دن ابره اولد یور بر بر ارضه طوع غرض طول نور لر
 قیامت کون چون قیامت یقین کاهه ، ایلمی بر ارایه جمع
 اولور نلکده قلازمه ایلدی معنی بیت یول اولد اولد که
 کونش یوقده کبر یور ای ازلر غالب اولد کجه کیده و جمع
 اولور کونش یوقه یولیمیا بلکه ای کجه آئند . کونش
 کونش ایلدی کجه یوقده کونش یولیمیا بلکه ای کجه آئند . کونش

لا تَخَفَنَّ ابْلَاءَ مَخْتَبِ قُوَّاتِ اللَّهِ تَعَالَى

وگوشن کجی که کند زین لورینک طوع لرتا قیامت . و کل
فی فایک یسبحوت هر برسی بدوزن کوشندون ویدالون
فلکلار هه یوزره یوشویکه باق صود هه یوزره کوشندون
جرعی یوزر التمشونینا مقداری دورایک داخی التمشونینا
مقدار بریره اکر کوشنک نوری ایله برار لوریک کجی
کوندزون فروق اولوردی کوی تخا جبرانیه امرا یادی ایگ
یوزنی قنادیه ساری نوری اسک اولدی اول علامه که
ایگ یوزند ودر و اولد زنتکم قرآید یوزنی مخخونا ایگ
اللیل حقیقل وعلای دنیا کورده براندی کوشن رنجی
کورده براندی هر تیزی مقامو مقامند سیر لورنه یوانیک
فلکنه وادر نه اولد برینک فلکنه این چون قیامت کوربه
اندون برار لور جمع اولالو ایگ یوزره اولد
فایک ایگ یوزره داخی دایلد لوله تنکانک کمال قدرتی
انلرک ذریتی کسیده صفده یغی یوز بیغرم کسینه
که طراویجی قومونک ذریتی واولدی ذرته اصلهم آفر
معنی یوزره که آماک ذریتی یوز کسند انی صفتلار
اندر ضایع وسلامت کیر و جرقه و برایت دایلد ذرتم کمال
قادرتمه ذرته یوزن اسلاف معنسه داخی برار بعضی
بدر سراد یوز کسیدی کلدر بر لکی یوزره ک میلد ذرتم و قیامت

جل جلاله ایدر بیغم قدرتم دایلد کر بوذما خلقنک
ذریتی کسید صفتلر اولکی السوز القسیر صول یجند
یوزر اولون کونلک یولی بر کونن الورد و یسنا ماسه یوزره
میازد یوزره داخی براندت انلر کجی یوز کسیدی کسید
هر زمان بر لوقند دیلر سه وار و لر یا خور یعنی یوزله
اولا که بریزند انلر یجی کجی کبر یوزره اولد و
فلکی قورود و طوار بنلر و انلر یوزره اولد و
یوزره اولد و یوزره اولد و یوزره اولد
الرد لسوز که انری غرق ایلور کسند مد لورنه ابر شه
مکوردن رحمت اولا که انلرک عذبی ناخبر قنوز یوز فانی
وقند بریز فاند کورنر نا جل و فندنه دکن
انقور ایسایق آید کور و ما سنا طوار ایساکه
قنل اولد کورنر انلر قور قور کور کور و کور کور
اولا که رحمت یوزلر یوزره یجیت قبول قنلر بعضی
دیمشدر که مابین آید کور کسیدی کاهدر و ما خنک
کجی کاهدر بعضی ایدر مابین آید کور عذر قیامت
وما خلقکم یردن چقان عذبلر و ما سنا طوار ایساکه
یوزره اولد و یوزره اولد و یوزره اولد
کجی کاهدر بعضی ایدر مابین آید کور عذر قیامت
وما خلقکم یردن چقان عذبلر و ما سنا طوار ایساکه
یوزره اولد و یوزره اولد و یوزره اولد

السَّادَةَ فِي الْأَقَامَةِ غَنِيَةً لَا يَجْعَلُ

هذه الآية و...
فكان كافرًا...
فقد وغدا...
دليبي...
وارو...
مير...
فمن...
نفقة...
مبين...
فخدا...
الير...
بن...
فوما...
كفر...
كافر...
نظام...

كافر...
اول...
اي...
قيام...
بجور...
السن...
بجور...
طوب...
بكن...
واجب...
يته...
هو...
اور...
بوع...
بجور...
ادب...
فزع...
ونوع...

فَسَابِعُهُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَذًا عَمَّتَتْ مَقُوكَ عَلَى اللَّهِ

فولد رنجه ضمه ورنجه فرخ کسی بر دره ابو سعید
 خذری رضی الله عنه سالت قلادی بعین آیتدی . کتف
 انقد و صا حاصور فرکتی و اصفی به معده و حاصیه
 بنظر منی بومر بالفتح . یعنی بخه تنم قلایم و بخیه
 حیانتد لذت بولیم که صورتی صورتی اغزیه لشدر
 قولغنی کیه و قشدرانی اشف . کشدره که منتظر دره
 قجان اسر اوله سوریا اوردی یار ایدیلر اسر اوله الله بنزه
 یورد سیریا ایدی ایدرک . حسنا الله ونشم الیک
 اوله وقتکه اسر اوله سوریا اوردی هیبتد بیریله حرکت
 کله طاعن بولک بی آله هولیه بزک اوله کولک دین بولدر
 دو کله ای و کوشش طوتله . کتر لوبیه قوسبی در کز اوله
 ایدن بیریوزنه بر قطره منقلیه . آن کولدر . مرغی الذن
 بر غر حاصور حلقه دو مشه و ل خلاق اسر اوله اوله اوله
 اوله غنقل بر اولوب هلاک اوله کوشش کوشش کوشش
 دخی جبرئیل و میکائیل و اسرافیل و عزرائیل قلا اوله اذ
 خطاب کله . فلیت حمله کوشش یعنی کوشش کوشش
 اوله اسر اوله اوله اوله اذ خطا بر عزت کله . فلیت جبرئیل
 و میکائیل و اسرافیل و عزرائیل . اوله اوله اوله اوله
 وجهه ربک ذوالکبر و الا کلام الله مع تعالوا و علا بری

و کوی طومر کبری و وره قدرت قبضه الاید . انا الملک
 انا الملک اید شاه بهم . انا الملک و ان الملک برون . قانی اوله
 جبار اوله مستکبر اوله قانی الملک که زخمی بزرگی ابروغه طبردی
 لمن الملک الیوم . بکون ملک کجکد ایدینه کند و عظمتله
 جواب ویر که . ایدنا اوله کجکد ایدینه کند و عظمتله
 و سکار دنیا فریو باسقد ایدی شویله خراب قله نه جنت
 نه انسه . حیوان قلا نه کلستانلرده . بلبلار ترمه کلار تبم
 ایلیه نه بوید قلدره قوشنلارونه . بیه . چونکه کلر دشت
 کلستان در کسست . نشوئی زان پس زیدیلر اسر کدشت .
 پس بجمیع عالم فانی اوله زوال قلا که . اول اوله خراول
 ظاهر اوله باطن اوله . هول اوله اوله اوله اوله اوله
 وهو کل شیء عليم . ایدر حکم الله حکم اوله اوله
 مهنددی بغور بغور اوله طبران اولوب اوله لربهاره . و ت
 کبی تلر . پیغمبر صلی الله علیه وسلم ایدر ایدر ایدر اعضاست
 هیچ نسنه قلبیه چوریوه . مسک اسرافیل عفتاسی تمام اوله
 صور اوله صور اوله اوله اوله . ایدر عظام الیوم
 و کلشور الیوم . یعنی ای جبرئیل کوشش کوشش کوشش
 در دین طاعتش عمل سعادتی در کز بند غرق اوله لرب
 و ای حیوان حق ساعنده ایدر طورت . حقا و حق کلاری

از ترك عزتكم عرفا قصدت ولا نیتیم

الذی جعلی اویتودن او با نورزکی باش قادری رفته که چون
 نشان برادرش را در آنجا می بیند که از آنجا رفته
 در پیته بنشیند و صورت او را بیخون طوری بر صورتش میانداند
 سگردد نه اگر نه که ای ای می ریزند و النسل و العبد
 و سگرتکه درینسلون سگردد هر کجا که ای ای می ریزند
 این سخن را در آنجا می گویند و صدقه و سینه ای ای می ریزند
 ایوه لای وی بزم قوروی باند غمز بر درن زکر که قیر و نل
 اینجند کورستند غزای کورنه چون دیدن به او ای ای می ریزند
 اولو جویون بالا که قیامت قوتش برادره و هذا ما وعد
 الرحمن و صدق الرحمن بوردن در که نکوی تقوا و عد
 قاستدی بدی راست سوزیلیر بیغبرل بعضلیر بوسوزی
 سوزنده بیلر قیامتند منرا اولو سوزی و نشن قلمغیر
 اولو سوزی سوزی سوزی سوزی سوزی سوزی سوزی سوزی
 دکلا درن قورمق لاسرا فلاک صحیح سندندن ریحیبه بیله
 هلاک اولو خوروی اولو لای بی بی بزم قانغره حاضر اولو لای
 اگر سوزی سگردد کافر و الله تقا قندنه نه فزرب واردر که
 قانغره حاضر اولو لای بزم بوزر که فزرب قوروی
 بزم کرامت دکلا در بونی براده هیچ واسطه
 فامیه سوزی بزم کرامت و غلته بی بریه قنده

نفس شیدا و اگر جزو این آسمان است که قوتش برون بگون قیامت
 کونید هیچ کسینه ظالم بود قد خردا که هر نفس را کند
 عمالگز نه حوتقا آدم او غلنا بی بریدی عقل و پروری
 خیری شری بلدری دخی خیر عمالگز خیر بی نده شری عمالگز
 جزای نده بلدری اندله آدم او غلنا بی اختیار و پروری
 اولو که خیری اختیار قادی خیر جز سوزی بولیس شری اختیار
 ایلی شری جزای بولیس هر شخص کند و عمل برله بولیس
 حق تقا کسینه ظلم قلمیسر کایت به اولو بر وانه دن
 صبور بلکه قند ایدونک ایزی طاموید و دم بند که اولو
 الیم اولو بولیمادم ایشیلیر عجب سولیدش طاموده اولو
 آکسلو کده به اولو ایشی اولو هر کس بی نیاد بیله
 ایله برمش ایله کند وزن باند شری نشا عمل برمش
 آخرت ناگ ایشی و وضعها فی کیدی اولو سوزی سوزی
 بییدی آخرت قلبی بییدی و سوزی اولو سوزی سوزی
 جگر و مه قودم که شکایت این بن بزم کونند
 سوزی سوزی سوزی سوزی سوزی سوزی سوزی سوزی
 قیردن طور لو سنلر نشا و سنند با سوزی سوزی سوزی
 اج سوزی سوزی سوزی سوزی سوزی سوزی سوزی سوزی
 ایما بنله چقا نلر اولو بیلک لیر ساعت مستذری اولو سوزی

اذا انت مسعود في حكاياك انا ناسخ الفال الفيل بالمجنون
 عايشه رضي الله ايتها يا رسول الله عورتك في عرا في قول
 ايتها يا عايشه اعلمي ايتها في واقض حنا واحسن تا به
 ايتها اغلها يا عايشه كمسه كمنك حاله نظرا كماه مجالي
 اوليه هر كتي كندوه الله مشغول اوله اندون فرشته لهر
 خايعي سوزلو محسنه ايلدو لردن كه عمال صالح قانتلار
 عمالي مركب اوله نكزيور وبار نازك كم ابو عمالي
 ونيه نبي يان كيمي دوزلوي دسننه سوزون كيد لهر
 محسن جمع اولدو كوست حراري باشلوي اوستن اشف
 دن داغ و حراري ارقازن كناه اغزلي خايع قانتل چوي
 درليه كيمي بلنه دكون درليه وكيمي كوسنه دكون كيمي بوشينه
 دكون كيمي ترا جند عرف اوله كيمي يمتل مشون بر اشفه
 كچه اوله حاله چي كوكه بوليه لاعزرتش كوكسي بيدي دوزو
 طايقه انده كولا نه اوله اوله بكون انجي نكطاه عباد
 قلندر او چي سجد ملازمت قلندر در دغي نكزي
 بچون بر بيله دوستون ايدنل بختي اخفابله صدقه
 ورنل التبي صاحب جمال قنده اوقوب وار ميرنل
 يدخي نكزي قوت سندا اغلنل باقي خلايق استيد بله
 يال معتاد دي قلانل اندون مسكون خلايق سوزون بر فرقه
 دريه الدول لردن كه سوزونل در ساعت مقداري او بختي

چقدر يوزلوي قانلكه كافر لردن كيك بل انه قانل
 اندنك چقدر يوزلوي قانل اغلايق حنا بركيه
 سوزول اوله اون موقنده هر بر نيك يال مقدر قانل
 حنا سوزون اوله سوزون حنا دن سوزون كيمي موقنده
 هولون سوزونل و چي موقنده انا حنل سوزونل و چي
 موقند اهواعبال حنل سوزونل التبي موقند قوم و
 قرايب حنل سوزونل و چي موقنده سلازل حنل سوزونل
 سكون چي موقنده حنل وحسدن سوزونل طغوز چي موقنده
 سكون دن سوزونل اونو چي موقنده غيبت سوزونل هر كيم
 يوزن سوزونل نه قصير لوق قانتل اولسه هر موقنده يلد بل
 مقدر قانل اندن سوزونل و قوزن سوزونل ايلدو لردنل و چي
 انه قانل بعضلر نساغ النفاق تاورونل بعضلر نساغ
 سوزونل انه فرقه بي فرزند خطاب كله اقر كيانل و چي
 بعضلر اليوم حسيب يعني اوفي كيم يكون نفسان
 سوزونل و چي يتر قانل به خطاب حسيب كالا بيلر بال
 دنياه هر كيا شملتس ايسه بيدن يزنش بولا لردن
 خلايق سوزونل ميرنه ايلدو لردن سوزونل و چي قوزن
 اوله صناع كفسند ضوان طوموش وله فرشته لردن حنل
 و بر قانل حاضر باش اوله سوزونل سوزونل زيانل و طوموش

٢٤

هَذَا لَا مَرَّةَ تَعْبُدَ لِأَيِّجَلِّ نَحْوِ

طورش اوله من اللربند اوردن زنجير لس و بوق باغوس
 طومش اوله لاله كوشه علي را قاسنه المش ترازو قندن
 طورش اوله لاله مناد برندا قله لره انظر والي الكيزان وانه
 يوزون عمل فلان ابن فلان يعني غزاله كشي محشر قوي
 ترازويه كه فلان اوغلا فلانك عمل طر نوزانده داخي تباري
 فلان بهي بصل الله عليه وسلم ويردي تكري جوب علام
 او مقعدن هر برينك اوستنه طفق زامه جقره هر
 برينك اوزني بر كوز اروجي اوله الله تقا ايه كه اي قلم
 بوياسيه تكري قلمو برين بوياسيه كاتر نكاشي برينش
 قوليد بروف ياد ساهاليد الله تقا ايد و قولو هيج عدرك
 قاي اي قوليد بروف يار برب الله تقا ايد اي قولوم بم قائده
 سنك حسنا تانك داخي لره دره سكا ظلم ايلرم ديه
 انك برين مقدا يي بر نامه جقره و امد و ياد ساهاليد
 لاله الا الله محمدر سول الله انك ايد اي قولو دنياده
 ايكن كوز برينسنه دكن بوكلدن آبر و اولدك بوكون بولك
 اير من و كل اير ميژانه حاصرا و بول بوكون كسيه ظلم
 بوفد رويه انك اول بر نامه كنيه قول اول و بر نامه اول
 طفقنا طفقونان منك اغير كله زير كه انك اله ادي و لره
 الله اديله هيج نشنه بر اوله من عايشه رضي الله عنها

ايتدي با رسول الله صبح اهلكن انكار مسير نيكي اوج ريه
 كسيه كسيه اكميه اوله نامه او قنوكن انجي ترا و قندن
 اوجي صراط و سندن انك خلاقي صراطه سيور لرن
 صراط قلدن انج قلمك كسين اوله جهه نوالكي التذو
 اوله نيل هر با سنده صراط يدي حسيه اوله هر جسيه
 اوج نيك يلكي يول اوله بيك يلكي يوفوش بيك يلكي
 انيش اوله بيك يلكي روز اوله هر جسيه برينسند دن
 سنوا اوله اوله جسيه اوله انك صور لرن كنجي
 جسيه نماز دن صور لرن اوجي جسيه دره كانك دن
 صور لرن رنجي جسيه دره اور جردن صور لرن بنجي
 جسيه دره جمدن صور لرن التنجي جسيه دره و وضو دن
 صور لرن رنجي جسيه دره ظللك صور لرن كوز يولوه و تقير
 صور لرن رنجي جسيه دره بيك يل مقدا يي قلا لرن قياست
 قلمش ايسه هر جسيه دره بيك يل مقدا يي قلا لرن قياست
 كوزنيك مقدا يي اوله رنجي بومو قفلا اعتبا رله دره الهي
 موقف دره هر موقف دن بيك يل مقدا يي طور لرن الهي بيك يل
 لوله اما بعضا يدر بر عت مقدا يي لونه صراط اوله
 كنجي جسيه صفني سولي ائمه اوله صراط كاهانده طور مسلم
 سلم ديه جون صراط كنجي فرشته علم كوز لرن اوله جسيه
 صفني تم علمي كوز لرن اوله نيل بيك يلكي لونه عمودي

هذا لترضيه سندا فتح ليغيب انشا الله تعالى

ينزل برجدنا سنان قلوبنا فلو قدن قبضه سيجل كونه مثله
 اوله بر كسوي ستر قدام اوله وبر كسوي مغرب اوله اوليه
 علمه او ج سطري از اوله اوله اوله سطري لسب الله تعالى
 انخي سطري الحمد لله او جخي سطري لا اله الا الله محمد
 اوله الحمد صفا صلى الله عليه وسلم علم د بند جمع به غير
 وصديق قتل وشهيد را به طور من اوله از كونه كسوي سوري
 ادق و من دونه تخت كوي اذن بران جمله و بزج كونه
 فرشته اوله علي كونه جارت انا ايله اوله اوله بر علمه
 داخي كونه اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله
 قاني سلامه اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله
 عنه جواب وير كه ليتك سا قتل و مهاجرت اوله اوله
 دبنه جمع اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله
 مناد اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله
 اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله
 ليتك قوت اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله
 اذن بر علم داخي كونه اوله اوله اوله اوله اوله
 في سبيل الله قاني اذن كه ما كرون دين بولينه نفقه قلدن
 عثمان رضيه الله عنه جواب وير كه ليتك بس دين بولينه
 ما كرون نفقه قان اوله عثمان علي دبنه جمع اوله اوله

اذن بر علم داخي كونه اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله
 الذين لا خوف عليهم ولا هم يحزنون قاني تكرب
 دوي ستر كه اذن نه قوت قوت اوله اوله اوله اوله
 عنه جواب وير كه ليتك اذن اوله اوله اوله اوله
 جمع اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله
 ديل اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله
 اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله
 اوكله نجه سنده حسنه اخوان اوله اوله اوله اوله
 قانلو كونه اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله
 بر ابايه روجنت و سخي و كسوي اوله اوله اوله اوله
 صلى الله عليه وسلم فرشته كونه اوله اوله اوله اوله
 حان اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله
 اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله
 عاصم اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله
 قلدن اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله
 داخي اخر و كراب ديدن و ضميد جفان اوله اوله اوله
 انتقام للماده قوسندن كجوي غضب اوله اوله اوله اوله
 سخي داخي غضوب اوله مظلوم اوله حسن و حين بغت اوله اوله
 كيه اذن اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله

فداييز اسدلا القدر ولدته

والخلص قاضي اول ذبه قلندر وحشي جواب ويرن ايدان
 ديه را تا سيلر آنك علي دبنند جمع اولوب اجماعه كيدن ايدن
 بر علم وايي كتموله مذا قلله كره . ايي الكراكون الحانقون
 قاضي ذاكرو لو و خافند او چيوز كرمي علم كتموله زيرا كه
 اسلام او چيوز كرمي شريفند و نه كيم حق تكلمه چو رب
 وسبق الذن القوار نههم الي الجنة من اذن ذكرا كله كه
 ين الجبارون الشكرون . قاضي جبار لو مكتر لو فرعون كتمولو
 باشنه او تدان بر تاج او مرسله قضا اذن . ركوكلا كيدن مثل
 و خننه . بنده مشر جهنم بارو و كبرتر قند جمع اولوب
 طاسويه سوز لو . اذن بر ندا كله كه . اين الحاسد و و
 قاضي سوز لو قاضي كتمولو بوينه اودن زنجير طمتمسار
 فهو حسود لوي قاتنه كتموله طامويه سوز لو . اذ كعب
 ابن اشرف يهودي كتمولو يوزي هر الي بعلو حتى او سوزي
 قاتنه كتمولو طامويه سوز لو . اذ ابو جهل يهودي كتمولو
 بيغيه اين اغندلو قاتنه كتموله طامويه سوز لو . اذ قليد
 مغير كتمولو فرعاء حور كوز يوي قاتنه كتموله طامويه
 سوز لو . اذ زير القيس يوزي فرس دي اعز دن . طمشه
 سوز نو شاعر لوي قاتنه كتموله طامويه سوز لو حتى قالي
 و دري . يور تدعو كل اناس باسمه . جون جيت اهل

جنته بيتن و اولو بره زيازي كتمولو اولو بازيه انجمل
 بقش اولو ايجكل اچمش اوله . چشمه تارا اوله اولو انجمل
 دنه قونار اولو سوزون ايجه لر غسل بيلير ايجار دن
 غل غش جفته باك اوله لو ظاهر لوي باطنه زياد اوله
 بر قلوبه جنت قيسنه وار لر جنت خيندر لوي
 قوشن كله لو باشنه ساچون خيمه ايدن كه . ساد
 عليه طلبه فاد خلوها خالدين چور هماغه كبره لمن
 الون نزول ايدن حور اولو قد حمر له شرب كتمولو
 اچلر كتر به شكر بيلير تنغيه مشغول اولو ايدن
 بسنه ايوه في شغلا فاد ايدن بدني جنت اهل بوكون
 شغلان در عيني ميگده اجمكده صحبت ايدن لر حوش اوان
 اشكده حوب صورتو . فتمده دوستاري و يلات قلند
 بشي باطهير حمله كوي تقا ايزارين كوزي كده در بعضر
 ايدن في شغل يمك في انضامن الاكوار . كوز ايزارتن
 للقد . في ظلال الاختار . انجلر كوكه سند علي شطوط
 الاكهار . اير مقلر كار دن . في جوار جبار جبار علم
 قوشغلان شغلاري بواوله ديمكدر بعضر تدري
 في شغل عن ذكر اهل النار يعني مشغول اولو در طاسون
 اهلن ذكردن اكر طامويه او غلندري و فرور شلري

لما قبلك محمودة في الحبيب يتبع بالخير بين الانام

وايه ا كوريه تاغشيري منضراوسون زير كه جنت
غشيري دكلد شازيلو او بوره ، فاكهون تاغشورت
شال فرخون بي غمته و شازانته اولار هم وار و بوم
نيزاين اندي بي اهل ري داغي اخلر كه سنه اولار
خو لا اندي مندوزن تخملا اوزنه نكيه ايدي او تو بلر
سيبو جنتن اي كووش اولر كه قنك اولوب جنتل
بودر كه سايبانلر ايجند او قور لر غمته خيشا اكره سنه
دهنه منتر غمته وارد و جنتن انرد لوور بوو بمشملر
داغي وار و رانلر هر نه ديار سه ابن عباس رضی الله عنه ايده
جنت اهلينك بر سنه كوگلندن هر خوز دنه كلدر ين او كند
حاضر اولار الله تعا جلا جلا اين اي مؤمنلر دالت
نيت ديار ين مؤمنلر كوكلندن نه و اريسه دليبر لر
الله تعالي اين اي مؤمنلر دلر عنكوزي و برقم داغي اولد لر
ايانلر ايتار اولار غمته نوزك ين و برقم ديهيچ كسيه و برمودنك
نجون راضي اوليا لم ديار الله تعالي اين بو دنن زياده اولار كه
راضی و برسيرين دن هر كيز خشم ايليم داغي زناده كر كسه
او نوز ان سبن سالار اولسون انده شوكه
نار جيه كر ايدن سلام اولسون كه سبوري
انام

هر قور سنده بخت صاحب اولار داغي فرشته لر ايتار قلمغه
كلار اولار صاحب اولار لر مؤمنلر حور بيلر محبتن در برنار
داغي كله سين ديار فرشته لر كيز و درنيزاين برنار كچد كند
صنور كله و ستور سولار ايجر و كبر لر الله تعا اين اي و تكلم
سبن دن راضي اولار سينر داغي نك زانغي اولر كو نبي جوز
تكريت هدته سين دوسنار نبارشدر و لر كو كبر و دونه
كيد لر اندي رضا ديرنار قللكر كه ايجت اهلنك نكبر سينر
صاغلو و اري سر و ن بوف درك وار و بوف شاز لو
وار قيقور بوف ساعنك ساعته مهارت ايله بول و غايط
وسمك و بلم و بيم و بون بوف و طول انام كمان بون نفس
برينه بخت اولار لر ايجنك مشك ترشح اركر كچك مشك
رليكي سي كچي ولا انگله طعام حصم ايله جنت اهلنك
قللي و ليه مكر صبي و قاشي و كركي اولار زوري سور بولر
اولار قومي ايله عليه السلام بولر اولار او زوريشلر اولر بون
صورتلور اولر اولر نوز محذ خلقلور اوله البوسيد حذري
برخي لاته روايت قلايدي بغير صلي الله عليه وسلم دن جنتن
الك ادي كشتنك بخت اكي قومي اوله هر بر ي بردانلر نجون
هر بزنه بر كوزي اوله يا قورت دن هر كيز سينك بخت و ست
دوشنك اوله ديسادان وسند سلا جور سندن بصدر قلا اوله

اِذَا وَجِئْتَ مِنَ اللَّهِ فَانصَبْ فَإِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ فَظَنَّا

هریزد بر حوری او قویست هر حوریزان کندش تنش حله
 اوله اول حلال بچند بود و وقت نمی بچند سکونی
 کورینه اول حوریزان بی بودینه نظر قلیدی اندک
 شوقند ای و کورنش نوری حوری اولیدی اگر غز لوند
 بر قطره صوری یوزینه طریقی قوی ای کردی طریقه
 اولوری به بر وایتان اید بر هر منقذ بر خیمه بی اوله
 بر نه انجودن هر بریزان بی بتمش میل اوله هر کز تنه سنده
 بر کیمی اوله هر کز سید بر حوری او تنقش اوله بر بروی
 کوریه داغی جنت بچند و رخسار بر و لر بر هر رخسار
 طبیعت طوئنا حیات و بر مکد بالدر و فرج و بر مکد خمرد
 باقی ابر مقول و نشا در و انز که بوستانا ندره و سر ایلود
 اقرایا دیت بر غنچه ندر آغاز بخیل و سبیل و رحیم
 یکنار لرد در حورین مؤمنان اجماعه کیزون اوله سوئد ابر غنچه
 بر غنچه کورینه کورینه کورینه کورینه کورینه کورینه
 زیر اسب شفا در اندک صواب بر ما غنچه اجماعه کیزون
 حیات در اندک هر بر ما غنچه اجماعه کیزون سبب فرح در
 غنچه و قیغور کورینه سعید بر مستبیل بر ابر هر
 نه ایشدی استنلال که ان بچند بی و بیکدی و سوئد
 لکنه نه کورینه کورینه کورینه کورینه کورینه کورینه

اول حسن باز دارن قلا در عشق الله ابر بر قوی اول سنل
 اوستنه مشک و عنبر صابله حله اینه کیزون بر قلا
 بیکر کیزون و اولورینه کیزون صوری اید و اوله حسن کیزون زیاد
 اولش دیلره روایت در قحان جمعه کوزون اوله فرشته بر قلا
 کوزون لرا اول بر قلا در قنادی اوله یو اینه کورینه کورینه
 او غزایل التقدیر ما قلا قلا اوله کورینه کورینه کورینه
 تنسیم قلا در اوله انجیل بود غنچه قورینه کورینه اوله
 بر قلا در این اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله
 اوله کورینه کورینه کورینه کورینه کورینه کورینه
 اوله کیزون کورینه کورینه کورینه کورینه کورینه کورینه
 و سبیل و رحیمی جسمی اندک اوله اوله اوله اوله اوله
 قوریل با قوتدن کورینه اوله اوله اوله اوله اوله اوله
 اوله کورینه کورینه کورینه کورینه کورینه کورینه
 شست صورتی کورینه کورینه کورینه کورینه کورینه کورینه
 دپلرین کورینه کورینه کورینه کورینه کورینه کورینه
 اوله کورینه کورینه کورینه کورینه کورینه کورینه
 قح صونان کورینه کورینه کورینه کورینه کورینه کورینه
 قلا در اوله کورینه کورینه کورینه کورینه کورینه کورینه
 کورینه کورینه کورینه کورینه کورینه کورینه

کَلِّ مِنَ التَّوْبَةِ رِضَاءَ اللَّهِ فَاجْتَنِبْهُ

لحی دینا ده بز و عدن قلش ایون که چندت بز دیزان
کوستو بد ولت سنگ و عدن که خلاف یوقد بز شرابا
طهوری بخمروز تادیزا کو رمیخه دیریت جنت مرانی
بروی او هم دودخ است . وسم عدومن سوخته زین زند
ونوکه روانواری بقا ناکاه بز بولوت کجی بد اوله طبیب
یغانو لری بی برن او بر بولوت آجمله حجاب کو بزوله
حتی انوزی بجلی قلا ایون اون دوری تیجه بی بی
بجلی ظاهر اوله خلاقی غزی قلا لر نعرو لر عشته چغه
کند ووردن بی خبر اولو لر مثل باطهور بچل عقلاری
کله عشقاری زوقاری صفاری زیاده اولو لر الهی
الطفن کرمان حقیقور . بوسوزی زیازنلو واقونلو
وایشه ندم بیجون و بیجه نجه جملک ارزانی قبله یا اکثر
اکرمین جون قهند سؤلا و حستا اولو او جوان اصلو
بیتا ده طاهراهللی طاموره یاز له فرشته لر خلاقی
سورن لوکی بول اولد و عی بین کلل اذن خطاب کله که
عقلاری بریزد و سوزی . یعنی اولونک بوکون
اولو دینا ده مؤمنکر لهادن و کن معت و لغدو بیله
ایدون قیتمک بیله سبب شمدن کبر و اولو اولو سبب ابرو

المؤمنین قَدْ فَادُوا . چون بوزنه کله لر خلاقی خیران
قلا لر عذاب فشتاری کلر طامو خلقین جنت اهلند
ایر لو دوستی دوستدان اناخ اوغلان قریشی فردا شدن
بچلر جون بو حال کو دونه . و اولو اهل خستیا نه دیلراری
بر زمان مهلت ویرت بر بر و مزله و داع قللوم دیلر اکل
و داع قللوت دستور در که بر کوزنی برون کو میسر سبزه
بیس قوجوشلر یوز یوز او زو لر قبرق بل مقدار اخلستلر
اندن ندا کله که . و امتاز و ابراک امدی ای محملر بیس
طامو اهلنک بونی فکر لو بونی صوله کیله . رحمت فرشته لری
اعزازا کو ابر برله . جماعه الله تو طامو اهللی و ج اولو لوزی
ویکتلر و عورتلر لر یستفانند نه لر کیلر یوزی لر دستنه
سوزو لر عورتلری ساچندن لر طامو قیومنه الله لر دبرو
مهلت دیلر دستور که بیس اولقدن اخلستلر که کوزی سندن
ایر عقلر و ازان اولو خطا کله نظر لر بون سبب
ایر عورتلر و عورتلر لر یستفانند نه لر کیلر یوزی لر دستنه
طلمک که سیزک دستمزد در ایشکاره طیار که بورد و بزیر
بول و عقلات ایستاک . بول و عقلات ایستاک . بول و عقلات
بسته اولو دینا ده مالا سبب دا حقه خله عقلات کونو

ازک هدا الامم فحق حذر الک

دشمن سوزینه اوید و کز هنر جهنم آله کستم و درون
ایده ایوه اییوه بر آکا کتاو تکمرون بهکن جی او طاموسه سیزن
رند قائمشدی گزگه آمدی مرکز سب برله کافر ز ایدارن
بزشیطانه طبعده و الله ربنا ما کنا مسترکین والله که
مسترکه دکل ایدک دیه لر بیج و نفا جلی جل و علا انزلینیه
جهل و ر اعضاء سوبلان بیره خنتم بر او فخر و
و شکر ای کز عه و شکر فدا از بیله و کتا و
اول کون اغز لرینه جهل و ر اور سوزینیلر یا قاری غافلون
و یرنه کسبا تدکلری کما هلم قران لیلی لال اید بنده بورت سجده
ایوبی یا ایاق اید بنجه بورت او کده طوره کت با ش اید بنجه
سجده قادری بیچاره آدمی نیاده کوه که دکون قلدریسه
قویسی آکا دشمن اولار و یوزد نه ر لری یا برینه کجه میت
در و فای مابود همه جستم رضای مابود بیگانه جنان
بیکه کجه بر کجه کانه همه عمر نه آشنای مابود جوجخت
عما و اونه ایرون عدز قلمیا ز با نیلر امر اولامور نه طاموسیه
کیوسونلردیه هر ز بانی بود صفده بنشیرن عاصی طاموسیه
دو شور بر بنجه لری اود طیبوغنه دکن دونه بر بنجه لری
و غزینیه دکن طوبونه بر بنجه لری بر بنجه دکن دونه بر بنجه لری
بلنه دکن طوبونه بر بنجه لری ایاو بیخنده غزین اولار اید بیخنده

قبیری قبلیه چیمه بیغیر صلی الله علیه وسلم پیور دیکر
کتور ولوری دنیا اهلندن بر اچی که چون تنم قامش اولار
خوشای کور مش اولار بر کون و دیه یاقوزه لری کور و چقره لر
دنیاهه هیچ خوشای کور دیکر ایدن والله هیچ سننه کور مده
دیه بر کشتی بر کز طاموسیه آبرم کله و خوشلی اوفورده
اوقه سدن قیاس ایله ای نیر طاموسی تیج ایلد کجه
کوز لر لرت حالی بنجه اولار آرز با نیلرون بر سیدی دنیاه
نظر قلیدی دنیا خلقی انک ه بتدک هالان اولیکه اولیکه اگر طاموس
یلا ز ندر بر سی نفس و بریکه بر یوزده هر کیز اوت بتم سیدی
اگر طاموس اهلنک لبا سل نندن بر سیدی نیاده ایه قویا لوری
دنیا خلقی قور قور سنلا هلالان اولار ایکی اگر طاموس نجیز لر نلا
بونی دنیا طغلینه قویا لوری اریوب صوکین اولدیرت
اگر ر قور منلا بر قطره دنیاهه طلیسیدی دنیا اهلنک دیکر
ایچی اولدی ای ادرک طلعا ملیری و شل بلری ول قیاس
ایلکه حال لری بنجه اولار الله عاقا موز عداب انار
و ضم عداب الاخره ابور در ارضی الله عنه رولت قولد
بیخیم صلی الله علیه وسلم دن طاموس اهلنک اجاق غالب ولار
قویا لور ز اخلق عداب قتی اوله اغلشله طعام دلیس
ز با نیلرون ضیعم در لر بر اوت واردر بر بنجه بر تیجان دوه

لا تخف فان الله معك في هذا الامر

یسه بوغزند دود و اولدره چون اوله زین کسیر یوش
 این طوره صود لیلر زاینلر اودن مستر بیلرله صوریولور
 نجان مشرنه اغز لینه کتوره لویوز لری شریه اچکنه
 دوشنه. چنانکه اچلهر غیر سقلری دغونه بده کلهر یسره زینلر
 زینیلور یولور لر زینیلر ایلور. اوقی ایلور دیر. سینر
 پیغمبر کلدی یلدی لر کلدی خبر و پروری بر طهرقه ایلر لر یخه
 زاری قلو سر کور چان یقدر اندن مالکه یولور لر مالک
 دا چینیک یل جولوب و بره په یلک یلاندن کور جولوب و پرور که
 آنکور ما کتور. یعنی بز گلیجیلرین لردن کین بیلور لر
 دیلر اندن یاد یلور لری یوقدر ایلور لر و تبتا غلبت کلکنا
 شتیوت و کتافوق کمالا یل. کھی بزوم شتتا و غتر غلابا دیر
 ار غولور دن اولشورن لاندن دیلر کھی بزین یلر چینه اکر کولور
 افسوس اولمیشا کولور. حذر ایلا ک براک اولان ابرو
 بکلایولان ابرو سوبیلر اولان لری کلب اونی کچی اولان
 خیره دن زینیدا اولان ای قتره اشلر طامو غلابا بی شرح ایلد
 مقدار یشر کلدور کولور محص کلام بوره پیغمبر صلی الله
 علیه وسلم بیوردی ان نا کوهیز جز و میسبعون جز و
 من کانا حقیقه. بدنه کلسه سوزک اودور ک کذک ذنبا دودور

بشمس کوز جمت صوبیله یوز ایلاندن بودنیله ویریدیلر
 خیزده کلمشدر که اکر کیشی طامودن چقره لری دنیا
 اودنه بر غلوری یخش یلا و یولایدی براندا برانسه
 دوقمیدی بو ندن قیاس یلک کرک طاموع زانی مقدره
 الی جهنک برله بو ضعف لری اول عذابا لور و صفلا غل
 یاز ارحم الراحمین او رشت ستمنا یل و بره زانست
 انما انما یتیر بر ان کردا میدک صوقلایدن کافر لری
 بو نشنده مستغنا لیم علی. فاشاسته غرور ضیقا
 و بر یسره زوت کرد لسید کلا صور تیلری مسح قلدی یعنی
 تعوی قلدی و طوره قلدی بره جماد اولد لری یا حیوان
 نکیم بولور دن ایلر و قلدور. الی مسح ایلدک نه اللر و کلمکه
 طاقی لری اوله نه کیر و نمکه. چون بولاشلی بولور قلدور
 چون شکر ایلور لور. کلسه
 کیمه که اوزور و عمر و بر سوز اولور اولدور
 وقت دوندور و عقی و من کیدور و غلجوق کچی اولور
 اول کافر لره عقی و منی بر یخیکه بلر لر اول قادر که اده
 اول غلامو بی بر لکدن صکره غلیت خالنه دوندور
 قادر کلمه کدر که اوندن صکره ری قالمه بعضا زید کرکیرن
 کتدور یچی چون سوزی. اولسه اندر قلم سوز نغم

۷۷

اَلْخَلِيْفَةُ مِنْ نَبِيِّكَ فِي مَلِكِكَ مَعَ اللّٰهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ صِدْقٌ جَدِيدٌ

اولو ركاهلاري يازنن ننگيم اوغليختمو كناه نزلنر
 يعنى على الله عليه وسلم ايدرم حقيقي جل جلاله ايدرم
 الكتيب نوري وانا استحيي ان اخرفا نوري بناوي
 يعنى بيرك او قلمي بنورمرد وواتونوم كه نوري نارومله
 يازنوم... بركون حضرت على كقراده وجهه يوري
 كوردى ركوشده شمس كوزوري كوزمراوشل انا ايشان
 قلمش نازى اظلم على ايتدي اى پيرسنگ و قندك
 تمام اولمش شمد نكبر و اولور اروز قيركه سكا اولويكدره
 هر كدره اولو ايتدي اى بگيت سن كسن ايتدي على بن ابي
 طالب ديدى برايتدي اى على بن سنى سنسه بلور صوفوزم
 سن شوخ سنسه بلور سنسنس على ايتدي اى پيرسنگ نجه
 بلور كوزكده پير ايتدي بلور كده كليكه بخا اولومر
 بخا نظر قلمور ايدركه و اتانور سسنگ او قلاكده نكه اوده
 يازنوم بوزن يركنه خالاولا على ايتدي اى پير
 معذور طوطي خيل كه بن خط قاده سوز اولور ك
 سن در سين...

الاذن كور قرآن بين بغيره كالم شاعر در لرد
 حق تعالى ايتدي بن محمد شعرا و قندك داخي انا شعس
 كركنه كلدر بود قرآن الا ذكره يعنى اكون ويختمد
 تكوي وجهه بر بندر سن كا...
 انا انا... ويريدك سجدتي تاكه...
 تاكه ظري دريله نركه فرانده...
 القول على الكافون... داخي عنده...
 بوسنسون بچون ويريدك شعس ايكه...
 سوزي دكلدر ننگيم بغير صلي الله عليه وسلم بوزدي
 لان انا... احد كوزمرا...
 سيزن دن ركوزكده قرني ايريله...
 طوله داخي پير ايدركه...
 و ايتدي...
 بود اقدر ايمان دن...
 نفاقدن بغيره صلي الله عليه وسلم ايدرم وجهه...
 بقور كوزمرا...
 جبر ايل بوزن كوزمرا...
 ايدرم...
 اى بچ...
 بوزن كوزمرا...
 ايدرم...
 اى بچ...
 بوزن كوزمرا...

الفصل حسنہ لا تقبل حجرا لعمرك

قد تمزنا لادي بعني اول صلوة لبرندك انما حالك دور درون
 كبي فيا كوي غير لربي بر ان انا هم شهنجا كبر
 ونهايا كايون و مستقر قدن اول فو تونو حو لري بعضينه
 بن لرو بولوش اور در لرو و بعضين دن بر لوي نجه در لرو مستقر
 كور در لرو نجه در لرو مستقر در لرو مستقر
 داخي حاصل اولور اول طور لبرند انرو منقعت در لرو در لرو
 بونكنا وسوز نلا واننا بس شكار لبر لري كبر به اول
 مستقر كويون مستقر كويون مستقر كويون مستقر كويون
 مستقر كويون مستقر كويون مستقر كويون مستقر كويون

شايد كه اولين كند و لري در و در و ديور اول بيلار خوي
 انلر يرم ورم كه كوي جلري يرم و هر طومر خند مستقر و لري
 اول شش كلر تير لرك شكار يدر حاضراوش يعني تيلر اولونده
 مجده قلو بر شلر اولرك انلر فائده بي بور و يا خورده معني
 بورده كه قيا منك هر فوق معبود يله قويسر يتلر طبلنلر
 يتلر قويسر قيا ماسويه كند سننك حو تقالي يرم و لري
 و اول يعيدون من دور اولده كطكب حو نو قيا ماسويه
 مستقر كويون مستقر كويون مستقر كويون مستقر كويون
 مستقر كويون مستقر كويون مستقر كويون مستقر كويون

انك كلر يرمي بزيناور زانلر و لك بزيناور سوز لري داخي سنك ارم
 سوز لري انك اوله بزيناور كبر اوله سوز لري انك اوله
 من نطقه فاذا هو حصة مسين بو ايتك تر و لري اوله لركه
 او يرمي بن خلف لعنه الله بر كون بيغبر صلي الله عليه و سلم
 قاته ولردي الله بر جور لركه سوز لري اوله لركه يا محمد
 اولنك كبر و در يرم و در سوز لري بويله اولن سوزك در يرم و لري
 ديگنا ندان اولنك كوي اوري او ده يقدي يله ويردي بو يرم
 دري قلو در ذيه بيغبر صلي الله عليه وسلم الله ايتدي
 الله كبرك نطقه الي التار يعني كبر سوزي در لركه صكر
 طامويه قويه اوله ملعون قاقدي ايتدي والاد لا قاتك
 لات جيعون سوز اولد و روم بيغبر لري بل قاتك و انك
 اول كبر بل كوي بن سوزي اولد و روم داخي طامويه و روم اولد
 صكره بيغبره كم كرون كبردي كوي و لري اوله ملعون بر است
 يسلر دي بيغبره كم ايتدي ندر بن بولتي بسليوب اوله
 ملعون ايتدي بسله و لركه بن وارم سوزي اولد و در ديدك
 بيغبره كم ايتدي بل كوي بن سوزي دوي و كندر يرم
 بر زمان كبردي او حده غزاي اولدي او يرم بن خلف مسكه
 لشكر يله انده بله كلردي جون حو ب اولدي كبر لركه قريش
 سوزي صلا الله عليه و سلم انك ايتدي اوله ان خلفه او غزوي

الفح قریب کون انشا اللہ تعالیٰ

سنسنا اولقلفنی یلسه اولدیر اولور اقا هیچ سنسنا
 دشوار اولور نه البته احتیاجی یوروت برکن امر ایله قصد
 معدملوی موجود ایله حکایت عزیز بیغیرم آیم بر کورن
 مرکبینه نوب کیدر دی اولیله و قدقد بر حیرل کوبه ایزیندی
 کور دی که دیوار یی بتمن اولوی ویران اوشن ایچندن کی دیلر
 و حیوانلر قوش کوی کوشته ویتن فرور مست یا توره
 عزیز بیغیر بر دیوار بند قوندی کی بیغایه کند ویر دیوار
 کولکه سنه اولوتوری بسند بر زایش اولور و ایزیکه اتمکی
 داخی واروی اوزی شیر ایله دی اتمکی طوغزادی بر چنانچه
 توری اتمکی سنه اتم کند ویر اخی مش ایله دکلمه اول ویران
 اولوی اول سنو کلری و اولطفاش قاری ترح قلوبدی
 نغم ایله کی کوزنه حکمتی اندن ایدری اتمکی بیغیر اتمکی
 بعد مورقها قیام در لره تگری تگیا اولر لره که سکو کلری اتم
 مش زهی قدر تکه بونلری در ی قاه دیدی چیمه اولر اولیله
 حاطر دین کیدی تگری تگیا عزیز لک خاننی بصر ایله یی بوزیل
 عزیز نده یانری اول روز ییل ایچنده بی اس نل از سنده جور
 واقعا اولدی دیورن تبدیلی و تغییر اولر ایچیم کیمسه عزیز لک
 قنده لغین بلای یی بوزیلدن صکنر حق تعالی عزیز لک خان
 بغشلا دی زرا کلر که باغم نوقده اتمکی اتم بر کورن

چون که بقدری کورده که کوشن کنه کوشن اولدی
 صانیدی همنوز اول کونده که یا تمس تیدی بکون یا قنادیم
 ندا کلدی که بوزیلدر یا توریس نظر قلطما مک و شراکه
 همنوز غنه تاز در کوی که او شین همنوز اولدغز دوی
 اتمک داخی اصلنه مشدره عزیز نجب قاری ندا کلدی که اتمکی
 نظری نظر قاری کوی اتمک اوشن سکو کلری چوروش
 قاری بر کنده اوشن ندا کلدی که اتمکی اتمکی حیران طور الله
 امر یله اول جور و مش سو تکلر یی بوزیلدر حرکت کلدی بریز
 جمع اولدی ترکیب اولدی بر لور بندن تدی اندن اعضا سی تمام
 اولدی اندر خان کلدی بر بندن طور یی اغزی حسریز
 بو قدر یی کوری اتمدی یعنی بلدم که تگری تگیا هر نسبه
 قادیور و عالم البقین واریدی عین البقین داخی حاصل اولدی
 عزیز کیمه سندی اونه وار یی کوی دی که اولغز یی و سفالو
 اتمکی کیمه قز سقا لور ایله بو حکایت معلوم اولدی
 تگری تگیا قیامت اولوی در ی قلاغه قادیور و سنه
 اتمکی کیمه کورن اتمکی کیمه کورن اتمکی کیمه کورن
 کلدر نوزیلدر یا کلیمه نجبه مشیر تگری که قدر تندر
 هر نسبه ملکوتی یا خود عجب یاد شاهک قدر بند ندر
 ملکوت ملک معینسند ندر نیکم رحمت معنی سیدر

وَيُنَبِّئُكَ فَمَا رَبِّكَ فَأَنْ يَنْبَغِي خَيْرٌ مِمَّا

بَرَزَ مَلَكَوتُ كَلْبِئِشِ اَكْبَرِ مَعْنَى بَرِ مَعْنَى بَرِي بَوْرِدُ كِه اَتَا
لَا يُعْتَدِرُ نِسْنَه نَاك يَاد شَاهَا فَيُكْتَبِي مَعْنَى رَدْنَا نَدْرُ كِه
هَر يَاد شَاه هَاك يَاد شَاهَا لَعِي كِه وَوَاذَنْ يَكَاذ وَنَيْس سَن
حَسَاب وَرَوِي بِ جَزَاوِ اِي سِر سِر تَمْتَا مِمَّا نَسْرَ اَللَّهُ لَلَّذِي اَللَّهُ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحمد لله الذي جعلنا من اهل السنة والجماعة ووجه الذين
غيرهم في عبادت والاطاعة والتهلوق على محمده
الذي كان في حق النبي مقبول الشفاعة وعلى آله واصحابه
الناجيين بغير اوارام والقناعة بما بعد ايتها الاخوان ابدتكم
الله تعالى بالفهم ولاذعان على قبول قول محمدا صاحب
الاطم والاحسان قال النبي سترني امي على ثلاث وسبعين
فرقة اثنا جيته منهم واحدت والباقرن هلكي فيسئل
ومن الناجية قال الله الائمة والجماعة قيل في السنة والجماعة
قالما نا عليه بيوم واصحابه حديث تسمى منه سنغرف
كله سنده اولان سين معد خول اولان فعلك فاعلمه صلاحي
سندك صاد اولان معنای اختراق تا كيد بيجوزند كره بنو ربه

كيد من كده اولان شكني رفع الجحيم ذنوبك ذك ذلك
سنتي اقتضا ايدوا افتران امت اليه زه ان النبي اوده اولور
بواو كه معنای افتران زمان بعد دده النبي واقع ايسه جبر
محقق الوقع در كوي با حال كلمه كايند ايسن تا كيد نيز
معنای بعدي معنای قريبه تنزيل اولور جموله اولور عقلاي
دهردن وفضلاي عصره و بعضي محقق و مفسر
كسندله ويشكركلمه سين موارا ائله اصلي اولور
اسمعالي غالبه بناء على هذه حديث مهوره اولان كلمة
سين موصوفي اولان فعلك شاخذ شتقاق اولان معنای
افترانك فاعل اصطلاحی سندك معد و ربي تبعد و منتظر
صدور اولان زمره نا جيني ه يقب محمدي تخلص وانتظار
شدندن تنغيسي بيجوزند ايس قول اولور حديت
شريفك معنای بما اتمه تحقيق شمس افوج فرقه اولور قول
تلاخي اولور متر قية افتران اولان كسه صبر و نفس ابد
ارتخا لمدن فكره اتمه تمس افوج فرقي مختلف اولور يكدر
نيز اعلا سين معنای اصلي اولور جموله اولور اختلا اولان
بمعنيك حيوتندون متر نخي اولور بقدر بجه حديت
شريفه بعدي قيدي ملكي اولور يعني سنغرف اتم
بعدي ديمك اولور اتمك عدد مرمه اختلا في ذب بربك

SÖZLÜK

A

- °Abîd : İbâdet eden.
- °Aceb : Hayret, şaşma, acayip.
- °Aciz : Eli ermez, beceriksiz, kabiliyetsiz, zayıf, güçsüz.
- ^Âdem : İnsan, adam.
- ^Âgâh : Bilgili, haberli, uyanık.
- ^Âfitâb : Güneş.
- °Afv : Suçu bağışlama.
- ^Âgâz : Başlama.
- Ahbâr : Haberler.
- Ahir : Son, sonraki, nihâyet.
- Ahiret : Öteki dünya.
- °Akıbet : Son, nihâyet.
- °Alâmet : Belirti, iz, nişân.
- °Âlem : Dünya, cihân.
- °Alem : Bayrak, nişan, alâmet.
- °Alîm : Çok bilen.
- °Alimallâh : Allah bilir ki.
- °Am : Halk, ahâli.
- A°mâ : Körlük, görmezlik; manevî körlük, bilgisizlik.
- °Amel : İş, niyet.
- Ancılayın : O şekilde, onun gibi.
- Andan : Sonra.
- And iç- : Yemin etmek, söz vermek.
- °Ariyyet : Ödünç, eğreti.
- °Arş : Dokuzuncu gök katı.
- Artuq : Başka, gayri, maada.

°Ârz : Bir büyüğe sunma, gösterme, bildirme, önüne koyma.

Âsân : Kolay.

Aşhâb : Peygâmberimizi görmek ve sohbetine ermek
şerefini kazanmış kimseler.

Âşkâre : Belli, açık, meydanda.

°Atâ : İhsan, bağış.

Âvâz : Ses, sedâ.

°Avrat : Kadınlar.

°Ayb : Ayıplar, kusurlar.

Ayruk : 1. Başka, diğer, gayri.

°Ayš : Yaşama, yiyip içme.

Azdur- : Azdırmak, yoldan çıkarmak.

°Azim : Büyük, ulu.

°Azîz : Değerli, sevgili, muhterem.

B

Bağş : Kısım, bölüm.

Baht : Talih, kader.

Bâkî : Daimi, ebedî.

Batın : İç, iç yüz.

Behlül - i Divâne : Halife Harun Reşid'in kardeşi olup
delice hareketleri yüzünden "divâne" lakabıyla
meşhur ama aslında velî bir zât.

Belâ : Kötülük, felâket.

Beli : Evet.

Beñiz : Beniz, yüz.

Bende : Kul, köle.

Berekât : Bolluklar, saadetler, mutluluklar, hayırlar.

Beşâret : Müjde, muştı.

Bile gel- : Birlikte olmak.

Bilesince : Birlikte olarak.

Birle : İle.

Büryân : Kebab.

C-Ç

Cabbâr : Cebredici, zorba.

Câh : Makam, mevki, itibâr.

Cân : Cân, varlık .

Cavidân : Daimi ebedî.

Câzû : Cadı, sihirbaz, büyücü.

Cebrâyil : Cebrâyil, dört büyük melekten biri.

Cedd : Dede, büyük baba, ata.

Cefâ : Eziyet sıkıntısı.

Celîl : Alahın isimlerinden.

Cem[°] : Toplama yığma.

Cem[°]i : Cümle, bütün, hep.

Cevâhir : Cevherler, kıymetli taşlar.

Cevr : Cefâ, eziyet.

Cezâ : Ceza.

Cihân : Dünya, âlem.

Cümle : Bütün, hep.

Çüft : Çift, eş, benzer.

Çün : Madem ki, vaktâ ki, o halde.

D

Dâd : Adalet, doğruluk.

Dağy : Dahi, de, da, daha.

Dalâlet : Sapma, doğru yoldan sapma.

- Degin :Kadar.
Destûr :İzin, müsâde.
Di- :Demek, söylemek.
Dîbâ : Bir cins ipekli kumaş.
Dîdâr : Yüz, çehre.
Dile- :İstemek.
Diñle- : Dinlemek.
Dirlik : Huzur, refah.
Dîvâr : Duvar.
Divşür- : Devşirmek, toplamak.
Dög- : Döğmek, zarar vermek.
Döşek : Döşek, yatak.
Duċâ : Du â, yalvarma.
Dükeli : Bütün, herkes, hepsi.
Düşvâr : Güç,zor.
Dürlü :Türlü, çeşitli.
Düşmân : Düşman.
Düz- : Oluşturmak, düzmek, hazırlamak.

E

Ebrâş : Baras hastalığına tutulan yani vücudunda
yer yer beyaz lekeler bulunan

Ebû Derde (Ebu'd Derdâ) :Ashâbın âlim ve düşünürlerindendi.
Yüz yetmiş dokuz hadis rivâyet eden
bu saĥâbe, Uhud'dan sonraki bütün
savaşlarda peygâmberrin yanında bulundu.

Ecr : Bir iş hizmet karşılığında verilen şey,
Ahrete ait mükâfât,sevap.

Edeb : İyi terbiye, naziklik, usluluk, zariflik.

Ehl : Ehl, sahip.

Ek- : Ekmek, tohum atmak.

Emân : Eminlik, korkusuzluk.

Emzür- : Emzirmek.

Enâm : Canlılar.

Enbiyâ : Müstakil şeri at sahibi olmayan
peygâmblerler, yalvaçlar.

Eñek : Alın, yüzün üst kısmı.

Erkân : Esaslar, destekler, direkler.

Esağ : Gerçek, salih.

Etmek : Ekmek.

Evlâd : Çocuklar, nesil.

Evvel : Önce, ilk, birinci, başlangıç.

Eyit- : Söylemek, demek, anlatmak.

Eyü : İyi

F

Fağr : Övünme, şeref.

Fa'ide : Fayda, menfaat, kazanç, ümit, hayır, işe yarama.

Fânî : Fânî, geçici.

Fâş ol- : Meydana çıkma, duyulma, açığa vurma, dile verme.

Fazâil : İnsanda iyilik etmeğe ve fenalıktan çekinmeye karşı
devamlı ve değişmez istidatlar, güzel vasıflar.

Felek : Gökyüzü, felek, baht.

Ferd : Tek, yalnız olan.

Ferişte : Melek, mec. iyi ve yumuşak huylu, günahsız, masum.

Feryâd : Bağırma, çağırma, gürültü.

Fesâd : Hak yolundan çıkma, sefâhate dalma.

Fısk : Bozukluk.

Fitne : Bela, mihnet, sıkıntı, ara bozma, karışıklık, ihtilal.

G

Ġaddâr :Zâlim, zulm eden.

Ġâlib :Gâlip, üstün gelen.

Ġanî : Zengin,varlıklı; Allahın adlarından biridir.

Ġasl : Ölüyü yıkama, temizleme.

Ġayb :Gizli olan görünmeyen şey, belirsiz, bilinmeyen şeyler.

Gevher :Elmas, değerli taş, bir şeyin aslı, esası.

Giç- :Geçmek, ileri gitmek.

Girçek :Gerçek, hakikî.

Girü :Geri, tekrar, sonra.

Gökçek :Güzel, sevimli, hoş.

Göñil :Gönül, kalp.

Göñlek :Gömlek.

Göy- :Yanmak.

Gözsüz :Gözü olmayan, âmâ.

Gülistân :Gül bahçesi, gül tarlası.

Gümân :Zan, sanma, şüphe.

Gümiş :Gümüş.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM
DOKÜMANTASYON

H

Habîb :Sevgili, seven, dost;Hz.Muhammed'in lakabı.

Habîb Neccâr : Yasin sûresinin

Haber : Haber, söz, bilgi.

- Ḥâbîr :Haberli, bilgili, Cenab-ı Hakk.
- Ḥâcet :İhtiyaç,lüzum, gereklik,muhtaçlık.
- Ḥal :Vücutta husule gelen ben, nokta.
- Ḥalaş bul- :Kurtulmak.
- Ḥaliyâ : Şimdiki zamanda,halde.
- Ḥalvet : Yalnız, تنها kalma, tenhaya çekilme.
- Ḥamd : Tanrıya olan şükran duyularını bildirme.
- Ḥatem : Mühür,üstü mühürlü yüzük.
- Ḥatem ün Nebiyyin : Hz.Muhammed.
- Ḥatm :Bitirme, Kur'ânı başından sonuna kadar okuma, mühürleme.
- Hatm :Halis ; hüküm ve kaza icabettirme, sağlamlaştırma.
- Herze :Boş lakırdı,saçma.
- Ḥışal :Huylar, tabiatlar, ahlaklar.
- Hidâyet :Hak yoluna, doğru yola kılavuzlanma.
- Hüccet : Senet, vesika, delil.
- Ḥulq : Huy, tabiat.
- Ḥulle : Cennet elbisesi.

Ḥureyre (Abdurrahman bin Sahr) :

Devs kabilesine mensup
bir sahâbi.Kedileri çok sevdiğinden
dolayı peygâberimiz tarafından
“Ebu Hureyre” lakabı verilmiştir.
Beş bin üç yüz yetmiş dört hadis rivâyet etmiştir
ve en çok hadis rivâyet eden kişidir.

Hudderî (Ebu Sâfid Hudderî) :

Sahâbelerin en seçkinlerindedir.
Bin yüz yetmiş hadis rivâyet etmiş,
hicrî 72’de 86 yaşında Medine’de ölmüştür.

Hüccet : Senet, vesika, delil. Eskiden şeriat mahkemelerinden verilen bir hak veya sahiplik belgesi.

I-İ

İs : Sahip, mâlik.

Issı : Sıcak.

İbâret : Söz, cümle, söyleyiş.

İbn- i Abbâs : Abdullâh bin el Abbâs bin Abdü'l-Muttalib'l Hâşîmi) Peygâmbirimizin amcası Abbas'ın oğludur. Kur'anı tefsir etmiştir.

İbrâhîm : Hazreti İbrâhîm Aleyhisselâm.

İçerü : İçeri.

İhfâ : Gizleme, saklama.

İhsân : İyilik etme, bağış.

İhyâ kıl- : Diriltme, canlandırma.

İkrâm : Ağırılama.

İlâhî : Allâhım.

İlerü : İleri, önce.

İlet- : Götürmek, ulaştırmak.

İllâ : Ancak, yalnız, meğer.

İltifât : Yüzünü çevirip bakma, hatır sorma, gönül alma

İltimas : Kayırma, arka çıkma.

İmdi : Şimdi, artık.

İmâm- ı Vâhîdî (Ebu'l Hasan el

Vâhîdî en Nişâburî): Nişaburlu olup edebiyat, nahiv ve tefsir ilimlerinde asrının büyük âlimlerindedir.

El Veciz, El Vâsit, El Bâsit adlı tefsirleri olan bu büyük âlim

1075 yılında vefât etmiştir.

İmr'ül Kays :Gazelde Arap şiirinin yedi kurucusundan biri ve kaside tarzının geliştiricilerinden olan büyük Arap şairi. Putperest olmasına rağmen kendinden sonra gelen Türk ve Arap şairleri etkilemiştir.

İn°âm	:İyilik etme, nimet verme.
°İnâyet	:İyilik, ihsân.
İncü	:İnci.
İnkâr	:Reddetme, inkâr.
İns	:İnsan, beşer.
İnşâallâh	:Allâh kısmet ederse.
İntizâr	:Korkutma.
İr-	:Ermek, ulaşmak.
İrişdür-	:Eriştirmek, ulaştırmak.
İrte	:Ertesi gün.
°İsâ	:Hz.°İsâ °Aleyhisselâm.
İşbât kıl-	:Delil ile doğruluğunu kabul ettirmek.
İsmâ'il	: Hazreti İsmâ'il °Aleyhisselâm.
İsti°ânet dile-	: Yardım istemek.
İstiğfâr eyle-	:Allâhdan günahın bağışlanmasını isteme, tövbe.
İt-	:Etmek, yapmak.
İttiba° kıl-	:Tabî olma, uyma, ardı sıra gitme.
İy	:Ey.
İ°zâz	: Ağırılama.
İzhâr	:Gösterme, meydana çıkarma.
İzn	:İzin, mücade.
°İzzet	:Değer, şeref, itibar.

K

Ka°ab bin Eşref : Tayy kabilesinin Nabhan koluna bağlı Musevî taraftarı bir Arap şairi olup Bedir Savaşı'ndan sonra Mekke'ye gitmiş burada yazdığı şiirlerle

Kureyşlileri Hz.Muhammed'e karşı ayaklandırmaya çalışmıştır.Yazdığı şiirlerle müslüman kadınlarını kötü duruma düşürdüğü için Hz.Muhammed'in beddu âsı üzerine Muhammed bin Mesleme tarafından öldürülmüştür.

Ḳabile : Kabile, boy.

Ḳabûl :Razı olma.

Ḳaçan :Ne zamân, ne zamân ki.

Ḳadeh : İçki bardağı.

Ḳadem :Ayak, adım.

Ḳâdir :Kudret sahibi, Allahın isimlerinden.

Ḳâfir :Allahı inkâr eden.

Ḳaḥr :Kahr, zorlama ,üzüntü.

Ḳaḥt :Kıtlık, kuraklık, kuraklıktan dolayı mahsülün yetişmemesi.

Ḳâ'inât : Dünya, yaratıklar.

Ḳamu :Hep, hepsi, bütün.

Ḳanda : Nerede, nereye.

Ḳanı : Hani, nerede.

Ḳaḅı : Hangi.

Ḳara : Siyah, kara.

Ḳardaş : Kardeş.

Ḳarşu : Karşı.

Ḳasem : Yemin, and.

Ḳat : Huzur, yan, nezd.

Ḳatı : Çok kuvvetli, sıkı.

Ḳavl : Söz, yemin.

Ḳavm : Kavim, akraba, kabile.

Ḳayḅu : Sıkıntı, kaygı, keder.

Kelâm : Söz.

Kemâl : Olgunluk.

Kendü : Kendi.

Kendüz :Kendisi

Kerâmet :İkrâm, ağırlama.

Kerem :Cömertlik, el açıklığı.

Kerîm :Kerm sahibi, cömert.

Ꞑıl- :Yapmak, etmek.

Kimesne :Kimse.

Kinâye :Maksadı kapalı bir şekilde anlatan söz.

Ꞑop- : Kalkmak, çıkmak, ayrılmak.

Ꞑubeys Dağı : Mekke yakınlarında bir dağ olup

Hz.İbrâhîm, ilk defa bu dağın üzerine çıkarak

insanları hacca davet etmiştir.

Ꞑuç- :Kucaklamak.

Ꞑuçı- :Kucaklaşmak.

Ꞑudret :Güç, zenginlik.

Ꞑul :Kul, köle.

Küfr :Allah'a inanmama.

Küllî :Hepsi, tamamı.

Kürsî :Oturulacak yer, taht, Levh-i Mahfûz'un bulunduğu yer.

L

Lâ-cerem :Şüphesiz.

Laḥza :An

L°al :Kırmızı renkli değerli bir taş.

Laṭîf :Hoş, güzel.

Lâyık :Yaraşır.

Lebbeyk :”Buyurunuz emir sizindir efendim “ anlamında bir kelime.

Leşker :Asker.

Levhü'l Mahfûz :Allah Tarafından takdir edilen şeylerin

üzerinde yazılı bulunduğu manevi levha,
ilm-i ilâhi.

Luţf : İyilik, güzellik.

M

Ma°ânî : Mânâlar.

Mağrib : Batı. Afrikanın Mısır ötesindeki kuzey kısmı.

Mağrifet : Allahın kullarının günahlarını bağışlaması, yarlıgaması.

Mağdûm : Oğul, evlât. Hizmet edene nisbetle efendi veya hanım.

Mağrûm : Bahtsız, nasipsiz.

Mağbûs : Haps olunmuş, bir yere kapatılmış.

Mağâm : Durulan yer.

Mağbûl : Kabul olunmuş.

Ma°lûm : Bilinen belli olan.

Ma°nâ : İç yüz.

Mancılık : Mancınık.

Mansûb : Arapçaya mahsus olmak üzere sonundaki
harfi üstün “e” okunan kelime.

Ma°rifet : İrfân, hüner.

Ma°şiyet : Asilik, itaatsizlik, isyan.

Maşlahat : İş, emir, husus.

Maşraba : Su içilecek kap.

Ma°yûb : Ayıplanmış, ayıplanan.

Mazlûm : Zulm görmüş.

Ma°zûr : Özürlü, özrü olan.

Meded : Yardım, imdat.

Medh : Övme.

Mekkâr : Hileci, düzenbaz.

Melâ'ike :Melekler.

Melûl : Usanmış, sıkılmış, mahzun.

Memât :Ölüm.

Menşûr : Dağıtılmış, yayılmış.

Menzîl : Konak yeri bir günlük yol.

Merkeb : Binilecek şey.

Meşel :Örnek, benzer, numune.

Meşğul :Bir işle uğraşan.

Meyyît :Canlı olmayan, ölü.

Mu'azzâm :Koca, ulu.

Muğîre : (Velîd bin Muğîre bin 'Abdullâh)

Halid bin Velid'in babasıdır. Ticarete

çok başarılı ve zengin bir kişi idi.

Zenginliğini ve itibarını kaybetmekten korktuğu için

müslüman olmadı.

Muḥkem :Tahkîm edilmiş, sağlam kılınmış, berk.

Muḥterem :Hürmete layık.

Murṭazır :İntizâr eden, gözleyen, bekleyen.

Murâd :İstek, arzu, maksad.

Mu'teber :İtibarlı, hatırı sayılır.

Mutmain :Gönlü kanmış, içi rahat, şüphesi yok.

Muttali' :Öğrenmiş, haberli.

Muvâfaḳa :Uygunluk, uyma.

Mübârek : Bereketli feyizli.

Mübtelâ :Düşkün tutkun.

Müdârâ :Yüze gülme, dost gibi görünme.

Müḥr :Mühür.

Müfessir :Tefsir eden, açıklayan.

Mükerrem : Muhterem, azîz, saygın, saygıdeğer.

Mülâzemet :Bir yere veya kimseye sınıksız bağlanma.

Mülk : Mal, memleket.

Mülzem : Lüzumlu görülmüş.

Mü'min : İmân etmiş, inanmış.
 Münâdî : İddia eden, tellâl.
 Münevver : Nurlandırılmış, parlatılmış.
 Münezzeş : Temiz, arı, tenzih edilmiş.

Münîr : Nurlandıran ışık veren.
 Münkir : İnkâr eden, kabul etmeyen.
 Münkâd : İnkıyâd eden, boyun eğen.
 Mürsel : İrsâl olunmuş, gönderilmiş, peygâamber.
 Mürselîn : Peygâamberler.
 Müşğ : Misk.
 Müşkil : Müşköl, zorluk, güçlük.
 Mütevekkil : Tevekkül eden, işini allah'a veya olurluna bırakan,
 kadere boyun eden.
 Müttaki^e : Allâhtan korkan sakınan.

N

Nâ-gâh : Ansızın, aniden.
 Na^rra : Yüksek sesle bağırma.
 Nazar : Bakma, bakış.
 Nâzil ol- : Yukarıdan aşağıya inmek, Allâh tarafından gönderilen.
 Nebât : Bitki.
 Nebî : Peygamber, haberci.
 Nefh-i Sûr : İsrâfilin kıyamette çalacağı boruyu üflemesi, kıyametin kopması.
 Nefs : Nefis, can.
 Nesne : Şey.
 Nevbet : Sıra, nöbet.
 Nev^e : Çeşit, türlü cins.
 Nice : Nasıl, ne kadar.
 Ni'met : Nimet, iyilik, rızık.

Niyâz : Yalvarma, yakarma.
 Nübüvvet : Tanrı haberciliği, peygâamberlik.
 Nüzûl : İnme.

O-Ö

Od : Ateş.
 Oğlan : Erkek çocuk.
 Oğı- : Davet etmek.
 °Osmân : Hz. °Osmân (R. A) Peygâamberin halifesi
 Öğret- : Öğretmek.
 °Ömer : Hz. °Ömer (R. A), Peygâamberin halifesi.
 °Ömr : °Ömür.
 Öñ : Ön.
 Öñdin : Önce, önceden.
 °Özr : Özur.

P

Pâdişâh : Hükümdar, padişâh.
 Pâk : Temiz, saf.
 Pâre : Parça.
 Pend : Öğüt, nasihat.
 Pervâz : Uçma, uçuş.
 Pes : Öyle ise, o halde, artık.
 Peşîmân : Pişmân.
 Peydâ : Meydanda, açıkta.
 Pîr : Yaşlı, ihtiyâr.

R

Rabb : Allâh, yaratan.

Radiya' llâhu : Allâh razı olsun.

Rahmet : Acıma, esirgeme, koruma.

Rahmetullâhi  aleyh : Allâhın rahmeti onun  zerine olsun.

Recm : Taşa tutma, taşlama.

Renc : Sıkıntı,  z nt .

Redd : Geri  evirme.

Res l : Peyg mber, el i.

Rev  : Uygun, yerinde.

Revn k : Parlaklık, g zellik.

Rızık : Allâhın herkese bahşettiği nimet.

Ri ayet : G tme, g zetme.

R z  kıll- : Rızıklandırmak.

R c   : Geri d nme.

S

Şab  : G n doğusundan esen hafif r zg r.

S bık : Geçici, ge en, ge miş.

Şa u sa - : D ğ n ve Őenliklerde madeni para, inci, Çeker gibi Şeyleri sa mak.

Ş dik : Sadakatli, doğru.

S f : Sıra dizi, saf.

SađıŐ : Sayı, mikd r.

Sa id H dder : (Eb  Sa id el Hudr ) Sahabelerin en Őe kinlerindendir. 1170 Hadis riv yet etmiş hicr  72' de 86 yaşında Medine'de  lm şt r.

Sa'îd bin Müseyyib :Tâbiûndan Hicaz fikhçılarının imâmı olup,
Medinenin meşhûr yedi fikhçısından biridir.
Ebû Hureyrenin damadıdır.

- Sâhir :Büyücü.
 Salâvât :Hz.Muhammed Aleyhisselâm'a edilen du âlar.
 San- :Sanmak, zannetmek.
 Sanç- : Batırmak, saplamak.
 Şaru :Sarı.
 Saye-bân :Çadır, gölgelik.
 Sayruluk : Hastalık.
 Sed : Tıkama, engel olma.
 Segir- :Koşmak, seğırtmek.
 Sekerâtü'l Mevt :Cân çekişirken gelen baygınlık,dalgınlık.
 Seyf : Kılıç.
 Seyyid :Efendi, bey.
 Sı- :Kırmak, parçalamak
 Şıdk :Doğruluk.
 Şıfat :Vasıf, hâl, sûret.
 Sına- :Denemek.
 Sındu :Makas.
 Sım :Gümüş
 Sin :Mezar.
 Sipâs :Övgü, meth etme.
 Surâbâdi : Hicri V vet VI. yüzyıllarda yaşamış ünlü müfessir.
 Tefsir-i Surâbâdi adlı eseri vardır.
 Sûre :Kur'an--i Kerîm'in bölümleri.
 Sûret :Şekil, görünüş.
 Sûr ur- :Sûru iflemek.
 Süfyân : (Ebu Süfyân) Kureyş'in bir kolu olan

Benî Ümeyye'nin reisi. Muaviye'nin babası
ve peygâmberin düşmanı idi.

Süñük	:Kemik.
Sünnet	:İyi ahlâk, tabiat, Hz. Muhammedin sözleri, işleri ve tasvibleri.
Soñ	:Son, arka.

Ş

Şâdî	:Gönül ferahlığı, sevinçlilik.
Şâdirvân	:Etrafi çok musluklu, duvarla çevrili câmi avlularında bulunan su haznesi.
Şâzılık	:Sevinçlilik.
Şecere	:Ağaç, soy kütüğü.
Şefâ'at	:Birinin suçunun affi veya dileğinin yerine gelmesi için edilen aracılık.
Şem'ûn	: Hz. İsa'nın havâriyelerinden, Petros veya Sen Piyer de denilir. Antakya kilisesini yaptırması, Milâdi 65 yılında Roma'da Neron tarafından çarmıha gerilerek öldürülmüştür. Esas adı Şem'un üs Sâfâ'dır.
Şerîf	:Soyu temiz, şerefli, mübarek.
Şeyh Ebû'l Hasan Nûrî:	
	Hallac-ı Mansûr ve Şeyh Şibli döneminde yaşamış bir şeyhdir.
Şeyh Şibli	: (Ebû Bekr Dulâf bin Cahdar) Hallac-ı Mansurun dostu, Arap şâir ve mutasavvıf.

Devlet dairelerinde çeşitli görevlerde bulunmuş,
Hallacın öldürülmesinden sonra delirmiş yirmi iki
defa tımarhaneye gönderilmiştir. Mâlikî mezhebinden
olan bu musavvifin eserleri bulunamamıştır.

Şimden girü : Şimdiden sonra.

Şol : Şu.

Şûm : Uğursuz, menhus, meşûm.

Şükr : Görülen iyiliğe karşı gösterilen memnunluk.

T

Tâ : Tâ ki, yeter ki, - incaya kadar.

Ta°accüb : Şaşma, hayret.

Ṭa°âm : Yemek, yiyecek şeyler.

Ṭa°at : Allâhın emirlerini yerine getirme, ibâdet.

Tâc : Taç.

Ta°cîl : Acele ettirme, çabuklaştırma.

Tağîl- : Dağılmak.

Taḥkîk : Doğru olup olmadığını araştırma.

Taḥrîr : Yazma, yazılma.

Tâ°ife : Bölük, takım.

Taḫdîr : Değer biçme, Ezelde Allâhın olmasını istediği şeyler.

Taḫrîr : Anlatma, söyleme.

Taḫşîr : Noksanlık, eksiklik, kusur.

Ṭaleb : Arzu, istek.

Ebü Ṭâlib : (°Abd Menâf bin °Abdu'l Muttalib)

Peygâmberin amcası, Hz. °Alinin babasıdır.

Peygâmberimiz onun yanında büyümüştür.

Peygâmberin bütün ısrarlarına rağmen müslümân

olmamıştır.

- Tamâm :Eksiksiz, tam.
 Ṭamu :Cehennem.
 Tañrı :Tanrı, Allâh.
 Tanuḡ :Tanık, şâhit.
 Tanuklık :Şâhitlik.
 Ta°riz :Dokundurma, (sözle) dokunaklı söz söyleme.
 Taşrîh :Açık açık söyleme,bildirilme, belirtme.
 Taşra :Dışarı
 Ṭatlu :Tatlı, tadı hoş olan.
 Ṭavâr :Koyun sürüsü.
 Tazarru° :Kendini alçaltarak yalvarma.
 Teferrüc :Açılma, ferahlanma, gezinme.
 Tefsîr :Kur'ân-ıKerîmi yorumlayan bilim dalı.
 Tefsîr- i Kebîr : Sa°abbî'nin (Ölm.1035) yazmış olduğu rivâyetlere dayanan bir tefsîrdir.
 Tekebbürlük :Kibir göstermek, büyüklük satmak.
 Tekîd : Kuvvetlendirme, sağlamlaştırma.
 Tekye it- :Dayanmak, yaslanmak.
 Tekzîb it- :Yalanlama, yalan olduğunu söyleme.
 Telaffuz kııl- : Söylemek, anlatmak.
 Te'lîf :Kitap eser yazma, yazılmış ortaya konulmuş eser.
 Tena°cum :Bolluk vet ni'met içinde rahat etme.
 Ten-dürüst :Vücudu sağlam, kuvvetli.
 Tereşşuh :Sızıntı yapma, sızma, terleme
 Terâzû :Terazi, tartı aleti.
 Tesbîh okı- :“Sübhânallâh” kelimesini söyleyerek Allah'a ta°zîm etme.
 Teslîm :Bir emaneti yerine verme.
 Tiryâḡ :Panzehir.
 Tizcek :Çabucak, derhal, hemen.

Toğ- :Doğmak, dünyaya gelmek.

Ṭoğrı :Doğru.

Ṭon :Elbise.

Tudaḳ :Dudak.

Ṭûmâr :Tomar, dürülmüş bir araya getirilmiş.

Ṭur- :Kalkmak.

U

Ubeyyî bin Ḥalef : Peygâmbere inanmayanlardan biri olup,

Uhud savaşı sırasında peygâmberimiz tarafından
öldürülmüştür.

Uçmaḳ : Cennet.

Ugra- : Uğramak.

°Uḳubet : Cezâ, eziyet, işkence.

Ur- : Vurmak.

°Uryân : Çıplak.

Us : Akıl.

Uş : İşte.

°Uzeyr : Kur'ânda adı geçen İsrailoğullarından biri.

Peygâmber olup olmadığı konusunda tartışmalar vardır.

Ü

Üçinci :Üçüncü.

Ûn :Ses.

Ûmmet :Bir peygâmbere inanıp bağlanan cema'at.

Ûzre :Ûzere, üzerine.

V

- Vâh :Yazık, eyvâh.
 Vaḥdâniyyet :Birlik, Allahın bir oluşu.
 Vaḥşî :Uhud Savaşında Hz.Hamzayı şehid eden köle.
 Vâkı'a :Olmuş iş, gerçek.
 Vaḳt :Vakit, zaman.
 Va'îd :Birini iyiliğe sevk ve kötülükten uzaklaştırmak için korkutma, yıldırma.
 Var :Var.
 Var- :Varmak, ulaşmak.
 Varak :Yaprak, kağıt.
 Vaşf :Vasıf, nitelik.
 Vaşıta :İki şeyi birbirine bitişiren üçüncü.
 Aracı, arada bulunan.
 Vaşıyyet :Bir kimsenin öldükten sonra yapılmasını istediği şey.
 Vefât :Ölme, ölüm.
 Vilâyet :Vilâyet, il.
 Vir- :Vermek.
 Viribi- :Göndermek.
 Vücûd :Var olma, varlık.

Y

- Yâ :Ey.
 Yâ :ya, veya, ya da.
 Yaban :Kır, sahra, gayrı meskûn yer.
 Yâd eyle- :Hatırlamak.
 Yağ- :Yağmak.
 Yağmur :Yağmur.

Yâhûd	: Veya, yoksa, yahut.
Yakın	: Yakın, mesafesi az olan.
Yakîn	: Doğru, kesin kat'î.
Yâkût	: Değerli bir taş.
Yaña	: Yan taraf, tarafa, taraftan.
Ya'nî	: Sözün kıyası.
Yañlış	: Yanlış.
Yarı	: Yarılmak, delinmek.
Yarlığa-	: Bağışlamak, affetmek
Yasduk	: Yasdık.
Yaş	: Taze, genç.
Yaşar-	: Yeşermek, yeşillenmek.
Yazılı	: Yazılmış.
Yazu	: Ova.
Yazuğ	: Günah.
Yetim	: Babası olmayan.
Yılduz	: Yıldız.
Yırak	: Irak, uzak.
Yi-	: Yemek.
Yidi	: Yedi
Yig	: İyi, daha iyi, üstün.
Yigrek	: Daha iyi, en iyi.
Yigit	: Genç delikanlı.
Yigirmi	: Yirmi.
Yil	: Yel, rüzgâr.
Yir	: Yer, yurt, memleket.
Yitmiş	: Yetmiş (70)
Yokaru	: Yukarı, üst.
Yügür-	: Koşarak gelmek.

Z

- Zâhid : Sofu.
- Zâhir : Görünen, açık, belli.
- Zahm : Yara.
- Zaḥmet : Eziyet, sıkıntı.
- Za'îf : Zayıf, güçsüz.
- Zârî kııl- : Ağlamak, inlemek, acımak.
- Zât : Kendi, asıl, öz.
- Zebânî : Cehennemlikleri cehenneme atmaya memur olan melek.
- Zeberced : Zümrütten daha açık yeşil olan ve zümrüt kadar değeri olmayan bir taş.
- Zehr : Zehir, ağı.
- Zencîr : Zincir.
- Zerre : Çok ufak parça.
- Ebû Zerrî Gaffârî : (Ebu Zer el Gıfârî)
Müslüman olan ilk beş kişiden biri olup,
İki yüz seksen hadis rivâyet etmiş,Hicrî 31
yılında vefât etmiştir.
- Zevâl : Sona erme, zâil olma.
- Zikt : Anma, anılma.
- Zindân-bân : Zindancı, bekçi.
- Zinde : Diri, canlı.
- Zinhâr : Sakın, asla.
- Zîrâ : Çünkü, şundan dolayı.

KAYNAKLAR

- AKALIN, Mehmet. Tarihî Türk Şiveleri. Ankara, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1979.
- AKALIN, Ş.H. “Eski Anadolu Türkçesinde Cümle Başı Edatlarıyla Kurulmuş Cümleler”. Türk Dili Dergisi, sayı 518, Şubat-1995, s.157-163.
- APAYDIN, Mehmet, sayı 537, Eylül “Yeni Bir Terim Önerisi: Birlikte Cümle”. Türk Dili Dergisi, 1996, s. 252-255
- ARAT, Reşid Rahmeti. Kutadgu Bilig I. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979.
- ATABAY, Neşe. İbrahim Kutluk, Sevgi Özel, Sözcük Türleri. Ankara, T.D.K Yayınları.
- ATALAY, Besim. Divanü Lûgati-t Türk Dizini-Endeks. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1943
- BANARLI, Nihad Sami. Resimli Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1971
- BANGUOĞLU, Tahsin. Türkçenin Grameri. İstanbul, Baha Matbaası, 1974.
- BİLGEGİL, Kaya. Türkçe Dilbilgisi. İstanbul, Dergâh Yayınları, III.Baskı, 1984.
- BURSALI, Mehmed Tahir. Osmanlı Müellifleri, İstanbul, 1933.
- CAFEROĞLU, Ahmet. Türk Dili Tarihi I. İstanbul, 1974.
- “Türkçemizde -gil ve -gil Emir Eki”. T.D.A.Y-Belleten-1971, s.1-10.
- CANAN, İbrahim. Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte. İstanbul, Akçağ Yayınevi.
- CEMİLOĞLU, İsmet. 14.Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiyâ Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994.
- ÇAĞATAY, Saadet. “Türkçede Ki Erki”. T.D.A.Y Belleten-1963, s.245-250
- Türk Lehçeleri Örnekleri. Ankara, A.Ü Yayınları, 1963.

- ÇANGA, Mahmud. Kur'an Kelimelerinin Anahtarı Mu'cem'ül-Müfehres Tercümesi. İstanbul, Timaş Basım Yayım, 1986.
- ÇANTAY, Hasan Basri. Kur'ân-ı Kerîm ve Meâl-i Kerîm. İstanbul, 1969.
- DENY, Jean. Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları (Türkiye Türkçesi). Çev. Oytun Şahin. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995
- DEVELLİOĞLU, Ferit. Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara, Doğu Matbaası, 1962
- DURAN, Suzan. "Türkçede Cihet ve Mekân Gösteren Ek ve Sözlere". T.D.A.Y Belleten-1956, Ankara, 1956, s.1-22
- ECKMANN, Janos. "Türkçede -rak / -rek Ekine Dair". T.D.A.Y Belleten-1953, Ankara,1953, s. 49-52
- EDİSKUN, Haydar. Yeni Türk Dilbilgisi. İstanbul, Dergah Yay. 1963
- EMRE, Ahmet Cevat. "İsim Cümlesi". T.D.A.Y Belleten- 1955, Ankara,
 _____ "Türkçede Cümle" T.D.A.Y Belleten-1954, Ankara, s.23-58.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican. Kutadgu Bilig Grameri-Fiil-. Ankara, Gazi Üniversitesi Yayınları, 1984
- ERGİN, Muharrem. Türk Dil Bilgisi. İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1962
 ----- Dede Korkut I. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1994
- GABAIN, A.Von "Türkçede Fiil Birleşmeleri". T.D.A.Y Belleten- Ankara, 1953, s.1-28
- GENCAN, Tahir Nejat. "Sıfat Birlikleri". T.D.A.Y-Belleten, Ankara, 1954, s.181-187.
- GÜLSEVİN, Gürer. "Eski Anadolu Türkçesinde 3.Kişi İyelik Ekinin Özel Kullanılışı". TürkDili Dergisi, sayı 466, Ekim-1996, s.187-190.
 ----- "Türkçede -Sa Şart Gerundiumu Üzerine". Türk Dili Dergisi, sayı 467, Kasım 1996, s.277-279.

- GÜNEŞ, Sezai. Türk Dili Bilgisi. İzmir, D.E.Ü Matbaası, 1996
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin. Türk Dilinde Edatlar. İstanbul, M.E.B Yayınları, 1992
- Yapı Bakımından Fiiller. Ankara, K.B Yayınları, 1991
- HATİBOĞLU, Vecihe. “Kelime Grupları ve Kuralları”. T.D.A.Y Belleten, Ankara, 1963
- Türkçenin Sözdizimi. Ankara, 1976.
- KARAHAN, Leyla. Erzurumlu Darîr Kıssa-i Yusuf Yusuf u Züleyhâ. Ankara, T.D.K Yayınları, 1994
- Türkçede Söz Dizimi -Cümle Tahlilleri- Ankara, Akçağ Yayınları, 1991
- “Görülen Geçmiş Zaman Eki “-dı/di”nin Tarz ve Bağlama Fonksiyonuna Dair”. Türk Kültürü Araştırmaları Yıllığı, 28 (1-2 ,1990) s.335-341.
- KOÇ, Nurettin. “Özneyle İlgili Sorunlar”. Türk Dili Dergisi, sayı 529, Ocak 1996.
- KONONOV, A.N. “Türkçede Birleşik Cümle Problemi”. Bilimsel Bildiriler, Ankara, 1957.
- KORKMAZ, Zeynep. “Türkiye Türkçesinin “Ki Bağlama ve Şüphe Edatları Arasındaki Yapı ve Görev Ayrılığı”. Necati Lugal Armağanından Ayrıbasım, Ankara, 1969
- “Türk Dilinde -Ça Eki Ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme”. D.T.C.F Dergisi, Ankara 1960, Ciltxvii/3-4, S.275-358.
- “ Türkiye Türkçesinde İktidar Ve İmkan Gösteren Yardımcı Fiiller Ve Gelişmeleri ”. T.D.A.Y Belleten, Ankara, 1959, S.107-124.
- “Türkiye Türkçesindeki -madan/ meden -madın/-medin Zarf Fiil Ekinin Yapısı Üzerine”. Türkoloji Dergisi, c.II, 1965, s.259-269.

- “-ası /-esi Gelecek Zaman İsim-Fiil Ekinin Yapısı Üzerine”.
T.D.A.Y Belleten, Ankara, 1968, s.31-38.
- “Eski Anadolu Türkçesindeki Aslı Ünlü Uzunlukları”. D.T.C.F
Dergisi c.26/3-4, Ankara, 1971, s.155-165.
- Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları.
Ankara, T.D.K Yayınları, 1994
- Gramer Terimleri Sözlüğü. Ankara, T.D.K Yay.1992
- KÖPRÜLÜ, Fuad. Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul, Ötüken Neşriyat II.Baskı, 1980
- Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar. Ankara, Diyanet İşleri
Başkanlığı Yayınları, 1991
- LEVEND, Agah Sırrı. Türk Edebiyatı Tarihi. Ankara, T.D.K Yayınları, 1984
- MANSUROĞLU, Mecdut. “Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları”. T.D.A.Y-
Belleten, Ankara, 1955, s.59-71.
- Türkçede -gay,-gey Eki ve Türemeleri. Ankara, J.Deny
Armağani, 1958
- Mu’cemü’l Müfehres. İstanbul, Çağrı Yayınları, 1990.
- OLGUN, İbrahim.
Cemşid Draşan Farsça-Türkçe Sözlük, Ankara, A.Ü Basımevi, 1967
- ÖZEK, Ali.
Kerîm Kur’ân-Kerîm ve Açılmalı Meâli. Medine, Kral Fahd Kur’ân-ı
Baskı Kurumu, 1987
- Hayreddin Karaman.
Ali Turgut,
Mustafa Çağırıcı,
İbrahim Kafi Dönmez,
Sadreddin Gümüş,
- ŞEMSEDDİN SAMİ. Kâmusu’l A’lâm. İstanbul, 1304.
- Kâmus-ı Türkî. İstanbul, İkdâm Matbaası, 1317.
- TARIKTAROĞLU, Abdurrahman. “Türkçede Özne Sorunu”. Türk Dili Dergisi, Sayı
536, Ağustos 1996

- TİMURTAŞ, Faruk Kadri. Eski Türkiye Türkçesi, XV.Yüzyıl, Gramer- Metin- Sözlük. İstanbul, İ.Ü Yayınları, 1977.
- Tarih İçinde Türk Edebiyatı. İstanbul, Vilâyet Yayınları, 1981.
- TOGAN, Zeki Velidi. “Londra ve Tahrandaki İslâmî Yazmalardan Bazılarına Dair”. İ.T.E.D III, İstanbul, 1959-1960, s.135-138.
- TULUM, Mertol. Ki’li Birleşik Cümle. (Basılmamış Doçentlik Tezi)
- TUNA, Osman Nedim. “Türkçede Tekrarlar”. T.D.E.D cilt III, İstanbul, 1949, s. 429-477.
- YAZIR, Elmalılı Hamdi. Hak Dini Kur’ân Dili. İstanbul, Feza Gazetecilik A.Ş,
- ZÜLFİKAR, Hamza. “Takısız Tamlama Sorunu” Türk Dili Degisi, Sayı 523, 1995.



ÖZGEÇMİŞ

15.12.1972 Yılında Gümüşhane'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Erzurum, Gümüşhane ve Gaziantep'te tamamladıktan sonra 1990 yılında Hacettepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü kazanarak başladığı üniversite eğitimini 1994 yılında bölüm birincisi olarak tamamladı.

1994 Yılında Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümünün açmış olduğu sınavı kazanarak Araştırma Görevlisi olarak aynı yerde göreve başladı. Aynı yıl Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı.

“14.Yüzyıla Ait Bir Yasin Sûresi Tefsîrinin Sentaks İncelemesi ” adlı yüksek lisans tezi hazırlayan Funda SEZGİN, halen aynı okulda görev yapmaktadır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM
DOKÜMANTASYON